

Boeck des gulden throens of der 24 ouden

<https://hdl.handle.net/1874/312354>

Theologia

Folio n°. 153.

764. **Wech der syelen salicheyt.** Utrecht, G. t. 13 Jan. 1480. 2o.

E. 2o. 1532

Type 1 (120 m.M.). — HMT 41 (45) c. — HC 16151. — CA* 1775. — MMW II 223.

Samengeb. met nr. 560.

560. **Otto von Passau, Boeck des gulden throens.** Utrecht, G. t. 30 Maart 1480. 2o.

E. 2o. 1531

Type 1. — Houtsn. (Conway p. 20, 21). — Drukkersmerk I. — HMT 44 (42) 1e. — HC 12131. — CA* 1342. — Holtrop I 46. — MMW II 224. — Pr. 8861. — Versierde beginletters. — Bl. 52, 55, 58 en 62 ontbreken.

Op het schutbl.: „Dit boec hoort den convent der nonnen in iherusalem ende is ghecomen van onse moeder truiden ende tyman haer soen". Het klooster Jeruzalem lag te Venray. — In oorspr. fraaien stempelband, waarvan de stempels, die waarschijnlijk zijn gesneden door Jan Veldenaer, zijn beschr. en afgeb. bij Hulshof-Schretlen p. 10, pl. III 1—3, 9, 10, 13—16, 20—22. — Samengeb. met nr. 764.

1880
1881

n^o ~~268.~~ d..

N° 74. m.

den xxvii

Dat anderde is hoe ghi u in
dromen hebben selt die u inden
slaep voer comen xxviii

Die achte oude heet. Abza
en leert dese nae voerscreuē twee
punten xxix

Dat eerste is. hoe ghy god
mynnen selt. xxx

Dat anderde is. hoe ghi uwē
eue mensche minnē selt en voert
alle ander creatuerē xxxi

Die neghende oude heet. Mi
chhas en leert dese nae voerscre-
uen vier punten xxxii

Dat eerste is. wat ghenade
is. xxxiii

Dat anderde is. hoe men ghe-
nade ghewinnen sel xxxiv

Dat derde is. hoe dat ghi die
ghenade meer begheeren selt dan
alle scatte of enich goet xxxv

Dat vierde is. alle goede wer-
ke werden van ghenaden vruchte
her ghemaect xxxvi

Die tiende oude heet Dama
en leert dese na voerscreuen drie
punten xl

Dat eerste is. hoemē in god
ghelouet xli

Dat anderde is. hoe men in
god ghelouē sel ende inder men-
scheit ihesu xpristi xlii

Dat derde is. wat tot enē ga-
len gheloue hoert. xliii

Die elfte oude heet. Same
en leert dese na voerscreuen tien
punten xliv

Dat eerste is. vanden heylig-
ghen lichaem ihesu xpristi hoe
dat gemaect is wt den alre edel-
ste goede dat wesen mach xlv

Dat anderde is. vander ciers-
heyt ende weerdicheyt des sacra-
ments xlvi

Dat derde is. hoe dat sacra-
ment geboren wert xlvii

Dat vierde is. waer om god
wt hem seluen een heilige spy-
le makede xlviii

Dat vyfte is. vāden groetste
teiken des sacraments xlix

Dat sesste is. vanden heilighē
bloede ihesu xpristi l

Dat seuēde is. hoe ghy u tot
ten lichaē xpi bereidē selt li

Dat achte is. hoe en wāneer
ghi dat heylighe sacrament ont-
fanghen selt lii

Dat neghēde is. eē gebet voer
die ontfanghnisse des heilighē

sacraments ~~lviij~~
Dat tiēde is. vāder nutticheit
des heilighen sacraments ~~lij~~

Die twalefte oude heet Ph
ne en leert dese na voerscreuē ne
ghen punten ~~lxi~~

Dat eerste is. vā mariē loue
en prijs en weerdicheit ~~lxi~~

Dat anderde is. van marien
ghhoert en vā horen naē ~~lxij~~

Dat derde is. hoe maria in
den tēpel gheoffert wert en he
lichlike daer in leeste ~~lxv~~

Dat vierde is. hoe maria jo
seph ghetrouwet wert en hoe si
onsen heer ontfenc ~~lxviij~~

Dat vijfde is. hoe onse vrou
ihm baerde ter werlt ~~lxxi~~

Dat sesste is. hoe onse vrou
we woende mit horen soen tot
nazereth ~~lxxij~~

Dat seuende is. vāden medeli
dē onser vrouwē dat si had mit
ihm hore gheminde soē ~~lxxv~~

Dat achte is. vāder vruechte
die maria had doe hoer soē op
stont vāder doot En wat si dede
thet dat si tē hemel voer ~~lxxviij~~

Dat neghende is. hoe onse
vrouwe op ghenomē wert van

hore soen ten hemel ~~lxxxiij~~

Die dertiende oude heet. El
nar en leert dese na voerscreuen
drie punten ~~lxx~~

Dat eerste is. van godlyker
wijshheit ~~lxxi~~

Dat anderde is. wat crachte
in wijshheit is ~~lxxij~~

Dat derde is. hoe men wij
shheit oefenen sel in alre wijsē na
den alren besten ~~lxxiiij~~

Die viertiende oude heet. E
phecier en leert dese na voerscre
uen twee punten ~~lxxv~~

Dat eerste is. vāder heiligher
scrifte hoe men se nauolgen sel
in wercken ~~lxxvi~~

Dat anderde is. wat si groter
nutticheit in brenghet ~~lxxvii~~

Die vijftiende oude heet. Cha
lier en leert dit nae voerscreuen
punt ~~lxxviii~~

Dat is. hoe ghi v in enē wer
ken den leue oefenē selt ~~lxxix~~

Die sestiende oude heet Robi
a en leert een bescouwēde leuen
te voerē en wattet is. Daer nae
hoemen in menigherhande wijs
daer in opgaet. Daer na pandē

sporen ende tafelē die daer toe
horen ————— C x

Die seuentiende oude heet.
Soos en leert dit na voerscreuē
punt ————— C xij

Dat is. hoe ende wat men
bidden sel in allen ghebeden toe
god ————— C xxi

Die achtiende oude heet Ia
mech en leert dese na voerscreuē
vier punten ————— C xxii

Dat eerste is. wat vzienscap
si en is ————— C xxiii

Dat anderde is. hoemē godli
ke vzienscap ghewinē sel ————— C xxiiii

Dat derde is. wat ghehoersa
amheit si en is ————— C xxv

Dat vierde is. vander oetmoe
dicheit ————— C xxvi

Die neghentiende oude heet
Ezechiel en leert dese nae voers
creuen twee puntē ————— C xxvii

Dat eerste is. hoe hem een
mēsche die hōse gheest niet en sel
laten verleyden gheestelic leuen
aen te nemen ————— C xxviii

Dat anderde is. nā veel nut
ter wilen die tot enē gheestelike
leuen horen ————— C xxix

Die twiēntichste oude heet
Analeph. en leert dese nae voer
screuen vier punten ————— C xl

Dat eerste is. van duechden
en van onduechden ————— C xli

Dat anderde is. van ondanc
berheit ————— C liij

Dat derde is. van vrede ende
hoe quaet dat onvrede is ————— C lii

Dat vierde is. hoe die rike
teghēs den armē stridet om dat
hemelriek. ————— C liiij

Die eēndetwēntichste oude
heet Iehyn en leert dit nae voer
screuen punt ————— C liij

Dat is. wat verdienen
is ————— C liij

Die tweēdetwēntichste ou
de heet Samuel en leert dese na
voerscreuē vier punten ————— C lxx

Dat eerste is. vanden ster
uen. ————— C lxx

Dat anderde is. of ghy voer
sien en vercoren sijt totten ewy
ghen leuen ————— C lxxiij

Dat derde is. welc verworpe
worden en verdoemt ————— C lxxiiij

Dat vierde is. hoe die siel he
ne vaert als si hier vanden lich

aem schidet. **C lxxvi**

Die drieënwintichste oude
heet Benjamin en leert dese na
voerscreuē twee puntē. **C lxxvii**

Dat eerste is. wat ewighe sa
licheit is. **C lxxviii**

Dat anderde is. hoemen god
gheniet inden ewighen le
uen. **C lxxix**

Die vierendewintichste ou
de heet. Manasse ende leert dese
nae voerscreuen drie punt
ten. **C lxxx**

Dat eerste is. vander wyse
wanderinghe der godliker ghe
ueerden. **C lxxxi**

Dat anderde is. vanden woe
ninghen die daer sijn inden ewi
ghen rike. **C lxxxii**

Dat derde is. hoe en waer al
re heilighen woeninghe is indē
ewighen leuen. **C lxxxiii**

Dit is die voer reden of dat
prologus vanden nauolghendē
boeck. **W**ertt wel

Inclusus iohānes ewā
gelista sach inden boe
ke der godlyker open
baeringhe inden hemel sitten dē
heer hemelrijcs en eerrijcs op
ten thronen sijne aelmachticheit
En daer stonden voer hē xxiiij
ouden in witte ghecleet. en ghe
croent mit gulten cronē: ende
spraken tot onsen heer. **V**eer en
god du biste alleen weerdich te
onfanghen eer ende schoenlyce
lof en duecht: want du heurste
alle dinck ghescapen en doer di
nen wille is alle diue ghemact
Dese figuer beduut ons datmē
noch in tijt noch in ewicheit nie
mant minnen en sel dan god al
leen **D**aer om dat hi dusēt wer
ue beter is dan enich herten kun
nen bedencken of monde kunnē
ghespreken of sinnen kunnen be
gripen. En der en is niet beters
dan god alleen en alle leuen in
goods eer: die des niet en doet
spreect sunte bernardus ouer der
nynnen boeck die is weerdich
des ewighe doots. want sijn le
uen is onbequaem god. **W**ant
van dit tijtlyken verganckelike
leuen spreect sunte Augustinus

is een twyuelachtich leuen een
blint leuen. een bedrieghende le
uen een sochlick leuen. en een
onstabich leuen een bedroeft le
uen. In desen leuen eten bleket
drincken is verghiffenisse vastē
vermaghet: slapē traechte. scem
pen verarret. trueren bedroeft.
vlgt bedwinghet. sekerheit ofne
met. rjcdom is verganchelick.
armoede is verlmadelick. ioghet
is moedich. onthet krenckt. liet
heit vernielt. die doot verstoert
ons alle vzechede der werlt. **D**ie
al spreekt sūte augustinus. **H**i
spreekt oech in desen boeck van
desen veruallenden teghenwoer
dighe leuen. **O** ghi verganche
like teghenwoerdighe leuen hoe
ghebzeckelic is dñn wise. want
du bedrieghes veel mēschē. **D**ñn
ghelichte is een scade. **D**ñn vze
ghede is een roeck. **D**en dwalen
bistu soet: mer den wilen bistu
bitter. **D**ie di lief hebben die en
bekennen di niet. die di beken
nen die en soeken di niet. **W**ant
dñn wech is bedrieghinghe. **D**u
toenste dy den sommighen lan
ghe thent duse begrypes inden
eynde. **D**ie sommighe vertoen

de ghi u cort. dat hem hoer sun
den niet berouwen en moghen.
Den sommighen vertoendy u u
hzeet dat sy veel onlusten daer
nan ontfanghen. **D**en sommig
ghen enghe dat sy gheen goede
wercken en kunnē volbrenghe
n. **D**en sommighen toernich dat si
ghenen troest en ontfanghen. **D**e
sommighe troestelic dat si gods
verghetē. **A**ldus is dit verganc
helike leuen sochlic in alre wi
se en hoe een in desen leuen lan
ghe leeft teghes die wille gods
hoe hy meer sunden op hem he
set ende leit. **S**ūte ambrosius
spreekt. **H**oe hier een onnuteli
ker leuet. hoe sijn eynde hier on
nutteliker besloten wert. **S**ū
te hernaerdus spreekt. **S**lapen
wy. waken wi. eten wy drinc
ken wi. staen wi. gaen wi. sittē
wy. legghen wi. of wat wi doe
soe werden wy sonder oflaeten
gheset in verganchelicheit deses
leuens. **S**preect sūte grego
rius. **V**an desen vergancheli
ken corten leuen sellen wy ons
keren tot enen heylighen gods
deliken leuen dat gheschapen is
nae den wyllē goods. **I**n alre

gherechtigheit en heilicheit. als
sinte paulus gheleert heeft. Daer
onse heer spreect. Die mi nauol
ghet die en wandert niet in duu
sternisse. mer vercriget dat lich
te des ewighen leuens. Daer om
soe woude onse heer god woenen
onder den menschen. op dat hy
die menschen leerde woenen in
den hemel. en woude menschelic
ghetrec liden op dat hi die men
schen leerde godlyke dinghen te
bekennen. Spreekt hugo van
sinte victoer

Also ghi gheminde ende be
gherighe siel in uwe voer
lichticheit mit eernste dicke na
mi begheert hebt dat ic u bescri
ue een manier van leuen dat u
van hynnen en van buten in go
de wel beuele en alre ynnelic
ste en verstandelicste sel wesen.
god tot ene loue en eer. en u tot
enen ewighen troest nutticheit
en leer. So siet aen die figuer
die sinte iohannes sach inden e
wighen leue. Hi sach onsen heer
sitten opten thronen sijner aelmach
ticheit. en xxiij ouden die voer
hem stonden. ende spraken hem
lof eer en duechde. Daer om dat

hy doer sijns selues wille alle
dinck gheschapen ende ghemaect
hadde. Want alle dinck is doer
hem gheworden en sonder hem
en is niet ghemaect spreect io
hannes in sine ewangelio. Die
xxij ouden waren ghecleet in
wissen en ghecroent mit gouden
tronen. En dat beteikent ons al
dat god ye ghewracht in he en
wt he dat is gheschiet doer syn
ewighe wijsheit en in sijner gro
deloser mynnen. Echter du ghe
minde en begherighe siel dattu
voer na mi begheert hebste dat
ic di soude scriue dat leren u die
xxij ouden doer die ewighe
wijsheit in alre volcomene min
nen naden alen besten. En si is
ghescapen wt enen leuendighen
boerne der godlyker waerheit
en aelmachtigher volcomenheit.
Daer om is dit boec gheuoemt
vanden xxiij ouden. of vanden
gouden thronen der gheminder sie
le. Die xxiij ouden en sellen niet
niet anders spreken noch leren
dan dat ganselick nut is en go
des lof en eer en der sielen salic
heit. En soe sel een yghelic oute
lo verstandelic spreken in sijner

materien dat die daer een yghe
lick van hem allen alleen nauol
ghede die besaet uollic dat ewi
ghe leuen. **W**ant sy hebbent al
ghetoghe wt der alre hoechster
kunsten die si inder hoechster sa
licheit begrepen hebben.

Deo gracias

Die eersten ouden heet **M**oz
ses wyset en leert wat die men
sche is. **D**aer na hoe die mēsche
nae gods beelde ghesoet is.
Daer na hoe alle creatuerē om
des menschen wyllē ghemaecte
sijn

Die alre eerste
oude wijs n sel
uer dat ghy vo
er aen bedenckē
selt voer alle di
ghē van wae ghy ghecomē sijt
ende waer ghy naert: waer ghy
waert in uwer moeder lijf wat
ghy gheworden sijt. wat ghy no
ch werden moet. So antwoert
dese oude leerer en spreekt God
heest n ghemaect vander allche
tot enē verstandelē mensche: en
ghy en hebt n seluē niet ghema
ket. dan vāder ghenaden in die
sculde. en vander menscheit we
der tot allche. Daer van spreekt
sinte hugo inden terden boeck
vander sielen. en spreekt. Ganc
in dijn herte. en scat dy seluen
waen ghy ghecomē sijt en hoe
ghy leuet. en wat ghy waert.
hoe veel loens ghy verdiēt hebt
waer ghy moet of ghy sundicht
of ghy daghelig toe neemt of of
neemt: mit wat ghedachtē ghy
daghs ende nachtes becom
mert sijt. mit wat begheerten
uoen moet beuangen is ende
hoe dicke ghy vanden hosen
gheest becoert wert: ende van

der werlt bedroeft. ende van u
eyghē lijf ghecastijt wert. Ende
wanneer ghy n van binnen en
van butē bedencket so sidi n sel
uen onbequaem tot godlikē be
kennē en van n seluē en moech
di god nummermeer bekennen
want ghy n seluē niet bekennē
en wile. Noch ghy en cunt niet
begripen die hoven n is: want
ghy niet en weet wyze ghy sijt.
Want die eerste ende vernemel
ste spieghel gode te sien. is dat
hem die mensche selue soetāt en
besiet wat hy is. Dit al spre
ket hugo de sancte victoer. En
spreekt mit hem. Richardus
inden boecke vanden scouwē
den leuen. Dat is veel beter en
oek nutter dat die mensche le
ret hem seluen kennen. dan dat
hi weten wil der hemelen loep
der cruden crachte. der edelste
nen werken. der dieren natuer.
der menschen zeden. ende wasi
doen ende laten. en hemelrijcs
ende eerrijcs conste: want ve
le menschen weten veel saken.
die hem seluen niet. en weten
noch en bekennen: en dat te we
ten is der hoehster conste een

Want het spreekt Cassiodorus
opten psalm miserere mei deus
Dat is den groetsten orber enē
diente gods te bekennē sijn ey-
ghē crancheit. ende sijn eyghen
natuerlike crachte enē verdienē
soe goeden toeverlaet te hebbē.
want dan wassen inden men-
sche godlike crachtē als die mē-
sche hem seluē ofgaet in natuer-
liker crachtē Dit spreekt al cal-
siodorus enē gregorius in hore-
leren Enē spreken also Hoe een
mensche hem seluen myn beliet
hoe hi hem seluen myn misha-
ghet Enē hoe veel meer hy be-
vint dat licht der godliker ghe-
naden alsoe veel meer ende het
leert hi hem seluen straffen enē
bekennen Des ghelīg spreekt
sanctus bernardus in enē ser-
moen inder mynnen boeck Jc
weet wel dat nyement behou-
den en mach werden sonder be-
kennisse sijns selues Want een
hem seluen te bekennen is een
moeder des heyls inder oetmoe-
dicheit ende een verhaerster der
godliker vruchten enē een aen-
uāt alles gheluckes Dit spreekt
sanctus bernardus Wilstu di

seluen wel bekennen so merket
of alle werken ghenuechlic sijn
of si betamelic sijn of si nut enē
goet sijn. of si loenbaer sijn enē
of si gode ghenae sijn enē weert
sijn So hebdi eē goet bekennē

Wat die mensche is

Die eerste oude wijs v no-
ch op een edelre ende op
een beter dan ghy selue sijt enē
druct v in uwen moet dat die
heilighē dzeuoudicheit ghespro-
ken heeft inden eersten boeck
moysi alsoe Wy sellen maken
enen mensche nae onsen beelde
ende na onser ghelikenisse. die
voerseide visschen inden meer.
enē die voghelen inder luchtē enē
die dieren opter eerden enē alle
creatures Daer hi werdi ghe-
leert dat onse heer den mensche
ghebeeldet heeft naden alren hel-
ten dat yemāt bedencken can.
dat is na hem seluen alleen. enē
had god yet in hem seluen ghe-
hadē dan hem seluē. hi had wt
hem seluen den mensche noch e-
delre gheschapen God heeft oech-
dē mensche vol ghewout vleene

houē alle ander creatuerē en al
so als god alleē is heer ouer die
menschen. so is oec die mensche
heer ouer alle ander creatuerē.

Wie is nu die na des men-
sche beelde en gelikenisse ghesor-
met is: Daer op antwoert orige-
nes op moises boeck en spzeet
Het is oīe behouder ihūs xpūs
die die eerste gheborē soē is des
ewighē vaders. Van wiē sūte
paul? ghescreuē heeft. Hi is een
schijn der erē en een syguer der
godlyker substancien die daer
draecht in hē alle dinck inden
woerdē der waerheit. Die daer
spzeet die mi liet. die liet oech-
ten vader. Als die daer liet eēs
anders beelt. die liet hem dies
dat beelt is. Also die dat ewi-
ghe woert liet: die liet dē vader
wt wiē dat woert nliet. Ende
daer om is dat woert mensche
gheworden dat wi hē ewiuous-
dich gheliken sellē: eens naden
godlikē beelde dat ander nader
onifanginge der mēschheit. Dit
spzeet al origenes. **H**eer keert di
inwerts op dat beelde dīns oec
spzontes dat ghi naden godlikē
beelde ghemaect sijt. en en wil

u dat nē in u seluē tot god trec-
kē wat ghi gheweest hebt. was
ghi nu sijt. wat ghi werdē sele
en moecht: so laet u die tot god
treckē dat ghi naden godliken
beelde gesormt sijt als eē beelchi-
ten en verstandel creatuer. Die
form die u mit natuerliker cra-
cht in ghedrucket is. en in enen
nrien wille wighespractē is. **A**l-
so iacobus spzeet in sijne epī-
tolen. **H**i heeft ons willichlic
ghebaert indē woerdē der waer-
heit. dat wi worden een beghin-
nen in sijne natuer. Daer van
spzeet ancelmus in sijne leere
Heer ic dancke di dīnre ghenā-
den dat ghi mi gheschapen hebt
na uwē beelde. **W**āneer ic dīns
ghedenc. dat ic dan alleē aen u
bedencke en u alleē minne: dat
ghi mi u alleē gemaect hebt. **E**n
hebt ic u beelde in mi tdelighet
in mynē sunden. so cundigt wel
wedermakē mit uwer ghenaden.
Op god sijn edel beelt der ge-
weldygher ende ghebenedider
drieuoudicheit by sonder inden
lichaem ghesormet heeft. dat sel
een yghelike claer siele in hoer
drucken ende bekennen. dat sy

des te naerre tot gode ghetoghe
wert in godliker ghelikenisse.
en daer in verdienen Also ons
hugo bewijst inden boeck van
den seue sacramenten en spreekt
Also die ewighe vader van nie
mant en is ghemaect. die soe is
vader die heilighe gheest
is van hem beiden. alsoe is die
drieuoudicheit bi sonder in die
siel. Want die moet is van he.
selue die verstandelheit is van
die moet en die vruchde is van
die moet en vander verstandel
heit. en die drie sijn ee siel Also
vader soe en heilighe gheest een
god is. also is in des menschen
liue drieuoudicheit Wat die fi
guer is van hoer selue daer wt
coet die forme. want wt figuer
ende form coemt des menschen
schoente. en die drie sijn een lijf
Also is inghedruet die heilighe
drieuoudicheit bi sonder in siel
en bi sonder in lijf. dat doch al
len anderen creaturen ontoghe
en vzeemde is Augustinus spre
ket vander drieuoudicheit Ghe
denckenisse istandenisse en wil
sijn een. daer om dat si een siel
sijn en een lijf en een wese ma

ke Dat spreekt oec richard? in
de boeke vader drieuoudicheit
Dattet wesen en die beeldinge
die god in die siele ghedrucket
heest. die en mach ander godli
ker verstandnisse nimmermeer
veranderen

Hoe alle creaturen om des
mensche wille ghemaket sijn

O Du gheminde siel hoe e
del dat is te bedencken
daer na die mensche ghebeelt en
ghesont is. want dat is dat
alre beste dat enich herte bedec
ke can. of u dit niet tot gode en
trecket. so wise ic die eerste ou
de u op die scoenheit en tierlic
heit alre creaturen Hoe wellus
tich u god en alle creature ghe
scapen heest en alle dinghe ghe
maket heest alleen doer des me
schen wille die alle nutticheit
en neringe troest en notrust da
er van hebbē sel. Van alle wa
terē en reinicheit te luueren. te
cokē te vissche. en tot velen an
dere saken. En vanden eertrike
hebdi grote bomen en bloemē
ende alre hande vruchten coern
wijn. vie. vleysch. ende sonder
ghetal veel ander nutticheiden.

En vanden berghe hebstu yser
coper. loet. goud. suluer. en edel
ghesteelte: en te mael veel ander
raets. Vanden lucht hebdi wijnt
reghe en voghele. heet en cout
en dat daer toe hoert. Vanden
hemel hebdi sonne mane sterre
licht dach en nacht. Vanden vu
re hebdi licht wermtē: en veel
ander dinghe. Vanden enghele
heb di leeringhe wysinghe ende
behoefte: raet en hulpe. boets
chap en dienst. Alsoe gregorius
spreect: Iy sijn dienes der me
schen ende hebbe grote vlijt tot
ons. Dit alle besluyt dauid in
den souter ende spreect. Heer
du heues den mensche gheset ho
uen alle dyne wercken: en hebt
alle creatuerē onderdanich ghe
maect. Nu spreect oech die
glosa op iohanes boeck: Dat al
le creatueren sijn den sunden ha
tich: mer die goede mensche die
mensē nae billiker tamelicheit.
Dit sel u mynnende syele alle
sonden draghen tot gode want
tet gode alle doet uwen wyllē
ghescapen heuet: nochtan soe
mach die creatuer die soe onre
delich ghenieten ende ghebruken

dattet staet tot sinē ewighen ver
deruen. Oech echter machment
wel ghebruken tot sinē ewighē
verdienen. Dat spreect byoni
lius vader enghelecher iherarchi
e. Dat hem die creatueren alre
meeste tot god gheuen ende oec
noeghe sellen: die van god alre
meeste gauen ontfanghen hebbe
Nu en heet nyemant alsoe veel
van gode ontfanghen als die
mensche: en daer om is hi god
alre meeste diensten sculdich te
doen. Nu merc du mynnende
siel spreect. Augustinus op sun
te iohannes ewangeli. Hoe seer
milde u god is dat hi u alle cre
atueren onderdanich ghemaeckt
heest. te dienst. ter neeringhe. ter
spysen. ten troeste. ten luste. tot
belyttinghe tot beteringhe. hoe
ghet bedencken moeghet. Gode
des wijsheit heest u in hoerre na
tuerliker gheschapenheit heerlyck
ende wel voerhen dat ghy da
er in vjnden moeghet nae al
re luste. wat ghy begheerte:
want inder aenmerckynghē der
creatueren vjn di god aelmach
tych. Jnder groetheyt der cre
atueren soe vjndy gode als een

ewighe sake. ende hoe ghi wilt
soe gheniet ghi hem. en alle cre
atueren naden alren besten **I**n
der begheeringhe der creatueren
vondstu god in alre wijsheit.
Inder oprecheinghe der creatue
ren. vindi god goederieren
Dit leer ic u eerste oude du mi
nende siel **V**olch du mi dat ghi
dit al ter hertē legt. en daer wt
leeft: soe moech dy den gulden
thronen mitten ewighen coninck
wel eruen

Die anderde oude heet aaron
en leert hoemen god soeken sel
daer na hoe men vonden sel. en
daer na leert hi wat god is

Vedenct en mercke
wel du mynende
siel. hoe seer edelick
u myn ghenoot u ge
wist heeft van u seluē wat ghi
sijt: en hoe doer u alle creatuerē
ghescapen sijn en u te troest on
derdanich sijnt ghemaect. ende
en heeft u dat niet tot aendacht
ghetoghen. soe volghet my den
anderden ouden

Hoemen god soeken sel

Dat ic u vermanē wil. en
het is mijn crachtige leer
dat ghi god soekē selt: waer ghi

hē vjnden moghet sel ic v lerē.
Wāt het spreect die propheet z
 laias. **S**oeect den heer die wyle
 datmē vjnden mach: roeptē aē
 die wile dat hi na hi is. **W**ant
 wanneer die mēsche wt den tijt
 der ghenaden is so is dat luckē
 en dat vjnden verganghē. **V**aer
 van spreect dauid inden louter.
Soeect den heer soe werden v
 alle goede wercken gheschiede.
 ende soeckte sonder oflaten. **W**e
 sellen oeck niet soeken sonder
 neersticheyt sonder aendachte.
 sonder begheerte men sellē oeck
 niet soeken mit ydelheit in ges-
 cheyt: men sellen oeck niet soe-
 ken in toerne in vyantscap in
 rijt in haet ende in houerdye
 ende in onuerduldicheit ende in
 onlust. **M**en sellen oeck niet soe-
 ken om tijtlick goet en eer ende
 om werelike beroem: men sel-
 len oeck niet soeken in traech-
 den noch in bedrieghen noch in
 ypocrisiē noch mit gheneteleze
 cloechheit. **W**ant in alulker wy-
 sen en vjntmen hem nummer-
 meer: mer mē willen dan soekē
 tot enen verderuen als iudas de
 die hōse soeker: niet tot enen

vjnden also als drie marien hē
 sochten hiden graue en hem aen-
 beden des worden si verbljgt

Voemen god vjndet

Bernaerduus leert ons in e-
 nen sermoen god te soekē
 en spreect. **W**il di god soeck nut-
 telic soe soeckten inder waerheit
 mit vlite en sonder oflaten ende
 hem alleē: ende niet tot hem dat
 di hūderē mach in sūre myn-
 nē. **W**ant wy hem soe soect so
 weert eer moghelick dat hemel-
 rijk ende eertrijk verghinghe.
 eer die soeker viel ende hem niet
 en vōude. **G**hy selt soeken soe
 moechdi vjnden ghy selt clop-
 pen so werdy in ghelate. **S**pre-
 ket onse heer inden ewangelio.
Inden alten eersten soeckt dat
 rike goods ende sijn gherechtic-
 heyt: ende alle dinghen sellen v
 toe gheworpen werdē. **H**et spre-
 ket hugo vander archen noe.
Wye god soeckt die vjnten int
 bekennen en vjnten in vzech-
 den: want waemē soect mit gro-
 ter begheerten en mit neersteli-
 ker vlijt dat vjntmē mit troest
 en mit groten lust. **S**oe spreect
 ambrosius inden boeck zlaias

Ghi selten althijt loeken op dat
ghi hem an lijf en an siel althijt
ghenietē moghet. ghi selten son
der oflatē loeken oec nā buiten
want ghi gheē goet werck son
der hem volbrenghe en moecht
Want god wil den soeker ghe
mueten en tot hem gheue. ende
he ontsaen op dat hi verhuucht
wert **H**oe beualt u dat. dat ve
le menschen god soe eernstelick
loeken. en hem god oec niet te
hant en laet vinden en hem de
menschē een wile ontreckt ende
verbercht en oec nā hem vliet.
ende tot sommighen menschen
coet onghelocht mit menigher
hande smaninghe. **D**aer op ant
woert gregorius en mit he ysi
dorius inden boec vanden ouer
sten goede. en ozophius opter
mynnen boeck en spreekt **G**od
en wyl hem niet te hant laten
vinder daer om op dat die vlijt
en eernst des soekers te neerste
liker en te groter werde en wil
hem een wyle ontrecken daer
om op dat des soekers begheer
te te vuerigher werde: ende wil
hem oec noer den soeker verber
ghen daer om op dat sijn min

ne te groter en te eernster wer
de **H**i vliet oec een wile vande
menschē daer om op dat die me
schē neersteliker na lope en nū
mermeer op en houde. en coet
oec somwile totten mensche on
ghelocht ende onghenoet. **D**aer
om op dat hi den mensche trec
ke tot alre sueticheit godliker
weelden. die synnen sijn al ver
borghē in godliker heimeliker
wylheit die alleen alle sake be
kennen can totten naesten ende
totten alren besten goede. **D**it
alle spreken die drie te samen.
daer toe sprekent anclmus mit
hem in sijnre boeken een **E**x
mijn heer ende mijn god. leer
mijn herte hoe ende waer ick u
vinden sel si di niet hier waer
sel ic u dan vinden. si di echter
an alle einden so leert mi u soe
ken. ende vertoent u den soeker
want nyemant en mach u vindi
den ghy en vertoent u dan als
ghi sijt **H**oemen god vinder
Echter ic anderde oude rade
u minnende siele of ghi god te
rechte soekē en vinden wilt. so
bedenct u wel wat ghi soect. so
vinder hem mit sekerheit dien

ghi soect **W**ant dien ghi soect dat is die die u ghegheue heeft al dat ghy sijt lijflic en gheestelic en u noch gheue mach dat tu werden mogheste en van hē alle dat hebste dat in dñre eghenre natueren besloten is. bedenck du hoe du hem soekes: **W**ant ghy vñtē in allen creature na sñre almachticheit en na sñre onthout. en na sñre teghenwoerdicheit **H**i ghemuet u in alle die werlt als een gheweldich scaffenaer en wt rechter: hi ghemuet u in uwer menscheit als een verlosser ende een mynre. hi ghemuet u inden verdoemden als enē verscricker en een groet gruwel. **H**i ghemuet u inden enghelē als een lust en groet cierheit. hi ghemuet u in hem seluen als een ewich begin alles goets als een middel alre wtrectinghe en als een eynde sonder siganchelicheit. en als een goet daer in alle scat besloet is **G**hy selt oec weten wanneer ghi hem soect. soecten mit stadighen arbeit. en mit vlyte sonder of laten of sonder enich verdriet **S**oecten mit bescheide

heit en mit vernusticheit sonder enich wederstant mit wille mit vrier ledicheit in alre minnen. **W**at het spreect origenus opter minnen boeck. **M**ijn heer ende mijn god alleē mijn mine vint di. en die u mint die heeft u en die u heeft die mynt u ewelick daer om dat hy u nūmermeer en verliest. **E**chter hoe langhe ghi hem soeken selt dat ghy hē vñt. dat leert u bernardus vā den ewalef trappen der oetmoechicheit en spreect **G**hi selden al soe langhe soeken in u selues waerheit thent ghy gans medelyden crēcht uwes naesten. en thent ghi die ewighe waerheit ganselick bescourwet in enē reinē clarē herte **O**ec soe rade ic u geminde siel wildi god te rechte vīdē soe soectē in u seluen. **W**ant hi spreect inden ewangelio. **D**at rike goods is in u. en soectē in dinē besten loeffliken synnen mit goedē aendacht inwendich en wewendich in enē reynē herte mit edeliker bedencken. soecten in dinē moet mit groter eernst: soecten in dñre sielē mit minliken verlanghen

en lust nae hem sonder oflaten.
soectē in die crachten dijner sie
len mit volre mynnen ende be
gheertē mit al dinen vermoghē
soect hē also en mach hi u niet
ontgaen ghi en vjnten ende be
houten. **E**n spreekt mitter myn
nender sielē. **I**c heb gheuonden
die mijn siel mynnet en willen
hi mi behouden: **E**hent ick en in
leyde in mijnre moeder camer
kijn. Daer van spreekt gregori
us inden boeck vanden zeden.
Waer hoer die siel keert of wa
er si hoer hē wendet. wille wel
daer in syen dat hoer god ver
toet hest so vjndet si hē hoe sy
wil. **I**s sy oec gheuallen in een
ghebreckelic leuē so en mach si
doch niet soe minnendlic soeken
dat si enē gansen vollē wille da
er toe doet die si hi god behou
det: en in dien bekeren si weder
omme coet in dat ewighe beke
nen der godliker soetichit. daer
in si alle waerheit godliker we
sentheit begripe. **E**chter ghy
ghemynde siel gods leert des te
het soeken soe leer ick u die an
derde oude dat ghi minnendlike
in alle dyne crachte bedencken

selt so ghi alre vernuftelicste cō
net. **W**at god is en hoe hi is en
hoe dat si dat crisostim? die gul
demoni hest spreekt op paulus
epistel: dat wi hebben allulken
god die al onse verstatelheit bo
uen gaet en bouen al onse ghe
dachtenisse en niemant volspre
kē noch ghelegghē en can noch
bedencken van onbegripelyker
weerdichheit die aen hem leyt.
Doch soe leit hi dat god is een
edel beghin sonder aenuanc. een
schoen ouer natuerlic goet. son
der enich begripen dat also seer
bouen maten goet is dat noch
enghel noch mensche noch ghe
creatuer en mach begripen no
ch verstaen. noch daer van spre
ken wanttet te mael een onuer
drachelick goet is. **H**oe spreekt
hugo van lunte victoer vanden
cloester der syelen. **E**hen ston
de en is daer in die mensche.
daer gods goet niet in en ghe
niet noch synre bermherticheit
niet en beviint: **A**lloe en seldy
ghemynde syel gheen tijt laten
noer hy ghaen ghi en selt gods
daer in ghedencken. ende in wel
liker stonden du van gode niet

en ghedencken die sel dy scatten
voer een verloren tijt

Hoe ghi aen god denckē selt
en wat hi is

Echter nu soe merckt ghe-
minde siel. wāt wanneer
cierlic en heerlic en te mael ver-
standelic van god wilt bedenc-
ken hoe hi is. **S**o ruert of leert
augustinus also vā hem te ghe-
dencken in veel sijne boecken.
Dat god is dat alre hoechste en
beste goet dat alre suetste en luf-
tigste goet dat alre claerste do-
erschynenste goet dat alre een-
uoudichste en verstaellste goet:
dat alre waerachtichste en ghe-
rechtichste goet. **G**od is dat
ewyghē leuen. in hem. van hem
tot hem en doet hem al dat is
of werde mach of wese can die
hē van hem keert die sterft: die
sich tot hem keert. die leeft. die
van hem valt die wert te niet.
die hē vint die vint wes hi be-
ghert ende en mach niet beters
vinden **B**ernard? spreect inden
boeke vanden scouwenden leuē
God is in allen dynghen daer
om en is niet iongher dan hy.

god is tusschen allen dinghen:
daer om en is niet heymelikers
dan hi. **G**od is ouer alle dingē
en bouen allen dynghen: daer
om en is niet hogher dan hy.
God is neuē alle dinghen. daer
om en is niet hereders dan hy.
God is in allen steden. daer om
en is niet teghenwoerdighers
dan hi **A**ristotiles die natuerli-
ke meester spreekt inden boeck
vanden hemel en vander werlt.
God is enich en en is niet meer
hi is ewich. hi is edel hi is dat
ewighe leuen. hy is onwandel-
baer: god is onghedeilt. god is
onuerkeert en oneyndich. **G**od
is oec die ewyghē sake die daer
alle tijt sonder oflaten blijft vā
ghebreken ghescheiden. ende vol-
brocht en volcomen. ende is een
loefflic aenuanc alre dinghen en
een sienlick middel alre ghesca-
penheit. en een volcomē eynde
alre wesentheit. **D**it al leert u
hoe ghi god soeken selt en leert
u god vinden hoe hi si en wat
hi si also veel als u verstant ver-
mach en can begripen **E**n wan-
neer ghi u ghedachten en uwen
moet daer in leet so vindi god

Den derden ouden

vrolick in hem seluen. en vint
u in hem en by u ende in allen
dinghen en in allen anderē cre
atuerē. Want hi heeft selue ghe
sproken inden ewangelio. Des
menschen soen is ghecomen te
soeken den verloren mensche en
wil behouden dat verdozen is.
Niemand en mach god vinden
hi wert eerste van god gheuon
den: also die leere spreken.
Dese sinnē al leer ic di anderde
oude: du mynnēde siel volghes
du mi so behoustu dat ewighe
leue en die gulden thronen in sa
ligher wise mit god sonder eynde.
Amen

Die derde oude heet. Job en
leert u wat rouwe is ende dat
daer toe hoert. en daer nae van
biechten en wat daer toe hoert
ende daer na van voldoen voer
die lunden.

Olaerlick ende bedu
telyck mit groeter
verstandelheit heeft
u die anderde oude
mijn gheselle onderwijst en ghe
leert hoe ghy god soeken ende
vinden selt: wat hi is en hoe hi
is. Nu merckt mi den derde ou
den dat ick ernstelyck mit gro
ter noottrufte ende vliste ende mit
wijshheit ghesien hebbe dat nye
mant in deser tijt sonder lunde
mach syn: noch een kindekijn
dat eerste gheboeren wert dat
wert in lunden gheboeren alsoe
die paeus leo scrijuet in enen

sermoen vanden kerstdaghe **N**u wil ic derde oude u mynnende siel leren. of ghy goods vrient werden wilt. waer mede ghi alle sunden ontulien moghet en u ghehellighe daer van ontleidighē. Want niet en mach u nā god scheiden noch van gode veruaren. dan alleen die sūde. Daer van spreect ambrosius vanden paradys. Dat die sūde is een verstueringhe der godliker settinghe. en een ongheloeft der hemelscher ghebode die den mēsche vermeten ende hem gods vuerche beroeft. dat spreket die en mit hem augustinus op iohānes ewangelii. Salomon leert oec in sinē boeck dat die gherechtighe mensche tot seuen malen valt inden daghe en also dicke weder opstaet. Ende wanneer dan die mēsche dicke in veel sunden valt. so en mach hi tot gode niet comē. daer na mit ghenen dinghen alsoe wel en also gans ghekeren als mit rechten rouwe. Want dat spreket ihesus xristus inden ewāgelio. **H**ebt rouwe soe ghenaket u dat rike gods. Ende spre

ket oec tottē sundaren. tē si dat ghi rouwe hebt āders soe moet ghi al verduē. **V**anden rouwe. **R**ouwe te hebben om di ne sunden. leer ic di derde oude u mynnende siele. Want wie in deser tijt hem sine sunden niet en rouwē noch rouwē en willen die sel in die toecomende werlt iammer en noet ghewinne want hi den rouwe slume heeft. Want sūde te mael god niet toe en hoert. mer den wīse mēsche hoert toe also haest als hi ghesundicht heeft. dat hy hē seluen neerstelike straffe mit haestelike rouwe. **A**mbrosius spreect in een van sinē epistolē. **N**u aenmerckt u clare siel. wat warē rouwe sy en volcht hoer of ghi hoer behoeft. **R**echte rouwe is eē ghenade en een duecht dat ghi in goede opset u voer leden sunden beclaghet. en alle sūde hattet. en niet voertmeer wille en hebt te sundighen. **R**echten rouwe is een sūdelic leuē te verwandele in eē duechdelic leuen. en voertmeer hōse werkē te wiken en hem tot goeden werken sonder vertrecken

Den derden ouden

te keren. **H**ochten rouwe sel
sijn inwendich in allē crachtē
des herten: en si hē wewendich
hoeden voer alle materie die u
oerlaet ghegheue heeft of noert
an gheuen mach tot sunden.
Rechtē rouwe is die toecomen
de sunden mit allē vliste te voer
hoeden: en beganghen sunden
mit claghen ende mit bitterheit
des herten en mit tranē neerste
liken te bewenē. **D**it is oech
een recht rouwe die enē mēsche
te hant drijft te biechten alsoe
haest als hi ghesundighet heeft
en hoe een mēsche snelre is te
boetē dan hi was te sundighē
en sonderlinghe dattet leet om
die sunde veel groter si dan die
lust was inder sunden. **E**en
ganse en rechte rouwe is: wā
neer hē die vrie wille gans en
midallen keert vander lust en
begheert alre sundē si sijn doot
lig of daghelig. **D**et is oech
een recht herouwe dat een mē
sche soude willē van alle sūre
hertē dat hi nie gheerehande sū
dē beganghē en hadde: en daer
om grote smerte lidet an sinē li
ue. **D**aer nā spreect innocēcius

in enen sermoen. **G**anle rouwe
hebben die gheen. die daer gaē
die drie dachreysē vander duul
ternysse der sunden. **D**ie eerste
dach reysē is een bescamenysse
der sundē. datter veel is. **D**ie an
der dachreysē is te bedenckē na
alre ghelegentheit der sunden.
Die derde dachreysē is groet leere
en rouwe te hebbē: om der vlec
ke der sunden. **P**oere wise ick
u mynnēde siel dat ghi om die
erflunden ghenen rouwe en sele
hebbē: wāt die heeft die doep of
ghenomē. **G**hi en selt oec gheen
rouwe hebben om gheē sunden
die ghi niet meer doen wilt en
niet onder weghē latē: noch wā
neer ghi ghenoot wert tottē he
rou. wāt herou die daer is son
der ghenade en sonder opset die
sunden te laten die en helpt niet.
Echter sonder dat sel di altoes
rouwe om dijn sunden hebben
int ghemeē of in sonderclincheit
om dootlike sundē of om dage
licke sunden. en en moechdijns
niet valbrēghen in ghewoēlike
werkē. of u ander werken naer
re tot god wise. so selbi den rou
we veruullē in ywer begheertē

en in utwen wille ende die rouwe is god ghenaeem en waert van u. Crisostimus die guldemont heet spreect daer van in den boeck vandē val des menschen. Tis een sulke goetheit in god tot allen menschen. dat hi en ghenen rouwe en versmaet die hem lidelic biet mit rouwe. Waert oec dat een mensche alre menschen sunden beganghen hadde. wil hi hē godliker barmherticheit beuelen. en daer toe gheue. hi vint hi gode meer ghenaden en oflatinghe der sunden dā hi begheren of ghedencken can. Des ghelikes spreect ambrosius op lucas ewangeliū. God wil al sijn oerdel verwandelen opte sundighen mensche of hi hem beterē wil en hem van sinen sunden keren: so wil hi hē ghenadeliken ontfāen. Hoe machmē nu groter en crachtigher en nutter medecijn op die sunden hebben dan rouwe is. Wāt het spreect opter duechden boeck richardus. O rouwe wie cā of mach u te volle prisen want alle ghenonden dinghen die verlostu. alle onweerdicheit stillestu. al

le crancheit maecstu machtich alle duusternisse maecstu licht alle versaechede menschen maecstu hertich mit enen goeden opsette. Du verdriues ghiericheit ghy maket te schuwen oncuuscheit. ghi vliet toerne ende veriaghet hat ende niet ghi verdriuet houerdie en maket te niet traechheit in godes dienst. Dreet heit si di ongunstich ghi haet lunde en onduecht en boefheit en vasti makes alle ghenade in den mensche. Des ghelikes spreket augustinus indē boeck van den rouwe. Rouwe maect den lieben ghelont. den malaetschen suertle. den doden leuendich maketle. en vermeerret ghelontheit en behout ghenade. Lamē en douen weder brenct rouwe onduecht veriaghetle ende ciert duecht en maect des menschen moet crachtich. ¶ Daer suldi minnēde siele sterckelic en neerstelic u tot rouwe gheue. Want om dē rouwe laet god of al die ewighe verdoemenisse ende den ewighē doot en laet of dat u gheueuer. ende meerret ghenade duecht en mynne en helpt dē

mensche sterckelike totten ewy-
ghen leuē. **D**aer om en sel hem
niemant verlumē anden rouwe
noch niemant sinē rouwe spa-
rē thēt an dat leste einde en an
dat leste lichte: want die men-
sche en weet wat hem daer tus-
schen gheuallē mach want hoe
eer hoe beter tis goet seker rou-
we te hebbē. **W**aer mede verdiē
de maria magdalena oflaet nā
horē linden. en die scaker dat
paradijs. en lunte peter den slo-
tel vāden hemelric. en lūte pou-
wels dat hi wert een predicaer
des volcs: en te mael veel āder
lindarē die alle mit rouwe die
ewighe croē verdient hebbē en
mit rouwe grote heilighē ghe-
wordē sijn. **G**hi en selt u oec dē
holē gheest niet latē ofhzenghē
vāden rouwe wat hi u daer vā
prekē mach. dat die hermyetic-
heit gods groet is: dattu noch
ionc en sterck biste en lāghē leuē
moechste. dat die linden klein
sijn. en u mit al sulker valscher
bedrieginghe en leer verleyden
wil. volcht hē niet en hebt rou-
we also haeste als ghi ghesun-
dicht hebt. **E**n widoet u linden

mit rouwe so coēdi indē ghesel-
scap der enghelē.

Vander biechten en hoe ghi
u biechten selt

Want nu echter mynnende
siel rouwe sonder biechte
tot god niet gheschiē en can dā
in boots noet: so leer ic u derde
oude nadē rouwe hoe ghi biech-
ten selt. **W**ant het spreect grego-
rius in eenre epistolen. **D**at die
gherechte mēschē sonder biech-
tē dat die god hoerdelt: en hi is
der doot der wilen hi in linden
leest. **E**chter biecht gheest hē we-
der omme dat ewighe leuen en
maect hem gherecht en god tot
enē welbehaghen. **W**ildi nu
wel en recht biechtē soe volcht
mijnre leer: u biecht sel eenuou-
dich wesen en eighen u seluē al-
leē te woegē en en selt oec noer
u seluen nyemant anders biech-
ten. **D**ijn biechte sel oetmoedich
sijn en selt u lijfloes scattē voer
god en uwē biechter. **E**n so ghi
u cleinre kēt voer god: so god u
biecht meer goet scat. **H**i sel oec
claer sijn en wt eēre goeder men-
ghe en van godliker vruchtē en
minnē en niet in eēre bedroghe

re wise en spot: si en sel oec niet
 wese valsche noch inder ipocrisie
 seker wise. niemāt tot enē wel-
 behaghē dan god alleē anders
 waer si god onbequaē Ghi selt
 oec geloue hebbe en toenerlaet
 aē u biecht dat u god doer der
 biechtē wille. wil vergheue al-
 le uwe sunden: en gheen sorghe
 daer nummermeer noer te heb-
 be Want god mach dulentwer-
 ue meer sunden vergheue: dan
 die mensche sundighen mach.
 Daer of iheronimus spreekt op-
 ten sonter. Dat die hese iudas
 veel groter sunde dede dat hi in
 mistroest wel in sinē sunden en
 he selue verdede: dan dat hi ihe-
 sus xpūs verriet en hem vercoft
 tot inder doot. Dijn biecht sel
 sijn waerachtich. dat die waer-
 heit der sunden yet ghesweghen
 werde. noch ghe valscheit daer
 onder wt verborghē wert: noch
 van oetmoedicheit yet vercoet
 wert noch daer in niet lieghen
 dat ghy inder biechten en mit-
 ter bychten yet in sunden co-
 met. **O**eck sel dy dicke ende
 veel biechtē ende sonderlinghe
 also haest als ghi in dootsundē

ghewallen sijt: soe sel di te hane
 biechten op dat u werken god
 te ghenamer sijn en oec u des te
 nutter en te vruchtberre sijn.
 Wie noechter dicke biecht die
 leert des te bet biechtē en wert
 des der ghenadē te riker. en huet
 hem des te meer noer sunden: en
 oefet he des te meer in duechdē
 en is in allen crachtē der sielen
 des te sterkerre en sekerre en te
 voerhoediger En hoe die biech-
 te scamele is: hoele den mēsche
 vruchtberre is. Daer nā spreekt
 augustin? inden boec vādē rou-
 we Biecht is eē hulpe der sielē
 een vstoringhe der sunden en der
 onduechdē: eē striderinne tegē
 den hese ghest een besluterinne
 der hellen. een opdoester des he-
 melliche paradys Het mach oec
 een mēsche sulken eernst rou en
 leet om sijn sunden hebbe inder
 biechten dat alle sijn boete en
 vegheuet daer mede ofgheleit
 mach worden: alsoe die leere
 ghemeenlike houden en bewise
 dat mit mariē magdalenen en
 mit veel groter āder heilighē die
 mit biechtē en mit rou al hoer
 pijn vlaten worden. Die biecht

Den derden ouden.

sel oock bloot en onbedect also
dat die mensche segghe mit onbe
decken woerden slechteliken die
werkē der sundē. oec dat hi nie
ment voer hē en laet biechtē no
ch sijn biecht mit briue of mit
tafelē den biechter te lesē gheue
want sulke biechte en sijn niet
ontfaelic. **Tē** sel oec niemēt
biechten mit teikenē of mit an
der bedudinghe tē waer dat die
mensche also sieck waer dat hy
niet ghesprekē en cōde: so mach
hi sijn sunden biechtē mit teike
nē of ander bedudinghe of hoe
hi cā of mach Die biechtvader
sel den sondaer lerē of wile en
praghen wat hē noettrusich is
en en doet des die biechter niet
van hē seluē. so sel hijt vanden
biechter slechtelikē eischen. Die
biechter sel oec dē sondaer vriē
delic ende duechdentlic toe latē
en daer hi valt ende neerstelic
straffē om sijn sunden: en hem
van onduechden werē en leden
en hem tot duechdē te raden en
te prisen. Die biecht sel oec be
scheiden sijn datmē die biechte
segghe in sonderheit: waer mede
ghi ghesundicht hebt. mit wiē

hoe dicke en in welkē steden en
in welker tijt. wat ghi ghesūdi
get hebt weder daghelic of doot
lic is en waer o. en duer wat
ghi ghesundicht hebt so en moech
di inder biechten niet dwalen
Dijn biecht sel oec wesen wil
lich ende onghenoet ende onbe
dwonghen: en daer van gheen
sunden van scaemtē of nā ont
lien onder weggen te latē of te
verswighē. Doert sel oock dijn
biecht also gheheel sijn dat ghi
niet en selt dat een dē enē biech
ten ende dat ander den anderen
want gedeilde biecht is onbe
quaē. Tē waer dat ghi ghesun
dicht hadt voerdē bisscop of vo
re den paeus of voer āder prelā
tē: dat selt ghi uwē biechter te
kennē gheue Biecht sel oec sijn
heimelic en mit wenen en mit
grotten eernst en rouwe en mit
aēdacht. Wāt het spreekt crisol
tinus die guldemont heet Tra
nē wasschen dē sunter sijn sun
dē of die mit wenē biecht Ghi
en selt oec die biecht niet lāghe
vertreckē noch vslappen: want
ghi en weet niet spreekt salomō
wanneer die toern ende wzake

gods ouer u verkenet wert. **E**n
u biecht sel crachtich sijn dat u
die hese gheest niet en doe dwa
le in uwer biechte: en ghi selt u
selue seer woeghe dat ghy die
sunde alle volbracht hebt of ga
ser onduchde of na quader ghe
woente. **O**ec sel di u gans ende
gheheel uwe biechter beuele in
ghehoersam te sijn te doen wat
hy u heet voer die sunde. **I**nder
biechten seldi u synne wel hi u
houden en niet gheringhe daer
van haesten: dat ghi gheen sun
den en ghyet. **E**n ghi selt voer
an biechte die grotesware doot
sunden: ende daer na die daghe
licke sunden. en waer ghy tot
enen wel gheleerden biechter co
met dien sel dy biechten die u
ghehelelyk ghewoysen ende leren
can nader scriften die is u veel
nutter dan enen onghelerden
die u ende hem seluen versumet
ander syelen. **E**nen biechwa
der en seldi seluer nemen die sin
loes is of onsinich of doel die
tot enen kinde gheworden is of
dronckē is of slaperich. of die
inden ban is. ende die niet prie
sterlyke en leuet of te mael on

ghelert is. want hoerre gheen
en mach di na dine sunden ont
hinden noch wegherechten.
Wanneer ghi aenuaet te biech
ten soe spreect int eerste en mit
groter aēdachte. **W**eer ic ghes mi
sculdich onsen lieuen heer god
en sijnre lieuer moeder marien
en alle gods heiligen en u prie
ster in gods stat alle der sunden
die ick gheerne biechten woude
alsoe veel als my god sculdich
ket en begheer dat ghi my raet
ende helpt opten wech des ewy
ghen leuens. **D**aer nae soe pūnt
u te biechten waer in dat ghi u
sculdich ende nootcrustich weet
byecht voer aen vanden seuen
dootsunden. daer na vanden tē
gheboden. daer nae vanden vijf
synnen. daer nae vanden seuen
wercken der ontfemhericheit.
daer nae vanden seuen gauen
des heiligen gheestes. **D**aer na
vanden achte salicheyden: daer
nae vanden twalef artyculen.
des heiligen kersten gheloues.
Daer nae vanden achten saly
heiden der heilicheyt. ende daer
na vanden heiligen gheboden
der ewangelie daer nae vanden

gheset der kerstheit: daer na na
den drien crachtē der sielē. daer
na van allē gheset ghessteliker
oerden hoe sy ghenoecht sijn in
enigher wijs. **D**u vanden sundē
al seldi biechtē in sonderheit al
so veel als ghi kunt of int ghe
meē als ghi se hi sonder niet en
weet so en mach u ghene lunde
ontgaē ghi en coemse te biech
ten so werdi alsoe ghereinighet
voer gods aensichte: dat ghy
mit hem verenicht wert en een
gheminden offer ende daer om
so hebt vlijt tot uwer biechten.
Want hoe ghy ghemynde siel
mit duechden teghens alle on
duecht ende lunden striden selt
dat u biecht des te regne werde
dat sel u leren mijn gheselle die
eerste ouden. **D**u mynne siel
le du hebste van mi derde ouden
vernomen. hoe seer nut en goet
dattet is rou en biecht totten e
wighē leuen te comen: en alle
den sundarē noettrusich. **W**at
wie hē der lunden niet en ontle
dicht mit biechtē daer om die
mēsche mocht eweliken verdoet
werden hē waer veel beter dat
hy nie ghebozen en waer. **D**ese

woerden spreke die leersers.

Wan volboē voer die sundē
Echter hier na leer ick u
derde ouden alsoe dat boet
is een oflegghen der lunden en
een beteringhe en een beslutin
ghe der rouwen ende der biecht
Wat rou biecht en boet sijn te
samē verenicht soe dat dat een
sunder dat ander niet ontfaclic
en is. **W**ant het spreekt augusti
nus inden boeck vande rouwe
Dat is een groet ghenoechdoē
dat die mēsche vander boesheit
keert tottē goeden. ende mē dat
goet bouē leit mitter boet der
sundē die die mēsche volbrocht
heest en gherouwet en gebiecht
heest. **E**n dat selmen doen mit
castien des lichaems mit eenre
oetmoedigher wijs mit enē rou
wighen herte en mit offer goe
der werke mit bedē mit vastē
mit aelmisse te gheuen mit wa
ken mit disciplijn te nemen en
mit ander castinghe des lich
aems die die lunde volbrocht
heest. **W**ant boete is. daer mē
die lunde mede wtrodet. en daer
men der lunden mede ghelost
wert. **A**ristotules spreekt in si

nen boeck der wijsheit. **B**oet is een medycine voer alle quade werken: boet is een oflegghen alle der sunden die die mensche ye teghens god ghedaen heeft. **T**en helpt oec ghen boet men en heeft daer voer die sundē be rou ghehadē en ghebiecht: ende daer na selmē mitter boet god signen toerne oflegghen om die volbrochte sunden mit goeden werken weder neder te legghen en mitter boet te verloenen. en hē voertmeer neerstelike te hoeden voer toetcomēde sunden mit allen neerste ende vlijt. **T**en bliuet oec ghen lunde onghēboet weder hier in deser tijt. of daer inden neghevier of inder hellen dan alle die ersunden: die nemet die doep of **E**n sonder dope wert sy ghēboet ewelic ende ummermeer mit gods aensichte sijne godheit ewelikē te onthouwen: en dat is een grote boete. **M**er der daghelischer sūdē boete wert ofghenomē mit ons heren heilighen lichaem te ontfā. mit wywater te nemē. mitten doepsel. mit vasten. mit aelmislen te ghenen miten heiligen

pater noster mit rouwe des herten en aen die borste te cloppē mit ghemeente biecht en sculde te spreken mit eēs bisscops zegheninghe ouermits den heiligen olze. mit vorminghe mit mislen te horen en des priesters zegheninghe nader misse. **D**it scriuen al die paeusen inden recht boeken. **O**eck soe spreken sy datmen een yghelike dootsunde seuen iaer boeten sel: en sommighe xiiij iaer. en die sommighe tot aenden doot. **W**ant nu die menscheit cranch is. en oec op dat die lunder hē niet te seer en ontfiet en so in mistroest come soe hebben die paeusen beuoelē allē rechten biechtenaderē ledichheit en vriheit alle sundē te boeten: nae meerre en na minre na dien dat die sunden groet sijn. **W**ant dat spreekt crisostimus die gulden mont heet op matheus ewangelium **I**s veel beter dat die biechter van god werde ghestraffet om sijn berberichheit. dan om sijn herberichheit. **W**at onse heer ihesus christus den lundaer milde ende goet is daer om en sel die biechter niet

hert en scerp ſijn. om dat die ſū
der ouermits der cleinre boeten
des te meerre uerichheit crighe
en dat die ſunder vander boete
weghen mit enē verſaghen niet
weder in die ſunden en valle
Ghi ſelt die boete volbrenghe
in ghehoerſamheit als dy dñ
hiechvader heet en te hant ſon
der enich toeven en daer en tul
ſchen v hoeden voer ſundē: en
ſelt die boet volbrenghe mit aē
dacht mit eernſt en mit groter
heghertē dñs hertē en mit op
ſet niet meer te ſundighē. **W**at
het ſpreect glidori⁹ inden boe
ke vanden hoechſtē goede. **D**at
die menſche ſine boete te rechte
en wel volbreuce die hi alle ſz
nen tijt die ſunden verſmaet en
ſterkelike omden ſunden weent
in boete om der ſundē. en die ſū
daer alle tijt elaecht na diē dat
die ſundē groet warē **D**at ſpre
ket bernard⁹ vande ſes vloghe
lē ſeraphin in diē boeck **I**n
dñre boet dñ eernſt en dñ
claghe nē ſo groet als dñ eern
ſte was indē ſundē ſo en is dñ
boet niet vruchtber. en wāt ghi
niet en weet wanneer ghi ghe-

noech gheboet heet. ſo iſt noet
truſſich dat ghi lieuer meer ho
et dan min. **W**at des goedē en
can nūmermeer te veel ſijn en
watti ouer die boete te veel is
dat leit v god inden ewighē le
uē. **D**at ſpreect gregori⁹ in ſjn
re boekē een. alſo god en wert
niet gheſtoert mit onſē ſunden
mer die crancheit onſer ſunden
gheneest hi. **A**lſo die mit grote
welluſt der ſunden hē ontwekē
ſijn dat ſi mit wenē en mit bit
terheit hier weder om tot hē ke
rē en die mit ontameliken ſakē
vā hem gheuallē ſijn dat ſz mit
crachteliker moghētheit weder
opſtaen en hē tot dien kerē die
hem nummermeer ontwike en
wil. en die veel gheſundicht en
god bedroeft heet die ſel veel
boetē en oflegghē **D**it al leer ic
derde oude v minnēde ſiel. **V**ol
gheſtu mi ſo wordelstu ſalich aē
lijf en aen ſiel en beſittes heer
lic den gulden thronen

Die vierde oude heet glayas
leert hoe dat die mēſche allen
creaturē of ſel gaē **D**aer na hoe
hi hem ſeluen late ſel. **D**aer na
hoe hi ſijn ſiel haren ſel

Oheminde en wtuer
cozen siel u hebben
te male eerbaerlike
ende wel mijn drie
noerghaende ghesellen gheleert
tot noettrusicheit des ewighen
leuens te vinden ende te wun-
nen. Mer ick vierde oude leer u
mynnende siel mit goeden vlyt
daer ghi mede beweghe sijt die
u aen god ghestorē mach verle-
dicht moecht werden ende daer
mede ghy god gans en gheheel
verenicht moecht werdē en oec
wert: of ghi mynre conste vol-
ghet. Want het spreect bernard?

Dat niemant volcomen en heet
noch en is die niet volcomē en
begheert te werden: en daer by
bekenitme wel enē volcomenen
mensche. dat die alle tijt het en
het meer en meer hem stellet na
alre volcomenheit

Hoe ghy alle creatueren of
selt ganc

Ick die vierde oude leer u
mynnende siel mit mynre
const dat ghi al dat selt omlaten
dat teghens god is om gods wil-
len. en di seluen gheheelick ende
gans scheiden van allē natuerli-
ken gheschapē dinghen: en dat ia
die wech der rechter volcomen-
heit die onse heer ihūs xpūs sel-
uer gheleert en gheoeset heeft en
in sinē tijt volbroecht. **W**at hi
spreect indē ewāgelio. **T**e is dat
die mēsche laet al dat hi helesē
heeft. anders en mach hi mijn iō
gher niet werdē. **H**i spreect oec
Wildi volcomē werden so ganc
en vercoept al dat ghy hebt en
geefstet dē armē. en coēt dan en
volch mi na. **H**i spreect oec. **D**ie
mēsche die doet minē wille laet
vader en moeder suster broder en
acker en wat hi gheleiste mach

dien wort hondertuout weder omme ghegheue. en besit daer nae dat ewighe leuen. **D**it is alden wech des volcomē leuē die onse here ihesus xristus sel ue ghewiset heeft ende om ghegaen is. En hem volbrocht heuet. **H**oe wel nu dat si die mēschē alle creatueren te nutte en te troest gheschapē sijn. so mach doch die mēschē daer mede verdienen volcomenheit te vercrighen of hi des alle ledich staen wil. en ledich is en vri en onbecommert. **N**u spreect beda op lucas ewangeliū. **E**en mensche mach alle tijelike dinghen latē en nochtan dat goet behouden dat hem in sinē moet ander ewigher salicheit niet en hūndert. mer alle tijelike dingē ter stont gans en mit allen aster te latē en hem sekerlic en blodelic mit gode te becōmeren. dat is die rechte wech der ganser volcomēheit. **N**u merckt hoe ghi alle creatueren laten selt of ghi een volcomē leuen noerē wilt. **G**hi selt latē alle tijelike rijcdom der werlt dat si goet of legghende of ruerende of gout of suluer

deynmoet of ghewant of schat of daer enighe vzechde in ghe noemt si. want die dinghē moghen u al an god hūnderen of ghy hem stede of stonde gheeft en ghi vzechde en troest daer in ontsaet. **W**ant het seit gregorius in sijne boeken een. **G**hi wert verhoecht bouen allē eertlichen dinghen. wanneer ghi vzelic alle scat onder uwe voetē tredet. **G**hi selt oec latē deser werlt zeden wise en begheertē die bose sijn. deser werlt scoonheit cierheit. wel behaghen der mēschē rust vzechde en troeste scempzelheit ontamelick gheueerde en wandringhe noer die lude en wat dier ghelijc si of daer in gheuallen mach. **W**at het spreket crisostim? die guldenmont het. in sijne epistolē een. **V**erismaet al eer deser werlt so werdi gheert bouen alle dinc verismaet mit lijdsamheit die castinghe uwer vianden so swindelse. verismaet beroem en ydelheit so werdi gheset inden ewighen vrede. **O**eck selbi laten al dat u sien horen ruken smakē gheuoelen bedrieghen mach. van allē

creatueren in beeldinghe en in
treckinghe in u seluen en watti
inwendich bescouwen ghestorē
mach. Want het spreect seneca
in sijne epistolen een. Die of
wil legghen en ledich ende u
wil wese van allen gheschapen
dingē die u brokich en vellich
moghen maken die sel als men
sin ende moet mit vlijt daer vā
keren soe blijft hi onbecōmert
ende onghēhindert in alre crea
tuerliker wijs. Dat hem nu die
mēsche niet en gheeft in een vol
comen ghestelic leuen. en hem
niet altemael of en treect van al
len creatuerliken dinghen dat
maect hem sijn eyghen natuer
dat hi eten en drinckē moet heb
ben en cleder en ander noettruf
te en slapen en rusten moet en
ander wijs die daer in vallē:
die enen al hīnderen aen enen
volcomenen heiligen leuen in
deser tijt. Mer dese ghebrekē al
en sellen u mynnende siel niet
hīnderē: aen enigher volcomē
heit. Want het spreect die god
like waerheit ihūs xpūs inden
ewangeliū. Dat onse vader vā
hemelrijc wel weet dat wy etē

en drincken en cleder behoeuē:
wāt die die bloemē optē velde
cleet en die voghelē inder lucht
spiset. en den mensche ghemact
heeft sonder sine hulpe ende toe
doen die mach den volcomen
mensche wel voetsien in alle
sijne noettrufte of hi alre crea
tuerliker dinghē om gods wil
len ledich en uzi staet en hem
niet en bekommert dā mit go
de allene. Daer van leert ons
petrus in sijne epistolen ende
spreect. **E**hi selt al uwe vlijt in
gode legghen en werpē: want
hi ist die voer ons soecht in al
onser noettrufsten. Ende dauid
spreect indē psalter. **I**c en sach
nye enighē gherechtighen men
sche die god ye leet inder noet
ghestekē of verderuē. En hi spre
ket oec in enen anderē psalm.
Werpt uwe soechuoudicheit
inden heer: en hi sel u wtuoedē
Gregorius spreect inden boec
vanden leden. Die mensche ont
treect en veruueemt hē wel alre
creaturē: die hem alleē beueelt
god en nyemant anders tot hē
Die xij apostelē en haddē gout
noch siluer te gheue noch gheē

re hande scat: mer mit wille en mit herte gauen sy op alle dese werlt. Spreect iheronim? Dat dit is die wech der volcomēheit datmē alle dinc om gods wille laten sel: also ihesus xpristus alle dinc om onsen wyllē heeft ghelaten.

Hoe een mensche hem seluen laten sel

Noch soe wil ic u gheminde syel noch veel groeter volcomēheit bewisen van mynre const. Het is een klein dinc te latē dat des menschen niet en is dan van weseheit. mer dat die mensche hē seluen laet en oftrece van allen dat hy seluet is. dat trece veel naere op tot volcomēheit. dan dat hi alleen ghelaten heeft dat goede dat hi beletē heeft niet en vergāckelic is. Wāt dat spreect gregorius in eēre omeliē. **V**e is niet so salich legghēde goet en tijlic scat varen te latē alst eē grote salicheit is den mēsche dat hi te gronde hem seluen laet en hem seluen oftrece van al dat hy is in sijner menscheliker natuer: want daer an merct mē wel een grote quetichheit des

menschen. **H**et spreect oec seneca dien dien ghelick. **D**ie mensche mach te mael lichtelick alle vergāckelike dinghē laten en ver smadē. die hē seluen in alle sijner natueren te mael heeft varen laten ende hem seluē heeft gans ende gheheel heeft ofghesproken. **W**i spreect oec **W**ildi alle dinc hebben soe seldy alle dinc ver smaden. **O**p uwes selues ofghescheydenheit wijst u die godlike waerheit ihesus xpristus inden ewangelium en spreect. **D**ie mi nauolghen wil die ver smade hē seluē en neem sijn cruce op hem en volghē mi na. **D**ie leer treckt seer na tot des menschen volcomēheit hoe hy hem seluē of sel gaen. **E**n wildi uwes selfs verlockenen. so seldi alle vleyschlike lust en sijn begheerlicheit laten en van u werpē al dat uwē liue toeuallē mach of gheueren in enygher luste van u werpen mit allē vlite: en al dat mensche liker becōmeringhe toe behoert dat seldi ontwiken. **G**hi en selt nūmermeer ghenuecht hebbe in lust der natuerē. want het is der sielen verderfenis. u hert sel also

claer en also reyn sijn. dattet u
wē lichaem gheen verhengenis
se gheue sel tot hosen werken:
ende daer om is dijn oghe een
scal in holē ghesichten so stec
tet wt. en is dijn hant begheer
lic so slactse of **W**at het spreekt
onse heer inden ewangelijū **I**s
u veel beter mit enē oghe ende
mit eenre hant int ewighe leuē
te gaē: dan mit beiden handen
en mit beiden oghe in die hel
le te varē **D**at verstaet also. dat
tet veel beter is god te dienen
mit enē volcomenen werck: dā
mit veel werken sonder enighe
volcomenheit **G**hi selt u seluē
also ofgaen en u seluē also ver
sakē: also dat dijn wille ganse
like is gheformet nae godliken
wille te volbrēnghe in alre ghe
hoersamheit god en den mēsche
Ghi selt u seluē of gaen in allē
troest uwer liues hoet oec ghe
noemt is: en die lust doet des
ewighen troests wille latē **G**hi
selt die gherechticheit volbrēn
ghen en u lijf daer om waghen
en ghi selt den godliken dienst
en sijn lof en sijn eer sonder ofla
ten oesenē: en u lijf daer in niet

sparen weder dach noch nacht
Wmen liue en sel di gheen lec
kerheit verhenghe noch verdra
ghen noch ledicheit die u aen
gods dienst ghehinderen mach
Vlijf sel oec den gheest oerda
nich sijn: en gheringhe volghē
der vermaninghe en dat in spre
ken der sielē **D**aer van spreekt
bernardus toten broederē van
den berghe gods. **G**hi selt u lijf
houden als enē sieken die daer
bidt en die daer eyset dat mē
hem gheuet: en oec sel u lijf u.
alsoe vermaet sijn als oft u son
der hem wel mochten leuē. **J**o
hannes crisostimus die gulde
mont het spreekt inden hoeck
vanden rouwighen herte. **D**ijn
siel en is niet ghemaect om
dijns lichaems wille mer u lic
haem is ghemaect om der sielē
wille mer soe wie sijn siel ver
lumpt om des lichaems wille
en sijn lichaem hogher scat en
meer volcht dan der sielen: die
verliest lijf ende siel. **I**n sulker
wisen seloꝝ u seluē afterlaten
naden lichaem en daer na dat
crus op nemē **W**ant wāneer
ghi uwen lichaem ganselic sijt

of ghegaē so ist u al licht te doe
en te liden dat uwen lichaē toe
comen can of mach in enigher
tribulacien. **D**et is in siecheit
in armoedē in hongher in dor
ste in coude in hettē in noet in
aenuuechtē des hosen gheestes in
anste in bedwāc in bedroefheit
of in alle dynghe dat dñre
menscheit toecomē mach. en in
allē dat di mach een cruus sijn
en een liden hoet oech ghenoeē
mach sijn: sonderlinghe wāneer
ghy also volcomen sijt dat ghi
god meer bidt dat hi u libē ghe
ue dā dat hi u liden ofneme. so
draechdi dat cruus. **V**an spre
ket gregorius in sijnre leer aldō
Hoe des menschen lijf meer be
druct wert in liden. hoe hē sinē
moet meer verzuuechtet tottē he
melschen toeuclaet: en hoe des
menschen moet alle tijt groter
verlanghe heeft nader godliker
zuuechten. so dat lichaem alle
tijt myn achtet scerpheit des li
dens. **A**lso sel di ihesum gpi
stum nauolgen oec sijnre leer
ende sijnē leuen. also iohannes
ende iacobus deden die lietē na
der en moeder scip en net ende

wille en moet en goet ende vol
gheden ihesum nae: en oec alle
die ander apostelē. **E**n daer om
sprekē die boeken vanden rech
te. **D**ie mensche heeft alle dinck
after ghelaten die hem niet alleē
en gheest ouer in alle dat hi ghe
leytē mach: mer oec in alle dat
hi wille heeft dat hi hē des gās
en ghehele en mit allen daer vā
ontrecken sel. **S**alich sijn die:
die dat doen

Hoe ghi u siel laten sele

Doert meer wise ic u vier
de oude u mynnende siele
mit mynre conste op dat alre
naeste tot loen. of ghi volcomē
heit begripen wilt inder hoech
ster wise. en dat is u eighen siel
dat ghi die hatē en latē selt om
gods wille. **D**at is veel meer
re en groter dan te laten tijelic
goet en al dat uwē lichaem toe
hoert: dat en is den mensche niet
soe groet en so swaer te doen.
alst sijn eyghen siel te hāten die
hem naerre is dan lijf en goet
Dit leert onse heer ihesus gpi
tus inden ewangelio ende spre
ket. **D**ie sijn siel verliessen wil
die sel se vñden: en hy spreekt

voert inden ewangeliū in een
 3der stede **D**ie sijn siel mynnet
 die selle verliesē: en die sijn siel
 haet in dese werlt die behoutse
 inden ewighen leuen **O**p dit e-
 wangelium spreekt augustinus
Ghi en selt u siel niet minnen
 in desen leuē: op dat ghise niet
 en verliest inden ewighen leuē
Voertmeer spreekt hi **H**ebdi u
 siel hoelllic ghemint so hebdi se
 ghehaet: en hebdi die wel ende
 vast ghehaet so hebdi se ghemint
Salich sijn die die se haten en
 diese wel behoedē: daer om op
 dat si se niet en verliesē mit ho-
 res selues minne **I**n desen sin-
 ne versta di wel hoe ghi u siel
 hatē selt: want het spreekt hugo
 vā sinte victoer **D**at die siel ve-
 le meer daer is en oeck woent
 daer si mint. dan daer si cleuē
 gheest **D**at is also. want waer
 die siel hoer mynne hene keert
 daer is si alre meest: en wat si
 mint sonder god daer mede si-
 liest sy god sy en winnet niet
 dā doer god en wat si mint in
 creaturē om hoers selues wil-
 le of om creaturē wille. dat is
 een verlorē onghoerlosse mine

mer wanneer si god alleē mint
 so heeft si alle dinc ghemint
In desen sinnē so sel u mijn ghe-
 selle die achtende oude wel lerē
Als spreekt bernardus in enē
 sermoen opter mynnen boeck
Also die siel het bekenet horen
 oerspronck alsoe sy altijt meer
 haet eē onredelic onder worpē
 leuen: en daer om heeft god die
 siel ghemact dat si is wijs en
 enghe wijs dat si in allē dinghē
 sporen mach na godliken din-
 ghen ende moghenheit en wijs-
 heit: enghe dat si haer dwinghē
 mach van allen dinghen die te-
 ghen god sijn en dit hout mit
 hē gregorius. **V**erct oec dat o-
 rigenes spreekt ouer die epistel
 die paulus scrift tottē roemei-
 nē **D**ie siel is eē middel vleisch
 en gheest. ende wanner sy hoer-
 den vleysche biet soe wert sijn
 eens mittē vleysche: mer wan-
 neer si hoer dē gheest toeuoecht
 so wert sijn eens mittē gheest:
Mer wāt god nu die alre edel-
 ste ende claerste gheest is: alsoe
 haest ala si dan hoer seluē hem
 biet so wert sijn eens mit gode
Ten mach oec die siel god nū

Den vierden ouden

mermeer begripen spreekt augustinus. si en is ganselick mit ghewoude ofghegaen van allen tijdeliken goede en oec hoers eyghen lichaens en oec hoer seluen mit alle crachtē ganseliken verwonnen. En also spreekt hi op lunte iohans ewangelium Die siel en mach mit gheue dinghe also wel begripen als mit bekennen en mit begheerten Die twee spreken mede op die enghelsche iherarchie Set hoer die siel dat sy mit alle goet wert. en gheen re creatueren waer en neemt en hoer selue vernedert en vernietet en derse deser twee dinghe so en is si niet voer god in ee goet bekennē In wijsheit vigne die waerheit die god selue is. mit begheerten der mynnen ommeuancse die cracht gods: daer in verliest si hoer seluen ende wert eens mit god. Och hoe goet ist boue alle maten ene volcomene mēsche alle dinc te late dat dese tijt begrepen heft en hem seluen of te gaen naden lichaem. en dat die siel hoer selue waer neet om gods willē gans en gheheel in hoer selue te persaken

Die vijfte oude heet iheremias en leert vander consyencien daer nae van ouerigher consyencien. en van quader meninghe. daer nae van quaden ende van goeden wille

DEt is veel te prisē
 ende te louē dat u
 gheminde siele die
 die vierde oude vo
 er mi also edelic en nuttelic dē
 wech der waerheit tot gode ghe
 wijst heeft mit menichuoudy
 gher goeder lerē: mer op dat u
 den gulden throē des te het ghe
 toet werde. so wil ic vjste oude
 oec minē vlijt tot u kerē mit sa
 ligher en mit heiligher leren en
 wil u wile in die stucken ende
 gront daer wt den mēsche alle
 goede werkē ontspringhen die
 hi van binnen en van bntē ghe
 oefenen mach mittien ghi dat
 ewighe leuē verdienen moecht
 want die veel wijshyts hoert
 die wert des te wiser spreekt sa
 lomon En ghi hebt veel constē
 van minen gheselle ontfāē Nu
 vanghe ic aē een ander wijshyit
 mit hem te oefenen **I**c wile u
 in u eyghen consciencie en in u
 meninghe ende in uwē wille.
 kudi die drie stuckē wel bewa
 ren in gode: ende so ic u leer so
 werdy ewelike salich Dat spre
 ket iheronimus: Dat die consi
 encie is een wijscijc der sielen.

Dat spreekt damascenus: Dat
 consciencie is een ghescheyt der
 verstandnisse. si is een verdeg
 lerynne en een rechterynne al
 le des menschen leuens ende een
 bescheiden tonerinne wat men
 doen en laten sel in allē godli
 kē werken en si is hoers selues
 bekēerinne. Echter bernardus
 spreekt inden boeck vāder bekē
 ninghe. Het is een groet scat
 een goede consciencie: want si en
 ontfiet gheē scade noch sūmaet
 hrit der scadeliker werkē. noch
 en ontfiet gheen liden des lich
 aems. en wert mit steruē meer
 opgherecht dan neder gheleit.
 Senica spreekt dat alle vruēch
 de wasset van eenre goeder con
 scienciē. Doert an selbi bedenc
 ken dat u consciencie niet te mil
 de en si noch te strenghe: want
 die milde consciencie maect u in
 ouermoet en maket hōse saken
 goet Mer die strenghe en nau
 we consiēcie die brenct u in een
 ewiuelen en verlaghen: want si
 maect goet hōse **D**ijn consiē
 cie sel oec also sijn dat si dīn sie
 le make bequaē tot goeden wer
 kē te volbrēngghen en hōse wer

ken te vlien ende te veriaghen.
en dat voergheganghen leuen
sel sy aensien en sele dien qua-
den moet straffen dat hy qua-
de dade volbrocht heeft en goe-
de werke verlumet heeft Si sel
oock dat teghenwoerdighe leue
aensien ende weder spreke alle
onweerdighe saken en sel hoer
hoeden voer toecomende scade
en ghebreken. en sele besorghen
tot welker leze goede dade ghi
uwen moet driuen ende trecke
moecht Daer na spreect die glo-
sa op paul? epistel Die mensche
spreect vilike die een reyn en
puer consciencie heeft. mer die een
hose consciencie heeft die ontsiet
hem in alle steden te spreken. hi
verliest syn synne en verstoert
hem in alle sinen woerden Oec
spreect ysidorius vanden hoerch-
ste goede Die mensche mach wel
alle dinc ontoliē dan synre her-
te en can hi niet onelopē noch
ontoliē wāt syn eighē consciencie
vindet hē in alle steden. Waer
hi oec loept in alle die werlt so
en mach hi doch n̄ ontsiē die
stercheit synre consciencie. wane
die consciencie is een kerker daer

mede die siel alle tijt beuange
is. **V**ercht nu voert wat een
goede consciencie is: wat u niet
en wroecht. Een rechte consien-
cie is. wanneer ghi uwen moet
en uwen wille crachtelike daer
toe sijn dat ghi die godlyke
ghebode volcomeliken hout. en
dat seuwet en vliet dat god ver-
boden heeft: en godlike inspre-
kinghe en wisinghe en smantin-
ghe volbrent also veel ghi ghe-
doen cont Hugo inden boec na-
der sielē spreect. Een goede con-
sciencie is in allen dinghen suet
en niemant swaer noch hert. en
trekt die vrienden tot ghenaden
en die viande tot verduldicheit
en tot vreden. ende is alre malc
goedertieren. en hoer en mach
god ghe sūde smiten: wane si
en heeft niet vsumich gheweest
aen goeden werken en aen alle
goeden dinghe. en is een vter le-
le ghescrijfte gheesteliker ciergeit
en een tempel des ewighen salo-
mōs en eē gaerde alre wellustē
en een gulde tortelduue. eē vroe-
chde der enghelē: eē stat des ewi-
ghē conincs. een gaue gods. en
eē woonighe des heilighē ghees.

tes en een gheleikent boeck van binnen en van buten. en is des herten conste en wijsheit. **W**an alle dese dinghe sijn in god gheleik gheordiniert. daer om sel di mynende siel een reine ende goede consciencie hebben. **W**ant het spreect cassiodorus in eenre epistel. Die mensche en vinct gheuen loen hi god die sijn consciencie verlozen heeft. en ten mach oec niemant toenemen noch niet scaffen in gheene heilicheit noch salich werden die gheue consciencie hebbe en wyl al seie oec alle die werlt ghi selt oech in uwen herten ghedencken dat u gode daer om niet te straffen en heeft. **D**it is al een goede consciencie volghetu hoer so en werstu niet verstoert. want consciencie is die daer vermynt dat het en die tonghe ende alle die sinnen

Van uerigher consciencien

Dat ghy tot eenre goeder uerigher consciencien des te het moghet comen en volghen so sel di u vast hoeden voer een verstoerde en verwerrede consciencie

die u mach dwinghen en binden i gods scade. **D**at is waneer ghi niet en weet wat ghi doen oflaet selt of verkiezen of verwerpen en wanneer ghi also versumich sijt dat ghi van niemant nagh noch leere noch ghewijst en wilt wesen in gheene leze manier: dat is quaet en tis een verstoerde verworden consciencie. **D**at die mensche onrecht en eenwillich is en te veel en te wast op hem sel u staet en gheue geleerden niet volghen en wil. en sijn eyghen sinnē meer volcht dan godliker leer en der heiliger scrifte. en die mensche sijn eyghen wijsheit hebeuelt dan ander lude welde: dat is oec quaet. **E**n het is oech een bedroghe en een onmanierlike consciencie. dat die onmanierlike begheertē heeft en dat hi hem mit goeden luden niet en verenighet: sulke verstoerde verworden consciencie afterlaet den mensche dat hi hem niet minnelic tot god ghekeren en mach. **G**hi selt sulke consciencie vliet. **W**ant het spreect gregori? op ezehiel den propheet. In allen die dattu doeste so sel di vlien in dat inwendichste van

uwer herte ende selt loeken die
ghetughe d'ijne consciencie. wāt
ten helpt u niet midallen dat
di alle dese werlt priset ende u
u eyghen consciencie wroechde:
en ten mach u niet scaden dat u
alle dese werlt besculdicht. en u
u eighē consciencie ontsuldicht
Daer van spreect bernardus vā
den loue der minne Die mēsche
heft een goede consciencie die si
nen naeste goets gan ghelijc hē
seluen: en in allen dinghen die
eer gods meer meent dan hē m
seluen

Van des mensche meninghe

Hent tot nu toe heb ic vōf
te oude u mynnende hē
gheleert hoe ghi uwe consciencie
hoeden selt: mer nu wyl ick u
dat totter consciencien nootkruf
tich is en dat is een goede me
ninghe. Want een reyne goede
consciencie maket alle werke go
et. en een quade consciencie hoēt
alle goede werke Daer van spre
ket bernardus vanden ses vlo
ghelen seraphins Ten is niet te
merken wat die mensche werct
mer men sel eerste proeven wt

wat menighe dat hi werct: wāt
die vrucht alre werken leit aen
eenuoudicheyt der meninghe.
Daer van gregorius spreect vā
den seluen **A**lloe een huus staet
op sulen. en die sulen staen op
enen vasten gront also staet een
heilich leuen op duechden: mer
alle duechde huet een onthout
op een reyne clare menynghē.
want hē is een vaste gront alre
duechdeliker werken. **N**u sijn
sommighe menighe in deser we
relt ende niet van god: alsoe is
der ypocriten menynghē die en
hebbē oec ghenen rechten vastē
gront. en si schijnt ofte hē waer
van god en is niet van god.
want si hebbē eē schijn van god
en niet een bliuende waerheyt.
Het is oec een ander meninghe
die is doer des menschen leuen
en nootkruf: ende die begheert
neeringhe des lijfs van enen ver
saechden mistruwen des moets
dat een mēsche tot god heft dat
hi god niet en betruwet. en die
meninghe is oec quae **H**et is
oec een ander meninghe om an
der saken dan om god. en doch
om god en an god **A**llo marcia

hoer oefende an onsen heer ihesu-
 sum christum en doch niet in
 alre volcomenheyt als maria
 magdalena hoer suster: want
 die menynghen was goet want
 het was een oefenende of wer-
 kende leue en brenght alle loef-
 Mer die alre beste menynghen is
 in god om god ende hoer god
 En diet also besciet die is die
 alre edelste die loefherste en die
 beste: en is een deel datmen ver-
 kiesel sel en behouden en nūmer
 meer aster late Van dien spre-
 ket rabanus ouer moyses boe-
 ke Wanneer die moet een me-
 nynghen heeft na tytliken saken
 of eren of nuttichheit anders dan
 men god meent dat is al ver-
 ganchelick mer die menynghen
 die hoer alre vrylicste alre le-
 dichlicste en alre minnenelicste
 in god treckt om god alleen:
 die is wel gans en goet. Ende
 bernardus spreeket inden boe-
 ke vanden tien gheboden Rech-
 te menynghen sel in mynne ghe-
 horen werden. en sel in alle sa-
 ken die waerheit verkiezen En
 wie der twee dinghen een ofgaet
 so en is die menynghen niet recht

Ghi selt onsen heer ihesum christum
 menen spreect petrus in een
 re epistolen en leert ons van an-
 derre menynghen Dat wi alle oet-
 moedelike bidden sellen en niet
 ledich sijn en sellen. en oet broe-
 derlike minne hebben sellen. heren
 herticheit maticheit en oetmoe-
 dicheit volbrenghe sellen. nye-
 mant quaet om quaet doen en
 sellen. noch vloet om vloet ghe-
 ue en sellen mer alre malc guet-
 lic spreken en nyemant gheen bo-
 se werke tonen en onelopen al-
 le boesheit en ontwike alle val-
 scheyt. en goet oefenen en vrede
 soeken en volghen. en nyemant
 ontfien dan god. en alle dinghen
 ledich staen om der gherechtic-
 heit wille. Dit al leert ons sum-
 te peter: volcht hen so en moech
 di gheen bose menynghen nūmer
 meer ghecrighen Een reyne me-
 nynghen alsoe bernardus spreeket
 in allen werken: dat is te soeken
 gods eer en gods lof en nuttic-
 heit dijns naesten mit eenre goe-
 der consciencien. Die glosa ouer
 matheus ewangelium spreeket.
 Also veel goets doet die men-
 schen als hy veel goeder menin-

ghe heeft. ende also veel quaets
volbrencht die mensche also ve
le hoer verkeerder menynghē
hi heeft. **W**ant alle werckē wer
den goet in goeder meninghe.
ende alle werken werden hoer
in quader meninghe. **D**at spre
ket sanctus barnaerdus. **E**en
goet werck wert ghehoent mit
eenre hoer meninghe. mer die
goede menynghē en mach een
goet werck niet ontsuldighen.
Ende ambrosius spreect op lu
cas ewangelium **E**en einde der
meninghe is dat werck. mer eē
aenuanck der werckē is die me
ninghe. ende is dīn meninghe
in alle dīnen wercken goet soe
en moghen dine werken num
mermeer quaet werden.

Dan godlikē wille en vrede

Otter goeder menynghē
ende consciencie leer ick u
vijfte ouden u mynnende siele te
hebben enē godlikē wille ende
vrede. daer wt consciencie ende
meninghe ghebozen wert. ende
sonder dien en sijn si beide niet
nuttelic noch verdic̃telic noch
gode ontfanclic. **W**āt die goede
wille maecht alle werken goet

en god loessic en den menschen
nuttelic ende loenlic. **D**aer van
spreket richardus inden boeck
van benjamin. **T**ot allē godli
kē gauen die daer horen totter
ewigher salicheit. soe is een aen
uāc en beghin die goede wille
mit dien en van dien dat god
like heelde ende ghelikenisse in
ons ghebrocht wert. en so wat
die mēsche doet of wat hi werct
tē mach hem niet goet sijn ten
ghaet an wt enen goeden wille
anders en mach die siel niet be
houden bliuen noch sonder goe
dē wille en mach si niet verdie
nen. **E**en mach oec gheen goet
wille sijn noch vruchtbaer wer
ken volbrenghē dan die wille
alleen. die hem ghelike in god
likē wille in alle sinē werken
ienighet en die en mach num
mermeer hore werken ghedoen
Mer wie sijn wille den godlikē
wil ghelijct: die en mach nūmer
meer quade consciencie gewinnē
en heeft alle tijt goede menighe
Daer nā spreect anselmus indē
boek der meechdeliker ontfan
ghinghe. **A**lle die werckē sijn sy
goet of quaet en hoe die werckē

ghenoemt sijn dat selmē al den wille toe gheuen. wt dien dat ghewrocht is en wert: wāt die wille is alre werkē een oersaet. **D**aer om sel des mēschen wille en synne gheliken gods wille. die willentliken ons ghemaect heeft doer synen wille dat wy gheworden sijn sijn creatuerē. **I**s nu des menschen wille van gods wil ghesceidē so en mach die mēsche nūmermeer vruchtē her werck werkē. noch sonder den godlikē wille en mach hy niet. noch nyement ghē goet werck volbrēngen: en also is des menschen werck een arbeit sonder vruchte. **D**aer om spreekt onse hēer ihesus xristus inden ewangelium. **D**ie daer doet dē wille mijns vaders die coēt in dat hēmelrīc. **W**aer in die wille gods ghelegghen sijn. en waer mede men volbrēngen moghe en waer mede wi onse wille gods wille ghelike moghen. **D**at leert cyprianus op dat pastier noster te mael ganselick ende spreekt. **D**at die wille gods is die ihesus xristus selue gheleert heeft en volbrocht heeft. datmē

sel houdē oetmoedicheit in wā deringhe. stedicheit inden gheloue. scamelheit indē woerden gherechticheit in werken. bermyerlicheit in daden sueticheit in leden. nyement gheen onrecht te doen. wederspoet verduldelick te liden. teghen alre malc vrede tot allen tiden te houden. god van alre hertē lief te hebben en hem te minnē want hi die ewighe vader is. houē ihesum niet te mynnen. want hi ons houen alle dinc ghemint heeft. xristum te mynnen onuerscheidelic en niet buten hem aen te cleuē en sijn lyden stadelike sonder of laten hi te staen. **D**it is al die wille gods wien dien veruullet die ghewint dat ewighe leuen. **I**hesus xristus seit inden ewangelio. **I**c en bin niet vanden hēmel ghecomē dat ic mynē wille doe soude mer den wille mijns vaders: die in my gheloeft die besit dat ewighe leuen. ende ic sel hem bekenne inden ionckstē daghe. **D**at is echter den mensche seer hert en swaer te volbrēghē den wille gods: die daer leuet in onduchden. in ydelheit

in toern. in nijt. in hate. in tijt
liker begheertē. in vleischeliker
lust. in onghelouē. in dootlikē
sunden **W**ant gheē quaet hoem
en mach goede vrucht brenghē
spreect onse heer inden ewange
liū **A**ugustinus spreect oec vā
den werken der. xij. apostelen.
Wanneer die mēsche niet meer
en mach soe wil hi enē goeden
wille hebben soe ist verluumt.
mer die wyl hēt wel vermach
so en wil hi niet enē goedē wil
le hebben **H**ad hi oec enen goe
dē wille so en wil hīs niet mit
tē werkē volbrēghen noch vol
uieren. ende also verhoent een
quaet wille een goet sūmoghen
en oec een goet wert **E**nē goe
den wille vercrighet mē mit in
olietē der ghenaden en mit veel
sidiender minnē mit veel gheoe
fēder duechten en mit grote stri
den teghēs die onduechten **D**ie
dit volbrēghen can die gheliket
al tijt mit sinē wille den godli
kē wille en volbrēnghet goede
werkē **W**āt het spreect onse heer
indē ewangeliū. **M**ijn spise is
dat ic volbrēghe den wil mijns
vaders en volbrēghe sijn werkē

wat ghi wilt in goeden werkē
werken en doch niet volbrēngē
en moghet dat staet in u al wa
ret ghesiet. **H**et spreect iheroni
m⁹ totter ionckrouwe demetria
des en hout mit hem augustin⁹
inder boeken een: en echter gro
gorius in eenre omelien. **H**et
en can noch en mach niemant
een rikeliker gaue gode offeren
dan een goede wille. **E**nde spre
ket noertmeer. **A**lso dat is een
goet wille dat eē mensche ver
scrickē sel van weder stoet sijn
naestē en hem veruruechten sel
van sijn naestē ghelut als in
sijn eyghen ghelut. en vreemder
lude scade als die sijn achten en
ander menschen oerher als sijn
oerher prisen. den vrent te min
nē niet om der werlt wille mer
om goods wille. en den vrant
om gods wille **B**ynnet enen
egheliken mensche. verdraecht
dat ghi verlaten wilt sijn. ende
egheliken mensche gunnet des
goets dat ghi selue begheert te
hebben. alle ghebreken dijner
naesten te beteren mit bewy
singhe der werken ende wille
soe veel ghi vermoecht: dit is

den alren besten wille die god
noer den alre bestē offer seat nā
enē ighelikē mēsche. **O**ec spreekt
augustinus vander waerre godli
ker duecht. **D**at is te mael eē go
et wille dat die mēsche beghere
mit allē vlijt wel enē recht ende
slecht enē eerbaerlic te leuē. ende
daer toe totter hoechster wijsheit
te comē wāt daer mede wert die
mēsche tot godlikē sake gheordē
niet enē ghesceit wāneer hi den
godlikē wille noerset enē priset
houē der mēschē wille. en daer
na leeft naden alren bestē. **D**at
spreekt hugo vādē cloester der sie
lē. **I**n ouernatuerliker crachten
en inden dingē en sake die god
toe hoerē. **W**āneer die wille wil
dat si ōmach so is si aē te nemē
en wanneer die wille wil dat si
niet en ōmach en meer dā si ver
mach: so is si te leren en te wise.
Wāneer hi eker niet en wil dat
hi ōmach: so sel mēse verweckē
radē en strassē. **H**et gesciet oec
wel wāneer mē den wille hider
so wert si ontweert. en wanneer
mēse niet en verwecket dat sy
dan verghelelic wort dat sy dat
goede verlumet. en inden bosen

blīft. **W**t deser leer meret minnē
de siel hoe seer bouē allen matē
goet dattet is tot allen loessliken
werkē te hebbē een claer consien
cie en een puer meninge. en enē
edelē godlikē wil: als ic u vūste
oude ghewijst heb volchdi mi so
bereide u seluē een gulden throē
inden ewyghen leuen

Die seften ouden hiet daniel
ende leert wijshe te wandren
en ledicheit te scruwen en hoe hi
hem cleden sel nootcrustelike en
nrucheberliken

Den selten ouden.

Dest u minnēde sie
le die vijfte ou ghe
leert dat u te mael
nae tot gode en in
god gheuoeren mach: Also wi
se ic u selte oude hoe ghi leuen
selt na wtwendighē lichaemli
ken seden mit goeder wanderin
ghe. mit godliken exempelē vo
er der werlt mit sedighen ghela
te. mit vzeendeliker sueticheit.
mit stedigher behoetheit mit sca
melre voersienicheit. mit behoe
den liue. mit veruzuechdinghe
in gheesteliker wisen: alsoe dat
nan u allen elck verbetert were
en niemant ghearghet. en oech
dat wt uwer wāderinghe god
ghelouet werde. en die siel ver
uzuechdet en verbetert werde.
en die menschen ghetroest wer
den. Van eerberheit in wan
deringhe

Want het spreekt rīchar
dus inden boeck benza
min. Duecht des lichaems son
der duecht des herten is al on
ueruangen: want des mēschē
duecht is mit gecheit beuaghē
want duechdelic gheueerde en
wanderinghe sonder duecht des

herten is een oerde en straffen
noer alle goede en behoudē mē
schen Dat leert oec hugo inden
boecke der onderwysinghe der
nouicien Dat niemāt en mach
tot salicheit comē dā mit duech
den **E**chter **N**iemant en mach
duechte begripē hi en hebbe eer
baer ghelaet en wanderinghe.
want duecht te hebben sonder
eer dat is een groet laster dat
onbequaē is. **D**u leer ic u sel
te oude dat ghi minnende siel u
vlitighen selt tot duechdeliker
wanderinghe te hebben in allē
wtwendighen gheueerde. voer
alre mael tot enē goeden exem
pel **W**ant onse heer spreekt in
den ewangeliū. ghi selt die per
loen dijns schijns en dijn aen
sicht en al dijn lede dijns lijfs
niet anders scickē sceppē noch
stellē verbindē noch vermakē
dan also god ghemaecte heeft.
Djn manieren sellē ghenamen
en suet sijn sonder grote cierheit
ly sel sijn rustich sonder alle v
delheit. suuer en eerber sonder
alle traetheit. vrolic en vzeende
lic sonder enich onrust. wittich
ente wijs sonder eny ghe weder

spannicheit. eernstich sonder e
nighe bedroefheit. Spijt ende
smadelicheit seldi minnende sie
le vliē. **D**ijn gaen sel eerber en
sedich sijn ende niet anders dā
toter noetrust en sonder lopen
en drauen niet als die ghecken
doen. in gaen in staen in sitten
en selste dijn hoeft niet te veel
neighen op die rechter noch op
die luster scouder: wāt het waer
een grote ydelheit. **G**hi en selt
oec u aensichte niet alte vele
ōme laten sien. of u oghen niet
alte snellike omme laten gaen
noch te vele neder sien als die
ypocriten doen en selt binnen
in u dencken: dat u bernardus
leert dat ghi alschen ghecomē
sijt ende weder alsche werden
moets ende keer dijn herte daer
toe daer dijn gheminde here ihe
sus xpristus is die daer sit tot
ter rechterhant sijns vaders des
aelmachtighē gods. **D**it leerte
al bernardus sijne dienes eē
doe hīs hem bat hoe hi onder
die lude leuen soude: ende vele
meer als hier na staet. **G**hi selt
oec u aensichte hande en voete
in hoeden hebben ende verber

ghen en gheen ydel ghelaet daer
mede oefenen: weder in scemp
of in eernst: **D**ijn lachen sel sel
den en behoet sijn: in scaemten
ende in ansten sonder scateren
Doerdē luden en suldi niet tuer
richeit noch bedroefheit tonen
noch u aensichte te veel onstel
lē noch niemant gheen onweer
dicheit daer mede te tomē: en e
nē goeden moet wel behoet sel
di hebben voerden luden. **W**an
neer ghi allene sijt soe seldi also
heilich liken ende salichliken le
uen: al saghet alre malc. **W**āt
hoe wel dat een alleē is so siēt
nochtan die enghelen al sijn le
uen. en daer toe wroeghen sien
voer god mit sijne eighere con
scienciē tot diē dattet god weet
in alre sekerheit **G**od oerdelt u
die en moghet ghi niet verber
ghē. **G**hi en selt oec niemant
hatē noch achter spreken noch
nyemant vertoernen noch sca
den an eer of aen goet: en selt u
seluē scatten voer enē onnutte
mensche. en hoe veel goets ghi
volbrengten moghet dat sel u
nochtan te weinich en te luttel
duncken: sonderlinghe onnut

gheselschap en ghespeelschap seldi alle tijt vlien. Ende in die heili ghe gemeenscap seldi wanderen en u daer toe houden: op dat elc na u verbetert werde en niemant ghearghert. Jonghen en oude luden seldi een goet exempel voer draghen. en die ionghen vriēdelike wilen en leren: en der oude straffen verduldlike en vriēdelike ontsaen en dancberlic. Ghi en selt u oec tot niemant betruwen noch ghesellen: dan tot die die u duecht ende godlike wijsheit gheleren connen

¶ Hoe die mensche ledicheit scouwen sel.

DMer na leer ick u selste oude minnende siel hoe ghy ledich gaen vlien selt: en wat u werken daghelic ende sonder of laet wesen sellen. Want het spreket iheronimus in enē sermoen. Ghi selt al tijt uwer wat goets werke op dat u die hese gheest niet ledich en vlijnde: op dattu van hē niet betoert en werdes. wāt die en mach die hese geest niet ghenaken die altijt mit goede werke becomert is. Oec spre

ket prosper inden boeck vāden scouwēde leue. **¶** Onledich is die rust. te si dat hi gheestelike werken doe anders en is sijn leuen niet onfanchelic. **¶** Daer om scrjft fulgencius in enē sermoen. **¶** Dat oefenighē en arbeit goeder werken is enen salighen mensche een vast leuen. en te mael een sekerhoede dat den mensche verwecke vā alre traechte: ende traechte verluimt oefenighē der duechden oefeninge der duecht verdriuet die onduechden en arledyge en ghift heyl den sieken. **¶** Oefeninge is der kinder tamelicheit en hoer ledicheit ende hoer tijt verdriuet: en der ouden vzechde en bliscap. **¶** Wer en arbeit is een grote hulpe alles heils ende een viant der hoelheit. **¶** Die mensche sel alleē ledich gaen die hē ewigher vzechden vertien wil: en daer om wile ic u mynnēde siel hoe ghi uwe tijt in dese arme leuen tot salicheit selt verdriuen. **¶** **¶** Gortē eersten en des morgēs vzech seldi u siel en u lijf en al u leue eernstelic en entelic beuolen mit alle uwer cracht in die heilige drievoudicheit dat u die

vader behoede mit alle sijnre crachte. Die soē u behoede mit alle sijnre wijsheit. Die heilighe gheest u bescherme mit sijnre goedertierēheit voer alle quaet en dat alle die drieuoudicheit mit u verlicht moete sijn naden alre besten. Daer na beueelt u selue in dat edele vruchter lyden ons heren ihesus xpūs. dat hy u behoede voer alle quaet ghestelic en lichaemlic alle tijt. Daer na so bidt die minnenlike keiserynne en vrouwe gods moeder maria en alle heilighe enghelen en alle heilighen. dat hy u aen god verwerue al dat u noettrufich is en dat ghi he gheert te siel en te liue en tot anderē saken. Daer na so neet aen te bedē dinen tijt mit aendacht en mit eernst en en laet u daer in niemēt deren also veel als du mogheste en doet u ghebet inder kerke voer dat heilige sacramēt daer god selue woent mit sinē heilighen en enghelen. In uwe ghebete seldi u herte van allen crachten dijner sielē gans ende te mael keren tot gode: en mit allen vlijt bedencken wat hi

he en wie en waer omme. dat sel al dat een hi dat ander sijn soe wert dijn ghebet gode ghe naem ende weert. Oec seldi om gods willē scruwen houerdicheit: want si verstoert alle aendacht. Daer na seldi ter tafelē gaen na dien dat ghi den moeghen also mit salighen werken ouerbracht hebt en uwe tafel segheninghe spreken en en achtet niet of ghi bouē ofte beneden sit of hy ionghen of hy ouden. En den ouden sel di wiken en den ionghē in eren houden. en van dinē diēre niet te veel diens en nemes ouer die tafel. En mit groter danckheyt seldi otfanghen datmē u voerset ende gheē spise versmaden noch niet sien op vele gherechtē of op cotelike spise. noch niet te veel eten bouē noettruf. Ende selt etē reinlic suuerlic en matelick. en niet haestē ende niet onghetrouwet verslijnden die spise. Also gregorius spreect. Also wi mit oueraet inden paradijs gheualē sijn also werden wi oec mit onmatigher spisen tot veel onduchdē gheseyt. En het spreect

callian? inden boec der stichtin
ghe der monike **D**at te veel on
ghewoontdelike spise te nemē
en verhoet niet alleē des mēschē
moet en stadicheit: mer het of
keert oec van hē bidden wake
en vastē en verstoert hē sijn lijf
en vercrant die siel tot goeden
werkē. en cozt hē sijn leuen en
brecht veel onghemace aēden mē
sche en menigherhande siectē
Oec sel di matich sijn in drinc
kē dat ghi altijt weet wat ghy
doet **O**ec seldi etē en drinckē vā
noettrist en niet om wellust no
ch te troest noch te lieue noch
vā welicheit. noch om nodighē
noch vā moettwille. en mit twe
malē in enē dage seldi u genuē
gē latē wāneer ghi niet en val
tet: tē is dat u dwinghet suuctē
of crācheit tot enē anderē wise
Ouer tafel seldi swighē en hoe
dē dat ghi niet te veel en spreect
vā wellust der spise of des drā
kes: u oghē seldi behoedē. u hā
dē sedich houdē. en u tafels ge
tinch seldi bi sōder handelē. en
niet omme siē of yemant meer
of min of het of qualiker teten
heest. en wat u god vā sonderli

ghen ghyrechtē beraet. dat seldi
deylen mittē anderē in godliker
vriēscappen. **G**hi selt oec ouer
tafel ghedenckē dat auontmael.
dat ihūs xpūs seluer gaf sinen
iongheren en ons allen die na
sinē wille leuen so hi seluer ghy
sprokē heeft: en ghi selt oec dāc
herlic biddē voer alle die ghyē
die die spise bearbeit heeft. **E**n
daer na vāder tafelē opstaen en
god louē van alle sinē weldadē
Maden etē seldi in u seluē gaen
mit goeder bedenkenisse en bid
den. en daer na sittē op u werck
dat ghi dan tot noettrist werct
en niet van ghiericheit. en god
te loue. en niet tot loue der werke
noch tot idelheit noch tot welhe
pighen der menschen. **A**lso als
die ewighe hemelsche vorsterine
maria gods moeder die deyde
horen tijt in sulker wisen alsoe
ghi minnende siel lesē selt indē
gū ouden die daer bouen matē
wel vā leit **O**ptē auont seldi
ghedenckē hoe ghi dē dach voer
hi ghebracht hebt: en vergaen is
na gods wille. **W**āt het spreect
onse heer ihūs xpūs inden ewā
gelio dat eē ighele mēsche indē

ionckste daghe moet rekeninghe
gheuen van alle der tijt of hijt
wel of qualike noechi gebrachte
heeft. **H**oe ghi nu den tijt hebt u
drene dat bedencke wel of ghij
des daghes meer goets dā qua
ets ghedaē hebt. en u quade wer
ke te berouwen en te biechte en
te beterē want ghi selt alle ver
suimde werke beteren. **I**nder
nacht seldi legghen in u bedde
en het sel u lieuer sijn hert dan
sachte. en wat ghi goeder seghe
ninghe tont vāder godliker leer
daer mede seldi u segghen dat u
die hese gheest indē slapē noch
indē waken niet en becoer. **I**n
dē bedde en seldi niet naect leg
ghen. noch u seluen niet verue
ren noch antasten in ghenen
wech dat u hegeerlic si en legt
alleē. so is u god hi des te vol
comeliker. **W**ijf en u lede sellē
wel bedect sijn inden bedde. en
hant noch arm noch voet niet
wt werpen en mit allen leden
ghelrect legghen. en van nge
mēt gheen ghedenckenisse inden
bedde hebben dan van alleen.

Wanneer ghi uwe noettruse
gheslapen hebt so en laet u die

traechheit niet verwinnen ende
staet op. en besint u: dat ghi u
daer na den gansen dach te het
tot gode gheuen moecht. **W**ant
het spreect bernardus in sijne
epistolē een. **H**oet u ghi diēres
gods dat ghi nummermeer gā
selic en slaep. u slaep sel meer
sijn in moetheit dan in rusten
waer mede verswinē onse leuē
meer dan mit slapen verlielen.
En wanneer ghi slapē gaet so
sel dy alle tijt ūmer wat goets
mit u draghen dat u hese dzo
mē ofweret. want ledichheit etē
en drincken makē ledighe sijn
ne en loect sachte ende rustelike
slaep. **E**n waer van dat dzo mē
comē ende wat vā dzo men coct
en wasli beduden: dat sel u die
seuēde oude lere. **D**ese leer al
gaet op ledighe wāderinghe en
manierē. **W**ant het spreect pic
tagoras die heidensche meester.
Die nu een klein corte tijt scaē
te doer eren wille niet liden en
wil. die mach voert alle tijt in
scaemtē bliuē doer onnerē wil
le. want wanneer des mensche
herte niet en is mit eerbaerre.
wanderinghe en manieren beset

soe en mach hy niet verhoecht
 werden. **A**lso die mēsche ghe-
 dert wert van onsedicheit ende
 nā wildicheit: also en wert hy
 niet verhoecht nā een oneerher
 wandringhe. **S**preect gregori
 us inden boec vāden leden. **D**ec
 spreect hugo van lunte victoer
 indē boeck vander onderwisinghe
 der nouiciē. **H**oe wel dat si
 dat die mēsche wel ciert dat hi
 hūelche maniere en hūelche wā-
 deringhe en sedicheit oefent in
 allē steden: doch so voecht al
 re beste dat daer hi scādalisacie
 ghemaeckt heeft en quade exem-
 pelē ghegheue heeft en hem ver-
 lumet heeft mit quaden ghelate
 daer weder sedicheit en eerher-
 heit te tonē. en daer sel hi noet
 meer ghewaerscuwet sijn mit
 goedē ghelate. **O**ch hoe soet ma-
 ket die duecht des mēschen leuē
 spreect bernard⁹ in eenre episto-
 lē. **H**et siert dat aensicht en al
 sijn lijf tonghe. ozē. gaē en staē
 dat verciert al. **D**it al sellē u
 werke en arbeitē sijn vādē enē
 daghe tottē anderē. en leesdi in
 sulker wewēdiger wise mit goe-
 den exēpel mit sediger wāderin

ghe so en straffet u god niet me-
 re. **W**oertmeer leer ick u selte
 oude: hoe dijn cleder sijn sellē nē
 weeck sacht noch costelic. **W**at
 sulke cledinghe horen inder co-
 ninghen houe. spreect onse heer
 inden ewangelio van iohannes
 baptista. **D**ijn cleder en sellē ni-
 et meer sijn dan in noettrufte:
 daer ghi u die coude moecht ver-
 weren. **W**ant onse heer ihesus
 xristus en sijn weerde moeder
 maria seer slechteliken ghecleet
 waren alsoe wi van hem lesen:
 en iohannes baptista ende die
 xij apostolen hadden luttel en
 herde cleder. **V** cleder sellē tame-
 lic ende oetmoedich sijn niet te
 wijt noch te enghe noch te lanc
 noch seich noch geelic dat nye-
 mant gheen spot van u en ma-
 ke: noch gheen becoringhe van
 op en staē. **V** cleder sellen meer
 nut sijn dā costelic: meer donc-
 ker en oetmoedich dā schinich
 en blenchēde. **W**ant die rike mā
 daer van dat ewangelium seit
 daer om dat hi heerlic ghecleet
 was en costlike spijs at so wert
 hi begrauē inder hellen. **S**roue
 herte seerpe cleder en haren hē

.xxiiij.

den sijn u gheloest te draghen al
 so sante franciscus droech ende
 sante clara en ander heylighen
 te mael veel. die ons dat exem
 pel voer hebbē ghedraghē Daer
 van seit cyprianus en spreekt.
Die daer siden en purperen en
 pellen aen vaten te draghen. en
 mit goute en mit suluer en per
 len en mit edelen ghesteente be
 slaghen gaē: die en moghē hoer
 herte tot god niet wel kerē van
 der goedunkenheyt en onleden
 weghe die hem ouer gaet mit
 becommernisse des herte **C**risos
 timus die guldemont heet. spre
 ket inden boeck vanden rouwe.
Wi verkerē en verliesen onse le
 uen en oec den tijt. wanneer wi
 diennes en dienerinne sijn ons
 lichaems: en die cleder costelic
 doē bedencken en vruechte daer
 van ontfanghen meer dan van
 onse eighen siel **W**en wil ic sel
 te oude al dese materie laten bli
 uen: dat sel u minnende siel die
 en oude wel leren die daer be
 schy idelike leert van enē oefenen
 den leuen. en van enen werken
 den leuen **O**ch so hebt dit van
 mi hoe seer nut dat is goede se

dighe wandringhe en eerbaer
 heit te hebben: en bequamelike
 cleder te draghē **V**olchdi mi so
 gheefdi dē luden een goet exem
 pel: en besit den ewighen gulde
 throen. **A**men

Die seude oude heet zachari
 as en leert van menigherhande
 ghedachten en daer toe nā swy
 ghen en van spreken. en nā fan
 talien en van dromen

De mael veel goets
heest u mynnēde sie
le mijn gheselle den
seltē ouden gheleert
noer mi: hoe ghi van brutē leuē
selt noer den menschen tot enen
goeden exempel te gheue. **E**ch
ter ic leuende oude wil u minnē
de siel leere die const die u inwē
dich en wtwēdich nut en noot
trustich is: daer ghy mede ghe
stueret moecht werden dat u leuē
den gulden thronen mach verdie
nen des ewighen leuens. **W**ant
nu te mael veel goets ende veel
quaets ontspringhet en gheghe
uen wert van quaden ghedachtē
en woerden: en dat daer toe ho
ret dat leer veel is: so is minnē
de siel leer noottrustich dat ghy
gheestelike dinghē daer in wel
besiet: daer om dat ghi toecomē
de scade des te bet onelapē en oē
nliē moghet. **D**at seic iheronim^{us}
totter ioncferen demetriades. **A**l
so wat ghi u scamet te segghē.
dat seldy u oec scamē te denckē
en een seker en een volcomē ghe
woetheit houden dat uwe moet
nlicich si en wakende en behoe
dich: hoe ghy wel bekennē mo

ghet allulke ghedachtē. welc mē
behouden sel. of welc men sūwer
pen sel. **O**f echter dat ghi qua
de ghedachten verdriuet. en goe
de ghedachtē valte behout: wāt
dencken is een oerspronck ende
hoerne alre daden en oech holer
lūden. **E**n wat goeder of quader
werken ūmermeer ghedaen wor
den: dat wort noer ontfanghen
inder becozinghen der ghedach
ten. **P**aer om raet ons cesarius
waeringhe ende spreect. **W**y sel
len aenuaen goede ghedachten
te hebben en te mynnen. so wer
den wi verledicht vanden holer
ghedachten: die ons aen woer
den en aen wercken aen syel en
aen lijf ghescaden moghen. **W**āt
nu die ghedachtē sijn een
oerspronck en een saeck van ve
le goets en quaets. en hoer nye
māt in deser tijt cā noch en ma
ch ledich staen. **H**oe leer ic leuē
de oude u mynnēde siel hoe ghi
u in allē ghedachten houdē selt
en welck u goet sijn of scadelick
sijn wāt. tē is ghe dinc so goet
ghi en moecht daer quaet wt dē
kē. en sundelike ghedachtē daer
wt treckē en makē. en die wise

comē vā des mensche onduchden en vā quader begheertē. En daer vā seit bernardus inder minnen boeck en spreect. Wanneer ghi bedenct en ghedachten hebt vā godlyker weerdicheit of vā sijnre maiesteit. of vā sijnre naturen en listicheit. of vā vreden of vā gherecheit of van andere duechden die mē tot god verenicht. die ghedachtē sijn vāder godliker insprekinghe en salich in vōmaninghe die god ghiet in des menschen bekennē. daer mede mē god vkielen mach en hē oec leert bekennē. Mer wat die mensche quader ghedachtē heeft en doet die comē vanden eighe nē hertē. Also als onse heer ihūs xpūs spreect inden ewangeliū. **W**at der hertē comen manslachte dieste en toern en alre hāde sunden: en tē is ghē lunde in woerden noch in werke. Iy en wert voer ontfanghen inden ghedachtē. dit al spreect bernardus. **D**es ghelijc spreect augustinus indē boeck vāder kersteliker leer. **A**l onse quade ghedachtē die en comen niet alleen vanden bosen gheeste. mer sy ontspringhē oec

vā beweghinghe des hertē: mer alle onse goede ghedachten die gheeft ons god. **D**at spreect an celmus inden boeck vāden vriē wille. **T**en mach nyemant ghenē wille volbrēghen: tē si voer in des mensche ghedachten ontfanghen inwendich inder hertē. **D**auid spreect inden souter. **G**od weert des mēschen ghedachten datli quaet sijn. **D**aer meent dauid die ghedachtē mede die indē mēsche inwendich ontspringhen: mer die van god sijn die sijn goet. **W**eet oec dat quade ghedachten comen van die ghebreen die die mēsche inden paradys vdiende mitter erflunden. **E**n daer om hebbē sommighe mēschen quade ghedachtē mer dan ander lude dat coeme van crancheit des hoests. die sommighe hebbē van ingheue en toraden des bōse gheests: die sommighe hebbē quade ghedachtē vā onduchden tottiē die mensche sijn moet willichlic gheeft. **D**ie sommighe hebbent van menigher hāde vercluekinghe en van vree der wilen. en dier isser seer veel die sommighe hebbent vander

godliker ghehencnisse die hofe
ghedachtē **V**an al desen spreek
senica inden boeck vanden vier
duechden **D**ie onwyllike gheuā
ghē ghedachtē die en selbi niet
ontfaē noch u daer mede becō-
merē want wanneer ghi uwē
sin daer veel mede becōmert en
vermoget also haest als si u la-
tē so en bliuet u niet dan trues-
rē: mer ghi selt mi seer wel mer-
kē en vast behouden so wil ic u
wel lerē wanneer u quade ghe-
dachtē scaden moghē ofte mael
onscadelic sijn **D**et vallen den
menschē hi wilē seer quade ghe-
dachtē in snellē en seer beheu-
dich sonder des mēschen toedoe
en teghē sinē wille en vlieghe
seer haestelic weder van daen.
Hoe quaet die ghedachtē ūmer
meer sijn wanneer die mensche
vroet wert dzli haest wech vlie-
ghē en dattet hē leet is dat si hē
toe niellē en ghenē troest noch
lust daer vā en heeft noch daer
op niet en blijft. sulke ghedach-
tē en scadē den mēsche niet mid-
allē hoe quaet dat si oec sijn so
en hēghen si dē mēsche niet in
dootlundē noch in daghelischē

sunden **W**at het spreek augusti-
nus in sijnre boekē eē. **E**n staet
in onse ōmoghen niet: dat wi
beruert werden mit beweghin-
ghe die ons teghens sijn **I**n
eenre ander maniere so comen
den mensche in quade ghedach-
ten en die bliuen en dueren eē
wile: en si staē daer in die mē-
sche ōuoersinlic en onuoerdach-
telic sonder enich bedenckenisse
Mer wāneer die mēsche weder
tot hē se'uen coēt so sijn hē die
ghedachtē leet en keert hē daer
vā so veel als hi ōmach en of si
hē niet latē en willē so heeft hi
enē strijt teghens hem: en daer
mede so ōdient hi groet loē **E**n
so die mēsche meer en meer ghe-
pinicht wert mittē quaden ghe-
dachtē die hē teghens sijn: hoe
hi meer en meer loēs daer me-
de ōdient **E**n also wert paulus
vast en seer ghepinicht mit aē-
uechtighe der quader ghedachtē
Det so vallen den mēschē sō
wyl quade ghedachtē in. en sta-
et daer in en gheeft sijn wille en
meninghe daer toe. also dat hi
lust en troest heeft vanden qua-
den ghedachtē en en wil der niet

wederstaen. Sulke ghedachten
sijn grote dootlinden wāt daer
coēt veel quaets van. **D**et ghe
sciet oec hi wilen dat hē die mē
sche seluer trece mit allē vlijt tot
quaden onmanierlikē ghedach
tē mit voerdachtē moede en wil
le. **E**n die werkē diemē daer wt
oefēt sijn grote dootlinden: en
hē sel altemalc daer voer hoedē.
En daer nā spreect gregori⁹ in
den boec vāder wijsinghe. Die co
men also veel hogher tot volco
mēheit. wāneer wi ons veel ont
vreēden van wewendighē laster
also veel als wi ons scheidē vā
inwendighē quaden ghedachtē.
Wāt voer dē oghē gods en bli
uē gheen ghedachtē ongheloēf
si sijn goet of quaet. **E**n bernar
d⁹ spreect in een sijne sermonē.
Bedenct alle urre werkē hoese
god nā u scat. ghedenct dan aē
dat leste gherecht: ghedenct aē u
hroelsche ellēdighe leuē. aēdenct
u eyghen crancheit. denckt aen
al dat goet dat u god ghedaen
heest en noch doe mach. **W**an
neer ghi dit al bedenct inwen
delic so en mach u nā butē niet
scaden u hōse vleysch en urre

onweerdighe werken. Dat spre
ket oec hugo inden boeke der be
denkinghe. **O**we ghedachtē sel
len begheerlic wesen na god en
tot god gherechtich tot dynen
naestē. slecht en eenuoudich tot
u seluē. rein in werken gheordi
niert in bescheidenheit. gheniet
vā onsuuerheit en alle tē beco
mert mit heilicheit en mit salic
heit. **D**oe di dat so en moechdi
quade ghedachtē nummermeer
niet ghecrighē. **D**at spreect oec
augustin⁹ inden boec vāder drie
uoudicheit. **D**ie daer sijn inder
hellē die en moghē ghe goede
ghedachtē hebbē. die daer sijn
indē hemel die en moghen ghe
quade ghedachtē hebbē: en die
hōse gheestē en moghē onse ghe
dachtē niet wetē dā an wewēdi
ghen werkē. **C**assiodor⁹ spreect
oec in sijne boeke eē. **D**et is te
mael noettruflich dat die eē mē
sche des anderē ghedachtē niet
wetē en mach wāt dat behoert
god alleē te wetē en dē heilige
die daer sijn indē ewighē leuē.
Mer die alre beste gedachtē die
een mēsche hebbē mach spreect
bernard⁹. dat sijn die gedachtē

Den leuenden ouden.

die men hebben mach vanden
suete liden ihesu xristi. en vā
der claerre gotheit ende van al
diē dat daer in beslotē is. **W**ie
veel en alle tijt daer aē ghedēct
die en mach nūmermeer quaet
werkē noch ghedoen.

Van woerden.

In den ghedachten so leer
ic v leuende oude v myn
nende hēle van woerden hoe
ghi sprekē selt dat urre woerde
nutte en vruchtbaer sijn sonder
alle begheeringhe en lunde. **W**āt
het spreckt onse heer inden ewā
gelio dat een yghelick mensche
inden iongheste daghe rekenin
ghe gheue moet van alle sinen
woerdē. si sijn goet of quaet. **H**i
seit oec. **D**e woerden sellē welen
ia en neē. sōder enighe valscheit.
Dat spreckt ysidor? **W**āden gro
uē quaden woerdē wert beteg
hēt een onrein consciēcie. en die
wile en die leden des menschen
bewisēt hoe hi vā binnē is. **G**re
gorius spreckt in sijnre leer. **T**e
cā noch tē mach niemēt manier
lic sprekē. die niet en weet wā
neer hi swighē sel. **S**aban? spre
ket op moises boeck. **W**e die

waerheit seit die seit wel mit be
scheidēheit mer wie quaet seit die
maect meer een oerdel dan een
goede reden. **W**āneer en hoe ghi
wel en rechte reden en godlike
reden segghē selt. leert hugo in
den boeck vanden nouicien en
spreect. **S**egghet wat ghi weet
wat ghi segghet en niet ydelike
scadelike woerde. dat diele van
v horē niet in toernicheit noch
in hoelheit noch in begheerin
ghe niet ghetoghen en werden:
en dīn woerde en sellē oec niet
oneerlike sijn dat teghen v en
dien diele van v horen niet en
betaēt. **H**i en sellē oec niet on
nut sijn dat si teghē v of teghens
enē anderen iet onbequam sijn.
Angelius spreckt in sijnre boe
ken eē. **E**en wijs mensche sel te
voren bedencken wat hi sprekē
sel en wanneer en teghens wiē
en verloeken te voren in sijnre
hertē sijn reden eer hi se sprekēt
inden woerdē. oft hē voecht te
segghē of niet. **W**āt die onrede
lic en onbeh oec hoerre woerde
en oec obedocht sijn die sprekē
sel dē wel of nuttelic. **O**ec seldi
wetē tot wiē ghi sprekē selt die

u leer en u straffe wel ontfanc
 en selt den dozen en den onuer
 standelē. en den onwile niet toe
 sprekē: noch hoer woerden niet
 achtē. Want het spreekt iheroni
 mus in sijne epistolē een. Daer
 die hoerre niet en wert betet
 daer verliest die spreker sine ar
 beit: wāt sijn woerde sijn onghē
 acht. Dat spreekt oec senica in
 sijne epistolē een. **D** woerde sel
 lē sijn dat die vrede gheen scaē
 te daer vā en heeft en een huil
 ghenoot ghe orecht daer vā en
 heeft: die ghetrouwe ghenē hadt
 daer vā en ontfanc die vstāde
 lē gheen wederstoet daer vā en
 heeft. en die onuerstandelē ghe
 smaetheit daer van en nemē
Ghi en selt oec niet sprekē in si
 boden steden als inden heilighē
 ghewieden stede: sonder u noet
 truft. Wāt het spreekt onse her
 indē ewāgelio. **M**ijn huus heet
 een bedehuus. Wat men u van
 god en vander heiligher goeder
 leren en wysen en ander nutte
 redenē spreekt die god loeflick
 sijn in ghewieden steden dat en
 is ghe lunde: of sy manierlike
 ghesprokē werden sonder enich

begheringhe der ydelre glorien
 of vstoeringhe anderre mēschen
Want het spreekt gregorius in
 sijne leringhe. **W**āneer die goe
 de woerde niet en gheschien wt
 goeder meninghe: so werden die
 goede woerde vkeert in onduch
 den en in een vstoeringhe des
 lijflichen wesprens. **N**u ist
 noettrufich te weten wanneer
 ghi sprekē selt: wāt in eenre tijt
 en sel dy niet spreken. wanneer
 ghi bidt. **O**tter āder tijt moech
 dy wel sprekē om u noettruf:
 en nochtan bidden mit beschei
 denhe. **W**anneer nu u ouerste
 spreekt of een ander die beter is
 dan ghi soe en sel dy niet spre
 kē: daer om dat ghi hem en die
 hem horen niet en vtoernste.
Oec en seldy niet veel spre
 kē want van veel woerden sijn
 veel menschen bedozuen. **S**pre
 ket die wise salomō. **G**hi en selt
 oec niet veel sprekē ghi en hebt
 te voren eerst wel ouerdacht of
 u betaemt te spreken of niet. **D**
 wise ende u ghelaet ende u reden
 sellen sedych sijn niet te snel.
 noch traech noch luuttrufich no
 ch screiende of scaterende. noch

onghelatich noch ydel noch on-
scamel gheueerde mit handē no-
ch mit ogheyn hebbē. En u rede-
nē sellen soet en gheuechlic en
wel behoet sijn en waerachtich
sonder valscheit ende sonder lie-
ghē en sonder bedrieghen en nie-
ment te lede noch te lief hebben
mit eene sedigher wāteringhe.
Wāt het spreect die glose ouer
salomons boekē. Die wise man
sel behoetheit hebben wanneer
hi spreect. en waer omme hi spre-
ket. Dat spreect seneca in sinen
woerden. **V** reden en sellē niet
onnut sijn. en ghi selt vermanē
en raden wisen en leren ende he-
ten dattet alre beste sy. ende u
woerde sellē meer nut sijn dan
heerlic. wāt houerdighē sinne
ende ydele woerde sijn nakende
den valle en onsalicht. **H**oet u
noer ydele woerde ende quade
woerden. Dat spreect hugo in-
den boeck vander sielē. Quade
woerden haet god en verlieset
vriende en winnet vianden. en
si verwoeckē crijch ende maken
quaet ghebaer en onraet.
Hoe ghi u in dromen hebbē
selt die u inden slaep noer comē

Het spreect gregorius in
sijnre boeken een. Wan-
neer die hese gheest den goeden
mēsche wakende niet bedrieghē
en mach soe vecht hy hem sen
inden slaep mit quaden dromē:
ende dat verhencke die godlike
crachte daer omme dat die. wt
uertoren inden slaep mit liden
quader dromen groet loen ver-
dienen. **D**u ist dat dromen bi
wilen comen van godliker ver-
toninghe mit sinen enghelen:
also onse lieue heer god dede io-
seph. doe die enghel tot hē sprac.
Neeemt dat kint en sijn moeder
ende vlie in dat lant van egyp-
ten. Sulke dromen ende wat
u goets droemt van gode ende
van sinē heilighen dat keert al-
le tijt tottē alren besten. **W**ant
het speket ysidorus inden derde
boeck van den hoecsten goede.
Alloe die mensche den sunden
meer ende meer ledich staet. en
scadelikē ghebreken ontladen is
ende sijn leuen saligher is. also
sijn drome een beter heelde ghe-
wint sonder scade. **D**ie nu sijn
herte ouerladen is mit swaren
onduetgheden en mit hoelgheden

die en mach ontfuere noch ver-
 scrickeliken dromē niet wel oet-
 gaen noch ledich gheslaē. **H**et
 comē oeck by wilē dromē van
 inleindynghē en bedriechenisse
 der hoer ghesten: sonderlinghe
 wanneer die mensche is in qua-
 der ghelouē ende ongheloue he-
 uet of touerie oesent of anders
 duuels ghedroch. **O**eck gheest
 die hōse gheest by wilē den mē-
 sche waerachtige dromē op dat
 hi daer na den mensche mit val-
 schen dromē des te het bedriegē
 mach. **W**oer sulke hoedet u min-
 nende syel en gheloeft hem niet
 want si sijn seer scadelic. **D**at
 comē somwilen dromē van des
 hemels en der planetē wercken
 en hoer cracht ende hoer inolie-
 tinghe: en daer en selmen hem
 niet an kerē. **W**ant het spreekt
 ptolomeus der sterre besouwer
 Dat enē wylen moet des men-
 schē die helpt en beschermē woer
 sulke drome: wāt niet en mach
 den mensche in scaden brenghē
 ander sielē weder in slapē noch
 in wakē dan dat hi werct wt si-
 nen vriē wille mit woer bedach-
 tē moede. **H**et comē oec hiwilē

dromē van dencken en nā woer-
 den: die mē te veel onredelike oe-
 sent. **W**anneer nu daer mede lo-
 pen die godlike openbaeringhe
 so wertet eē kēlike waerheit wt
 diē dromen en een waerslaghin-
 ghe. **A**lloe gregorius spreekt. bi-
 wilen comen die dromen nā in
 wendighe becommeninghe des
 herten: en van begheertē des ghe-
 moets. **A**lloe dromet den ghieri-
 ghen mēschen van veel goets en
 rijcdoms: den houerdighen. nā
 cierheit den gheleerden van veel
 boeckē. en den hantweckers nā
 horen ghetouwe. **E**n alloe dro-
 met dicke en veel enen yghelike
 na sinen ambocht en nae sijnre
 manieren. daer mede een yghel-
 ic becommert is in sinen sinnē
 alre meeste. **D**roē coemt oec bi
 wylen van complexien en ghe-
 legghentheit des menschen natuer
 als die syken van veel ghebre-
 ken: den dorren vanden uer. dē
 vuchtyghen vanden water. den
 hongheren ende den vrayghen
 van eten en van drincken ende.
 die veel bloets heeft nā vlieghe
 in die lucht en van striden ende
 van vechten. en van veel ander

Den leuenden ouden

wonderliker dinghen. **D**ie al
leert ic u gheminde siel. dat ghy
u mit dromē niet en laet bedrie
ghē wāt drome makē veel dwa
linghe anden mēschē en brenge
se in menigherhande ongherech
ticheit die teghens god is. **A**lso
die wise salomon spreekt. **V**eel
mēschen hebbē drome doē dwa
lē: dat si gheuallē sijn daer om
dat si toeuclaet daer in hadden
En het spreekt oec catho. **G**hi en
selt der dromē niet achtē want
wat u in dromē noer coēt: dat
en is u in wakē gheen waerheit
noch toeuclaet i weseheit. **G**hi
en selt oec gheē gheloue hebben
an dromē si en comē di nā god
of van godliken vermaninghē
en van anderen waerachtighen
saken daer ghi an onbedroghe
blijft: als ghy wel vigne inder
voerscreuen lerē die ghi minnē
de siel vā mi leuēden ouden heb
bē selt. **V**olchdi mi so werdi sa
lich en besit den ewigē gulden
throē mit eren inden ewigē leuē
daer hē louen alle sine wtuerco
rene in onghemetere bliscap en
in stadigher vrolicheit: die daer
is duerēde inder ewichit. **A**me

Die achtende oude heet abia
en leert wat minne is ende hoe
men god mynnen sel en sijnre
moeder marien ende alle heylig
ghen en enghelen ende hoemen
den naesten minnen sel

Dest u mynnende
 syele mijn gheselle
 voer mi gheleert ve
 le goeder wijsinghe:
 daer mede du den ewighen thro
 ne besitten moghste. **E**nde ick
 dan u mynnende siele wel ghe
 leren waer mede hem god myn
 like tot u verengghen mach en
 u in hem minnelike forme en
 beelde: dat moeste gheschien ouer
 mits voeghinghe des edelē han
 des der mynnen. **D**aer van ghi
 mynnende syel den naem hebt:
 datmen u spreekt gheminde sie
 le. **W**ant vander mynnen spre
 ket sinte paulus in sijne epy
 tolen een. **I**n mynnen seldi ghe
 wortelt en ghesondiert sijn: op
 dat ghy mit allen heilighen be
 gripen moghet welck die lence
 die brete ende die diepte goods
 is. **D**aer van spreekt augusti
 nus vanden loue der mynnen.
Wanneer minne in u niet en is
 so en moechdi gheen goet werc
 volbrēghen. **D**es ghelijcks spre
 ket gregorius in eenre omelien
Al dat god ye gheboden heeft
 dat is al gheswortelt en ghesel
 icht in mynnen. **E**nde daer om

spreekt iohannes die ghemynde
 discipel in sijne canonikē epis
 tolen. **G**od is die minne: en die
 inder minne blijft die bliuet in
 god. en god in hē. **D**aer om
 ic achtēde oude leer u minnende
 siel dat ghi al u leuē in mynnē
 selt wortelen: wt mynnē selt la
 ten wassen. mit mynnen selt la
 tē werken. en in mynnē beslutē
Wat het spreekt ysidorus inden
 boec vāden hoechstē goede. **M**in
 ne heeft den prijs bouē allē din
 ghen. en bouē allē duechden en
 is een hant der volcomenheyt:
 want si volbrēnt alle wercken
 na godliker behaghenheit. **D**ie
 leerre vanden gheest en vander
 sielē spreekt. **M**inne is een wech
 van god totten menschen. ende
 vanden menschen weder om tot
 god. **I**n minnen is god mēsche
 gheworden. mit mynnen wort
 die mēsche gheestelic in god ver
 enicht en ghebozen. en een huus
 ghenoot gods: en god en bliuet
 hi nyemant dan die ganse min
 ne tot hē heeft. **D**aer om seldi
 mynnende siel. wel weten wat
 mine is. **D**at spreekt sinte paul²
 in sijne epistolē een. **M**inne is

Den achten ouden

een einde der gheboden van enē
reine herte en van eenre goeder
consciencie: en mit eenre goeder
ghelouen. **D**it is also veel ghe-
sproken. **M**inne is een volbren-
ghē en een beslute alre godliker
gheboden: van eēre claerre hertē
en een ganse vstandelheit. **W**ant
hoemē god meer en meer vstaet
en weet wat hi is: die mit god
altoes het en het en meer en me-
re. en die in minnē heeft een goe-
de consciencie die heeft oec tot god
goet toeverlaet sōder enighe wā-
gheloue die niet cranc noch ge-
breckelic en is en alle tijt vast
en starch is. **D**at spreekt prosper
inden boeck vanden scoutwēden
leuen. **M**inne is een gherechte
wille die van allē eertschē ende
teghenwoerdighē sake ghekeert
is. en daer god onscadelic in is
als een hernende vuer dat doer
den heilighē gheest ontfekē is.
Mine is alre onsuuerheit ledich
en alre wandelberheit ledich en
onbeganghen. en is bouen alle
lijflike begheertē. en alre begeer-
tē is sy die ouerste en die hoech-
ste. **M**inne is godlike helcou-
mens altoes begheerich en tottē

alren hoechsten werken vlitich
Minne is eē beghin en een be-
slutinghe alre duechden eē sterc
ouerwinninghe alles strides en
alre aenvechtinghe een verdri-
uinghe. **M**inne is den salighen
een verdieninghe eē oersake en
een volbrenghinghe alles loes
sonder mynne en mach nyemāe
god welbehaghen. mit mynnē
en mach nyemant god mysha-
ghen. mit mynnen en can noch
en mach niemant sundighē. **I**n
minnen siemē god. beuynemen
god. ghenietmē god: en in min-
nē werden alle goede werkē vol-
brocht. **L**eert minne bekēnen te
oefenen te volbrenghē: wat ghi
dā weret dat en mach u niet mis-
uallen. **W**ant het spreekt augus-
tin? inden boeck vāden seden der
kerstenheit. **D**e is niet also hert
of alsoe skalē dat vuer der god-
liker mynnen en macht wel be-
weken: en can en macht scicken
vāden alre besten. **I**nden boeke
vāden loue der minnē priet au-
gustin? die mine: en spreekt **I**n
minnen is die arme ryc. sonder
minne is oec die rike arm: in v
druckinge is die arm vdrachlic

in gheluc is si matich. in weder
spoet o'duldich. in scerpē liden
is mine sterck en crachtich. in
goeden werckē volic in eijelic-
heit die alre rijeste in gheestelic-
heit die alre myldeste. **O**nder
broederē en susteren is die min-
ne soet. **A**bel was die minne eē
lijflichen offer. **P**oey inder vloet
eē toe vlucht en sekerheit. **A**b-
rahā was mine die alre groetste
troest. **M**oises was si den bestē
scat. **E**n dauid dat groetste ghe-
luc. **I**n susanna was sy cinisch
en rein. **I**n sunte paulus was
si oetmoedich. **I**n sūte peter ghe-
hoersam. **I**n maria der moeder
gods was si heilich en godlic.
In ihūs xpūs bekenlic ouer al
sijn wtuertoren. **M**inne is alre
prophetē wtspake alre heilighē
sacramēt. een leuentlike cracht
tot alre mēschen heyl. ende een
vrucht des ewighē leuēs en een
ewigh ghenieten der godliker
claerheit. **W**ie al die sacramen-
tē heeft sonder minne die mach
quaet werden. mer wie mynne
heeft die en mach nummermeer
quaet werden. **M**inne alleē ver-
winnet alle dinck. en alle sakē

sonder mine sijn ongherecht. **D**ie
altmael spreekt augustinus en
een ighele woert heeft enen son-
derlinghē sin in hē besloten vā
der godliker minnē. **B**arnard
opter minnē boec spreekt. **M**inne
is een groet goet hore oersprōc
ys wt gode sy is noch groeter.
want die mensche mit minnē in
ghekeert wert in dat beghin da-
er die minne wtspinghet en we-
der in vliet als die mēsche min-
net. **I**nden oersprong daer min-
ne ontfanct: soe ontfanct hy in
minnen al dat hi begheert. **D**ie
leert onse heer ihesus xpistus in
sunte iohannes ewangeliū en
spreekt. **D**ie mi mynnet die be-
hout die leer der minnē die min-
net mijn vader en coemt tot hē
en ghewint dat ewighē leuen bi
hē. **O**nse heer wijst ons min-
ne te hebben en oet te volbren-
ghē en daer in te leuē voer alle
āder duechden: daer om dat die
minne god is. ende die mēsche
mit minnē ghelijck god ghefor-
met wert. **A**lso iohānes spreekt
in sijne epistolē. **M**inne is die
alre weerdichste duecht wāt co-
ninghen en keyserē is sy ghelijc

hereit **D**at spreeket richard? vā
den scouwenden leuē **B**ernard?
spreeket oec in sijnre leer **M**inne
is die alre costelicste duecht:
wāt niemant en can se nol scat
tē noch vergelden vā ouer gro
ter weerdicheit **D**at spreeket oec
bernard? ouer der minnē boec
Minne is bouē allē duechden
die schoenste: wāt gheē duecht
en verlicht die siel also claerli
kē mit also volcomenre ghenā
den **A**ugustinus spreeket **M**inne
is die alre verdrachlicste: wāt
alle arbeit maect si licht **H**ugo
vā sunte victoer spreeket **M**inne
is die alre sterckste en crachtich
ste in allē duechden: wāt si ver
winet alle dinc. en si is sterker
dan die doot **A**ugustinus spre
ket vāden loue der minnē **M**in
ne is dat alre nutste: want heb
di minne so doet wat ghi wilt
dat is nut en wel ghedaē **M**in
ne is bouen allē duechden die
suerste: want in horen werken
maect si ons god smakelic niet
alleē hier ider tijt mer oec daer
in onse vaderlāt dat is in ewic
heit **D**aer vā spreeket hugo van
sūte victoer **I**c en weet wat ic

groter weerdicheit en loue van
minnē leggē sel: wāt datse god
totten mensche gheleijt heeft. en
die mēsche tot god gheleijt en
ghebonden heeft. **M**inne heeft
god verwonnen dat hi hem sel
uen den mēsche ghegeuen heeft
tot salicheit: wanneer die men
sche hem tot god voeghen wil.
Minne heelt alle ghebreke. en
alle cruden en wortelen der on
duechdē die rodet si wt wāt mī
ne is eē oerspront alre duechdē
Minne verlicht den moet en rei
nicht die consciencie si veruecht
die siele ende trecke tot god: in
welke siele mynne woent daer
iaechtse en rodet alle onduechdē
wt. **P**aulus in sijnre epistolen
spreeket vanden loue der mynnē
Spreet ic mit alre enghelen en
menschen tonghen hadde ic gheē
minne ten vorderde mi niet **E**n
had ic alle die prophecien ende
wiste ic alle heimeleicheit en had
ic alle consten en gheloue so en
holpt mi al niet sonder mynne
En gaue ic alle mijn goet den
armē luden. en mijn lijf den vae
re: dat en holp mi altemael niet
sōder minne **M**inne is vbuldich

en goet. niemēt quaet. niemē
 euel moedich. en en werct ghe
 onrecht. ende en suet niet hoer
 nutschap sōder den lof gods. **D**ie
 al spreckt paulus die apostel
 Want nu minne also veel goe
 der edelre scattē in hoer beslotē
 heeft dat hoer niemē ghehich
 en is onder allē duechdē. so en
 sel u minnēde siel niemē van
 minnē scidē weder water noch
 uer noch sweert noch doot no
 ch gheerehande euel dat yemēt
 ghetencken cā. als paulus spre
 ket inder voergheuoemder epil
 tolē. **D**aer na spreckt senica in
 sinē spreek boec **D**er en is niet
 also scerp en also quaet een vol
 comē minne en macht al liden
 want wie ghe minne en heeft
 die is alle dinc te sware te wer
 kē en te oefenē **T**ot nu toe heb
 ic achtende oude u minnēde siel
 ghewijst. vanden loue en van
 den beroem der mynnen

Hoe ghi god minnē selt

Er nu leer ic u. hoe ghi
 god mynnē selt. van bin
 nē ende van buiten bouen alle
 dinc. **W**ant het spreckt die ewi
 ghe wijsheit inden ewangelie.

Du selste god minnē mit alle
 dñre hertē mit alle dinen ghe
 moede mit alle dñre sielen en
 mit alle dñre crachtē. **W**ant
 dat is dat alre eerste dat alre
 groeste ende dat alre hoechste
 ghebot daer in alle gheboden
 volbrocht werden. en wiese he
 hout die en liet den doot niet.
 en leest mit gode ewelic. **D**e
 se heylighe hoghe ghehede ver
 staet also. **D**u selste god minnē
 mit alle dñre hertē. want hy
 is die eerste en die leste die voer
 alle dinghen en na alle dinghē
 alleen te minnē is. **G**hi selden
 minnen mit al uwe ghemoe
 wāt hi is die alre heerlicste en
 machtichste in allē sakē die in
 rechter mynnen voer aen te set
 ten is. **O**ec mintē in allē crach
 tē wāt hi is alre wesentheit een
 onthout en is een leuen sonder
 einde. **D**u selste god minnē mit
 alle dñre hertē: want ghi son
 der hē ghenē goeden wille noch
 ghedachten hebben en moecht
Minnen hē mit alle dinē moet
 want sonder hem loe en condi
 noch en moech dy gheen goet.
 werck volbrengen. **M**innen

Den achten ouden

hē mit alle die crachten dñre
sielē: want verstandelheit wille
en ghydenckenisse heeft hi in u
siel gheset. minet hē oec mit al
le dinē crachtē: want līf en sie
le natuer en leuen heb dy alleē
van hē **D**u selden mynnen mit
alle dñre hertē want sonder si
ne minne en mach niemēt in de
ser tijt zets goets volbrēnghe.
Mint hē in al dinē moer: wāt
sijn minne gheest heilichheit en sa
licheit **M**int hē in alle dñre
sielē: want hē te minnen is dat
alre lustelicste dat alre nutste
en dat alre beste **M**int hē mit
alre crachtē **W**ant in hē sijn al
le dinghen te ghenietē ewelike
sonder eynde: mint hē so en ghe
breect u niet en biste salich **D**at
spreect ancelm? **D**at die versta
dighe creatuer daer om van go
de gheschapē is dat sy die hoech
ste is die hē minnen sel bouen
allē goeden sake: en niet anders
dā hi hem en doet hē is si goet
en niet van hoer seluē. en wāt
goet is dat is goet doet hē
Wāneer du wilt aenue god
te minnē. so sel di voer aen heb
ben een verlanghen dat groet

in dñre herten si van al dinen
sculdē en lunden weghē die ghi
volbrocht hebt en eē misghē
uwes selfs en uwes leuens: en
een opset dat gans en gherecht
si dat ghi voert meer in sculden
noch in lunden niet meer vallē
en wile. **W**āt het spreect augu
stinus en mit hē bernard? **W**ie
myne aenueant die moet alle
sculden en lunden ontwike: wāt
myne en sculde en moghen hē
hi malcander niet lidē **D**aer
na sel dy in al uwen moet mit
lust gheerne horen segghen van
den hoechsten goede dat si in he
wisinghe of in bedudinghe der
heiligher scrift of in wtlegghin
ghe saligher riker leer. **W**āt het
spreect gilbertus porretanus o
uer der mynnē boeck **D**ie myn
ne wapent een van binnen en
van buten mit heilighen woer
den als mit enen scilde: daer mē
veel slaghen des hosen gheestes
ontgaen mach. dat die mynne
niet ghestoert en wert **O**ec sel
dijn siel sonder oflatē bereit en
snel sijn alle goede werke te vol
brēnghen. **W**ant het spreect gre
gorius ouer lunte iohās. ewan

geliū **D**at die minne nummer
meer ledich en is. wāt si werct
alle tijt grote werckē waer si is

In alle dinē crachtē sel die
minne een crueren hebben van
gheestelike ofnemē. en van ghe-
breckelike saeken **W**ant het spre-
ket dionisius vāder enghelscher
ierarchien. **V**atter minnē brāt
is een venichde cracht mit go-
de: en begheert alle dinc te ver-
smeltē in godliker onderdanic-
heit en venichtheit. **R**echt ouer
crachtighe minner en minner-
inne sijn. die sonder oflatē van
gode en in gode en wt gode be-
dencken dat alre beste. en hoer-
berte en hoer moet ghescheiden
is van allē eertschen goede **S**i
horē mit groter begheertē van
god segghen. si segghent seluer
mit inwēdigher gunstē van hē
si dienē gode sonder enich ver-
driet. si waghen lijf en goet en
siel en eer en al dat si leistē mo-
ghen om gods willen noch en
versconen noch en verdraghen
hoerre natuerē niet mit allē **S**i
en bedroeuē god niet en beghe-
ren hem alle tijt wel te beha-
ghen. **S**i veruuechten hem

godliker teghenwoerdicheit: en
bedroeuē hē van sijne ontzē-
dinghe. **S**i minnen al dat god
mint en si vlien en hāten al dat
god hatet. **E**n weerdicheit sijn
sij begheertē dat god een beha-
ghen van hē heeft en ontsien hē
te misbagē si sijn god dāncher
en alle sijne gauē ende ghenā-
den: en volghen na sinē lieflike
in sprekē **S**i hebben een gāns
wel behaghē in alle sinen wer-
ken: en en begheeren niemant
te dienen dan hem alleen. en al-
le creaturen bloteliken te laten
om sinē wille: sijn godlike re-
dene volghen si na mit vliste en
legghen al horen toeuclaet in
hē gānselic sonder oflatē **O**uer-
uen en leuen is hē ghelijc om
god en doet god. god is hē al-
le dinc **D**ie dese eighēscap heeft
aē hem die is een recht volco-
men minre en is na gods wil-
le wel gheformet en so en ghe-
breket hē niet dat tot godliker
mynnē horē mach **D**at spreect
bernardus in eenre epistolen.
Minne heeft vriheit en verdri-
uet anke si en vermidet ghenen
arbeit. en en liet ghen vdiene

of loē aen: ende drīft mit hoer
re herten soe seer sterckelike den
mensche in god dat noch vlijt
noch loen noch vruethe noch
ghelut noch gherechticheit noch
liden. den mensche alsoe crach-
telick in god iaghen mach als
die mynne. **V**uerighe en neer-
stighe mynres hebbē in horen
herten jammer lichte ende o-
uer grote begheerte: **W**ant het
spreect linconensis op die en-
ghelsche gerarchie. **V**eyligh
menschen mit begheerlike ver-
langhen en verlichte verheffen
si hoer herte dat hem troest lust
en vruethe deser werlt is een
pijn ende liden. daer om want
die alre ouerste goetheyt daer
hem na verlanghet is hē alleen
een volle ghenuechte **V**uerighe
ende neersteghe mynnaren heb-
ben in hore moetlike en crach-
tighe ghedachte: **W**ant het spre-
ket fulgencius in sijne sermo-
nen een. **H**et is noettrufich
voergheganghē is: dat die ghe-
mynde een betaemlike vrient-
like jammer daer van hebben
mit mynnē om sijn crachteloef-
heit. **W**ant onse heer spreect

inden ewāgelio **W**aer dīn seat
is daer is oec dīn herte **V**olco-
mē minres hebbē oec een vruethe
in beyden: want also haeste als
si inder mynnen der siele gods
sueticheit bevingden: soe verbei-
den sy nauwe thent sy hem be-
gripen. **W**ant het spreect ber-
nardus vanden scouwenden le-
uen. **D**en rechten mynre sijn al-
le stonden te langhe en alle hei-
den swaer: thēt si verenicht wer-
de mit horen gheminden. **E**dele
minres werden mit alle hoerre
macht gheset wt alle hore crach-
ten. en oec al hoer crachte in eē
bestorvinghe: dat die siele in
die vze hoers selues niet en be-
uoelt. **W**ant het spreect bernar-
dus inden boeck der bedynghē.
Eens rechten mynres gheest is
meer daer hi mint dā daer hi is
want hi leeft der mynnen meer
dan hem seluē **D**at spreect pau-
lus in sijne epistolē een vāden
seluen mynres. **I**c leue in hem
en mit hem en christus leeft in
mi. **V**an dien leert augustinus
in eēre epistolen en spreect **H**oe
is die mynne soe groet en seer
machtich. die oghe niet ghesie

en mach. wāt si en is gheē hol
en heeft bloemen want si ouer
stighet alle herten. Want wy
sijn hoer alsoe veel ontfancke-
liken als wy hoer ghetrouweli-
ken ghelouen: ende een vast toe-
vlucht hebben in mynnen ende
in inwendeliken begheeren. Ghi
selt minnen in uwen herte ouer
natuerlick en onuerwandelick
god den vader want hi is alleē
die hem blotelick en claerlic te-
ghen werpt u en vanden minne
niet kerē en wil noch en mach
en heeft u ghemint eer ghy ghe-
hoert waert. Ghi selden minnen
sonder moetheit sonder oflaten.
want uwer minne en crighet hi
nummermeer gheē verdriet: want
die hem mint die heeft hem. en
die hem heeft die mynnet hem.
en heeft hem dat hi hē nummer-
meer en verliest Dat spreekt ori-
genes Ghi selt oec god mynne
oueruloetelic: want die hē min-
net die mint alle dinc dat dijn
siele ghydenckē can en noch du-
sent werue meer Ghi selt oec go-
de minne mit al uwen crachte
en stedelikē: want hi is alle diē
een volcomē ghenuegē die daer

sijn inden hemel en inder eerden
en in alre woeninghē. wāt dat
eylscheyt god alleen Vanden mē-
schen spreekt augustinus ende
bernaerdus mit hem. Mynnet
hem voer alle dinghen en hem
alleē: laet hem dijn troest sijn en
dijn tētuertdrif en dijn vzeuch-
de mit sijnre mynnen selstu dijn
siel cledē. dijn herte cieren. uwē
moet verenighen. u crachte sellē
daer ewelike by bliuen. Volch
stu deser leren soe en ghebreect
di gheente heilicheit: weder hie
noch daer

Hoe ghi uwē euen mensche
mynne selt. en voert alle ander
creatuieren

In achtēde oude leer u mi-
nende siel hoe ghi hier na
uwen naesten mynnen selt ende
alle ander creatuere: want god
te mynnen en dinen naesten an
dien twee gheboden hanghen al-
le godlike ghesette. Spreekt ihe-
sus xpristus inden ewangeljo.
Wie sinen naesten mint die bli-
uet in god en siet god Die ester-
sijnen naesten die hi siet niet en
minnet: hoe mach hy god min-
nen die hy doch niet ghesien en

Den achtende ouden.

mach. Dit spreekt iohannes in
sijne epistole **A**ugustinus spre
ket inden boeck sijne biechtē.
Salich is die u heer god min
net doet u seluē. ende sinen nae
ste minnet in u. ende den viant
doet u. want die mēsche en ver
liest gheen liefste diē alle din
gē in god en doet god lief sijn
Het spreekt oec ouer iohannes
ewangelium **W**i vanghē god
mit alre herte begheerte als wi
mit vlite onse naesten minnen
Te minnē die naeste wert die
mēsche een gans nauolgheer go
des. **W**at het spreekt onse heer
ihūs xpūs indē ewāgelio **D**at
is mijn ghebot dat ghi die een
dē anderē lief hebt **D**at is tame
likē en billikē en oec rechte dat
die een mēsche den anderē min
ne i godliker lerē. daer om dat
alle mēschen van god gheschapē
sijn **S**preect beda **D**aer om dat
wi alle sijn ledē des lichaēs ihe
su xpi die onse hoeft is. en oec
daer om dat wi enē vlosser an
hē hebben. en daer om dat wy
nā twee mēschē ghecomē sijn
nā adā en nā eua. daer om sel
lē wi oec min te samē hebbē dz

wi os na enē rijt stellē daer wi
ons noerliē ewilike biden ande
rē te bliuē en oec daer omē dat
wi mit enē gheloue werden be
houden en van veel ander sake
weghē dat ons dat natuerlike
recht wilset ende leert. **W**at dat
natuerlike rechte spreekt. **A**lso
wat ghi wilt datmē u doet dat
seldi oec uwē naesten doen nie
ment en haet hē seluen also en
seldi oec uwē naesten niet hatē
Augustinus leert indē kersteli
kē boeck **D**at ghi allen mēschē
ghelijc minnē selt **E**n want ghi
alle mēschen niet ghelijc te sta
dē en moget comē so seldi doch
liefste en mynne en duecht tonē
dien die des noettrufich sijn en
hē seluen niet behelpen en con
nē. **D**ie spreket oec opter min
nen boeck **D**atmē voer an god
sel minnen voer alle dinc voer
alle sake als daer voer wel be
scheiden is: daer na hē seluē sel
die mēsche minnē mer niet tot
enen verderuen. also die vierde
oude voer my u wel gheleert
heeft. **D**aer na sel die mensche
minnen sijn naeste vrienden als
vader ende moeder als die tien

ghebodē lerē: daer na suster en
broeder ende ander vrienden na
rechter ordinancien en maech
scap en oec i dierre wisē selmē
die enghele mynnen. **M**er voer
alle creatueren sel een ghelick
mēsche van alre begheertē sijn
hertē minnen gods moeder ma
ria: en daer na alle heilighē en
enghelen. en daer na sinē naestē
en alre meeste die die beste go
des vrienden sijn. en int kerstē
gheloue sijn. **E**n niemant en sel
men mynnen om sijnre lunden
wyl. want god selue haet alle
lunden: want alle creatueren
selmen lief hebben doer god. en
duer des wyllen dat die crea
tuere duer menygherhande nut
tichheit wille den menschen ghe
scapen sijn. **D**it alle spreekt
augustinus ende mit hem am
brosius ende richardus: ende
veel ander doctoers. **M**er die
mensche sel sinen vianit lief heb
ben van volcomenheit des god
liken ghebodes. **W**at het spreekt
onse heer indē ewangelio. **V**in
net uwē vianit en bit voer uwē
veruolgher: en doet hē guetlike
en wel die u hatē. **D**es ghelijcs

leert onse heer inden heylighen
pater noster: daer hi spreekt. **V**er
gift ons onse sculde als wi doe
onse sculdenarē. **D**aer om leer ic
u. dat so wie sinē vianit niet lief
en heeft dat en is niet een rechte
mīre noch en is niet in enē vol
comen leuē: want een sel hē eer
ste vloenen mitien vanden eer
hijt offer opten outaer brenghe
Dat spreekt oſe heer ihūs xpūs
inden ewangelio. **G**hi selt uwē
naesten lief hebben als u seluē:
alsoe dat ghi hem mynnen selt
doer gods willen als u seluen
en hem alles goets gunnen en
dat ghi hem in anders ghe wi
le lief en hebt dan in god. **W**at
het spreekt gregorius inder min
nen boeck. **M**ynne die ghi hebt
tot uwē naesten: daer mede ver
meerret ghi in u die godlike mī
ne. **D**at spreekt dyas vanden e
delē ghesteenten. **D**at die godli
ke mynne is ghelijc den sardijn
die daer gheuonden wert inden
edellsten lande dat opter eerden
is. ende is roet gheverwet ende
maect dē mēsche vorlic. en wel
ghemoet en vordijft alle trueren
en gheeft coetheit en den sin ver

Den achtende ouden.

standelheit. en verdrinet bedrie-
clenis en touerie. en is voer al-
le vergheuinghe goet. **S**ardyn
is die godlike mine die ons co-
met vader alre edelster stat dat
is van hemelrijc en is roet ghe-
uertwet. wāt dat is dat ouer der
heiligher droudicheit. **E**n ma-
ket dē mēsche diet heeft also vro-
lic en wel ghemoot dat hi hē al-
leē tot god keert en contēpliert
Die minne verdrinet truerē en
gheuet coēheit dat si niet en ach-
te gheen onghemac des lichaēs
en onweerdicheit en is strac en
vast in allen liden en verstan-
del. dat si horen viane can min-
nē als horen vrient. **S**i vdrift
touerie en oeck aenuechtinghe
der hofer becozinghe. ende daer
toe noch meer. si behoet dē mē-
sche voer alle vghiffenisse dat
is voer alle liden die hem in
gods diēst ghehūderē moghē
Hebt mine lief voer alle duech-
den. wāt alle duechden sijn son-
der mine onvuchtber. **H**et spre-
ket augustinus **D**ie sinē naeste
niet en minnet die crēchet god-
like minne in hē seluen. en en
cā noch en mach god niet min-

nen. **H**et iohannes crisostimus
spreket ouer iohannes ewange-
liū. **H**et is eē goede minne die
die mēsche tot vader en tot moe-
der en tot alle sinē naesten vrie-
dē heeft mer diemē heeft tot ghe-
sellē en tot ghespuelē die is vro-
lic. die minne die men heeft tot
verstandele creatuerē die is nut-
ber. die mē echter heeft tottē vi-
anden die is bedwonghen. wāt
die mēsche moet sijn eyghen na-
tuer daer toe noden dat hi sinē
viāt mint die mē heeft tottē do-
den die is bermhertich. diem en
heeft. tot onse heer god die is hei-
lich. **D**it al spreket iohānes cri-
lostimus die gulden mont heet
Dat is oec noettrustich dat-
tu die minneste in rechter gan-
ser minnē die daer doot sijn. al-
loe als si u lief warē doe si leef-
den: want dat is heilich voer hē
te bidden. datly vanden liden
onthondē werden. **D**at staet ghe-
lecreuē inder machabeen boeck
Herret nu wel wat broederlike
liefte is. **D**at is broederlike rech-
te minne dat eēs anderē mēschē
liden hē ter hertē gaet als sijne
selues liden. en dat die een den

anderē waer neemt in allē sinē
scaden goets en eren en die een
den anderē vordert in allen sinē
behoefteichē en orber. en dat
enē anderen aen gaet dat hē dat
selue aē gaet. en dat die een den
anderē wiset en leert wat hi sel
ue goets can en mach. en die eē
vanden anderē gheerne straffin
ghe lidet en die een des anderen
onduchden weret. en in synen
duchden verblydet: en die een
voer den anderē bidt neerstelike
leuende en doot en die een voer
den anderē hereit waer te steruē
ofte noot dede. en dat ist alre vol
comēste inder waerheit **W**ie sul
ke mynne en liefste heeft tot sinē
naesten: die is volcomē hier in
der tijt. en wort heilich en salich
inden ewighen leuē. **D**at spreekt
alle hugo van sunte victoer: en
dat hout mit hē augustinus en
bernardus **D**ie teikenē der broe
derliker minnē heeft ons onse he
re ihesus xpristus al voer ghe
draghen als een volcomē recht
exempelghuer: als tot meny
ghen steden ghescreuen staet in
den heylighen ewangelio. **D**aer
om sprac hy tot sinē iongherē:

Ghi selt den enē den anderē min
nē als ic u gheminnet hebbe: al
soe als of hi sprac bedudet gre
gorius op dat selue woert: ghy
selt minne te samē hebben: wat
mijn leuen sette ic voer u. alsoe
doe een yghelic voer den anderē
In spreekt bernaerbus in sunre
epistolen vander minnen. **O** du
edel sterke crachtighe mine ghi
verwinnēt alle dinck ende u en
mach nyemant teghēs striden u
sijn alle dinghē onderdanich en
brenghēte alle vruchte. en vere
nichste dē mensche mit god. en
maecte vyande te vrende: u en
mach nyemant ghehaten. ende
daer om en sel u niemant midē
Dit al van mynnen leer ic ach
tende oude u minnēde siel volch
di my: soe werdi wel weerdich
des ewighē gulten throēs **D**aer
ons toe brenghen moet die van
mynnen om onsen wille wtghe
gaen is vanden ouersten throen
in desen dael der onsalicheit. en
is van mynnen ghestoruen om
ons: en is weder ghegaen tottē
ouerste throē op dat hi ons tot
hem seluen treckē mochte die in
ewicheit ghebenedijt is

Den neghenden ouden

Die neghende oude heet my-
cheas en wilet wat ghenade is
en hoe mense vercrighen sel en
hoer begheren sel. ende dat alle
goet wt ghenaden coemt

Ihesus xristus is
een maker ende een
ghuever der godliker
ghenaden: als iohā-
nes spreekt in sijn ewangelio.
En daer om du mynende siel
alloe die achtēde oude mijn ghe-
selle voer my wel ende edelyke
gheleert heest veel nootcrustigher
materien die daer horen totten
ewighen leuen: soe sel ic neghen-
de oude u mynende siel leren
van godliker ghenaden die alle
dinck vermach. ende sonder wel-
ke nyemant vruchtbaer werck
volbrenghen en mach noch en
can. ende dat ghy al u leuen in
die ghenade gods vernien selt.
Hoe dat sy dat waerheyt ghe-
nade ende mynne een dinck is
soe legghen doch die heylighe
leerers sulken onderscheyt na-
den wercken: dat minne god al-
leen lief heest bouen alle dinck.
Mer god mynt den mensche do-
er ghenaden wylle voer alle cre-
atueren: ende ontfanckt alle sy-
ne wercken in dancberheit ende
in welbehaghen der ghenaden.
Daer wt neme ick sulken leere
dat ghenade gheuet der sielē een

aenuanc te verdienē een ewich
loen: mer die minne gheest een
eynde des ghengetens in allen
gheloefliken werken **Daer** van
spreect rabanus op dat derde
boek moyses. **G**oede aenuanc
en oplet van godliken insprekē
is onse beghin der werke: mer
dat wi die werke volbrenghe
in hoer eynde dat maect god
like ghenade versterckt in myn
nen. **O**eck spreect hugo op die
enghelsche yerarchie **N**a god
liker ghenade comen godliken
gauen: na gauen verdient men
menigherhande ghenieten ende
loen. dat doch al van mynnen
der ghenaden vlietet welck dat
een sonder. dat ander niet sijn
en mach **V**ghenade is een vol
brenghe en een cierheit en een
gansinghe alder ander duechde
daer mede die siel voer god vijn
det een betruwen daer mede sy
god wel behaghen mach. ende
hem ghename wert in al hoer
arbeit: want alle ander duech
den sijn in ghenade deelachtich
Van desen spreect augustinus
inden boeck der drieuoudicheit
Alle die eyghenscap. die die

myne heeft. die heeft oeck die
ghenade: daer om dat sy die al
re costelikeste gracie is die mit
god deylen. en die een vanden
anderē scheiden. die horen van
den vworpen **E**n ten mach nie
mant comen van bloter natue
re sijn selts totte lichte der god
liker ghenaden: sonder den ghe
uer der ghenaden **A**ls onse heer
spreect inden ewangelio. **S**on
der mi en moechdi niet volbre
nghe. **D**at spreect augustinus
Die v ghescapen heeft sonder v.
die en rechtueerdicht v niet son
der v. **E**n het is oec te weten
dat ghenade is ghemeē allē cre
atueren en dat si is een hulp en
een onthouden alre creatueren
tot synen werck: ende dat sy is
godlike hulpe sonder welc nge
māt niet volbrenghe en mach
Daer is oec een ander ghenade.
die het een ghenadelike oefe
ninghe mit vriheit sijn ledighē
willen te kerē vanden bosen en
hem te gheuen ten goeden alsoe
neel als sy mach. **D**at is oeck
een ander gaue die god gheghe
uen heeft als natuerlike schoon
heit: dat eē mēsche houelike en

Den neghenden ouden.

schoen is. sinnich en verstandel
en wel gheleert en wel singhen
en segghen can. en wel werken
can en veel meesterescap can en
veel ander natuerliker listichei
de heeft dat oec alle ghenadighe
gauen sijn van gode. daer om
dat een ighelic mensche god dāc
her sel sijn. **D**at is oec eē ander
ghenade en die is die alre edel
ste die god den mensche gheue
mach. en die ghenade is ihesus
christus een hoeft mit alle sine
wtuercore leden. **D**aer van ick
neghende oude u minnende siel
leren wil. ende merckt hoe seer
crachtich die ghenade is

Wat ghenade si

Metter ghenaden die daer
properlick is van gode
wort die mensche god ghenamē
en weert en lief mitter ghenā
den. **D**ient die mensche den ewi
ghen loen. want die ghenade
gods is dat ewighe leue. **D**at
spreect paulus in sijne episto
lē. sonder die ghenade en mach
niemand toe nemē noch in die
volcomenheit wassē noch tottē
ewighen leuen comē: want si
hrent den vriē wille welte doe

wel te bedenckē wel te belynne
ende wel te werken ende gheest
cracht in allen loefliken verto
ninghe. si verloet den sinder en
verwandelt die ewighe pine in
tijdeliker pynē. ende hoet nemet
si of inder tijt. **D**ie ghenade ma
ket alle werke verdientelic. en
wat goede werken mit sunden
verlore werden die brenght sy
weder. sy maect die siel een wt
uercore bruut christi. een doch
ter den ewighen conincs en een
tempel des heilighen gheestes.
Sy reinicht die siel ende doer
luchte en brenctse in alre vol
comenheit. si voert der sielē mo
et op tot gode en in gode. daer
in alleen die siel van godliken
wellusten in sijne claer teghen
woerdicheit beghert ghespiset
te werden. **D**aer van spreecte
mit sante paulus. **V**ander ghe
naden gods bin ic dat ic bin:
en die ghenade gods sel in my
sijn en sel altoes in mi bliuen
Des ghelicks spreect augustin⁹
inden boeck vanden gheest en
der sielē. **D**ie ghesette of ghebo
de gods is ghegheuen dat men
ghenade soeckt. mer die ghenā

de wert ghegheuen dat die men-
sche alle ghebode mit ghenaden
volbrencht en volder alle tijt.
Dat spreect oec die glose ouer
sanctus paulus epistel. **M**itter
ghenaden gods wort die men-
sche vledicht en verlost na alle
quaden. en sonder ghenade en
mach nyemant gheen goet doe
weder mit dencke noch mit wil-
le noch mit werken noch mit
mynnen. **N**iet alleen dan dat
si toen en wile watmen doe sel
oec watmen mitte liue ca doen
of laten sel: dat leert al die god-
like ghenade. **E**en ander glose
spreket. dat dat godlike heelt
dat god van natueren in ons
ghedruct heuet dat weder bren-
ghet ghenade. en die onduecht
die die mensche heeft teghens sijn
goede natuer die heilt ghenade
en ten mach oec ghenē val ghe-
schyen in eerschen lustē noch
begheertē. **G**henade verdriuet
alle cranchit der sielen. ende
brenct die siel weder onme in
horen natuerliken ghesette na
gods welbehaghen. **D**it spreect
al die glose. **D**ese selue ghenade
is oec een edelheit der sielē

daer mede die siel gode en alle
synen heylighen ende enghelen
alre beste behaecht: want een
wtuercoren gods sel hem cle-
den in witten en inschinēde cle-
derē. **S**preect iohānes in apo-
calip si en die cleder sijn godlic
Ghenade is oec eē schinēde licht
inder sielē. daer in die siel alle
goede dinghen liet en opēbaert
werden. **W**ant het spreect gre-
gorius. **W**anneer die godlike
ghenade der sielen doer lichtet
en doer schijnt. opēbaert si ons
alle verborghen heymelicheit
Ghenade is oec een heilsam oec
laterinne want het spreect au-
gustinus in enen sermoē. **D**at
ghenade inder hertē truericheit
vswijnt wemoedicheit verstoert
si. en werpet heen alle verscri-
kinghe. ende goede begheerten
veruult si. **W**oemen ghenade
ghewinnē sel

Want nu ghenade also veel
wegghentscappen heeft der
goetheit dat sy godlike minne
ghelijc is. so leert ic neghēde ou-
de u minnēde siel. hoe ghi god-
like ghenade vercrighē en ghe-
winnen selt. daer mede ghi den

gulden thronen verciere moecht
Want ghi sonder ghenade totte
hemeliche thronen niet come en
moecht: mitte doepfel inde wa
ter en inden heilighen gheest ghe
winnes du ghenade. die dat ri
ke gods nauolghet spreect onse
her ihesus christus inden ewa
gelio **M**itte doepfel wert alle
ersunde verdreuen en ghenade
ghegheue. daer mede die mensche
beschermet wort van neyghin
ghen inden sunden: mer inden hei
lighen gheest wort ghenade ghe
uonden en ghewonne doer dat
sacrament des doepfels **E**nde so
gheest god ghenade te verghes
doer hem seluen in ofwassching
ghen alre sunden: also dat he ghe
nade en sunde niet biden andere
en liden. als spreect augustinus
vande doepfel. **D**at spreect ber
nardus vanden godliken scou
we **G**henade vercrighen mit
ynnichliker heylicheit in salig
gher bedenckenisse in god: ende
mit heilighen begheerte na god
en mit suete lust in god **S**pre
ket echter augustinus **G**henade
vercricht me mit hate der voer
gaeder hoelheit mit verlinadin

ghen der teghenwoerdigher goe
den en eyeliker sake en dinghen
en mit inwendigher minnen en
begheerte vercrighenisse. **D**at
spreect bernardus vanden vrien
wille **H**u spreect ambrosius in
enen sermoen. **G**henade winnet
men mit pynlike liden liues en
moedes mit stadigher boudic
heit sonder bdieten. mit te ver
winnen alle wemoedicheit: en
mit ene vasten moet he te hou
den an god **G**henade en wert oec
niet ghecoft om gout noch om
suluer **M**en winde mit stercken
vasten gheloue en toeverlaet tot
god. **G**henade wert oec ghevon
den en seer volcomelic ghewon
ne mit veel ynnigher groter oe
feninghe goeder werken en scu
winghe boeser werker werken:
en mit veel neerstelike te biech
ten. ende mit berou van sunden
en mit alre aendachtē den weer
dighen heilighen lichaem ons
heren ihesu christi wel dicke en
ynnichliken te ontsaen. **W**ant
het spreect dyonisijs vander en
ghelscher kearchie **D**attet weer
de heilighe lichaem ons heren ihu
christi niet alleen den mensche

ghenade en gheest: mer het meer
 ret oeck alle gracen inden men-
 schen meer dan yemant ghe-
 dencken mach. **G**henade wort
 oeck ghegheuen van veel aen-
 dachtich ghebeets. ende sonder
 linghe dat een goet mensche be-
 gheert noer den anderē mit rech-
 ten eernste ende bidde mit vli-
 te soe wert hem beiden ghenade
 ghegheue. **S**preect onse heer in
 den ewangelio. **D**at bidde oec
 die heylighen inden ewighen le-
 uen: dat die menschen opter eer-
 den ghenade ghegheue wort. dat
 si besitten moghen in ewicheit.
 dat sy nu besitten. ende dat der
 booser engelen val mit ons ver-
 uidet mocht werden inden ewi-
 ghen hemelrijck. **E**n daer van
 coemtet dat die mēsche te mael
 veel ghenaden van godlike ga-
 uen ontfant: also die meesters
 houden inder godliker cōst. **D**a-
 er nā spreect bernardus vanden
 vriē wille. **A**lso veel als dat rijc
 der godliker ghenade inden mē-
 sche tmeerreter wert so veel wert
 dat ghewelt der sunden vermin-
 ret en vernietet inden mensche.
Ghenade heeft den edelste oer

spronck die hert bedencken mach
 of can verdraghen of verstandel-
 heit bedenckē: wāt si is ghewor-
 tel in god. ende vlietet wt god
En waer si hoer in deile mit diē
 is god: en god leeft in hē. **W**ye
 dat ghen ghenade. en heeft die
 is doot noer god en hem en hel-
 pen ghen goede wercken. **D**aer
 van spreect die wise salomon.
Die gods ghenade is alsoe dat
 paradys: dat vol is nā allē goe-
 den dinghē. **D**aer nā spreect ber-
 nardus vanden vriē wille. **G**he-
 nade kent den vriē wille des mē-
 schen want sy in hem layet vriē
 ghedachten. **G**henade heyl den
 vriē wille: want si hē voert in
 vruchtberheit der goeder werckē
 en behoudet daer in dat hi niet in
 ghebreken vallen en mach. **J**he-
 sus christus is oeck nae sūre
 menscheit een fondament en een
 vaste gront alre ghenaden: als
 iohannes spreect inden ewan-
 gelio. **W**y hebben hem ghesien
 als een eenghebozen soen van-
 dē vader vol ghenaden en waer-
 heit: nā sūre volheit hebbē wy
 alle ghenade ontfanghen. **E**nde
 die gheboden ende ewe sūn doer

moyses ghegheuen: mer ghenade ende waerheit is doer ihesum cristu gheuonden en ghemaect. Dit is al ghescreuen in lunte iohans ewangelium. Want doer ihesum cristum is os alle ghenade gheworuen en ghegheuen. Daer van spreekt prosper inden boeke vanden scouweden leue. Die ghenade cristi werct in os toenemen der godliker wijsheit en conste: en werct in ons meer ringhe der verdienste in duechde en godlike goetheit. ende werct oec aenuanc en ewich gheniete des loues en sueticheit na allen godlike wellusten.

Hoe dat ghi die ghenade mere begheeren selt dan alle scatte ofte enich goet.

Dalder na leer ic neghende ouden v minnede siel dat ghi die ghenade meer begheere selt: dan alle rijcdom en scat en eer der werlt. Want hebbe hem die heidensche meisters ofghetoghe van alle werclike scat om conste en wijsheit wil: soe seldy v veel meer aferckē van alle verganckeliken goeden doer godliker ghenaden wil. Die also seer

costelick is dat sy nyemant verghelden en mach: want ghenade is als die claer halsum die alle verdozen dinck weder hrenckt. Dat spreekt hernaerdus in een sermoē ouer der mynnen boeck. Sy selt oec in begheerten hebbe dat lide ihesu nader godliker gracen. en die in minne hebbe en daer op lyeste legghen meer dan op dān eyghen lijf en siel: want die merteli cristi gaf he tot indē doot om ghenade te verueren. Want het spreekt lunte augustinus. Dat is veel nutter in ghenaden doer god te steruen: dan sonder ghenade teghe god te leuen. Dat spreekt oec ancelm in een boec. waer om god mensche gheworden is. Oec seldi ghenade mynne veel meer dan v eighē siel. en selt oec lieuer v siel verliesē dan nā godliker ghenaden te ontwike: en eer v siel verniete eer ghi wilt van godliker ghenaden kerē. Dat spreekt lunte paulus in sijnre epystolen een. Ic en make myn siel niet meer bigher dan mi seluen: want dat ic bin dat bin ic vander ghenaden gods. Dat spreekt lunte her

nardus ouer der minne boeck.

Merckt aen u seluē wanneer u ghenade toevalt dat ghise niet ondancherlic en ontfact en niet onnuttelich wt en werpet. **E**n hebt anst. wāt wanneer ghenade van u vliet dat ghi dan niet en sijt en onbequaem. **E**n wanneer u ghenade ontoghen wert dat ghi dan te hant in enē val sijt. en hebt oec sorghe of u weder ghegheue wert dat ghise verlies moghet. **S**alich is die mensche die ghenade ghegheue wert en die se behoudet. en daer wt verstandeliken wercket. **A**lle goede werken werden van ghenaden vruchter ghemaeet.

It ghenade te werke spreket augustinus van gheesten ende van sielen. werden alle ghesette ende alle gheboden goods veruullet. **D**at sel oeck een yghelick mensche veel lieuer na godliker ghenaden hem stellen ende hem mit vliste daer nae scicken. dan totten gauen des heylighen gheestes. want ghenade haert al als een moeder alle die ghauen die die heilige gheest gheuen mach. **D**a

er om sel die mensche in ghenaden gheskercht werden. **A**lloe paulus spreect: **I**c hebbe alle dinc als ic ghenade hebbe. **M**eer sel di gheminde siel begheeren godlyke ghenade te behouden: dā godlike ghesichte te sien of te ghenieten. **E**en yghelick mensche die wijs is sel lieuer wese inder hellē mit ghenaden dan inden hemel sonder ghenade. **S**preect anselmus en lieuer sonder salicheit dā in dootsunden: want godlic wesen en ghenieten en mach nyemant sien sonder ghenade. daer om want die ghenade gods is dat ewyge gheleuen. **H**oe veel men groter crachten en wijsheit leert van godliker gauen en duerden: so moet sy doch gheuuchtet en begaest wesen en ghehoere wt der alre hoechster cracht daer wt alle ghenaden comet en vlietet. **W**āt het spreect ambrosius ouer lucas ewangeliū. **G**od is veel vruchtbare ghenade dā biddin ghe: want god heeft meerre ghenaden dan yement begheere of hidden mach. **D**aer om leer ic u gheminde siel. dat ghenade

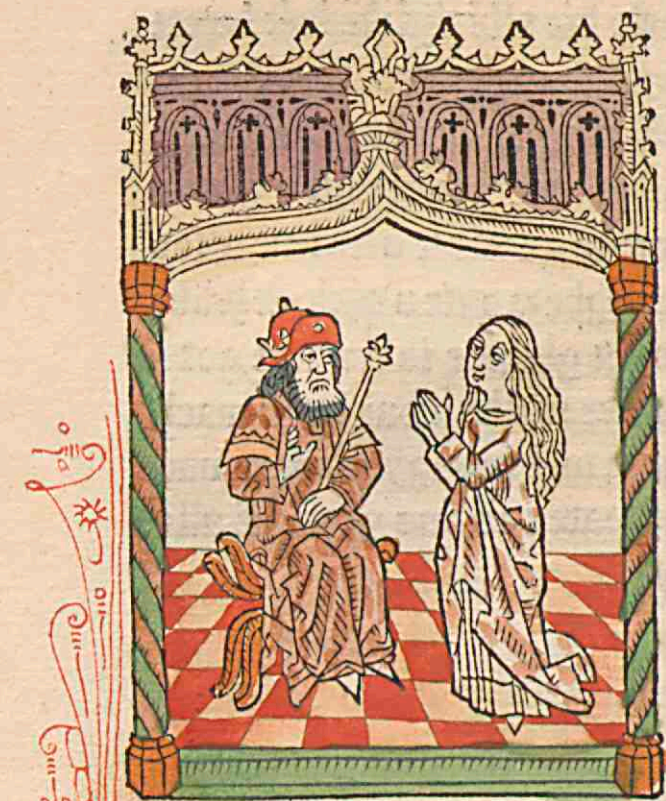
die eerste keer is en aenanc des mensche: daer die mēsche doer ghetoghen wert en toe gheropen: en daer om soect ghenade een reyn luter hert gheniet vā alre sculden. en enen vastē sterken moet. en verduldich in allē liden en enen herden grote stryē teghens alle onduechden. En also leert ons ancelm? inden boeke vanden vrien wille. Dat hy syn reghel tot god seict. en wat hē wederuals bezeughent in becozinghe daer breec hi hē van: en seict hem totter sueticheit des alre hoechsten goets. Ghenade rechtueerdicht den mēsche: wat ghebreke den mensche aenhanghet die straffet ghenade ende verandertse. en verclaertse mit boeten. en leertse beschridenhe it en recht te doen. en weder raet alle dwaalinghe: en waer ghenade niet en is daer en mach die mēsche van sundē niet gheniet werden. En het staet doch inder waerheit dat ghy mēsche een rein salich leuē hebbē en mach die die ghenade wert ontoghē. Als crisostymus die guldenmont heet spreect ouer paulus

epistel. Daer om dat die mensche mit ghenadē alie dinc ouerwint of hy hem synnentlic inder ghenadē gods behout. Dat spreect oec richardus ouer den souter. Dattet hi willen goet is dat die gherechtizghe menschen en dien die vercoren syn totten ewighen leuen ghenade verborghen wert: daer om dat sy in oetmoedicheit hem seluen bekennen sellen wat si syn in blooter natueren. ende hem seluen daer in scatten en in hoer welentheit hē seluen vernieten. En wāneer hem weder ghegheuen wert ghenade so leren si hem god bekenen. en moghen hē dan gheuoeghen tot hem: en tot allen duechden na godliken welbehaghen. Wy en hebbē oec in desen leuē gheen ghenade van ons seluen wel te doē: want onse ghenade is van god alleē. Spreect sinte paul? Als die doerluchtighe stē saphier haert den edelen carunkel steen: die doch veel edeler is dan die saphier. alsoe dyas spreect. Also wert ghehozē vā ghenadē alle duecht: en werkende leuen en scoutwende leuē

En oec god seluer ghebaert hē
 seluē in enen reynen herte mit
 ghenaden in alle sinē welbeha-
 ghen. naden alren bestē dat die
 mensche mach toegheualle. Dat
 spreect oec augustinus in sijne
 epistolē een. **E**n is niet vzoli-
 kers dan in ghenaden te leuen
 want ghenade maect die sieken
 ghesont die traghē snel die sla-
 pende wecte. die vlsaechte maect
 se coen. en den goetwillighen
 helpse en maectse vzeeden gods
 bi hem ewelike te bliuē. Grego-
 rius spreect inden boeck vandē
 leden. **S**oe die mensche hem sel-
 uen min besiet soe hi hem seluē
 min misbaghet. mer also haest
 als hi verlicht wert mit ghen-
 aden alsoe haeste misbaghet hy
 hem seluen en straffet hem dan
 vasse: dat is ghenade houen al-
 len ghenaden spreect een heylighe
 vrouwe. Salomon spreect
 die heylighe vrouwe beteikent
 die minnende siel die mit ghe-
 naden wert heilich houen allē
 heilighen want si vol ghenaden
 is. **W**at het spreect bernardus
 ouer der minnen boeck. Ghe-
 na- de is te mael een suete spise der

sielē die allē tijdelikē lust breeet
 sy weder vermaecht die siel in
 allen horen ofnemen. En daer
 om minnēde siel pūnt v ghen-
 ade ende gracie te verdienē alsoe
 ic neghēde oude v gheleert hebbe
 want ghenade is een scat gods
 sonder welkē niemant en mach
 gode wel behaghen. want van
 ghenaden is ons ghecomē alle
 goet

Die tiende oude heet dama.
 en wylt ons hoe seer nut dattet
 is kerstē gheloue te hebben en
 hoe men in gode ghelouē sel en
 daer na hoe men aen die mens-
 cheit ihesus xristus ghelouen
 sel en wat dat tottē gheloue toe-
 behoert

Onde ick tiende ou
de u mynnende sye
le wel gheleren hoe
seer goet ende nut
te ende nootcrustich dattet is
tot enen salighen ende heylighen
leuen vasteliken u te wylen en
de te houden dat woude ick ghe
erne doen: want sonder kersten
gheloue en mach nyemant be
houden werden noch god beha
ghen. sonder welcke oeck alle
duechden onbequaem sijn want
sonder die alle wercken gheeste
lick en weerlick doot sijn. Wāt
het spreect ambrosius inden boec

van caym en abel. Kersten ghe
loue is een wortel alre duech
den ende watmen op dat sonda
ment bouwet: dat wort alleen
volbracht in vruchteren werc
ken ende duechden naden ewy
ghen loue. **D**aer om soe leer
ick tiende oude u mynnende sie
le. dat fundament ende den saly
ghe gront des heylighen ghelo
ues vaste te houden. doer de
wyllen dat die ewyge vader
van hemelrich synen eenghebo
ren soen onsen heer ihesum cristi
um gheleint heuet in dese we
relt: dat hy ons die gheloue le
ren ende predyken soude die in
sijne vaderlyker wijsheyt alsoe
voersien heeft dat wy soudē
doer hē behouden werden. Dat
heylighe kersten gheloue is dat
alre eerste begbyn sel daer me
de hoer die syele gode onderda
nich maket spreect augusty
nus. Want god te bekennen in
den gheloue sonder enyge twi
uelinghe: ende te leuen nae den
gheloue sonder enyge versume
nisse dat maecht den mensche sa
lich. Dat spreect oeck onse heer
inden heylighen ewangelio Die

daer gheloest en ghedoept wert
 die blzuet behouden: mer die
 niet en geloeft die wert verdoet
 En hy sprac tot mariē magda
 lena. Dijn gheloue heeft dy be
 houdē ghemaect. En tot marta
 sprac hi: ghelouestu so sel di siē
 die teghewoerdicheit gods. **S**ū
 te paul? spreekt **D**at die ghelo
 ue is een substācie: die mē niet
 sien en mach. dat is also te ver
 staē **G**heloue is eē ghelouinghe
 der dynghe die mē niet en siet
 en mē sietse doch voer hem **E**n
 gheloue is een vaste gront des
 gheesteliken bouwes daer men
 op bouwet hier inder tijt ghena
 de en minne: daer men in voer
 siet ewighe ghenuechlicheit en
 is die eerste wise en aenuanc
 alre duechden **W**ant die ghelo
 ue neyghet en bughet die ver
 standelheit te gheloue: dat die
 sinnē niet begripen en moghen
 En daer wt wasset den mēsche
 alle sijn verdienen. **W**ant he
 spreekt gregorius. **D**at die ghe
 loue loenber is: die die mēsche
 like sinnē niet begripen en mo
 ghen **M**er he spreekt augusti
 nus. **G**od smach seer veel: dat

die mēschlike vstandelheit niet
 begripen noch verstaē en mach

Dat is oec te mael noetcruf
 tich totter ghelouē. dat wi ghe
 louē dat god wel vermach dat
 des mensche bescheidenheit niet
 begripen en mach. **W**ant hijt
 dan also wil hebben en niet an
 ders so sel he die mensche daer
 in laten ghenueghen. en he god
 en den kersten gheloue te mael
 beuelen: op dat die mēsche alle
 sijn goede werken niet en bliet

Hoe mē in god ghelouet

Erstē gheloue is bedachte
 en gheuonden inder heili
 gher vrienoudicheit. en ghecun
 dighet vāden enghel gabriel on
 ser vrouwē lunte marien: in al
 len articulē die wi ghelouē sel
 len vander menscheit gprist en
 sijn gheprophetiert doer dē pro
 phetē en ghepredict doer alle de
 se werlt vādē heilighē en apol
 telen. en gheuestighet mit ihe
 sus gprist en mit alle sijn mar
 teliē en liden en gheprijs doer
 die bisscoppen en confessozen.
 ghecroent mittē ioncleren ende
 meechden. ende gheciert mit al
 le die werlt. **D**aer van spreekt

augustinus inden boeck vāden
woerden des heren. **D**aer en is
gheen scat noch rijkdom groter
noch ghe costelicheit beter. no
ch heiligher in deser werlt dan
kersten gheloue. want het be
hout den lundaer. en verlicht
den blinden en gheueest die sie
ke. die bedroeuighē verblitet en
weder brenct die ewiuelachtic
heit. het smeert die heilicheit
en scaffet vruchte in hemelric
en dat eertrijc. **D**it al heb ic
tiende oude daer om ghesprokē
dat ghi minnēde siel inden gul
den thronen te het gheciert mo
ghet werden nae volcomen le
uen mittē kersten gheloue die
ick mynnende siel u leren wil
doer sinē eenghebozen soen ihe
sum xpm. daer mede die men
sche dat ewighe leuen mach
hescouwen mit alre gheuech
ten en god sien van aēlicht tot
aensychte als lunte iohannes
scrijft in sijnre canonikē episto
len **A**ugustinus spreekt inden
boek vander brieuoudicheit.
Die cleyghheit des mensche ghe
moets en mach in dat ouer gro
te godlike licht niet ghekeert

worden: dan duert kerstē ghelo
ue **H**et spreekt bernardus ouer
der mynnē boeck **W**ant die mē
sche mit gheue dinghē god vijn
den en mach weder mit verstan
delheit noch van natuerē noch
mit creatueren. so vint hi hem
mit gheloue. en ombewant hē
mit ghelouen en behout hē mit
ghelouen. thint alle dinc in hē
gheuestighet en besluten wert
in ghelouen. **T**en is noch na
tuerliken synen. noch mensche
liker ghedachtenisse. noch na
tuerliken vstādenisse te begri
pen: dat ic tyende oude u myn
nende siele leren wil van ghelo
ue te houden in bloter godheit
Mer godlyke in sprekighē en
de godlike waerheit is daer in
te volghen dat ic u lerē wil dat
ghe sterckeliken van al uwen
crachtē ende van al uwen moet
ghelouen selt dat een god is al
leen en gheen ander nie en wert
noch werdē en mach noch nie
mēt en wert den heidē noch dē
ioden noch den quādē kerstē en
ander die in dier gheloue niet
en sijn behouden **A**ls augusti
nus spreekt van aristotiles. en

van plato sijn meester **D**ie god
 sel dy gheloue aen sijn ewighe
 aelmachticheit: dat sy is onwā
 delbaer en onuerstoerlick. **S**y
 en ofneemt noch en toeneemt.
 alijt ghelijc wt hem en in hem
En na hem en sel gheen ander
 na hem sijn **G**heloeft andē god
 die sonder alle ghebreke is en
 mit alre claerheit en sueticheit
 vol is: en gheloeft mit uwech-
 ten dat sijn edelheit groeter is
 dan enich herte can bedencken
 of verstandelheit can begripen
 of tonghe vol segghen en mout
 wtghespreken en eyghenlicheit
 mach bekennē. **D**at is die ghe-
 loue die god seluer an ons sel-
 uer eyseht: spreekt bernardus
 ouer der mynnen boeck. **A**en
 dien god sel dy ghelouen: daer
 van athanasius spreekt **D**at hi
 eenuoudich is nae der godheis
 ende doch drieuoudich na den
 personen. vader soen ende heili-
 ghe gheest: ende dat sel dy ent-
 lick ghelouen an enē god. ende
 niet drie goden **E**n selt drie per-
 sonen ghelouen ghelijck ewich
 ende aelmachtich: ghelijck scer-
 per. ghelijck behouder. en dat

weder voer noch na aenbeghin
 noch eynde inden drien perso-
 nen niet gheualen en mach.

Ghi en selt oeck niet te veel
 noch te subtiel noch te diep aen-
 nemē te grondieren vander ghe-
 loue der godheit: also dat ghis
 niet verstaen noch begripen en
 moecht want in alsulker wisen
 sel dy u der godliker moghent-
 heit beuelen en selt uwen toever-
 laet daer ganselike in setten en
 gheuen. **W**ant het spreekt cassi-
 odorius ouer den souter dat die
 godlike gheloue altoes meer en
 meer wasset inden mensche: al-
 so als hem die mensche meer en
 meer begheeft sijn godlicheit te
 beuinden. **W**at het spreekt au-
 gustinus inden boecke vanden
 woerden des heren. **T**oeverlaet
 en weert niet veruruecht inden
 ewighen vaderlande: daer die
 gheloue niet toeverlatē en heeft
Ghi selt oec ghelouen aen god
 spreekt cyprianus opten ghe-
 loue: **D**at is dat ghi hem inder
 ghelouen mynnē selt. en mitter
 gheloue in god en u in hem ver-
 liefste en eens mit hem werdes
Oec seldi gods woerde ghelo

uen. want daer en is niet also
nuchter als die woerde gods
die god seluer ghesproke heeft.
wāt van sinē woerden verſcrie
ken die hōse gheſtē **O**ec ſel di
gheloue dat god ſi alre dinghē
eē onthout. ſonder twiuel goet
ſonder begripelicheit groet. en
een noettruſſich ſcepper ſonder
biſtaē teghenwoerdich **G**helo
ue oec dat hy is in eenre ygh
liker ſtat onghedeilt al heel gās
en mitter tijt en ȳter tijt en ſon
der alle tijt. **D**aer van ſpreect
petrus van rauenna. en ſpreect
in enen ſermoen. **D**ie menſche
heeft god die in god ghelouet
en ſyns beliet dat hy alle dinc
vermach. en veel meer ōmach
dan yement verſtaen mach of
cā **E**n daer om ſpreect die glo
ſe ouer matheus ewangelium
Wie inwendich in ſinē herten
mit mynnē beuīgndet godlike
gheloue. die bliuet wtwendich
in godlike leuen onbedrogghen
En daer om als criſoſtim⁹ die
guldenmont heet ſpreect op die
gheloue **D**at godlike geloue is
een licht der ſielen. en een doer
en een poert des ewighē leuēs

en eē ſondamēt alles heila **D**at
gheloue en ouden niet: en ſine
gheſtelike ſoeticheit en wert nū
mermeer bandert noch truerich
Voemē in god ghelouen ſel
en inder menſcheit ihū xpī.

Ic tiēde oude leer u myn
nende ſiel daer na ghelo
ue in die edel ghenuechlike mē
ſcheit ihū xpī die vā hem ſeluen
gheſproken heeft **D**ie in mi ghe
louet wt dies buke ſellē vloien
bekendes leuendighen waters:
en daer bi meēt hi den heilighē
gheſt die ſi ontfanghen die in
hem ghelouen **H**i ſpreect oec in
eenre ander ſtat in dat ewange
liū. **D**ie in mi ghelouen die ſel
lē die teykenen doen die ic doe
ende noch groter. **D**eſe heylighe
gheloue gheloueden die oude va
deren inder ouden ewē **H**i ghe
loeftent en predicteēt alſo wi nu
doen inder nuwer ewē. **A**ugul
tinus ſeit ons op ſūte iohannes
ewangelii en ſpreect in dien ſer
moē. **A**lſo wi gheloue inder nu
wer ewē dat onſe here menſche
ſoude werden en ghe worden is
en van eenre maghet gheborē is
en ghepaſſet en gheſtoruē is en

opghestaē vander doot is ende
 ten hemel gheuarē is: also gheli
 ker wijs gheloefden alle die re
 dē. die heilighe oude vaders in
 der ouder ewē voer die geboer
 te ons herē ihesu cristi. dat god
 in menscheliker natuerē toeco
 mende was. en van eenre reyn
 re meecht gheborē soude werdē
 ghepassigt werden en steruen. en
 vanden dode weder opstaē ende
 mit sijner mēschēit weder te he
 mel varē **D**it gheloefde si al in
 der ouder ewē dattet ghesciē sou
 de: als wi gheloue inder nuwer
 ewē dattet ghesciē is **D**it spre
 ket al augustin? en bewijst dat
 edelikē mittē heilighē propheetē
En daer om sijn die ioden be
 droghē: waer om dat si anders
 gheloue dan die oude vaderē in
 der ouder ewē mit groter heilic
 heit gheloefst hebbē **D**at spreekt
 oec augustin? en dat hout mit
 hē hugo vā sūte victoer inden
 boeck vanden. vij. sacramentē.
En spreekt voermeer **D**at van
 aenbegin der werlt die gherech
 tighē mēschē altoes gheloefst heb
 bē dat een god is die alre crea
 tuerē heet is en scepper en ordi

nierre: en eē wtrecter alre din
 ghē en hi en is ghē oersaet der
 hoelheit **E**n wie orecht of enich
 ghebrek ye ghedoghe die rie
 pē hem aen als enen toecomen
 den slosser: en wi hē nu aenroe
 pē als enen behouder. en die sel
 billig alre malc treckē tottē ker
 sten gheloue. **W**i spreekt oec in
 sinen boeck der drieuoudicheit.
Ic wilsche en ic woude dat al
 le ioden en heidē en alle onghē
 louighe lude bekenden en merc
 tē en proefden mit hoe groter se
 kerheit onser consciēcie wi mit
 ten kerstē gheloue moghen staē
 voer den ewighē rechter: en wi
 tot hē spreken moghen mit alre
 toenheit. **W**eer god is onse ghe
 loue een ewiuelinghe of bedrie
 chenisse so sijn wi van u bedro
 ghē: wāt ghi dat heer god mit
 teikenē en mit wonder gheuesti
 ghet hebt en van niemāt anders
 gheschien en moghen dan alleē
 van u dat ghelouen wi wel **A**
 lo ghi doer die alre heilichste en
 groetste mannē ghewrocht hebt
 mit woerdē en mit werke en in
 teikenē en in wonderē die daer
 u nauolgheden: en die duechden

woochte in uwē naē En mer-
tet wel want het is een grote
nestinghe des ghelouē. die dese
sprake wel verstaē Die nu also
neel ghelouē heeft als een mos-
tertlaet groet is. die verlet enē
gansē berch. daer op spreekt ihe-
sus xpūs inden ewāgelio Dat
spreekt oec senica Daer die ghe-
loue eens goeden mēschen herte
besiet. daer en wert niemēt me-
de bedrogghen. en ten mach oec
niemēt daer mede sijn loen vlie-
lē **W**er wie die gheloue vliest
die vliest dat beste goet dat hi
gheleiste mach **E**hy selt oec
geloue nā onse heer ihūs xpūs
dat hi is een eengheborē lichte
vanden ewighē licht. en gods
wtuercorē is en niet ghemact
ende daer wt die. xij. apostolē
ons herē ihesu xpi mitten heili-
ghē gheest veruult worden doe
sette hy te samē mit allen vlijt
die. xij. artikelē des heylighen
gheloues dat die xij. fondamen-
ten warē. daer god op sette die
heilighe kerstenheit en bouwe-
de. also dat hi gheen salich le-
uen ontfancliken en is die die
stukken niet en houdt. En ten

helpt oec niet dat een stuk son-
der dat ander. want mē selse al
ghelijc ghelouē mit ganser her-
te **W**at dat spreekt athanasius
Dese spreekt en dese gheloeft en
dese behout: die wert ewilike
behouden. **W**er die des niet en
doet hoe goet sijn leuē is so mo-
et hi vdoet sijn **O**ec selbi ghe-
louē twe natueren in onsen he-
re ihm xpm. Een in godliker
natueren gheborē vanden ewi-
ghen vader. en een in mensche-
liker natueren gheborē vander
maghet marien. ende hy en is
daer om niet twe dinghen. hi
is een loen en ihūs xpūs in bei-
den. **D**it spreekt athanasius en
alle leres mit hem in godliker
constē Daer van spreekt bernar-
dus in sijne sermonē een. **G**he-
loeft in xpm loe hebdi xpm ghe-
uonden: wāt wel te ghelouē dat
is te vjnden. **W**ant xpm te soe-
ken mit rechter aendacht dat
is goet. mer hem na te volghē
mit goeden werkē dat is beter
mer hē te vjnden mit enē star-
ken gheloue is dat alre beste.
Wat wat ghi na gode gheloeft
dat sel dy mynneliken ende

.glij.

ghenadeliken en mit vastē wer-
ken betonen: want gheloue son-
der werckē is een doot spreekē
die heylighe scrīft. **T**is oec on-
moghelic spreekē paulus in sijn
re epistolē god te behaghē son-
der den gheloue. **W**at het spreekē
ihūs xpūs. **D**ie in my gheloest
die en steruet niet: mer vercry-
ghet dat ewighe leuē. **G**hi sele
oec van mi tiēde oude wetē dat
ghy u mynnēde siel hoeden sel
mit allen vlijt voer ongheloue
die teghens god sijn en teghens
die heylighe scrīft en teghens
die godlike ghebode en teghens
die ghesette der heyligher kerstē
heit: het is mit touerie of wighe-
lyen of mit enigherhande sulke
dinghen hoe die ghenoeemt sijn
in enigher wysē. in besegghenen
in figuerē. mit caractaren mit
onghewoenlikē brieuen bi u te
draghē of mit crude of mit wor-
telen of mit anderē hosen wīsē
die daer veel sijn die ghelchien
mochtē vandes hosen gheestes
ingheue. **W**ant sulke ongheloue
brenghen den ewighen doot en
verstoren alle goede salyghe en
heilighē leuen: en daer coēt oec

van veel ketteriē en ander quaet-
heit daer van die mensche eweli-
kē verdoemt wert. **D**oet u voer
alsulke ongheloue. want si sijn
nol verghiffenisse. **W**at het spre-
ket augustinus inden boeck vā
der waer onscult. **D**at sulke on-
gheloue en touerie te mael gro-
te ongheloue sijn die god grote-
lick en swaerlick recht ende oec
ghewroken heeft inter ouder e-
wen bouen anderen sunden: wāt
goede gheloue is alleen. vanden
hoechstē goede daer in alle wa-
erheit besluten is ende godlyck
bekennē verborghen is. **W**at
men anders gheloest dan ick u
mynnende syele daer voer ghe-
leert hebbe: dat is al teghens
god.

Wat tot enen gansen ghelo-
ue hoert.

Mer nu sel ic u mynnende
sien wylen: wat tot enen
gheloue die volcomē is behoert
Dat hoert tot enē rechtē ghelo-
ue. datmen ten alren eersten die
waerheit sel aenuanghē en die
niet laten: ende sonderlinghe sel
die mensche mit ganster mynnē

ghesont sijn. ende mit alre ghe-
naden begheerlich sijn totter ghe-
louen ende veel aendachts ende
eernsten daer toe hebben. **M**en
sellet oeck mitten werken beto-
nen. en oec sterck en crachtich
sijn inder ghelouen: also dat hy
gheen weder weerdicheit noch
pine noch mertelie vruchten en
sel en oec den doot liden eermē
woude den kersten gheloue ont-
wiken. **E**n men sel ghehoersam
en onderdanich sijn in allen sa-
ken: die den kersten gheloue toe-
behozen. **E**n daer van spreekt
bernardus en ancelmus. **D**ijn
gheloue en sel niet doot sijn: al-
so dat ghi sonder alle goede nut-
te werken sijt. **T**en sel oeck niet
twiuelachtich noch bedrogghen
sijn: alsoe dat ghi die een wyle
ghelouet en die ander wile niet
en ghelouet. **D** gheloue sel ste-
dich en vast bewaert sijn. alsoe
dat ghi in mynnen hebt aē ghe-
uaen te ghelouen: dat ghy dat
eweliken wylt behouden. **O**eck
spreekt leo die paeus in enen
sermoen vander vaster mynnen
Winne is een stercheit der ghe-
louen. en gheloue is een cracht

der mynnen: en het is allulken
onuerscrieten bant in hem bez-
den dat die een sonder den ande-
ren niet ghevruchtighen en ma-
ch. **H**eda spreekt inden boeck
van salomons tempel **D**ie men-
sche gheeft hem seluen een snode
ambochte: die kersten gheloue
niet en oesent. **H**abanus spre-
ket ouer mathus ewangelium
Dat veel menschen comen ter
gheloeuen die doch niet en co-
mē te hemelrike: daer om dat si
die gheloue houden mittē woer-
den. en sy doch die niet en beto-
nen mitten werken **D**at u min-
nende siel kersten gheloue des te
het behaghe ende helieue. **S**oo
merckt wat iohannes crisosti-
mus die gulden mont heet daer
of spreekt in enen sermoē van
der vasten. **E**ersten gheloue is
alre heylicheit een fundament.
ende alre godliker mynnen een
bant: ende godliker lieften een
hulpe ende een onthout **D**ie ghe-
loue beuesticht alle heylicheit.
ende stercket die godlike reynic-
heit: ende ciert alle weerdicheit.
Inden kinderen schiet hy sine
loueren. inden ionghen bloetse

in ghewassen luden is sy mach
eich. inden oudē beuestichse en
behoet den mēsche. en is den ar
men en den riken ghelijck. ende
maecht vziende en groete conste
ende en vermaet nymant. ende
behout gods gheboden alle: en
hzencht den mensche in dat ewi
ghe leuen. Behout goede vastē
gheloue soe besyt den gulden
thoen eweliken

Die elfte oude heet same ende
leert vanden heylighen lichaem
ihesu xpristi hoe dat ghemaeckt
is van den edelsten goede. van
sijne gheboertē. ende waer om
hy woude wt hem seluē een he
lighē spylē maken. ende vanden
wonder en teyke des sacramēts
ende wat dat bloet ihesu xpristi
crachten heeft

Dieslyck ende luste
lick heeft god in sy
nen wilen ghedach
ten en in sijne ael
machtigher voersichticheyt den
menschen voersien mitten edel
sten scat ende cleynmoot die in
hem ye ende altoes besloten he
uet gheweest. ende noch is als
een onthout der werlt. ende een
sonderlynghe wtbrekynge der
groetster mynnen. daer in hem
god can of mach vertonen den
menschen: want hy hem inder
tijt niet groeters ghedoen en
mach

Vanden heylighen lichaem
ihesu xpristi hoe dat ghemaect
is wt den alre edelste goede dat
wesen mach

In die wyse die ick el-
te oude u mynnende siele
leren wil ende u oeck wisen wil
daer om dat die gulden thronen
daer mede bescheidenlyck gheciert
wert ende oeck dijn heilige le-
uē in alre wisen daer mede ghe-
betert wert: dat is dat hemel-
sche hroet dat duerher heilige
lichaem ons herē ihesu xpristi
vā diē die godlike mont seluer
ghesproken heeft inden heilighē
ewangelio. **I**c bin dat leuende
hroet dat vā den hemel neder ghe-
comē is: die dat hroet etet leeft
ewelick. **D**at spreect oeck iohā-
nes in synen ewangelio. **D**at
woert is vleysch ghewordē da-
er om dat hy onse spise woude
sijn: en heeft in ons ghewoēt dat
wi mit sijner spisen vgodet wor-
den als hi in ons ghemenschet
is. **D**aer vā spreect anclmus o-
uer dē souer. **A**llo daer om dat
die mēsche etet der enghelē hroet
loe is die coninck der enghelen
mēsche gheworden. **D**auid spre

ket oeck inden souer. **D**ie men-
sche heeft ghegheten der enghelen
hroet. **D**ese hemelsche spise is ge-
worden vanden alren besten en
edelsten goede sijner wijsheit die
in hemelrijc of op eertrijc ie ghe-
wert of ummermeer ghewordē
mach: van godheit van salicheit
ende van lieflicheit. **V**ander god-
heit verneemt dat: dat die gans
ende gheheel daer in besloten is
mit volre wesentheit sijner per-
sonen ende mit aelmachtigher
navolghinghe des ewighen va-
ders ende des heylighen ghees-
tes. **O**eck vander salicheit
want die syel ihesu xpristi is
die alre hoechste creatuer die ie
ghewert of ummermeer wordē
mach daer om dat sy noer an-
der creatueren volre ghenaden
en waerheiten is ende oueruloe-
dich godliker bekennis ende be-
gripens ende ghenietens: meer
dan enich creatuer ummermeer
ghewerden mach. **O**ec is die
spise gheworden vāder ouer dra-
ghenster lieflicheit die ye opter-
eerden ye ghequā: dat is vā dē
puerste herten bloet dat aenden
ghenedidē lijf en meechdelike

dat vande hemel ghecomē bin
en datter gheuet alle der werlt
leuē. **O**ec so is dat sacramēt
een offer en een toeuertlaet des
troestes der blissinghe der sielē
die inden vegheuer sijn. **A**lloe
gregorius spreect tot bonifacius
den paeus. **E**n onse heer ihesus
cristus spreect inden ewangelio.
Ic heb mijn siel gheset in eere
verlossinghe voer veel mēschen.
Dat sel di also verstaen. dat hi
sijn siel gheset heeft voer veel sie
lē die sijne ghenaden verbeidē
inden vegheuer. **D**it sacra
ment is oeck te mael een edele
weerdicheit datmē in alle die
werlt noch in hemelriek noch
in eertrijck nergheint ghehandelē
noch gheeren en mach der edel
te heilighen lichaē ihesu crist
dā inder teghenwoerdicheit der
edelte winsterinne gods moe
der. die hoer noch in hemelriek
en opter eerden van hoers soets
heilighen lichaem niet gheschei
den en mach. **A**lloe iheronimus
spreket in eenre epistolē. want
si volcht den lammekijn na mit
allen magheden in alle synen
woeninghen. alsoe volcht si hē

oec na i die cierheit sijns sacra
mēts. **T**e mach oec niemēt hoer
ghelijc werden te ghenietē. wāt
dat is dat alre edelste en meer
dichste deel dat inden lichaem
onser vrouwē sūte mariē erghēt
was. **W**ant daer wt alleē is dat
loeflike heilighen lichaē cristi ghe
wasse nader menscheit. **A**lloe dio
nisius en damascenus spreken.
Du minnēde siel du selste ho
ren allen mēscheliken sinnen u
wel veruouwē dat ghi die he
melsche spise den heilighen lich
aem ons heren ihu cristi nūmer
meer en moeste ontsaen. hi en
gheniet seluer mit u die hemel
sche spise die hi seluer is in al
re lustelyker soeticheit die nye
mant bedenckē en cā. daer om
dat hi gheen ander spise en ghe
nietet dā die spise die hi seluer
is in godheit en in menscheit.
En daer van spreect hi seluer:
en leit inden ewangelio tot sine
iongherē. **I**c hebbe een spise te
etē die ghy niet en weet. **E**nde
sprac oec indē auontmael: **D**ie
spise en eet ick niet meer noch
en drinc ic niet meer mit u hē
het ghesiet indē rike gods. **W**e

desen so meret dat ihesus xpus
een mede eter is mit alle dien
die hē salichlic ontfanghen mit
minne mit begheerten mit aen
dacht en in gheloue in toever-
laet in ghenaden en mit neersti-
gher vuericheit.

Hoe dat sacrament gheborē
wert

D meret hoe die sacramēt
geborē wert. nu voert aē
meret en ghelīc di minnēde siel
in dinē moet dat ic v elste oude
wisē wil: hoe die sacramēt ghe-
borē wert vāder substantiē der
vaderliker personē in godliker
natuerē Also augustin⁹ spreekt
inden boeck der drievoudicheit
Dat is gheborē inder reine me-
ghet mariē doer die cracht des
heilighen gheestes also die en-
ghel sprack tot yoseph **D**et is
oec gheborē wt dien ende van
dien ghebenediden lichaē gods
winsterliche lieflic en edelick in
mēscheliker aert Also ambrosi-
us spreekt vāden sacramēt Dat
hemelsche broet dat ons gheghe-
uen wert tot eenre spisen inden
diēst der kerstenheit is ghegotē
vāden heilighē gheest inden lich-

aem der moeder marien. en ghe-
backē inden vuer der minnē des
scerpē lidēs: daer om dattet os
vruchtber en lustelic te etē wert
Dit sacramēt is edelic en vrom-
elic gheborē inden hāden ons
behouders ihesu xpi daer hi eer-
ste ghesticht wert inden auont-
mael mit sinē iongheren en doe
nā hi in sinē handen dat broet
en segghendet en bract en sprack
ontfaet en etet dit is mijn lich-
aē Augustinus spreekt Dat doe
te mael dat groetste wōder ghe-
schiede dat opter eerden ye ghe-
schiede of mochte gheschyen.
wert die persoē cristi. wert op-
enen tijt begripelic en onbegri-
pelic. beuōndelic en onbeuōnde-
lic tot enen mael. en oec dat sel-
ue sacrament an eēre ander stat
en aen veel steden deillem ende
doch onghedeilt. lōflic: en doch
onlōflic: ende gaf die macht sy-
nen iongheren en daer toe alle
priesteren dat si oec dat wonder
volbrenghen mochten dat doch
niemant volbrenghen en mach
dan god alleē Dat heilighe lich-
aē ihesu cristi wert oec ghewan-
delt in des priesters hādē. en die

en heet niet een gheboorte. dat die substantie des broets ende ons herē heilighe lichaem daer verenighet wert of dat een nā den anderē ghebozen wert en si doch bliuet. dat en is niet also. En merctet recht en wel so het die wilen hetē dattet is een verwandelinghe. also dat hoer die substantie des broets heyl ende gans verwādelē in ihūs xpūs heilighe lichaē en doch alle die verwe des broets bliuet. en in die brode daer blīft dat heylighe lichaē in gans en gheheel. Dit merct alle gader wel: wāt het is die waerheit ons kerstēs gheloues. En dese heilighe verwandelinghe en mach van nze māt ghesien dan nā enen priester die recht ghewijet is en gāse meninghe heeft dit sacramēt te volbrēngen. dat die verwādelinghe gheschiet en dat broet en wijn daerli in rechter wise. en die woerde gans en gheghele ghelprokē werden nāden priester die ihē? xpistus daer toe gheordiniert heeft van welken datter een onder weghe bleue toe en wertet niet ons heren

heylighe lichaem in deser substantie daer onder dese wonder gheschien die heet een specie des schonen broets of een forme der hostien of accidencie of toeval ende dit is alleens. Weet oeck en merct wel dat die specie des broets of der hostien diemē liet of begripet niet en is ons herē heilighe lichaē. mer alsoe haest als die priester spreckt die crachtighe woerde gods. alsoe haest ontwijct die substantie des broets en coemt in godlikē werke onder die forme der hostien gans en gheheel ende is inden schijn des broets ende is oec gans en gheheel in enē igheliken deel in den seluē schijn den broets. Dit al scriuē die heylighe paeusen indē recht boeken en alle meysterē inder godliker constē. en tē sel oec niemant anders ghelouē noch houdē. Onder den schijn der hostien is oec god en ihūs xpūs lijf en siel. en wat tot godliker en tot mensliker natueren ghehorē in alre wijs alsoe so hi seluer was doe hi opstont vander doot en hi oec was doe hi te hemel voer. **V**y is oeck

daer mit sinē glorificierden lijf
en oec mit enen ghestorue lijf.
Dat heilighe lichaē ihesu xpri
sti bliuet also langhe onder die
forme der hostien: also langhe
alsmen die speci en form belie
mach of bekenne. Wanneer nu
die forme der hostien tot stof
ghedreue wert of van hetten te
poluer ghestotē wert of hoe der
hostien ghesiet in enigher leze
wijs. of mit water te deghe ghe
dreue wert dat die speci of die
forme des broets tot meel ver
niet wort en verghinghe so en
waer niet meer daer dat heili
ghe lichaē ihesu xpri sti. want
hi leit alleen inden accidenten
des broets en gheen ander speci
noch form. **D**ese synnen al. als
oec die voerghescreue sinne scri
uen die heylighe paeusen inden
recht boeke en oec die meisters
inder godliker consten: welker
namen te lanc warē te scriuen.
Bi sonder meester iohānes die
scot die subtile leerre ende bona
uentura ende hugo en thomas
en veel ander sonder ghetal. En
daer vā spreect gregorius. Een
ghelick kersten mensche en sel

daer niet an twiuelen wanneer
een priester hem weerdelikē tot
tē outaer bereit: den hemel doet
hem op van synen woerden en
die enghelen voeghe hem tottē
dienst des priesters daer hi die
gods loen handelt onsenlic op
ter eerden. die daer sienlic is in
hemelrijc voer sinen vader ende
voer alle sinē enghelē. **O**ec spre
ket augustinus vander kersteli
ker wilinghe. **D**it sacrament en
is niet op ghelet van des pries
ters verdienē. mer vanden crach
tighen woerden des sceppers: en
soe en wert dat sacrament van
den goeden niet ghebetert noch
vanden bosen niet ghequaet. het
blijft al ghelijc goet en heilich
en claer in hē seluen

Waer om god wt hē seluen
een heilighe spise makede

Ner leer ic u waer omme
god wt hem seluē woude
een heilighe spise makē. **O**ec sel
di minnēde siel van mi elste ou
de wel meckē: waer om god wt
der godlyker ende menscheliker
natuerē woude den mensche een
heilighe spise maken. ende dat

sacramēt is ons ghehoersamer
 opter eerden dant allen heylighen
 is inden hemel: want die
 priester brenctet vanden hemel
 onder die forme der hostiē. mer
 alle die enghelen en mochtens
 also niet doen allet die priester
 doet. Daer om dat ons god die
 gheordiniert heeft ende niet den
 enghelen te doen: wy handelen
 hem ende wy verwandelē hem
 veel anders dā christus dede in
 den auontmael. want hy was
 doe te mael dootlic en sterflick
 en nochtan niet gheglorificiert
 mit claerheit sūtre mēscheliker
 edelheit. **W**i handelē en wande
 len hē ondootlic en onsterfelic
 mit enē glorificierten lichaem
 dat noch libē noch veranderin
 ghe woert meer in hē niet ghe
 uallē en mach. Dit spreekt alte
 mael meester iohānes scoet die
 subtile leerre en dat heet mit hē
 innocencius vanden sacrament
Winnēde siel u en sel niet u
 wonderē waer van dat sy dat
 ons herē heilighe lichaem ihesus
 christus gans en gheheel is on
 der die speci des broets: en hem
 nyemant ghesien noch ghehoerē

noch ghegrypen noch gheroerē
 noch ghesmaken en mach.
Dit en is niet van des mensche
 lunden weghē: mer het is daer
 om dat ons heren heilighe lich
 aem gans ende gheheel in alre
 specien des broets is. ende oech
 gans ende gheheel onder enen y
 gheliken deel en stücke der spe
 cien der hostien. **W**ant in sul
 ker noerdachter wisen en is hi
 niet inden hemel: ende is doch
 gans en gheheel inden hemel en
 oec gans en gheheel inder speci
 en des broets. en oec daer mede
 mit al sūtre claerre godheit die
 hi heeft indē hemel en die heeft
 hi oec in die forme der hostien
Oec dat wi vanden weerden
 sacramēte hebbe een goede ghe
 loue. des hebben die enghelen
 en heilighē een recht weten: en
 daer om soe dienen si den edelē
 sacramēt als horen rechten heer
 en scepper. **W**e en mach oec dē
 heiligen lichaem daer om niet
 sien inden toeuallē daer om dat
 hy ghesteliken daer is: als des
 menschen siel daer is inden li
 ue ende doch des menschen siel
 niemant ghesien en mach noch

Den elften outen.

ghegripen Waert oec dat van wonder of nā teikē of van sonderlingher ghenaden dat heylighe lichaem hem den mensche verstoēde wt der forme der hostien so en sel dīs niet ontfanghē daer om dat u gheloue niet en verderue en u loen niet verloren en worde. **G**od heeft den mensche daer om voersien dat hi sijn heilighe lichaem alleen bedecken woude mitter specien des broets en wijns. daer om dat hi die mensche in dier ghemeenre formen alre ghenuechlicste is en oec god alre ghelouelicste ende in ghemeenre ander form. Waer oec dat datmē onsen heer ih̄m xp̄m saghe inder formē des broets als hi in hem seluē is inder waerheit. so waer sijn claerheit also seer doerluch eich dattet des menschen synne noch crachte niet en soude moghen liden noch menschen ghedoghē. Onse heer ih̄s xp̄s siet mit sinē godlikē oghen. al dat hi siē wil in hemelrijc en eertrijck. Dat wi hem nu niet ghesien en moghen dat heeft hi alsoe ghesicht ende gheordiniert

doer kersten gheloues wille die hoer daer mede aēuenc en doer ons ewyghen loens wille. die wi daer mede vdiēnen. **H**i woude oec alsoe hebben en niet anders. **A**l dese synne scrift iohānes die subtile doctoer en hout mit hem meester franciscus nā merca ende daer om so merce wel. **V**an den groetste teykē en wonder des sacraments

N sel ick elfte oude niet onder weghen late ic en sel u mynnende siel onder wisen vanden groten teyken ende wonder die daer gheschien in dese sacramente u tot eenre ueltinghe inden kersten ghelouen. want god vermach dulent werue meer dan yemant verstaen of begripen mach in hemelrijc of opter eerden. **D**at is een groet wonder bouen alle menschelike verstandenisse dat die substancie des broets ende des wijns verwandelt werden vandes priesters woerdē mit godliker cracht inden lichaē ons heren ih̄sus xp̄s en in sijn heilighe bloet. **N**eemt een ghelike nylle in natuerliken dynghen

ghi nattet vleysch. vlsch. moes
en broet. case. wijn ende water
en alle ander lichaemlike spise
en dat verwandelt he in dijnre
natueren en du bliues doch in
enē wech also inden anderē on
uerwandelt: also gheschietet oec
inder godliker veranderinghe

Wat is oec eē groet wonder
hoe die mē dat sacrament oefet
so en wortet daer van niet ghe
meerret. **W**erct een natuerlic be
teyken. **W**eetstu een heimelick
dinc en seg di dat veel mensche
daer om en wort dat heymeli
ke dinc in u niet ghemeerret:
alsoe ist oech vanden sacramē.
Dit sacramēt wert daghelich
ontfanghē van veel luden ende
en wort daer om niet ghemin
ret. **A**lloe licht u seluen mit
eenre keerlen ende het sijn veel
ander menschen die daer van
sien: soe en wert u ghesychte
daer niet van vermynnet.

Dat is oec een groet dinc hoe
dicke men dat sacrament deelt.
soe blyfset doch in hem seluen
onghedeylet: ende soe illet doch
in enen yghelike deel gans en
de gheheel dat heilighe weerde

lichaē. **N**eeint waer ghy liet in
enē spiegel en daer in liet ghi
u gheslādenisse. **E**n den spiegel
u deilt in veel stuckē: soe siedi
u in enen ygheliken stuc gans
en gheheel. **W**at is een won
der wanneer hem die hōse ont
fanghen soe en wert hi daer vā
niet gheontreynt: alsoe die son
ne wāneer si schijnt op eē onta
melike materie die en scaet hoer
niet an hoer schijn. **W**at heili
ghe lichaē ons heren ihesu xpi
is den heilighen mēschen goet
en den sonderen scadelick: alsoe
als goede spise enen ghesonden
mensche ghesont is en enen sie
ken mensche scadelic is. **D**at is
een groet wonder dat een groet
mensche en god seluer hem be
sluut in enen cleinen forme des
broets. **N**eeint een ghelikenisse:
in enen cleynē oghe is een gro
te ghesicht dat berch en dal he
mel ende eerde sienlyken begri
pen mach. **W**oet wonder
ist dat dit sacrament in veel ste
den is ende van veel menschen
ontfanghen wort en hem doch
een yghelic godlic en mensche
lic gans ende gheheel ontfancht

Meent een merkelike ghelike-
nisse. merct een leerre prediket
veel menschen. en die ontfan-
ghen doch een yghelic syn leer
gans en gheheel **O**ec der sonne
schijn sien veel menschen. ende
doch ee yghelic gans als si an
hoer selue is **D**ie wonder en
die teyken diemen vint inden
sacrament en mach hem gheen
re natuer te rechte ghelike scri-
uet leo die paeus. en dat scrifte
men oech inden recht boeken.
Ambrosius spreekt inden boe-
ke vanden sacramente **V**ermoch-
ten helias woerden alsoe veel
datter vuer vanden hemel qua
en hem niet en verbernde. noch
veel meer en meer vermoghen
die woerden ihesu xristi daer
wt hi dit sacrament ghescriep.
Maecte en scriep god daer syn
ewighe woert hemelric en eert-
ric ende al dat daer in is van
niet. waer om en soude hi dan
niet vermoghen ouer hem selue
dat grote wonder en teike dat
hy he seluen verbeelden en ver-
wandelē mach onder die forme
des broets en wijns. **A**lle din-
ghē syn god moghelike te doe

en hi gode sprac die engel ga-
briel in synre gructe en is ghe-
woert onmoghelic **V**ermochtēt
die ionghere ons heren ihu xpi
en ander synre heiligher goeder
vrienden die doden leuendich te
makē die blinde siēde die lame
ghelont. en ander teykenē leer
veel ghedoē teghens die natuer
Noch veel meer ist camelic en
moghelic god te doe mit he sel-
uen wat hi wil. en niet anders
Vanden heilighen bloede ihe-
sus xristus

Hier leer ic u wat dat hei-
lighē bloet ihu xpi crach-
ten hebbe mach: dat u leue du-
mynnēde siel des te het gestuert
werde tot alre aendachtē totten
heilighen sacramēt **S**o wil ic
u elste oude u wile totten heili-
ghē bloede ihu xpi dat een ver-
dient loen voer ons ghewordē
is in syn onsculdighē wighetin-
ghē en dat ons god geordiniert
heft tot enen dranc alles heyle
Als onse heer selue spreekt indē
ewāgelio **M**ijn bloet is ee drac
dat voer veel luden wighestort
wert **E**n paul? in synre episto-
len een spreekt. **N**och mit hoes

bloet is indē sacrament onder
 beiden formē broets en wijns
 also hē vā gode verliē en voer
 dacht wert in mariē siel en lich
 aem en is ghemaect wt den edel
 stē bloede dat hoer moederlike
 lijf gheleiste mochte en ghefor
 miert vāder cracht des heilighē
 gheestes en ghemaect mit allen
 vliete inder ewigher drieuoudic
 heit en gheuoert en ghespjst en
 gheert nae allen wensche mit
 maechdeliker en iochzouwelike
 melke: dat ghenen bloede niet
 meer en gheschiet noch nūmer
 meer gheschiē en mach. **D**it seg
 ghen die kerstelike meesters al
O du mynnende siel dit is
 die leuēdighe borne daer du me
 de ghedrenckes werdes indē he
 lighen sacrament: en wege dat
 drinct die en dorst nūmermeer
Als onse heer sprac tot samari
 taēsche vrouwekijn opten boer
 ne. **E**n daer vā spreect crisosti
 mus die gulde mout heet ouer
 linte iohans ewangeliū **W**aer
 die hōse gheesten sien of horen
 dat heilighe bloet ons herē ihū
 xpi handelē verwandelē of noe
 mē daer vā vlien si gheringhe

hē mer die godlike heilighe en
 ghelen maken hē alderwerts he
 en: daer om dat onse heer daer
 in al eertrijc ghewasschen ende
 ghewiet en ghereinicht heeft.
Des ghelīcs spreect ambrosius
 ouer matheus ewangeliū. **A**ls
 ihū xpus heilichde alle die we
 relt mit sinen doepsel doe sijn
 lichaem die iordane beroerde:
 also heeft dat bloet ihū xpi ghe
 heilichde al eertrijc daer gestort
 en ghegoten wert. **W**a merct
 dat dit heilighe bloet seer coste
 lic is. dat eē dropel bloets die
 van sinen ghebenediden lichaē
 gheulotē waer mocht wel een
 gans ghenoeghen sijn ghewor
 den voer alle mēschelike kun
 ne tot een volcomen verlossin
 ghe. **H**i heeft hem seluen wtghe
 goten spreect linte paulus. da
 er om dat hi ons heilichde mit
 sinē bloede. **D**at bloet xpi is
 oec also seer weerdich dattet in
 dat eertrijc nū vllonden en wert
 doet inden liden ihesu xpi wt
 ghegotē wert en wert mit vliete
 ghehoet vanden enghele. **e**hent
 sijn lichaē verrees vander doot
 ende wert doe weder om ghe

noecht en verenicht en daer me
de gheglorificiert als hē na ghe
ghuewert in dat keiserlike he
melsche broet tot enē heiligen
dranc. En daer vā spreect onse
heer inden ewāgelio **W**ie mijn
vleisch eet en mijn bloet drinct
die blijft in mi en ic in hē **D**at
spreect oec die glosa ouer ihere
mias propheetie **D**at bloet ihe
su xpristi en woeghet niemant
mer het begheert alle tijt sonder
offlatē vergheuinghe der sunden
en ghenietinghe des ewighen le
uens **O**ec spreect iohānes daer
van in apocalipsi **O** heer ghy
hebt ons verlost in uwē bloede
van allē gheslachte en gheboer
te: en hebt ons daer mede hant
woert in onsen gods rike daer
vuerche is sonder onderlaet

**Hoe ghi v totten heiligen
lichaē cristi bereiden selt.**

Hoe ghi v mynnende siel
mit allen vlijt ende aen
dacht en eerste en rechter be
gheertē alle dijne crachtē van
binnen en van buten bereiden
selt tottē minnendiken en weer
dyghen sacramente te ontfāen

gheestelic en sacramentelic ende
oec na sijne weerdicheit en na
dijne noettrust: dat sel ick elste
oude v mynnende siel leren mit
alre weerdicheit en voersichac
heit En hoe dat is dat nyemāt
sijns weerdich en is te handelē
noch te ontfāen na sijne godli
ker ouercrachteliker cierliker al
machticheit so sijn wi doch sijn
re noettrustich te nemen ende te
ontfāen tot onser ewigher nut
scap en orbaer **A**ls ons van on
sen heer ihesum xpristum ghe
boden is. en oech vander heili
gher kersticheit gheboden is mit
strengher boeten: alsoe die recht
boecken houden ende die paeu
sen ghygeden. **D**och spreect au
gustinus op dat woert. **G**hif
ons oīe daghelicche broet **G**hi
sult daghelics ontfāen dat
v daghelics goet ende nutte ma
ch sijn: ende selt daghelics al
soe heilichlick leuen al woudy
daghelics dat heylighe sacra
ment ontfāen. **D**ie niet alle
daghe totten sacramente en le
uet. hoe mach hem die eens in
den iaer ontfāen. **D**ie nu
dele hemelsche spysse ontfāen

liken etet en dat heilige bloet
in sündē drinct spreect sūte pau
lus. die ontsaet sijn ewighe oer
del en verdoemenis. **W**ilt nu
du mynēde siel dat enghelsche
hemelsche broet en die keyserli
ke hemel spise die der alte hez
lichste is bouē alle dinc loueli
ke en wel ontfanghen sonder e
wighe anst. so seldi alte lerē een
vol ghenoeghen sijn alsoe veel
du moechste en conste die die
ouden voer mi gheleert hebbē
ende u die nauolghende ouden
oock leren sellen. soe blyft dat
heilige sacramēt in u ende ghi
in hem ewelick. **M**er een son
derlinghe leer gheef ic u elste ou
de: die ghi vā mi onthouden selt
Also dicke als ghi dat sacra
mēt weerdelikē en verstandeli
ken ontfanghē wilt. als ghi dā
voer an wel ghebiecht en ghe
hoet en berou hebt al uwer sun
den mit vlite. so seldi of spreke
alle natuerlike begheert en on
ghemanierde lust en liefte die
ghi hebt. tot u seluē en tot uwe
naesten en alle vergaenckelike
eer en goet. en tot allē dien dat
u an dat sacrament en tot sijn

re andacht hūderē mach. dat
seldi al van u doen eer ghi tot
ten sacrament gaet. **W**ant het
spreect bernardus vande sacra
mente. **G**hi selt u leuē verwan
delē of ghi dat ewighe leuē ont
fanghen wilt. mer die nu sijn
leuē niet en verwandelt of en si
betert. die ontfant voer dat le
uē den ewighen doot. **D**at hoert
oer tottē sacrament te ontfan
ghen dat ghi u in al uwe wel
behaghē versmaden selt. en dat
u alle uwe goede werke te lut
tel sellē dunckē. **W**ant dat spreect
gwidō. **O**ch alle dinē vlijt om
dijn gheluc of om dijn salichheit
soe is u dat die nutte wech en
arledie dat ghi u seluē meer ver
cleint dā verhoecht. en u meer
sceldes dā loueste daer om dat
u god loues en mit dien loue
salich werdes. **E**n alsoe ghy u
des heilighē hemelschen broets
het meer onweerdich dūcket al
so ghi noettrufstigher sijt te ont
saen. ende also als ghi alle tijt
meer en meer in enen goeden
leuen sijt. alsoe ghy u alle tijt
meer en meer in allē saken ver
oetmoedyghen selt. **W**ant dat

spreekt onse heer inden ewāgeli
o **W**ye die meeste onder u wil
sijn die sel uwer alre diere sijn
ende sel spreke. **H**eer ick en bin
niet weerdich dattu coemste in
mijn huus: mer spreekt een wo
ert op dat mijn siel gheheiliche
werde **D**ie mensche en is des sa
craments niet weerdich spreke
crisostimus inden boeke vande
rouwzghē herte dan die hē sel
nē voer niet en reken: en doch
daer in alle tijt toeverlaet heeft
tot godliker barmherticheit **W**o
er alle dinghē leer ic u wāneer
ghi dat sacramēt wilt ontfangē
na sijne weerdicheit: so en laet
u dat ghemack uwes liues aen
duchdeliker oefenzinghe niet
hinderen noch teghens trecken
Ghy selt neerstelike vastē ende
nuerichlikē bidden en aendach
telic also sūte peter leert in sijn
re epistolē een medeliden te heb
bē mitter passie ons herē ihesu
christi en uwē naesten niet ver
smaden en u op niemant stoer
nē en op alre male vertonē broe
delike mine: en marich en oet
moedich sijn en niemant quaet
om quaet doen en niemāt vloet

hē noch seelden noch swerē mit
alre male vrede houden **W**at de
se spise en wil mit niemant on
vrede hebbe. noch nergent wese
dan in enē vredelikē herte. **W**ol
christu nu deser leer en desen raet
so moechdi wel sōter vrese gae
totten conincliken eten der heili
gher spysen ihesu christi sonder
enighe twyuelinghe. alsoe ontfan
ciet die clare claerlic den clare
en den heylighen heerlic den hei
lighen: also die leerers ghemeē
lic spreken. **D**ie glosa ouer pau
lus epistel spreekt. **D**at die men
sche onweerdich is te handelen
ende te ontfanen. die dat niet en
ontfancet alst onse heer ihesus
christus gheboden heeft **E**n oec
daer na alle tijt blijft indē wil
le te sundighen en gheē leet om
sijn sunden en heuet noch rou
we hebben en wil: noch gheen
re hande vertoninghe der godli
ker ghenaden noch mynnen en
heeft **A**mbrosius spreekt. **D**ie sijn
die die des sacramēts niet weer
dich en sijn te ontfanghen: ende
dat hout mit hem hugo van sū
te victoer inden boeke vanden
tabernakel salomons mytter

obgigantē glof. **D**u minnen
de siel vlijt u mit alre begheertē
ende aendacht die salighe weer
de spise weerdeliken te ontfacen
die ons god seluer mit sulker
cierliker vruchtberheit bereit
heeft. dat die heilighe kerstheit
alsoe daer van singhet. **D**at sy
ons in sijne gheboertē gheghe
uen is tot enē gheselle. in wer
scappen tot een heylighe spise.
inden liden tot loen. in steruen
tot verlossinghe en inden ewi
ghen leuen te ghenieten. **D**it
maect ghy u oech weerdich te
ontfanghen wanneer ghy mit
sterker ganster inwēdigher min
nen in uwer sielen verbeelt sijt
in die heyligheit des sacramēts
also dat u siel meer daer is da
er sy begheert heeft inden sacra
ment. dan daer dijn siel is ende
inwē lichaē leuen gheeft. **E**nde
daer van spreekt augustinus
Dat is dat etē des heilighē lich
aem ihū xpi ende sijn bloet te
drincken. en in xpo te bliuē en
hem alle tijt te behouden. en die
in hem niet en blijft in dien en
blijft hi oec niet. **O**ec spreekt ihe
ronimus **D**ie ontfacet dat sacra

ment wel en heetlic die heilich
is in sinen herte. en scamel is
in sinen lichaem en cuusche is
in sinē moet en heilich en claer
is in sijne sielē. en eenvoudich
is in sinē woerden. en gherechte
is in sinē leuen. en reyn is in
sinen herte en onsculdich is in
sijn wandringhe. en een goet
exempel draghet noerden lude
en hem in goeden werke oefent
en noer quade werken hoet. en
sinden vliet. en hem tot duech
den noecht: dat hoert al totter
ontfanginghe des enghellschen
hemelschen broets. **O**ec sel hem
die mēsche also seer neersteli
ke in allen sake daer toe keren
en bereiden al soude hi tehan
steruen. **W**ant het spreekt am
brosius in enē ghebete nā ons
heren heilighe licham **O**ch mit
hoe groter eernt en vlijt sel di
u scicken en bereiden tot dese sa
crament mit enē rustighen her
te mit wenen den oghe mit al
re eren en weerdicheden mit al
re vresen en toeuclaet. en mit
claerre reinicheit. **A**ls ghy
minnēde siel den heilighē lichaē
ihesu xpi ontfangen wilt.

Den elften outen

daer wort dat hoechste tottē ne-
derste toegheuoecht. en die god-
heit mitter menscheit verenicht
Daer is die teghenwoerdicheit
der enghelen. dat bistu heer sel-
uer ihesu cristi priester en of-
fer in alre weerdicheit **E**n daer
om so en mach u heer niemant
weerdlike ontfanghē: dan die
ghi heer seluer weerdich maect
mit uwer ghenadē **E**n yghel-
ic mēsche en sel niet scuwē dat
heilighe lichaē ons herē ihesu
cristi spreekt augustinus ouer
iohannes ewangeliū **W**at wie
hē scuwen wil en hē onder we-
ghen latē wil die en is niet een
lit os herē ihesu cristi en die en
mach in godlike leuē niet gro-
zen: noch in godliker ghenadē
niet toenemē **G**hi selt u daer
toe oec scicken en bereiden mit
enen sachtē moet en mit sterkē
gheloue en mit reinē hertē mit
suete ghebachtē vāden liden ons
herē ihesu cristi mit inwēdigher
mynnen: mit werkenden leuen
mit scoutwender sielen. mit con-
templierēden gheest. mit groter
cracht inder claerre godheit. en
aftergheset alle tijdelicheit mit gā

sen toekeer in god. ende daer hi
ewelike te bliuē. en van hē nū
mermeer te kerē. en mit groter
beteringhe dat te volbrenghen
en daer in te volherdē hem tot
in dinē doot **B**ereide di u al-
so totter heiligher spisen des hei-
lighen sacraments. soe bistu se-
ker des ewighen leuens. **W**ant
het spreekt onse heer ihesus cristi
inden ewangelio. **D**ie my
ontsaect die leuet doer mi. die
mi ontsaect die werde ic kennē
te inden ionghesten daghe. **O**nt-
saectstu aldus dat sacramēt soe
ghi van mi gheleert sūt. soe ghe-
windy een godlic leuen na allē
winsche

Hoe en wanneer ghi dat hei-
lighe sacrament ontfanghen se-
le

In elster oude sel u minnē
te siel voert het wilē: hoe
en in welker maniere ghy dat
heilighe sacramēt salichlike ont-
fanghē selt en hoe dicke en tot
welke tijde **W**at ons ihūs xpūs
sijn heilighe lichaē tot eenre spi-
sē gheordiniert heeft en gheradē
en gheboden te ontfanghen: so sel
een yghelic mēsche die tot sinen

eñ sonder enighe dootsunde. eñ sonder onderlaet begheert ende stadelic verlanghen hebben na den sacrament hoe sy hem alle weerdicheit moghen bieden die si in al hoze crachten moghen eñ connen betughe: eñ die werde oec deelachtich al des goets dat die kerstehet doet Van die spreect augustinus. Du seltes ghlouen eñ so hebstunt ontfanghe En paulus spreect vanden oudenaderen Die hebbe die gheestelike spise ontfanghe verbeelt in ihesus xpistus lichaem ende verenicht: eñ verdient loen inder heiligher kerstenheit. Alsoe bonauetura spreect **O**ec sijn somighe die dat cierlike hemelsche broet den heilighen lichaem ons heren ihesu cristi ontfanghe sacramentlick eñ gheestelic dat eē mitte anderē vā des priesters handen. alsoet onse heren ihesus xpūs seluer ghemaect eñ gheordiniert heeft eñ gheboden te ontfanghe. eñ dat sijn die alre beste En i deser wise rade ic v minne de siel dat hemelsche broet te ontfanghen sacramentelic eñ gheestelic: so wedercomet v alle troest

eñ gheluck in hemelric ende in eertrijck. Want heeft dat hemelsche broet datten ouden vaderen vanden hemel hier of reghende inder woestine soder alle arbeit alsoe veel crachten eñ wonders in hē besloten dat si daer mede ghespjst wordē hoe si wouden eñ doch steruē mostē: hoe heeft dā so seer onghelijc meer crachten eñ wonders in hoer beslotē die heilighen spise die god eñ mensche hē seluen biedet alle een spise des ewighen leuens datter in besloten is sonder enich steruē: Voertmeer soe leet ic v hoeneer ghi dat sacramēt wilt sacramentelic eñ gheestelic ontfanghen. so seldi een neerstich toe siē hebbe op v seluē. also dat ghi vā binnen wel ghesickt selt sijn alsoe voerghecreuen staet. alsoe dat ghi van alre wewendigher wāderinghe ende gheueerde ende cleder eñ woerde eñ wise tamelick mit enen goeden exempel v vertonē selt den heilighen weerden lichaem te eren eñ weerdicheit. eñ al dijn sinnen eñ dinē moet verstandeliken by v hebben eñ die leden uwer lichaems moet

trufellic en tamelic daer toe rei
nighē. **S**terke en vaste gheloue
seldi hebbe en stadelike dencke
sient liden ons herē ihū xpristi
daer om dat dat sacramēt van
hem gheset en gheordiniert is
in ghebuechnisse sijnre passie.
en selt mit alle den crachten u-
wer sielē veel godliker ghedach-
ten hebbe mit inwēdigher vol-
comente mynnen. en van alle
der edelre sueticheit en scoenre
cierliker heerlicheit die vā god-
liker natuerē in desen weerden
sacramēt belloten sijn. **D**aer
na selbz bidden die aendachtighe
ghe gheboden die daer toe hore
mit vliste. **E**n ghi selt oec spreke
aldus. **E**en ghebet voer die
ontfanghenisse des heylighen
sacraments.

O Allmachtighe heer en va-
der en aelmachtighe ewi-
ghe gheweldighe coninc. **I**c ar-
me sondighe mēsche come tot-
ter enghelscher en hemelscher spi-
len des heilighē lichaēs dijns e-
nighē gheborē soens ihū xpi.
op dijn ghenade en barmhertic-
heit en op dijn goetheit en mil-
dicheit en op dijn troest en toe

blaet. **I**c gae totti als eē sonder
totter alre groetster heilicheit.
als een sieke tottē meester des le-
uē. als eē onsuuer mēsche tottē
horne der reinicheit. als eē blind
de tottē lichte der waerheit. als
een arm lijfloes mēsche tottē ri-
kē heer hemelrijcs en eerrijcs.
Als eē bloet naket mēsche son-
der enighe duechde tottē heer al-
re ghenuechlicheit als eē vdwā-
let mēscheit tottē wech der ghe-
rechticheit. als eē voeruluchtig-
heit mēsche totter stat alles toe-
blaets. als eē beant mēsche tot
die die afgrondicheit des betru-
wē alre mēschen als eē dwaes
mēsche totter hoechster wijsheit
als eē creatuer tot hore scepper
als een vdozen mēsche tot sine
vlosser en weder brengher. **E**n
daer om almachtighe heer en e-
wighe god wāt ic dijns minnet-
liken heilighen lichaēs niet en
mach weerdich sijn te ontfan-
dē doer di en mit dijne hulpē.
So vmaē ic v mit alre begheer-
ten dat ghi daer om mēsche sijt
gewordē dat ghi v seluē mi tot
eēre spise woudet gheue dat ghi
mi alle mijn sunden onneet mit

dijne ouer groter heilicheit. en
 alle mine suuctē der sunden ver
 drijft mit uwer ewygher wijs
 heit. myz dijn creatuer beuesti
 ghes in allen duechden. en myz
 voert meer behoedes voer alle
 onduechdē en sundē die mi ewi
 like vā u mochtē sceiden. en si
 nicht u in mi op dat ic ewilike
 eēs mit u bliue. also ghi mi sel
 uer ghehētē hebt inden ewange
 lio **D**aer na bidt het gebet dat
 die priester bidt inder missē en
 spreekt **O**racie **V**eer ihesu
 xpi wāt ghi tot uwē iongherē
 ghesprokē hebt **M**ijn vrede ghe
 ue ic u minē vrede laet ic u: en
 liet niet an mijn suudē. mer liet
 aen die toeuclaet die ick tot u
 heb. en gheeft mi uwē ewyghē
 vrede op dat ic dijns weerdich
 moghe werden te ontfanghē
Een ander ghebet **V**eer ihu
 cristi des leuendighē gods loē.
 wāt ghi wt dē wille des vaders
 en mitten mede werckē des heili
 gē gheests ouermits dinē doot
 die werlt vlost heuts. verledige
 mi doer dijns heylighē bloets
 wylle van alle mijn sunden. en
 van alle onweerdicheit. en laet

mi also in u bliuē dat ic eweli
 ke noch nummermeer vā u en
 werde verscheidē **D**aer ic bidde
 u dat die heilighe ontfāginghe
 uwes heilighē weerdighē lich
 aēs dat ic onweerdighē mēsche
 begheer te ontfangē dat mi dat
 niet en si een sūdoemenisse mijn
 re sielē: mer dattet mi werde een
 behulpe i dat ewige leuē. **A**men
Daer na seldi driewerue dit
 ghebedekijn spreken. **G**hebet
Eer ic en bīs niet weerdich
 dattu comes onder mijn dach:
 mer spreekt een woert soe wert
 mijn siel ghesont. **W**anneer
 die priester dat heylighe sacra
 ment tot dinen monde biedet so
 segghe dit in dy seluen. **G**he
 bet **A**t heylighe weerde lich
 aem ende bloet ons ons heren
 ihesu xpristi bewaert mijn lijf
 en mijn siel in dat ewyghē le
 uen. **A**men. **E**n ontfanghe dan
 vrolike en vrilike die minnē
 like spise ende loeft god mit al
 len eernste ende begheerten. dat
 ghi daer toe ie gheborē wort. of
 doet al dat. dat ick u mit vlite
 gheleert hebbe **A**lsoe gherin
 ghe als ghy hem ontfanghen

hebt so denct in uwē herten al
leen dese woerden sonder spreke
mit ernstē **G**hebet **V**er ic
verenighe mi mit u en werket
goede heer in mi alle goede wer
ken. en blifft in sulker wijsen bi
mi dat ick ewilike eens bliue
mit u **V**erct oec wel eē dinc
an my alsoe gheringhe als dat
dat sacrament in dinen mont
ontfanghen hebste so selbi dat
te hant in nemē en niet langhe
in dinē mont houden om men
gherhande ghebrecks wille die
daer in vallē mochten als ons
die recht boeke leren. daer van
veel mēschen comen mochte in
noet ende in ansten. Daer van
spreect hugo vanden sacramēt
Dat is veel beter. nutter seker
liker. en edelre dat ghi te hant
uwen scepper onder die forme
des broets onder dīn hert ont
faeste. dan ghi hem langhe in
den mont houdt **W**at van die
en coemt gheē sorghe noch sun
de. mer alsoe haeste als du dat
sacramēt ontfanghen heues in
dijne herten so verenicht hem
ihesus christus lichaē en goet
te hant ganselick mit u en sijn

siel mit uwer sielē. en sijn god
heit mit uwer menscheit. en soe
lāghe bliuet dat heilighe weer
dighe lichaē bi u alsoe langhe
als die speci een wese heeft **V**er
die salighe godheit bliuet so lā
ghe bi dijne menscheit. also lā
ghe als ghi in ghenade ende in
minne blift **G**hi selt oec uwe
sinnē en u cracht also wel bi u
hebben wanneer ghi god ontfā
ghē hebt dattet u niet en misual
le en seer innichlike ghedēcken
in die teghenwoerdicheit daer
mede ghi te mael benighet sijt
gheworden ende hoe groet dat
werck dat god mit u gewrocht
heeft **W**at het spreect bernardus
leert u kerstē mensche hoe ghi
ihm christi minne selt die u also
ghemint heeft dat hy u sijn lijf
ghegheue heeft tot eentre spise
en sijn bloet tot enē dranc sijn
siel tot enē loen sijne liden wa
ter tot eentre ofwasschinghe on
ser sunden ende sijn godheit tot
een sekerheit des ewighē leuēs
Daer nae als ghy die ghe
luckighe heilighe spise salichli
ken ghenoten hebt so spreect die
mit neernste en mit andachte.

Ic bidde dy. o suete ihesus dat u mynmenelike heylighe lichaem mynre sielen sy een heyl. ende mi beschermme in alre becoringhe ende een vrede ende vruetheit sy in allen tribulacien. ende een licht en een cracht in alle woerden en werken. ende een troest en een hulpe in alre heilicheit. en een gheleit ende een wisinghe moet wesen inden ewighen leuen. **P**ater na spreect dit ghebet

Ic dancke dy o edele ihesu. dat ghi mi tot deser spisen hebt gheschapen en vercozen. **I**c dancke u mit alle eernst dat ghi mi aendachts ende bescheydenheit daer toe verleent hebt. **I**c dancke dijnre ghenaden dat ghi mi ghenade en minne daer toe ghegeuen hebt ende mi mit u seluen ghespoest en ghelauet hebt: ende mi mit uwer claerre godheit vervullet en ommebeuangen hebt. **O** du lieue ihesu blijf bi mi want ick gheue mi u: en laet mi bi u. op dat ic ewelike een bliue mit u

Vander nutteicheit des heiligen sacraments

Hier leer ic u elfte oude vader nutteicheit des heiligen sacraments dat ghi minnede siel des te gheringher ende te dicker ontfanghes. so wise ic u in die heerlike en ouertrachtighe nutteicheit die u na dier ontfanghinghe werde of ghi doet als ick u voer gheleert hebbe: want die selue nutteicheit is alsoe seer groet datse ihesus christus seluer menichuondelic mit sinen godlike monde heeft wtgesproken inden heiligen ewangelio. **H**i sprack alsoe. **T**en sy dat ghy etet dat vleysch des menschen soens en drinket syn bloet: anders en hebdi gheen leuen in u. **H**y spreect oock. **D**it broet is vanden hemel ghecomen doer der werelt leuen. **H**i spreect oock. die mijn lichaem etet en mijn bloet drinket die en steruet niet ewelike want ick hem verwecken sel in den ioncken daghe die ghewinnet dat ewighe hemelrijc. **O**ock heeft hy ghesproken. **D**ie my ontfancht die blijft in my ewelick: en ander weerdicheit ende nutteicheit spreect hy seer veel die nymant volloven en can.

Den elften ouden.

Dit sacrament voer alle ander goede wercken gheeft ghenade en mynne den menschen. Daer om ghelijcket damascenus den hernenden colen die alsoe veel uuers maect Also werct die heilige spise veel ghenaden en minnen en meerret alle duechden in den mensche. Want dat spreekt. Dionisius dattet die alre volcomenste duecht in hem besloten heeft en deilt die mit hem die hem weerdeliken ontfanghen en nemen den mensche of dagheliche lunden daer na die godlike minne gheminnet mochte werden. en stoert oec veel dootsunde en oec veel vergheentere dootsunde nemet hi den mensche of Also meyster iohanes scrift die subtile doctor en mit hem bonauentura en ewardus en der ander leerers seer veel inder godliker consten. en merckt dit seer wel. **D**ese heilige spise nemet oec of boete en vegheuer ende veel ander quaets. en behoedet sonderlinghe den mensche voer ewighe doemenisse. Spreekt iohanes crisostimus die gultenmont heet en innocencius die paeus

Dat dit heilige sacrament den mensche behoet voer euel ende bewaertē inden goeden en doet dootlike lunden en beschermet hem voer alle sware sunde en meerret alle duechden ende verminnet alle onduechden en maectē vruchte in oueruloedicheit der ghenade en der minnen. **D**it sacrament vernummet den mensche dat scerpe liden ons heren ihesu xpi ende maect den mensche van binnen in wendich en aendachtich. ende van butē wel behoet. **H**et is oec een noetuaeste wapē voer den hofē gheest. en een sterke uaste greut des heilighen gheloues. En is een hi woeninghe der enghelen en een gaue en een blenighe des ewighē hemelrijcs. En daer na spreekt bernardus in de boeke vande heilighen sacramēte. Dat heilige lichaem ihu xpi is de sieken een medicijn den pelgrime een dach reyse. den cranche een ganse crachte. den ghelonden een luste. **I**n dit dese sacramente wert die mensche goet ende soet ende laet hem wisen tot gherechticheit. en laet hem

straffen in gherechticheyt. Het
maecht verduldighen arbeit in
lyden. ende maecht hem snel toe
oetmoedicheit. ende ghehoersam
tot danckbaerheit. neerstich ende
onuerdzietich tot godliker min
nen ende treckt den mensche tot
god. ende verenicht hem mitter
heiligher drievoudicheit in ene
ewighen leuen te bliuen.

Die
nu den heilighen lichaem ons he
ren onweerdeliken ontfant die
vertricht daer mede achte gro
te malediccen die ick hier on
der weghen laet: wāt ghi en sijt
des niet nootdruckich of ghy die
voetscreuen leer alsoe behout.

In vlijt u mynne siel dat
heylighe sacrament alsoe te ont
fanghen also ic elste oude u ghe
wijst hebbe. soe en ghewin dy
niet alleen een salich heilich le
uen mer oec een eughelich ewich
leuen: daer mede ghy den gul
den thronen volcomelich en god
lyke vertieren moeste. by god
ende sijne ghebenediter moeder
ende allen heylighen in ewich
den. Amen

Die twalefte oude heet pho
ne en leert ons van onser vrou
wen leuen hoe sy ghecondighet
wert en ontfanghen en gheboze
wert ende hoe si onsen heer ont
fent en haerde. ende hoe si leefde
op ter eerden thent dat si op voer
ten hemel

Marien heilighe le-
uen is alsoe ouer-
crachtelyke groet
en edel ende bouen
allen maten weerdich bouē al-
len creatuerē dat ic twalefte ou-
de u mynnende siel daer in lerē
wil wantse god daer toe verco-
ren heeft dat si den thronen besit-
tē sel daer in god mit alle syn-
re macht in godliker natueren
in woenen woude. en wt hoer
en van hoer hi mit alre cracht
syn menschelike natuer nemen
woude. dat ghi oeck ghyminde
siel des ghelycs woendes inden
wtuercoren thronen mitter ciers-
heit alre heylighen. **M**aria
gods moeder is daer aen god
alleen allulke oueruloedighē
weerdichheit gheleit heeft dat sy
ouercrachtelick gods moeder
werden soude. en een keiserinne
alles hemelrycs. een conincin-
ne alre barmherticheit. eē vrou-
we alle der werlt een vorstinne
alre meechden een ciersheit alre
vrouwen. een weder brenghe-
rinne alle des menschelike ghe-
slachtes een vzechde ende een
heyl alle der werlt. een voech-

dinne en een hulpe der sonda-
ren. een troest der enghelen een
lof der heilighen en god seluer
een gans welbehaghen. **D**es
ghelykes spreekt anbertus in
enē sermoen van onser vrouwe
opuaert. **W**atmen loefs van u
maria ghelegghē mach dat is
een clein dinc teghens dat van
u wel te legghen waer. want
ghelyck men u byden hemel so
si di onghelyc hogher en weer-
digher. **S**preec ic u dat ghi sijt
eē moeder alles volkes so ouer-
credy alle der moederen roem.
Proem ic u een forme gods des
ly di weerdich. heet ick u een
vrouwe der enghelen dat hoert
u billig toe. **W**at ic u loues toe
legghe dat is al eē clein benue-
ghen. wāt u weerdichheit en cā-
ngement te vollen louen. **D**aer
om dat ghy mit godliker ver-
hoghinghe mit ghenaden ende
mit eren verlicht sijt dat opter-
eerden noch in hemelryc u nge-
ment vol louē en can

Van marien loue en prijs
en weerdichheit

Oert an sel ick twalefte
oude u minnende siel seg

ghen nā roem lof en prijs die maria heeft bouē al die ye ghe-
wert of nummermeer werden
mach des ghelijcs nie en wert
naest gode den een gheborē loē
ihesu xpi diemen billig in een
prijs voer sijn winstersche in al
lē lof sel voergaē. Want al dat
lof dat hoer toegheleit is dat he-
uet si vāder stāmē der heilicheit
diesi in hoer ghehulst heeft: dat
gheen creatuer nye en ghedede
noch nummermeer gheschien
en mach. **W**at dat spreekt ihero-
nimus in een sermoen nā onser
vrouwē. **W**at lof eer en weer-
dicheit onser vrouwen marien
gheschien machedes en can al-
loe veel niet wesen ten is al nā
god seluer gheschiet. **W**ye cā-
no of mach die weerdicheit on-
ser vrouwen welsprekē: die god
also gheert heeft dattet niemēt
al bedenckē en can noch vercla-
rē en mach. **W**aert oec dat al
onse leden in tonghen ōwandel-
den: si en konden noch en moch-
ten dat lof en prijs mariē niet
wtghesprekē. **S**preect ancelm²
in enē sermoen van onser vrou-
wē. **D**aer om seldi minnēde siel

spreeken mit ancelmus in enen
ghebēde van onser vrouwē. **O.**
maria du biste die grote ma-
ria: groter in salicheit dan alle
creatueren. **M**ijn herte moet u
minnen mynen moet begheert
u te louen. **M**ijn begheert u te
eren. mijn gheмоede lust na u
mijn siel wil u aenbeden. alle
mijn substācie beuele ic u laet
mi mijnre saligher vrouwē ghe-
nieten der verdiender loefliker
werkē die god mit groetē vlijt
op u gheleyt heeft doer onsen
wil. dat niemēt beters ghewin-
schen en can of en mach. want
god heeft u ghemāect tot eente
wederbrengster ons allen die
welke weerdicheit alleē aen u
behouden is. **A**lexander spreekt
ouer den ymnū. **A**ue maris
stella. en heeft daer wtghema-
ket een boeck van onser vrou-
wē. daer in hi te samen gheset
heeft menichuoudich lof ende
prijs die die oude vaderen tot e-
nen wonder ghesproken hebbē
van marien inder ouden ewen.
Hi spreekt aldus. **O**ns ver-
wondert voer an dat adam die
eerste mensche sonder vader en

Den twaleften ouden

moeder. meechdelic soder vader
en moeder mit gods cracht vā-
der eerden ghesoort wert. **O**ns
verwondert van abraham dat
hem god enen soen gaf wt hem
en sijn wijf die al veroudet wa-
re: daer van maria en hoer een
ghebozen soen louden gheboze
werden. **H**z nam wonder van
mariē halaam: doe hile ghelijc
te eenre sterre die van iacob op-
gaē soude. **M**oises verwonderde
van hoer. doe hz den doernen
bosch sach bernē en doch onuer
hant bleef. **A**ron nā wonder
van hoer. doe hem die dorre roe-
de began te bloze ende vruchte
brocht. **G**edeon verwonderde vā
hoer doe hem dat vel inder dro-
gher eerden legghende mitten he-
melschen douwe en vruchticheit
vertoende. **D**at verwonderde vā
hoer dauid doe hi sprac **D**ie he-
re heeft sijn tabernakel gheset in
die sonne **D**ie wise salomō had
groet wonder van mariē inden
beslote gaerden en inden elpen
benē throē in eenre figuerē van
mariē gheteikent. **E**zechiel had
de wonder doe hi sach die beslo-
te doer daer nymant en soude

ingaen of doer gaen dan alleen
die heer en soude ewelike beslo-
te bliue. **D**at verwonderde dani-
el. dat een steen sonder hande of
ghesneden wert van enen berch.
Dat hadde wonder iheremyas
doe hz sach indē gixest dat een
vrouw enē man in hoer soude
besluten en ommeuen. **D**at ver-
wonderde ysaias doe hi prophe-
tierde dat een meecht soude ont-
faē en bare een kind sonder mā-
like hulpe. **D**it sprekē al die ou-
de heylighe vaderen: en noch ve-
le meer onser vrouwen te loue.
noer eer hz ghebozen wert. **D**at
spreect bernaerd? in enē sermoē
Dat heeft oeck wonder van ma-
rien lof en prijs hoer hemeliche
hoofscap brengher gabryel die
archāgel doe hi sprac **G**hegruet
sijstu vol genade die heer is mit
ti. **H**oer verwonderde seluer in ho-
re sanc magnificat: doe si sprac
Die heer heeft aenghesien die oet-
moedicheit sijner deernē: en daer-
om segghen my salich alle ghe-
slachten. **D**at hadde oec yoseph
wonder vā hoer doe hile ghela-
te woude hebbe. dat hi hē hoer
niet weerdich en docht. en doch

daer nae hoer kint aenbede in
horen scoet. en oec hoer als go-
des moeder. Dit is al enen gro-
ten en salighen prijs onser vrou-
we dat god alle den propheeten
doer de heiligen gheest woude
gheue hoer lof en eer ende prijs
en weerdicheit te spreken. noer
alle mensche die ie gheworden
of noertmeer ghewerden moge
Maria is noch meer te loue
houe allen menschen die ye na
vaders of moeders lyue ghebo-
re werden. daer om dat sy god
noer alle sunden behoeden sou-
de noer daghelig ende dootlig.
en sonderlinghe vanden aenghe-
bore erlunden. Want dat spre-
ket augustynus inden boeke
vander natueren en ghenaden.
Wanneer ick ghedenck der sun-
den. soe en sel ick marien niet
ghedencke: want si in hoer ghe-
ne sunden en hadde. Dat spreekt
oec anelmuus inden boeke na-
der meechdeliker ontfaghinghe.
Dat is billig dat si glimmet mit-
ter alre groefste claerheit die e-
nighe verstandelheit onder god
bedencke can. Oec stater ghescre-
ue inder mynne boeck. Du bis-

te te mael schoen en gheue vlec-
ke en is in di. Het spreekt ori-
genes ouer matheus ewageliu
Die moeder gods was onbe-
ruert. en onbeuleet ende onuer-
stoert. **O**p desen sproke al ver-
staetme dat maria erlunde nie-
en ghevan noch gheenrehande
erlunden nye en heroerden die
yemant bedencke can hoefi oec
ghenoemt sijn. Want waert nu
dat die hemeltijche hemelsche
noestinne also langhe in erlun-
den hadde gheweelt ende hadde
dufent daghelicche en dootlun-
den ghedaet daer om en waer si
niet verdoemt of si daer in be-
uonde waer mer anders in erf-
lunden te bliue dat brent den
ewighen doot. so waer oec alle
eer en lof valsche en van hoer
volcomelic te ontsuldighen seg-
ghen ons alle leetere dat si niet
in erlunden gheuonde en wert
En daer om so leer ick u min-
nende siel dat ghi sterckelike ghe-
loue selt ende voerwaer weten
sonder enighen twiuel dat si no-
ch erlunde noch dootlunde noch
daghelicche lunde noch gheen-
re hande lunde in gheere hande

wijs hoe sy oech ghenoemt sijn
hoer nye en beruerden. **E**n dat
was hoer ghegheue na god al
leen voer die groetste weerdich-
heit die si mit god ghelijck dra-
ghen soude in welken ghe-
valle en mach: en daer om wat
god van hoer alle woude me-
schit ontfangen. also die leer-
ers ghelijck van hoer houden.
Daer om synghe die heylighe
kerke na hoer heilige en onbe-
uolte meechdom ic en weet ni-
et wat loue ic u voertbrenghe
mach: wat dien die hemel niet
begripen en mochten dien he-
di in uwe scoet gheleghe. **V**an
den loue marien al te samen spre-
ket anselm? i ene ghebete. **O**u-
sonderlinghe wonderlike vrouwe
van uwer weerdicheit sijn alle
elementen vernuuet. dat voer
borch der hellen ontfloet die hese
gheeste vreden en gheuluchtet
en die menschen behouden. en
god gheert en ghi selue verho-
ghet. **W**at ghi sijt vol ghenade
en vader oueruloedicheit uwer
ghenade so is verweert en leue-
dich gheworden alle creatueren
en hebben gods benedictie ont-

fanghe want na u o maria is
god mensche gheworden

Van marien gheboorte ende
van horen name

Onder edelre en salzgher.
gheboorte onser vrouwen
marien sel ich ghe-
nede siel leren hoe god mit al sijn
vermogen al sijn vlijt daer a-
legghen woude dat sijn winster-
sche die alre edelste mensche wert
soude in menscheliker natueren en
aere die ie ghewert. daer om dat
hy seluet na hoer menschlike na-
tuer ontfanghe woude. sonder al-
le ander mensche hulpe: so ver-
dehen dat billig wel dat si die al-
re edelste mensche wert die ye in
der werlt qua. **D**aer om spreekt
matheus in sijnre ewangelie dat
si ghecome is van viertiē patri-
archen van viertiē coninghen: na
viertiē hertoghen en vorsten. **M**er
lucas reken van marien op hem
inder ouder ewe tot het den eer-
ste mensche adam. **E**n daer na spre-
ket lucas in sijn ewangelio. **A**l-
maecte god seluer of hy spreke
woude. **A**lle die menschen die ye
gheworden die maecte god doer

sijne moeder wille en gaf hem
 edelheit en beschermdse noer al
 le euel inder ouder ewe also la
 ghe dat na hore sate een vruch
 te gebore wert. Daer om so hou
 den die meisters inder godliker
 const. Dat maria na rechte na
 tuerliken gheslachte en maech
 scap een erfghenaem soude ghe
 weest hebbē van alle der werlt
 en van allen tijeliken dinghen
 na hoers soens doot ihu xpi.
 Van dese sinne spreekt hildesou
 lus bisscop na toleet inden boe
 ke van onser vrouwen daer hy
 seit Die heilige woeninghe der
 godheit gods ghebaerinne wert
 geboren van heilighen vader
 en moeder als die alre edelste.
 van heilighē coninghen en pa
 triarchē also die alre weerdich
 ste. vanden drachtighen. en soe
 die alre haerachtichste. want si
 hem in meerdeliker reinicheit
 god en mensche ghebaerde. dat
 was die groetste die beste en
 die edelste en nutste vrucht die
 in deser werlt ye ghequam of
 ummermeer ghecomen mach.
 Van edelheit hoerre natuerly
 ker gheboert ghesemen der he

mellcher keiserinne toe perloen
 like volcomenheit noer alle en
 ghelen en heilighē en noer alle
 creatueren. veel meer dan men
 schelike synnen connē ghedenc
 kē of enghelsche verstandnisse
 moghen belinnen in alre wijs
Si is oec edel van hore va
 der die is na nazareth en hoer
 heilige moeder was na bepleet
 alsodie heilige bisscop fultcher
 tus bewiset in enē sermoē dat
 alre eerste na hoerre gheboertē
 wert ghemaect en van hoerre
 gheboertigher hoechtijt alre eer
 ste oplette. en het spreket mit hē
 damascenus. Also si was van
 coninghē en van patriarchen
 en van hertoghen en also was
 si oec geboren van propheeten
 en van bisscoppen en vanden
 alren besten van alle der ouder
 ewen. En daer om so vercoede
 hē die engel ioachim. en der
 vrouwe anna en kundichde hē
 dat si een dochter ghewinnē sou
 den die god baren soude. ende
 een machtich ghewelderinne he
 melrijcs en eerrijcs wesen sou
 de. **A**ls marien gheboertelike
 dach der kerstheit langhe ver

Den twaleften ouden

borghen was doe openbaerden
se die heylighe engelen tot enē
ghelucke ende troeste. alsoe dat
mit hoerre edelre gheboertē die
godlike maiesteit den mensche
soude gheopebaert werden. op
dat mit hoerre reynicheit onse
sunden verdeckt souden werde
ende mit hoerre ghenaden onse
ghenade verdienē soude. en mit
hoer heilighe leuē onse dootli-
ke leuē sel gheloest en ghebetert
werde en mit hoerre vriheit on-
se vianden verslegghen sellē wer-
den. ende mit hoerre vriendelic-
heit onse onvreetscap gheuredet
sel werden. mit hoerre heilicheit
onse ellendicheit verwandelt sel
werden. ende mit horen verdiē-
sten onse verdoemenisse vstoert
sel werden en mit horen duech-
ten onse onduechten sellen ver-
dreuen werden. ende mit hoerre
salicheit sel onse menschelicheit
ghenaem werden. **E**nde om de-
ser saken wille soe is hoer ghe-
boerte edelre dan enichs men-
schen gheboerte ze ghewert of
noert meer werden mach tot
aenden ioncken dach also ons
die kerstelyke waerheit leert.

Daer nā crisostimus die gulde
mont heet spreect ouer matheus
ewangelium. **D**at van enē ghe-
slachte claerliken gheboere wert
en die claerheit wert groteliken
ghemeerret: also is die gheboer-
te marien voer alle gheboerten
verclaert in hemelrijc en op eert-
rijck. **V**an deser heyligher ghe-
boerten spreect die bisscop ful-
debertus inden voergheleuen
sermoē **D**at alle die engelē bil-
lig vruethe hebben sellen van
marien gheboerte. want sy is
eē einde en een tyt: en een noert
brenckster alre volcomenheit.
Hem sellen oec veruuechten al-
le patriarchē want sy is eē fon-
dament en een oerspronck alre
patriarchen. **H**em sellē oec ver-
bliden alle bisscoppen: want si
is een forme en een reghel alre
heiligher wandringhe **H**em sel-
len oec billig veruuechte alle
prophete: want si is een exēpel
draechter alre claerre oelenin-
ghen **H**e veruuechten oec die
heilighe twalef apostolē: want
sy is een ouerschijnende ende do-
erluchtygherinne kerstelyker
heyligheit ende gheestelicheit

Hē sellen oec veruruechden die
 mertelaren. daer om dat si ghe
 worden is een heil en een arse.
 die alre lideliker daghen **H**em
 veruruechden oec alle die con
 fessoren en leeres. want si des
 hemels broet is godlics scou
 mens **O**ec sellē hem veruruech
 den die ionckrouwē meechden.
 daer om dat si ghe worden is eē
 ouerkrachtich verbonf des me
 ghedelike loens **A**lle die werlt
 sel uzuechde hebbe van hoerre
 edelre gheboerte daerom dat si
 is moeder alre barmherticheit
 en een midelaerinne ghe wordē
 is tusschē god en den mensche.
God heeft selue een welbeha
 ghen in hoer gheboert want hi
 se daer toe wtuertore heeft dat
 hi van hoer mēschelike natuer
 ontfanghen woude. en hoer da
 er mede verhoghen bouen allē
 creatueren en hoer maecte co
 nincinne en keizerinne hemel
 rijcs en eerrijcs **D**it spreekt sul
 debertus en ander leeres mit
 hem **D**at alre eerste woert dat
 god ze wt hē seluen ghesprack
 dat sprac hi nā mariē gheboer
 te indē eerste boeck moisi daer

hi leit **H**et werde eē licht en doe
 wert een licht. doe schide god
 dat licht vander duusternisse.
Dat beteykent dat marien ghe
 boerte in heilicheit bouē der mē
 schen gheboerte verheuen is en
 hē veel bouē gaen soude. **D**aer
 nā spreekt barnardus. **M**aria
 was eer heilich eer si ghebozē
 wert **D**at singhet oec die heili
 ghe kerke van hoer **V**an ewic
 heden bistu voer ghesiē en vast
 gheteykent en wtghesneden mit
 ter hant der godliker wijsheit.
Die wise salomon spreekt van
 hore perloen. **V**an aen beghin
 der werlt bin ic gheschapen ende
 hent totter toecomen der werlt
 en sel ic niet vergaen. en inder
 heiligher woeninghe so heb ich
 voer hē ghedient **I**hu spreekt
 iheronimus in sijne boeke een
Dat mariē vader en moeder al
 so seer heilich warē dat sy teen
 derdēdeel hoers goets doer god
 gauē den armen luden **D**at an
 der derdēdeel offerden sy inder
 ciergeit des tempels gode te ere
Ende van dat derde derdēdeel
 leefden si in andacht en in god
 like dienste **D**oe si dese manier

wel xx iaer mit groter ueric-
heit gheoefent hadden. en si go-
de daer en tussche sonder ophou-
den baden om een loflyke ghe-
boerte doe wert he ghecondicht
van enen enghel also fuldeber-
tus ende damascenus bescreue
hebben dat van horen lue een
vrucht ghebozen soude werden
daer doer hemelriek en eertrijc
ghetroest soude werden. **D**aer
nae ontfienck die heylighe vrou-
we anna mit groter begheerte
een kint. dat wert alsoe won-
derlike van godlyker crachten
in horen lichaem gheheyllicht
ende vervullet mitten heiligen
ghest alsoet van ewicheyden
van god edelike voersien was:
dat van dies kints substantie
god syne menscheit woude ont-
fanghen. **D**ie heilighe vrouwe
anna ghebaerde hoer eerste ghe-
bozen dochter tot nazareth in
den huse daer na die selue doch-
ter ihesu xristum ontfienck. en
si heet hoer eerste gheboze doch-
ter en kint maria. **M**er die ou-
de hystorien houden dat die hei-
lighe vrouwe anna hoer scho-
ne kint maria ghebaerden tot

iherusalem bider piscinen. daer
iohannes van serguet in synre
ewanglien datter veel sieken la-
ghen want die enghel quam en
heroerde dat water der piscinen
ende welck syke dan nader be-
roeringhe des waters eerste in
der piscinen quam die wort ghe-
sont van al sinen ghebreken. en
die cracht ontfienck die piscine
van gheboerten onser vrouwen
ende tot enen orconde soe wert
daer ghesticht ee cloester in on-
ser vrouwen eer: dat dat eerste
meechden ende ionseren cloester
was dat ye ghesticht wert ende
staet noch thent opte dach van
huden. **D**ie heylighe ioachim
en die heilighe vrouwe anna na-
men hoer eerste ghebozen kint
die selue maria als hoer dyen
name van gode gheordyniert
was ende heten se maria: welke
name alsoe veel ghesproken is
als een machtighe ghewelterin-
ne ouer die godheit gheweldich
mit rechter moederliker wisen.
Als pascalius spreekt in syn-
re glosen. **D**at spreekt oec re-
migijs en ysidorius. **D**at ma-
ria alsoe veel is ghesproke als

luchterinne: want sy heeft mit
hoerre claerre nuchtbaerre nuch-
te alle ghehoert verlicht. **H**et
spreekt oec bernardus in eenre
omelien. **M**aria is oec also ve-
le ghesproken als een sterre des
meers. **W**ant alsoe als hem die
te scepe varen op die zee rech-
ten ende scicken na die zee ster-
re hoe sy ter hauene comen sel-
len: also sellen wy doer mariē
gheschycket werden totten ewy-
ghen leuē. **D**ie leidsterre schijnt
mit hoerre claerheit sonder ver-
stoen hoers selfs. alsoe schijnt
maria in ons sonder horen sca-
de. **D**at spreekt alexander in-
der mynnen boeck. **M**aria is
oec also van bitterheit ghenoot
Daer om dat sy die bitterheit
alle der werlt gheynidet heeft.
ende ghewandelt in sueticheit.
Daer om soe synghet van hoer
die kerstenheit. **D**u biste die me-
re sterre die ghegheuen is alle
den volke in een lichte dat wt
der godheit blencket. **D**at spre-
ket albumaser der sterre syenre
in drieerhande sprake in grieg
in heidenschē ende in ioedseyn
Dat die naem van noe en van

sinen sonen wert wt gheprediet
meer dan vijftien hondert iaer
oec maria ye ghebozen wert: en
noemde een reine ioncfrouwe.
en een onbeulecte maghet schoe-
nan aensichte ende wel gheciert
in duechden. ende van horen li-
ue soude een kint gheboze wer-
den dat soude ihesus gheheten
worden ende nochtans soude sy
maghet bliuen. **V**an desen na-
me maria. spreekt alexander o-
uer der mynnen boeck. **D**ie de-
se naē maria mynnet mit eern-
ste des toerlaet wert ghesterce
Dies duechden wordē ghemee-
ret. des betrouwē wert gheuestet
dat herte wert op tot gode ghe-
rechtet: die siel wert vol godly-
ker sueticheit en alles troestes

Hoe maria indē tempel ghe-
offert wert en heylighlike daer
in leefde

In twalefte oude leer u
mynnende syel hoe leer
heilichlike maria hoer kijnliche-
like daghe gheleest heeft. op dat
ghy oec inder ioecht en in di-
ne outerdome dyne daghe en al
dyne tijt nuttelick leuen cont

ende toe legghen ende volbrē-
ghen na uwer sielen heyl. **D**et
spreect iheronimus inden boe-
ke van onser vrouwen gheboer-
te **D**oe die heilige vrouwe an-
na nam hoer lieue kint maria
mit groter mynnen en begheer-
ten tot onsen heer god ende of-
ferde in die vergaderinghe der
meechden dat sy nacht ende da-
ch daer waer inden godlyken
dienst mit anderen ioncfrou-
wen ende vorste kinderen **D**oe
ghinck dat heilige kint ma-
ria sonder yements hulpe die
vijftien trappen op inden tem-
pel of si tot horen iaren gheco-
men waer. des verwonderden
hem die bisscoppē en die prie-
steren die inden tempel waren
ende saghen dat kindekint aen
mit groeter ghenuechten onder
sijn mynnendike aensichte. en
sy spraken gode alle gader eer
en lof van des kindes weghen
En doe wert die heilige vrou-
we anna veruult mitten heili-
ghen gheest: en sprack voer al-
le den volcke. **G**od heeft ghe-
docht aē sijn heilige woert en
heeft ons thuis ghelocht mit

sijne ghenade daer om dat hi
onse heert bekeerde in oetmoedic-
heit. en heeft onse vianden van
ons ghescheide. en heeft wt mi-
onwuchbare vrouwe gheborē
een vrucht tot vruechden en tot
troest alle der werlt. **D**at scri-
uen oec die leetere in enen ser-
moen. hoe maria indē tempel
ghedoffert wert. **E**n sprekē oec
dat die coninc alre enghelen
dit offer alsoe danckelich ont-
fenc dat hemelrijc in hoer god-
like seickinghe vrucht. dat hē
daer nae openbaerlike vertoen-
de alsoe dat die ewighe god-
heit van haer vleysch soude ont-
fanghen. daer mede die ghebre-
ke onser menschliker crancheit
souden verdreuen werden. **E**n
de god gaf hoer alle duechden:
alsoe daer nae openbaer wert
alle der werlt. **W**en begaet de-
se hoechtijt in veel bilsdommen
inder kerstenheit dat maria in-
den tempel ghedoffert wert. **V**il-
desonlus inden boeke vander
heyligher woeninghe der god-
heit spreekt. **M**aria wert ghe-
offert inden tempel en van va-
der en moeder ghelaten soe seit

si heeft mi die heer ontfangen
hi is mijn deel. en mijn erue hi
he wil ic ewelike bliue en van
he nummermeer ghescheiden.

Oes alre eersten daghes doe
maria inden tempel gheoffert
wort doe vertetich si hoerre na
der en moeder also ambrosius
en beda spreken en offerde onse
heer drie costelike cleinnoeden.
Dat eerste was hoer minnenli
ke en regne lijf te oefene tot al
len strengken verdienē der god
lyker werken. Dat ander was
hoer wtuertoren heilige siele:
in eenre vriedeliker gheuinghe
tot allen duechden nader hoech
ster beuindinghe. Dat derde sie
le lijf ende alle hoer menschelic
heit god gans ende gheheel ghe
gheuen heeft. en beloefde meech
delike reinicheit en ioncfrouwe
like eer te houden ewelick: ende
in dier ghelofte was sy die eer
ste onder allen meechden. **O**eck
spreekt ambrosius dat god de
sen offer also sonderlinghe wel
van mariē beuel dat si meech
deliker regnicheit beloefde te
houde: dat onse heer die meech
deliker regnicheit verhoechde

ende beuestichde mit hem selue
alsoe dat die ioncfrouwen op
ter eerden engelsche ghenooten
sellē wesen. ende in hemelrick
loen voer allen heilighen ont
fangen.

Maria wert inden
tempel beuolē der heilighe vrou
wen annen der propheeten na
dier lucas scrift in syn ewange
liū dat sy vier en tachtich iaer
een wedue was: en bede en val
te nacht en dach dat si daer van
niet en onthack. Doe maria
hoer lieue weerde kint inden te
pel offerde: die selue anna en sy
meo propheeten ouer ihesum
en marien alsoe dat ewangeli
um dat ludet ende dat beuestet

Mercc wel du mynnende
lyel hoe maria leefde in hoerre
ionchheit inden tempel eer dat sy
den gods loen ontfick. dat ghi
u leuen secket en houdet na ho
ren leuen. Dat scriuet iheroni
mus van onser vrouwen op
ganch dat marien inden tempel
toegheuoeghet wordē reine ionc
feren en vorsten kinderē. **W**ant
op hoer hadde al dat volck een
groet sien en waernemē: want
sy was alsoe seer voersichich

Den twaleften ouden.

in al hoerre wandringhe ho-
res ionghen leuens al waer sy
van dertich iare gheweest **V**an
horen aensichte seken een seer
grote claerheit dat sy nymment
en conde aensien in sunden. no-
ch hoer nymmet in quaden ghe-
dachten aensien en mocht. dat
hadde menighen wonder van
horen godliken leuen **W**ylheit
had si boue allen menschen die
erghent waren **O**etmoedicheit
en verstandelheit boue maten
veel en bouen alle menschen.
subtjl insinnen. gherechticheit
in allen daden en ghehoersam-
heit in allen werken en ghebo-
den. rijc in consten. toenemen-
de in leeringhe en waerachtich
in hore woerden. **H**oer welspre-
ken was suet ende lustich ende
toech alle menschen tot gode. be-
huet was si in meechdeliker rei-
nicher en behoedich was si on-
der den luden. **S**onder ofslaten
was sy vast en stabich en vli-
eich in horen ghebeden en go-
des lofte volbrenghen. en hoer
daer niemēt an laten te hinde-
re. **M**arien en sach nie mensche
toernich. noch nymment quaet

sprecken noch boerdelē. alle on-
duechde waren hoer tegh n en
alle duechde gheliefde hoer tot
alle tiden. **A**l hoer woerde wise
en werken warē alsoe seer ghe-
nadelic en ghenuechlike dat mē
godlike waerheit daer in bekē-
de en verstonc. **S**i was sonder
lachen en geckelike gheueerde.
en hoer wandringhe sonder eni-
ghe ydelheit en wyse gruede.
dien antwoerde si god dancke
dy of god sy gheloefte. ende des
dancs was si die eerste die dat
ye bedachte. **D**it scriuet al ihe-
ronimus van onser vrouwen
kijnscheit inden boeck van ho-
ren opganck dat sy oefende die
wile si inden tempel was ende
daer toe in hore eynde **V**ert-
tet wel du mynnende siel ende
leert u leue oec daer bi te bete-
ren **I**nden selue boeke scrift ihe-
ronimus van onser vrouwe le-
uen **A**lsoe dat sy inden tempel
vā des morghe ns vroe thēt tot
tercie tijt toe sonder onderlaet-
bede en iubilierde ende contem-
plierde in gode ende mit gode.
in allen eernste ende soetichyt
ghetoghen en opghetoghen in

die heilighe hoghe drienoudic
heit **V**an tercie tijt totter noe-
nen wrocht sy in vercieringhe
totten dienste gods inden tem-
pel **D**aer na van noē weder in
contemplacien en in heylighen
ghedachte also laghe thent hoer
die enghel die hemelsche spyle
brochte. **W**at hoer die priester
en die heylighe vrou anna die
prophetisse of hoer āder leer mei-
sterinne inden tempel lifflyker
spilen brochte mit anderē ionc
frouwen die bi hoer warē: die
gaf si al armen luden **D**aer na
van myddach tot vespertijt soe
leerde sy hoer ghespelen en ionc
frouwē duecht ende reynicheit
te oefenen en onduecht te laten
ende te vlien ende sy lasen daer
na inden souter en indē prophe-
cie vander ouder ewē wat van
hoer ende van horen eenghebo-
rē soen ghepropheter was dat
las si daer na vander vespertijt
totter nacht toe. **E**nde dan gaf
sy hoer weder in soeter bedenc-
kenisse van god ende van hemel-
scher schoenheit ende cierheit.
Wye dat sieck ende ghebreck-
lich was alsoe haeste als hy

marien aentroerde: so wert hi tē
hant verledyght van alle synre
crancheit suecten en ghebreken
Dese wise al mercte die bisscop
abyacher die doe tot dien mael
ouerste priester ende heer onder
den priesterē was ouer den tem-
pel tot iherusalem: dat die heylighe
iofkerkin maria was wt
gheteikent houē allen menschen
inder tijt die ye ghesien worden
En hy boet maria suluer ende
gout en costelyke ghesceente en
ander scat houē maten veel dat
si sinen soē te manne nemē wou-
de. en dese reden dreef abyacher
aen marien veel en dycke ende
noch veel meer groter heren tot
iherusalē: mer maria antwoer-
de hē alle weghe dat is god ve-
le lieuer ende oeck loueliker dat
men hem dient in reynicheit dā
in besmetten lyue. **E**nde want
ick god meechdelike reynicheit
gheloest hebbe te houden eweli-
ken: soe wil icket ewelike hou-
den. ende noch om gout noch
om suluer noch om ghenē scat
daer van wiken. **D**it scriuet al
iheronimus inden voergheuoē-
den boecke van onser lyeuer

vrouwe opganc. **D**at scrivet
wilhelmus die cleyne ouer der
minne boec **D**at maria eelstich
ouerste enghelē hadde die hoer
sonder oflatē hi warē en behoe
den en dienden **D**at scrift orige
nes ouer matheus ewangeliū.
Dat mariē veel enghelē diēden
en waernamen in alre tijt **A**n
celmus spreect in enē sermoen
Dat god marien seluer woude
besitten als dat gheseghende en
ghebenedide paradys. en hy se
tot eenre moeder woude hebbe
Doe bewaerde hi se mitte hoe
de der enghelē. die hoer sonder
onderlaet dienden als hoer ey
ghē ghewelderinne **H**ieronim?
spreect van onser vrouwen op
ganc. **D**ie meechden die hi ma
riē inden tempel waren en mit
hoer ghroefent waren. die sa
ghen en hoerden die enghelen
mit marien sprekē dicke en ve
le mit luste **I**n eenre heiligher
kerknacht doe ionckzou elisabeth
abbisse van sconouwē in hoer
re groter deuocien was als ghe
screuen staet inden boecke van
horen openbaeringhe **D**oe ver
scheē hoer onse vrouwe maria te

mael claerlic en sprac hoer toe
elisabet **I**c leer u als ic dede doe
mi mijn vader en mijn moeder
offerden inden tempel **D**oe op
offerde ic mi gode mit lijf ende
mit siele mit herten en mit ghe
moede en mit alle dien dat ick
was en begheerde ghenade vā
gode dat hi mi hem leerde min
nen bouen allen dinghen. ende
van al minne ghemoede en vā
alle minne crachtē: en dat wert
mi al ghegheue vanden heilighē
gheest **D**aer na soe weet dat ic
alle tijt te middernacht inden tē
pel opstont wāneer alre malc
sliep en leyde my neder cruus
wys voerde outaer en hadt mit
neerste en mit aendacht en mit
inwendigher begheertē mit al
le mijnre crachtē onsen heer god
seue ghebeden **E**n dit waren die
seuen ghebede. die si tot gode in
den tempel dede **T**en eersten
sprac onse vrouwe had ic gode
dat hi mi gaue dat ic sijn ghe
bode mochte volbrenghe. en
dat ic hem mit alle mijnre her
ten na mijnē vermoghen moch
te ende conde ghemynnen bo
uen alle dinck. **T**en anderē soe

had ic gracie: op dat ic na sinē
welbehaghen conde minnē my
nen naesten. **T**en derden hat ic
om uerduldicheit en oetmoedic
heit en alle ander duechdē daer
mede ick god wel mochte beha
ghen. **T**ē vierden so had ic god
dat ic al dat hatē mochte ende
conde dat hē teghens waer. **T**ē
vijften had ic god dat ic conde
ghehoersam sijn alle den gheho
den: die alle die leereers ghebie
den. **T**en seften so had ick god.
dat hi al sijn volc bewaerde en
behoede in sinē loue en in sinen
dienste naden alre besten. **T**en
seuēden mael so bid ic god dat
hi mi nummermeer en liet ster
uen ic en saghe daer te vorē die
meecht en die ioncfrouwe die
die gods soē soude hare: en mi
verleende assulke verstandnisse
eernste en voersichticheit dat ic
hoer ghedienē conde en mochte
en tot allen saken te vreden sijn
en quaet en goet mit hoer liden
en die gods soē in godliker en
menscheliker natueren in hoer
ioncferlike scoet mochte achedē.
Doe ic alle middernacht go
des hadt en neghe iac in dē

tēpel gheweest hadde doe wert
mi die bede ghegheue: en ic wert
oec selue die moeder die hē god
wtuercoren en wtghelele hadde
houen allen vrouwen. **A**lso leer
ic u elysabeth dat ghi ynnichli
ken bidden selt: om al uwe noet
truste te liue en te syele. **W**ant
ihesus xrist? spreckt inden ewā
gelio. **W**ie bidt diē wert gheghe
uen: en die daer soeket die vijn
det. en den cloppenden wert in
ghelaten. **D**it staet al ghescreuē
inder openbaeringhen vrou ely
sabeth abdille voerseit. **D**aer nā
spreect augustinus in enen ser
moē. **D**ie meechdelike ioncfrou
we maria die van coninclike
gheslachte was die hadde al ho
rē vlijt meninghe en minne daer
aēgheleit: hoe si hoer lijf en siel
alleē god behielde en verhoech
de ende heilichde. **W**ant si wilst
wel wyse hem tot gode beueelt
en hem neerstelick tot god ver
laet ende hem wel betruwet: dat
hi van god nummermeer verlatē
en mach werden.

Doe maria yoseph ghetrou
wet wert en hoe sy onsen her
onfienck.

Den twaleften ouden.

Do minnende siel ghi selet
oec van mi twalefte oude
seer wel merken hoe maria
yoseph ghegheue wert. en hoe
si den ewighen gods soe lichaē
lic en gheestelic in hore meech
deliken cunselen lichaē ontfenc
dat daer is houē allen mēsche
like sinnen en oec houē enghel
schen verstandnisse. en oec dat
groetste wonder is. dat ye ghe
sciede en oec immermeer ghe
scien mach. **H**et spreekt iheroni
m? vanden opganc onser vrou
wen. **D**atmē alleen sette inden
tēpel conincs kīnder en prophe
en kīnder en bisscops en vor
sten kīnderen. **E**n wanneer sy
twalef of viertiē iaer out wor
den so kundichdele die bisscop
totter echtschap dat si manbaer
wordē. **D**oe maria totter ech
scap out genoegh wert en doch
meechdeliker reinicheit god ghe
loeft hadde. wert onder den bis
scoppē priesteren en gheleerdē
een grote twist en twiuel ofmē
se inder echtschap gheue soude of
in meechdeliker wise soude latē
bliuē teghens alle ghewoenlic
heit. **D**oe baden si alle gode vā

hemelrijc mit grote neerste: dat
hi die twiuelinghe en sake een
wedracht gaue. **D**oe quā tehat
die godlike stēme en sprac. **A**l
le die mannē die vāden coninc
liken gheslachte dauids sijn en
ghen echtelike vrouwē en heb
bē die sellē morghe dorre roe
den inden tempel brengen: en
wges mans roede groen wert
en daer die heilige gheest op
rustēde wert also ghepropheet
is vā ysaias den propheete die
sel marien ghegheuen worden.
Doe viel dat godlike lot opten
heylighen yoseph. en die wert
daer van doer al sijn herte ende
moet bedroeft: daer om dat hi
hē des edelen scats onweerdich
dachte te ontfanghen. **E**nde yoseph
voir te bethleem en maria
tot nazareth mit seue heylighe
ionchrouwē die al indē tempel
mit hoer gheuoet ende gheleert
waren. **D**it spreekt al iheroni
mus en mit hem die oude boe
ken. **I**n dien tiden bewardec
maria gods ghenade sonder of
latē mit alre aendacht. en eens
maels bat si gode des midder
nachts die seuen ghebeden die

noer ghescreuē staen. doe quā
die godlike stēme mit enē cla
rē hemelschē licht bouē hoer en
sprac suetelic en lustelic tot hoer
Weet maria datghi die selt sijn
vā diē mijn ewighe en eenghe
horē soen inder godheit ghebo
ren sel werdē inder menscheit:
en alsoe ghi gods soē beghert
hebt te siē en hoer te dienē sijn
moeder alsoe sel di seluer gods
moeder wesen. **E**n wat dienst
ghi hoer doer minē wille ghe
daen woudet hebbē. dat wil ic
dat u die diēst noert mer van
alte māl gheschie. **I**c heb u vā
ewicheit daer toe vercoren ende
daer toe wtghenome ende ghy
hebt mi noer al dese werlt wel
behaghet dat nā uwē ghebene
diden lichaē mijn soen sel ghe
horē werden en menscheit ont
fanghen. ouermits die crachte
des heilighē ghestes sonder ge
māts hulpe. **D**oe die suete woer
de ende dat godlike sprekē ma
ria hoerde en vernam ende in
hoer beuoelde. doe quā si tot eē
onnatuerlick wonder en anse
dat alsulke selsē vzeemden boot
scap tot hoer ghecomē was die

bouen alle menschelijke versta
delheit was dat hoer al hore cra
chten en synne ontweken van
groter vercrickinghe en wert
hoers selues onmachtich. **D**oe
quamē die enghelen en hieuēse
op en sterctense en spraken tot
hoer. **M**aria en ontfiet u niet:
want ghi sijt ghebenedijt bouē
allen vrouwen. **G**od heeft in u
een welbehaghen. wāt in u rust
tet godlyke ghenade en dat sel
salichlic in u veruullet werden
wat u god gheheten heeft ghy
wert gheweldighe vrouwe he
melrijcs en eerrijcs. **D**it staet
al ghescreuē inder openbaerin
ghe vrou elysabeth abdille no
er screuē en doe hoer openbaer
de maria seide hoer dit al van
woerde te woerde. **D**aer staet
oec inder seluer openbaeringhe
als doe maria tot hoer seluen
quā doe hadt si gode mit gro
ter uericheit en vlijt en sprach
aldus. **M**ere doet nu alsoe mit
mi alsoe du wilt dat ic dijn
soē moeder sel sijn soe si mijn
wille dijn wille en ic bin bereit
tot al dijnē welbehaghen want
ic nu onmachtich en oncrach

Den twaleften ouden

tich byn totten alren groetsten
wert dat ghi heer doer mi wer
ken wilt. **D**oe begheer ick dat
ghi my gheuen wilt die seuen
gaue des heylighen ghestes
dat sy mi leren dat ick dynen
soen een ghenueghen mach syn
nae synre weerdicheit. **T**en eer
sten so begheer ick godlike wys
heit: dat ick dinen soen wyselic
can ghedienen na al sinen wil
le. **D**aer na soe begheer ick die
gaue der verstandelheit: daer ic
mede verlicht werde synen wil
le te volbrenghe. **I**ck begheer
oec die gaue des godlike racts
hem te raden na synre menscheit.
Die gaue der stercheit begheer
ick: dat ick syn godheit crachte
lic mach ghedraghe. **D**ie gaue
der goedertierenheit begheer ic:
in alte noetcrusten hem te die
nen. **D**ie gaue der anken beghe
re ic: dat ic oetmoedelic in min
nen werck. in dienst na synen
loue ende weerdicheit aen hem
wel moet volbrenghe. **D**ie ga
uen worden mi alle ghegheue.
sprack onse vrouwe maria toe
elizabeth abdille voerstreuen.
In dien tiden opten naesten

midach opte auont doe maria
las inden propheet ysaias daer
ghelcreuen staet. **D**iet een ma
ghet sel ontfanghen ende baren
enen soen. **D**oe quam gabryel
die archangel in ghegae in me
scheliker formen ende in hemel
schen enghelschen clederen mit
godlyken lichte ende kuyelden
weerdelyck voer marien: ende
sprack mit seer soeten woerden
ald? **G**hegruet sijstu maria vol
ghenaden die heer is mitti. **A**u
gustinus spreekt in enen ser
moen van onser vrouwen. **D**ie
heer is mit di in dinen moet in
herten en in lichame ende in di
ne hulpe: vanden godlike stoel
coemt die heer in dynen scoet.
Hieronimus spreekt in enen ser
moen: en mit hem petrus van
rauenna. **D**ie ghenade daer me
de die enghel marien gruede die
gaf den hemel eer. dat eertrick
enen heer: den luden een gheloe
ue. den duechden vermeerren
ghe. den onduechden een eynde
den leuen een ordynieringhe.
ende den zeden een eerbaerheit.
Die ghenade ontfanc maria da
er om want si salicheit brochte

alle der werlt. want den anderē
 is ghenade ghegheue by maten
 mer maria wert se ghegheuen
 gans en gheheel vol ghenaden
 dat spreke die twee beide. **Ber-**
nardus spreckt in een sijne ser-
 moene **D**at coet alle menschen
 wel. dat maria die ghenade die
 sy sochte dat sy die gheuonden
 hebbe **D**aer om sprack gabriel
 tot mariē **E**n ontfiet u niet ghi
 hebt ghenade bi gode gheuonde
 sich du werste ontfanghende
 in dinē lichaem en werste ba-
 rende enen soen. en die wert in
 dē huse iacobs ewilike regnie-
 rende. en sijns rijcs en is gheē-
 eynde. **V**eel ander sinnē scri-
 uet lucas in sijn ewāgelio **G**a-
 briel seide onser vrouwen also
 die leercers scriuen. dat hoer en
 horen kinde soude toecome in
 der tijt in lief en in leet **D**oe de
 se suete spraek en woerde tuf-
 schen marien en gabriel duer-
 den thent tot middernacht. doe
 wert die hemelsche keiserinne
 wonnē mit godliker crachten
 en mitter heiligher drienoudic-
 heit. so dat si sprac mit alre be-
 gheerten des herte en ghemoets

Ziet ic bin eē deerne gods des
 herte: mi gheschie na dinē woer-
 den. **D**it woert was veel mach-
 tigher dā dat woert was daer
 god doer sciep hemel ende eer-
 de: ende maria verdiende meer
 loens daer vā dan alle mensche
 mochten vdieneu alsoe die mei-
 sters houdē inder godliker con-
 tē **E**n tehat als maria hoer con-
 tē in gabriels boetscap gaf doe
 wert dat ewighe woert in hoer
 ionferlike reynicheit verwādele
 dat god en mensche een dinck
 worde. en dit werck houdē die
 leercers veel groeter dan al die
 werken die ze gheschryeden en
 noch gheschie moghen **P**anden
 consente dat. maria beual den
 godlike wille nam die heilighē
 gheest dat alre edelste herte bloet
 vā hoerre meechdeliker reinit-
 heit en formyerde daer wt een
 gans menscheijn na allē wen-
 sche ende volcomen lede na alre
 maticheit **E**n god die vader op
 tē seluē tiden sciep die alre vol-
 comēste siel die daer toe behoer-
 de. **M**er die soen inder godheit
 die dit werck sijn eighē was die
 ontfent den lichaem en siel aen

hem. Alsoe die ewighe wijsheit
dat woert sijns ewighē vaders
en mitter crachte des heilighen
gheestes so dat een ighelick per
soen der heiligher drieuoudic
heit hoer bi sonderlinghe wert
hout: ende inden drieen personē
een ghemeē werck was sonder
sonderlinghe persoenlike wijs
heit. **D**ie scriuen al die meisters
vander godliker constē. **D**ie in
ghestorte siel ihesus xpūs wert
also te hant gheglorificiert dat
si al dat sacht ende oeck beuante
dat inden ewighē woerde bello
ten was in godlike wederchi
nen na alre volcomenheit: soe
wilt die siel alle dinc. **E**n oeck
dienden den kintdekijn die wile
dattet belloten was in marien
lichaē alle die enghelen en het
wert te hant een gheweldich he
re hemelrijcs en eertrijcs. ende
broechte sulke ghenade en mine
in sijne moeder: dat noer noch
na gheen bloete natuer nye en
ghewā noch nummermeer ghe
winnē en mach. **A**lso spreekt ber
nardus in enē sermoē vanden
kerstnacht. **D**aer ghewā oec die
keiserlike moeder maria alsulke

grondelose meechscap mitten sel
uen punte mitten drieen perso
nen inder heyligher drieuoudic
heit dat gheen mensche den ande
rē inder tijt naere en mach ghe
natuert en ghenzeendet werden.
Dat spreekt hildesonus inden
boeke der heiligher woeninghe
der godheit. **E**nde augustinus
spreekt totten gheminden. **I**c sie
en ic prise dat grote wonder en
merck wel dat die heer alle der
werlt die hemelrijc en eertrijc
uullet ende die nyemant omme
uangen en mach ommebeuan
ghen is gheworden inder ionc
frouweliker reinicheit in marien
en cruusche lichaē: die hem die
ewighe vader voer allen men
schen tot eenre sonderlynghe
dochter gheheilighet heeft. **D**ie
ewighe soen tot eenre moeder
wtuertoren vruchter ghemae
ket heeft des heeft die heylighe
gheest hem seluen hoer tot een
re bruut wtuertorē. **A**lexander
spreekt ouer der mynnen boe
ke. **W**y sellen oeck aensien den
hemelschen heer inden ionckerly
ken scoet sitten ende sellen merck
ken hoe die sonne op gaet ende

die sterren der sonnen dienen.
 daer die coninc alre coninghē
 ghehoerē wert. van eenre onbe-
 uelcter maghet die hem ghecro-
 net heeft mit onser menscheit
 daer in si hem ghetruwet heeft
 mit volre vruchten sijns herte
 Van sijne ghehoerten spreeket
 hildesonus **O** du goede ionghe
 linc ihesu. waer van hebben wi
 n dan vanden scoet uwes ewig-
 ghē vaders en van dijner moe-
 der lichaē. want mit dijner ghe-
 boertē is alle verstueringhe vā
 ons verdreue: alle ghebreke en
 luchtinghe van ons ghenomē
 en ontwekē. en alle sunden sijn
 ons verflonnē ende verstuert.
 Heil is ons ghegheue leuen is
 ons verleent: ende hemelrijc is
 ons gheopenbaert en gheghe-
 uen tot enē ewighen erue

**Hoe onse vrouwe hoer kint
 ihesum baerde ter werlt**

Maria die reyne moe-
 der hoer reine weerde god-
 lyke kindekint. ghebaerde doe
 vertoende hem teikenē en won-
 der in hemelrijc en in eerde en
 in allē creatuerē. vanden moe-
 der heilichits wegghen. en van

hoers kintdes almachticheit we-
 gghen. **V**ant die midder nacht
 wert also licht als die middach
Die sonnē verschenen anden he-
 mel en worden tot eenre sonnē
Een blenckende sterre vertoen-
 de hoer en daer in een kint mit
 enen gulden cruus ghespannē
 ouer sijn lijf. een sonteyne van
 water wert tot romē verwan-
 delt in olje **D**ie tempel des ure-
 den tot comen viel en verstoer-
 de alle die afgoden die daer in
 ne waren. die wijngaert van
 enggaddi brochte hoer vruchte
 van balsam: alle bomen bloz-
 den. die rosen vā yerico wordē
 op ghelokē. **D**it staet al bescre-
 uen inden roemischen boecken.
Oeck die esel en die osse boden
 hem eer als horen heer en sijn
 moeder teghens die natuer. **A**l-
 so ysaias die propheet daer vā
 ghepropheetiet heeft **D**at spreeket
 origenes in enen sermoen van
 den kerlnacht **L**aet ons tesamē
 vergaderen die wonderen die
 god doet heeft in marien ghe-
 boerte **E**en ionckrouwe gheba-
 ret. god wert mēsche. die engel
 kundichtet den herden. ende die

herden saghe dat grote wonder
en te hant qua een groet licht
ende ombeuelse. en daer quam
een grote menichte van enghe-
len en songhen glorie si god in
den hoghen. en vrede den men-
schen opter eerden van goeden
wille. **N**ol vruechden was ma-
ria in hoer herte doe hoer god
ghehoersa was in moederliker
wijzen: en hoer alle creatueren
diēden als een gheweldighe kei-
serinne. **D**ese salighe rike gods
winsterliche priet alexander in
enē sermoen van kerlmacht: en
spreekt. **O** du salighe rike ma-
ghe wat mochte of cōde u god
heerlikers of weerdyghers ver-
lenen: dan dat hi u weerdiche
tot god ende god te ontfanghen
en te baren: **O** du salighe ghe-
hoerte. **O** du sonderlynghe eer
O du nuwe ghenade **O** du min-
nentlyke edelheit. **O** du onwer-
dierlyke heerlicheit **O** du alre
groetste ciergeit. **D**en wert nye
vrouwe weerdich te werde go-
des moeder dā maria. noch nye
mant weerdich van eenre ma-
ghe gheboze te werden dan ihe-
sus die gods soen alleē: en ten

mach nyemant weerdigher sijn
Paer na doe maria ihesu gpris-
tum horen soen ghebaerde ende
he ghewondē hadde in snee wit-
ten doekē die si seluer ghespon-
nē hadde als die leeters scriue
Doe knielde sy voer die cribbe
daer hoer een ghehozen soen in
lach die vorste ende heer hemel-
rijcs ende eetrjcs. **A**ls ghescre-
uen staet inden boeck van on-
ser vrouwen leuen datmen heet
mariael. **S**i sprack ick bidde u
heer en gods soen en kint dat
ghi al die behouden wile: doer
uwer goetheyt doer dier wille
daer du om ghecomen byste in
menschliker natueren. **I**c bid-
de u totten anderen mael. want
du byste een gheweldich rech-
ter inden hemel ende inder eer-
den: dat ghy ghenen mensche
weygheren en wilt alle der be-
den die hi tot sijne noettrist en
salicheit byddet. **I**ck bydde u
totten derden mael. want ghy
sijt die clare teghenwoerdicheit
alre salicheit. dat ghi alle men-
schen wylt verlenen ghenade
ende mynne: die sy brengen
moghen inden ewighen leuen.

Alexander spreekt ouer der min
nen boeck **M**aria ghebenedijt
houen allen wiue. du tierlike
gods moeder du hebste ihesu al
leen ghebaert dien alle creatue
ren niet begripē en connen en
in dinē scoet ghe draghen en al
leen ghesoect en gheuoet onder
dijn hert en borsten alleen ghe
spijst en alle den dienst die tot
enē kintē toe behoerde in moe
derliker trouwē bewesen inder
alre hoechster mynnē. des laet
ons vrouwe ghenietē **D**es ghe
likes sprekhet augustinus in e
nen sermoē van onser vrouwē
en spreekt **G**heuet suken o ma
ria den scepper alle der werlt.
soeket dat hemelsche broet. soect
den scat alre creatueren. biedet
hem o maria utro meechdelike
borsten. so biet hy u sijn rosen
mondekijn: spijset hē mit uwer
ioncferliker melcke en substan
cien. op dat wy mit u ghelūpi.
set werden vander vrucht sijne
claerre godheit **D**at spreekt oec
alexander ouer der mynnē boe
ke **I**ck sie ende ic weder sie hoe
du moeder alre wijsheyt ende
duechden en alre tierheit. ende

du suuerlyke moeder alles soe
ten smaets en vol gheesteliker
weelden ontfengheste in dinen
ioncferliken handen en moeder
liken armen. mit ghetrouweli
ker begheerten en vrolikē win
schen van moede en van hertē
horē een ghebozen soen en heer
alle der werlt. **E**nde die schone
moeder alles soeten smaets om
beuent mit groter vruechde en
mit anstuoudigher sochoudic
heit omme beuent si hem ende
dructē mit volre begheerten an
hoer borst en cūstē aen sijn voer
hoest en aen sijn claer blenckē
de oghenkijn en aen sijn rosē ver
wighē wanghekijn. aen sijn
minnēlike kinnēkijn. aen sijn
honich suete mondekijn. en cū
stē aen sijn snee witte hoefdekijn
en lūkede sijn halsē suete lippe
kijn en lauēt en spijset sijn alre
mildeste hertekijn. en liet hē in
sijn godlike aēlichkijn. **O**. du
moeder alles gheluckes en al
re vruechden. **H**oe seer vrende
lic ommeuentu sijn melc wit
te keelkijn en kinnēkijn: hoe seer
minlic dructu hē aen dijn borst
te en an dijn moederlike regne

herte. **N**u cufteftu hem aen fijn
bukelkijn. dan aen fijn rug-
ghelkijn. dan an fijn handekijn
ende armekijns. en dan an fijn
benelkijns ende voetekijns. nu
ftrijcktu hem fuetelich aen fijn
lyuekijn. dan lefteftu hem voer
op dinen fcoet ende fietfte hem
aen mit vruochten als een luf-
tich fpyeghel daer in godlyke
en menfchlike natuer een doer
luchten heeft ende enen vrolike
wederfchijn na alle vollenelike
ghenueghen: en gheeft die hei-
lighe drieuoudicheit ene fchijn
mit volre crachten. **W**ie mach
of can die ghenuechte vertellen
die die moeder beghinc mitten
kijnde aen die ghy vint al dat
u herte begheert: **W**anden gro-
ten vlijt ende dienft die maria
hadde alle tijt tot horen kijnde
fpreect anclmus in eenre ome-
lien op dat ewangeliu **I**hesus
ginck in een cafteel **M**aria ont-
fenc hore loen bloet en naect en
clede hem mitter menfcheit die
alleen van hore liue ghebozen
wert **E**n daer na clede fi he mit
witten doekē die fi felue ghespon-
ne hadde: daer fi hem in want

doe fi hem voer hoer inder crib-
ben leyde. **D**aer na clede fi hem
mit enen grisen rock die fy fel-
uer ghesponnen hadde: daer fy
hem in bewant. **S**i fpilde hem
feluer mitter fpilen die fy nye-
mant en gonde te coken. fi hade
hem fi wiefch hem. fi vernā an
hem alre menfchen noettrufte-
heit altoes veel als fi mochte an-
keren en an couden. en in hong-
gher en in dorfte: aen fapen en
an rusten. aen muetheit ende an
arbeit en in alle dinghe die fone-
re menfch it toe behoerden. **S**i
en gondeet niemant voer hoer te
doen. in heffe in legghen in dra-
ghen en in bedden ende fo wat
daer toe behoerde dat was hoer
al eens herte lufft **D**at fpreect an-
clmus en mit he anfbertus en
hildesonfus. **I**n desen dienft en
ontweeck maria nye thent an-
der tijt dat ihesus xpiſtus hem
feluen helpen mocht. **A**lloe veel
als maria groter vruochde ont-
fenc doe fi ihesum xpiſtum ghe-
baerde fonder fmert en wee mit-
ten fanch der enghelen. **A**lloe no-
le lydens had fy doe hy opten
achtenden dach fijn bloet eerfte

weltorte inder beſnidinghe daer mede hy ihelus gheheten wert. **A**lſo veel mariē ghemoeſe heer liker vuercheden verwā doe die nuerwe ſterre gheſormet wert die die drie coninghen van verren lande brochte totter cribbē die hem offerden gout wieroeck en mirre: alſo veel ſorghen ontfenc maria doe herodes hoer lieue kint ſochte te doden. **E**nde van des ſeluen offer ſpreekt petrus van rauēna. **D**aſt ſpreekt odilio en mit hem iohannes beſchel. en oeck dat heilige ewangelium en veel leerers mit hem dat maria veertich daghe vanden kint de in lach inden opē huse inder cribben. en van dier tijt niet en ontbrack: niet dat ſij behoeſte mer dat ſi daer in veruullē woude die wet die moyses ghebodē hadde vanden vrouwe die een kint ghebaert hadden vā mans lade **A**ls lucas inden ewāgeliū beſcrijft ſo offerde ſy dat kint de kint ihelus inden tēpel. en doe alle dinghē veruullet warē die daer toe behoerden. doe droech maria horen ſoen tot nazareth ende woende daer. **I**n dier tijt

verſcheen die enghel zoſeph en hiet hem dat kint ende ſyn moeder vluchte int lant van egypten. **D**aer vloech maria mit horen ſchonen lieue kint de en mit zoſeph in welken kint de en in ſynre moeder alre malch grote ghenade en liefte tot hē hadden wāt daer woenden veel herden in egyptē daer ſi woēden **D**aer bleef onſe vrouwe ſeven iaer en gheneerde hoer mit horen kint de en mit zoſeph mitten ſuuerliken wercke dat ſi werken conde in goud en in ſuluer ende in ſide en mit ſpinnen des ſy alle was een meſterinne **E**n quam daer na ouermits des enghels openbaerynghe weder tot nazareth naden ſeven iare. daer maria woenden mit horen kint de tēnt dattet ghinc aen ſinen liden: dat leer ick u hier

Hoe onſe vrouwe woēde mit horen ſoen tot nazareth

Der na ſoe weet van mi gijte oude du minnēde ſiel dat maria woende alle tijt mit hoers herte lieue kint ihūs: en ghinc tot allē grote hoechden

Den twaleften ouden.

mit hem tot iherlm totten tem-
pel om daer te beden nader ghe-
woenten. En doe ihūs gij iaer
out was opten paesch dach so
brocht si hem in na goeder ghe-
woenten tot iherlm. en verloes
hē tēn t opten derden dach. **A**l-
so bernard? spreect ouer lucas
ewangelium. **D**at ihūs in dien
daghen doe hem maria verlorē
hadde woende des nachtes in-
den tempel ende contemplierde
daer mit sinē ewighen vader.
en des daghes soe sat hi onder
die leere en gaf hē reden en
antwoerde en vraghē ghenoech
van lerē en van godliker wijs-
heit. **N**er ten etens tijt eyichte
hi broet om god. **D**aer na optē
derden dach doe hem maria sijn
moeder inden tēpel midden on-
der die leere van en sijn alsoe
veel groot lidens en droefenisse
hadde ghehad om sijn verlie-
dens wille. also haest wert si si
vuerchet doe sijn hem van on-
der die leere. en doe si hoerde
van sinen monde vloeiende god-
like conste. **S**i sprack tot hem
soen hoe hebstu ons aldus ghe-
daen. ick en v vader hebben v

droefelike ghesocht. **A**lexander
spreect ouer der minnen boeck
Proeft en merct hoe dat meech-
delike herte vol vuerchten was
en wert. en si hoer die alre hei-
lichste en vrolichste en ghelucke
noemde: doe si vant horen soen
den vloster alre menschen hoer
heer. hoer god horen troest ho-
rē noettrukt hoer toeverlaet en
een coninc alre enghelē. en ghe-
weldighē en den alre machich-
sten. hoe lieflike omebeuent sijn
hem: en hoe moederlike dructe
si hem aen hoer borste en aen
hoer vrolike herte. **O**ch hoe seer
lustelic en vrolike si hem culte
Och hoe moederlike si hē ome-
helsede. **O**ch hoe seer vrolich en
vreendelic si hem helse mit al-
le den sueten ghelate die gemēe
ghedenckē can. **O**ch hoe seer be-
gheerlike si hem aen sach onder
sijn mynnelike aensicht ala
inden spiegel der godliker ver-
lichtinghe als inder claer sonne
des ewighen schijnsels en lich-
tes. **S**i straffen seluer om sijn
verlies. en nam mit groter blij-
scappē hoer kint mit hoer en
joseph indē wech en si brochte

.Lxxiiij.

tot nazareth. en waret wt den
weghe trat of wt den pade ont
weeck daer ginck si hem na en
joseph mit hoer en en ontwe-
ken hem nie daer na mit goeder
hoede Lucas spreekt in sijn e-
wangelio. dat hy hem was on-
derdanich. ende hi wes in wijs-
heit en in ouderdom en in gra-
cien voer god en den menschen

Ma dien twalef iaren bleef
maria achtiën iaren by horen
kijnde onsen heer ihesum xpi-
stē. **I**nden achtienden iaer sterf
joseph: en doe nam maria ho-
ren soē in hoeden tot dat hi der-
tich iaer out was. **E**n doe ginc
hy tot iohannem baptistē ende
wert gheboept van hē: en daer
na gheschiede eē brulof in cha-
na galileē. also iohannes scrjft
in sijn ewangelio en daer was
maria en ihesus mit sijn disci-
pulen. **E**n als daer wijns ghe-
brack. so sprack maria tot hoer
soen ihesus. si en hebben ghenē
wijn. **D**aer na sprac maria tot
ten dieners. wat hi u heet doe.
dat doet. en doe wert wijn ghe-
maect vandē water en het was
dat alre eerste teyke dat ihesus

dede voer sijn moeder ende voer
sijn iongheren. **W**eet oech di
mynnende siel dat wi in allen
ewangelien en in allen episto-
lē niet meer en vinden dat onse
vrouwe maria iet meer ghespro-
ken heeft dan tot vyer malen.
Eens mitten engel gabriel in
der enghelscher grueten. **D**at an-
der mit hoerre nichtē elysabeth
doe sy hoer gruede: daer sy den
psalm magnificat maecte. **D**at
derde mit ihesus horen soen: doe
si hem verloren hadde thent op-
tē derden dach. **D**at vierde inder
brulof. doe ihesus vāden water
wijn maecte: ende niet meer en
vintmē in allen ewangelien en
epistolen. **D**aer nā seldi myn-
nende siel aen marien exempel
nemen en lerē swighen. **B**ernar-
dus spreekt. swijch en reynighe
dijn tonghe van allen sundelikē
dwalen idelen scempighen spot-
teliken woerden: en van vloekē
en van bedrieghende smekēden
woerden ende van veel sceldende
woerden dat al mit swighē ver-
hoet wert. en van behoedinghe
der woerdē dat heeft u voer mi
die leuende oude wel ghyroet.

Den twaleften outen.

Maria die ghewan houē al
len menscheliken synnen grote
vuerche die si nā in hoers soes
ihūs xpūs licht en hoer. en doe
hoer raet wert sijn leer sijn wijs
heit sijn godlike const sijn won
der sijn teyken die hi dede ouer
wijn en ouer water ouer siekē
en ouer doden. ouer blynde en
ouer lāmen. ouer malaelchen
en ouer die besetē waren mittē
holē gheestē. en doe hi mit dro
ghen voetē ouer dat meer ginc
Si vuerche hoer mit al ho
rē herten en sielē. doe si sach en
hoerde en beuant dat hē alle cre
aturē ghehoersam warē en on
derdanich. en sonderlinghe doe
die hemel hoer op dede in sijn
re doppinghe bouen hem ende
die heilige gheest bouen hem
en in hem quam. ende sijns ewi
ghen vaders stemme houē hem
ghehoert wert en ghetughenis
se gaf. **E**nde daer na van sinē
driē iongheren opten berch
van thabor sijn aensichte claer
gheliē wert als die sonne ende
sijn cleterē wit als die snee en
sijn vaderlike stēme sprac van
hem. **H**ier is mijn ghemynde

soen in welkē ic mi wel beha
ghet hebbe **E**n doe hi oec indē
tempel voer alle den volke bo
uen hem sprack. **I**c hebben ver
claert en ic willē noch het ver
claren. **H**oer mocht oec maria
leer veruerchen. doemē hoer
soen sijn weerde heilige lich
aem den wtuercozen gaf tot eē
re spisen daer in sijn dat ewighe
leuē mochtē vonden en ghewin
nen **D**oe si dat al wiste vandē
heilighen ewangelio ende noch
veel meer wonders dan alle de
se welre ghescriuen conde of seg
ghen of bedencken. **W**en mach
marien oec wel lusteliken war
dieren dat si is een moeder alre
vuerchē en alles gheluckes en
een winsterliche alles heyls en
erē. en een vrouwe alre cierheit
loues en prises en weerdicheit
en wtgheteykent bouen allen
creaturē. en die alre weerdich
ste naest gode in hemel ende in
eerde. also si god vercozē heuet
naden alren besten dat gemant
bedenckē can

Vāden medeliden onser vrou
wen dat sijn hadde mit ihesum
hozen gheminden soen

Innende syel scrine oech
 in digne herten vastelike
 van my twaleste ouden. dat scer
 pe bittere liden dat maria had
 de in hoers soens ihesus xpi
 stus bittere lyden. dat maria
 hadde inden aenganck tot aen
 dat eynde dat ghenen liden ghe
 liden en mocht. Want damas
 cenus spreekt. Dat dat lyden
 marien in hoers kintdes ghe
 boert hoer verlaten wort alsoe
 ander vrouwen hebben van aē
 ghebozente natueren dat had
 de si in medeliden hoers kint
 des ende van sinen ghebreken want
 althans doe hi ghebozen wert
 doe moeste sy hem aensyn in
 liden vorste coude hongher dor
 ste armoede ellende herte wer
 ken hert leuen sochlick slapen
 ende waken anste ende verlic
 kynghe commer ende arbeit.
 ende anders menichuoudyghē
 noet. dat marien een groet ly
 den maecte in hoerre herten en
 de moet. Dat spreekt oech da
 mascenus ende andere leers
 neel mit hem. Anselmus spre
 ket. Dat en wert nye ghesyn
 noch ghehoert in gheente pre

kinghe van groeter lyden eni
 ghes mēschen dan marien si
 te was ende mede lyden hoers
 soens ihesus xpi stus want van
 den daghe dat sy hem ghebaer
 de thent totter tijt dat hy van
 den dode opstont en wert si nye
 wtghesunder van sorghen ende
 van ansten ende lidens. **H**oer
 herte was alte mael seer ghe
 wont. doe hy besneden wert en
 de sy dat reyne onnossele bloet
 ontfenck in een doekelkijn en
 de bezielte dat voer een scat ende
 voer een vuerchde. **H**oer herte
 verlicke hoer ende alle hoer
 natuere beelde hoer. doe hoer
 sy meon propheete inden tem
 pel dat eē sweert hoer siel doer
 sniden soude. Ende doe hy noch
 soeckte in synre kintscheyt hoer
 ionckerliken borsten doe en mo
 chte sy niet seker wesen des li
 dens van herodes. **M**aria ende
 yoseph worden beyde ghewaer
 schutwet vanden enghel goods
 doe mit groten verlicke hoer
 meechdelike herte cloppede en
 de vlyen moesten inden lande
 van egypten. Aldus vintstu
 dat dat moederlike herte mariē

in sijnre ioghet dicke vermullet
heuet gheweest mit liden. Als
ancelmus spzeect **M**aria wert
dicke in horen moet verstoert.
Doe hoer soen ihesus aenwenc
te predikē en die ioden sijn leer
verworpen en verkeerden ende
die ypocritē en scriben sijn le-
re voer niet hielden en sijn tey-
kenen ende dicwile hem stenen
wouden en hem in veel wylen
versmaden en hem al sijn leuē
verkeerden. **M**er doe si vernam
van hoers soens monde dat hi
gheuanghē soude werdē en be-
spoghen en ghecruust. also dat
ewangelū seit doe wert si ghe-
set in bitteren liden en rouwen
Josaphus scrift inden boeck
nanden ouden **D**oe ihūs xpūs
aenden woēsdach voer den wic-
tē donredach oerlof nā van sijn
nē iongherē en van sijnre moe-
der **D**oe hat hē maria mit gro-
ter neernstē en mit alre begheer-
ten hoers hertē mit bedroefden
moede mit beten tranen en mit
stadighen screyen ende mit ste-
deliker ende groter vilt dat hy
hem des lidens verliet. so wou-
de sijn gheerne voer hē steruē en

lijf en syel voer hem gheuen in
der doot. **D**it seit yosephus.
Daer na doe die edel conincin-
ne en hemelsche keyserinne ver-
nā dat ihūs hoer soen gheuan-
ghen was en sijn iongheren al
van hē vloghen. doe ontghinc
hoer al hoer cracht. en hoer ont-
weer horen gheest. doe si vernā
dat hi herdelick ende onmanier-
like ghebonden wert sonder eni-
ghe barmherticheit en hi voer
annas en cayphas en herodes
scamelike ghebrocht wert doe
ontghinghen hoer al hoer sin-
nē ende verwe. doe sijn vernam
dat hi in pilatus huus veroer-
delt was. doe beuede hoer alle
hoer lijf. en hoer reden ende al
hoer leden. doe si verhoerde dat
hy ghegheselt. ende ghecroent
wert doe stont in hoerre sielen
op alsulken liden en jammer
ende smert. dat dat moederlike
hert groter liden nye en ghewā
Doe si voert sijnam datmē sijn
oghen verbonden hadde en dat
mē scempelic toe sprac en vatte
mede sloech. en confuselikē be-
spude en si riepen herten op en
cruusten doe viel mariē siel en

lichaem in soe onmenscheliken
lyden dattet bouen ghaet allen
menscheliken liden ende rouwe
Vildefonsus spreekt inden boe
ke der woeninghe der heiligher
godheit. **D**at maria veel meer
een martelaer was dan enich
mensche opter eerden werden
mach. **W**ant sy hadde ihesus
gpristus beelt alsoe edelick in
hoerre sielen ghebeelt ende ghe
druckt dat hoer sijn lyden veel
meer onghemackes brochte en
scerper was in hoerre verbeel
der sielen. dan yemant op eer
den gheliden mach aenden lich
aem tot dien dat sy doer gheli
dent was in al horen crachten
ende in al horen leden ende sin
nen ende in al hoerre natuerē.
doe wert hoer symeons sweert
niet alleen gheset in hoerre her
ten. mer oeck in hoer siele ende
drucktele oeck in hem heyden.
Daer nae doe maria vernam
dat ihesus hoer soen veroerdelt
was totter doot ende hem dat
sware cruus opgheleit wert en
daer na ontleet wert en sellick
en herdelic an dat cruce ghenag
helt wert ende mit groter con

fusiē ende gherucht opgherecht
wert. daer van alsulken bytte
ren ende scerpen medelyden op
stont in mariē menscheit. waer
dat moghelic gheweest soe wou
de sy veel lieuer tot hondert ma
len ghestoruen hebben dan si al
sulken swaren onseggheleken li
den aen hoer wtuercoeren een
gheboeren soen sien soude. **M**ari
a sach hoer lieue kint ihesus
voer hoer hanghen naeste ghe
naghelt aenden cruce. ende hoer
de hoe hem die ioden confusely
ken bespotteden. **E**nde si hoerde
daer hoer lieue kint i dier gro
ter noot hoer sijn wtuercoeren
moeder synen gheminden disci
pel beual. **C**risostimus spreekt
Het was wonder dat marien
herte doe te mael niet en spleet
in veel stuckē doe hoer die kne
cht ghegheuen wert voer den he
re. die ridder voer den coninck
gods gheminde discipel voer dē
wtuercoeren gods soen ende na
tuerliken soen. **D**at spreekt cri
sostimus. en het hout mit hem
bernardus en spreekt **D**at doe
maria sach hoer soē verscheiden
aenden cruce. doe was die tijt

Den twaleften ouden.

dat iammer en noet en herten
leert en smerte en des grote cla
ghens en droefenis des serpen
lidens wach en wee anste ende
bitterheit meer op stonde in al
hoer natueren dan alle herten
moghen bedencken en monden
wt moghen ghelpeken **D**oe ma
ria hoerde dat ihus hoer eenghe
hoer loen mit groter roepen en
mit bitterlike screie sine gheest
beual in sons vaders ghewout
en doe si sach dat hi son hoest
neighede ande cruce doe begaf
hoer al hoer crachte en beswi
mede dat ee opt ander en wert
meer crachteloos dan iemēt be
dencken mach **E**n daer na doe
die crachte des heilighē gheests
vermoghentlick in hoer quam
doe venc sy an in hoer herten
te bedencken dat sy van ouer
grote rouwe mitte monde niet
en conde ghelpeken. en claech
de dese claghe die alexāder scri
uet inden eersten boeke dat hy
ghemaket heeft ouer der minne
boeck doer dien die heylighe
gheest ghelproken heeft en dat
hout mit hem bernardus hilde
sonus glidorijs ancelmus ar

noldus ambrosius paulus en
ander leeters veel die vā onser
vrouwen mariē claghe seer ve
le ghescreue hebben mit neern
ste **H**i spreekt maria in horen
eerste gheest bedent dese claghe
O ghi alle mēschen heliet ende
merckt ende hoert of yement
smerte groter is dā mijn smer
te is **W**ie gheeft mynen oghe
tranē dat ic nacht en dach son
der oflatē screyen moet. want
alle den troest die ic ye ghewā
die is mi in rouwe verwādel
in allen ontroest bitterheit en
hert seer die ye mēsche ghewā
of ūmermeer ghewinnen mach
Alle dese werlt helpt my cla
ghen ouer uwen schonen heer
die nu so onghelstelt ghewordē
is dat hem nyement en mach
bekennē **A**lle creatueren helpt
mi ellēdigh moeder beclaghen
dat u scepper soe mismaect is
gheworden of hi nye rechtsca
pen mēsche gheworden en wa
re die schoen was bouen alle
kinderen der menschen. **D**es e
wighen gods vzechde en scat
is onscudlike verraden en ver
coft ende my is ontvreemt al

le troest. Die godlike gherechticheit is vercoft en vercoerde inder doot onsculdlic vādē sundigē rechterē. Die godlike wijsheit is bespot en vsmact en ghescat voer enen dwaes. **E**n duecht is seer hrdelic ghegheselt regnichheit is bespoghen. gods moghentheit is doetmoedighet die godlike crachte is ghereuchket. die alle creatuerē cleet die is gheblotet. Die coninc des hems en der eerden die is mit eē rescarper doernē crone ghetroest die almachticheit gods is herdeliken ghenaghelt. die alle creatueren spijs in sueticheit gheuet die is in sinē dorste ghelauet mit byttertē gallen. en dat ewighe leuen is ghestoruē voer minē oghe. welcs mēschen herte mach. alsoe hert ghelijn dat mi niet en helpt beclaghē mijns kintē doot. Die sonne heeft medelidē mit mi dat si hore schijn sliet. die stenē scoerden hē. die grauē deden hem op dat die do den daer wt ghynghe n. en dat cleet des tempels te scoerdē. **O**ch en och bekent en liet alle hoe mijn leet en droefheit onseg

ghelike veel en meer toeuult. tē wert nie hertso vol iāmers en be droefenisse en smertē noch groter dan alle menscheit van binne of van buse gheliden mach. **O**ch du enighe wtuercozē troest mijns herten ic ghebaerde u te ghen vrouwelike natuer in alre vruethdē sonder enighe smerte. daer om loe doet dzynghe my uwē scarpē doot doet alle myne cracht. **O** du suete gods soen en mijn kint waer om en gheuestu mi niet vermoghen te steruen voer u. hoe neyghestu nu dñ ghettoende verlerichde ghewonde hoeft teghēs mi dat ick dicke en menichwerue op mynē borstē gheleit hebbe dñ cracht ende dñ leuen is dy te mael ontwekē. Dñ sonne schijnende blenckende figuer is mit blaen en bleechden ghemēghē dñ ghesterrede oghe sijn van scryē en van sweet verblint dñ suetē mont is mit gallen verhittert. dñ rose verwighe wā ghe sijn verbleket. dñ elpen benen nose is gheswollen. dñ mynnelike aensichte is altemael mit bloede doet verwet.

Och hertelike troest mijns ver-
dozue ghemoets hoe seer claghe-
lic heeft dijn soete stemme ghero-
pen en ghesucht en ghearbejt
thet tot inder doot. hoe seer ver-
derflick sijn u verganghen alle
uwe sunne: daer ghi mi mede en
alle die werlt so menichuonde-
lick ghetroest hebt. **W**at heb di
onsculdighe soen ghedaet dat ic
dat aen u liden sel: dat die sun-
daers u also iammerlike doden
dijn lieflike lichaem al doer mer-
telien. en dijn minnelike herte
mit ene scerpen speer doer gra-
ue: **S**el daer om niet billig sy-
meons sweert doer snide mijn
hert mijn moet mijn sel en al
mijn cracht: **O**ch och en wee.
wat pijl en scut doerwode mijn
bedroefde herte mijn ionckerlike
binneste doer snide en pinighet
waer wert ye groter iamer en
rouwe ghehoert of ghelie. dat
die gods soe vanden sundaren
om der sunderen wille die liden sel
en woude also werde doer quel-
let dat an al sine liue gheet stat
gheheel en soude bliue: also ala-
elias na he gheprophetiert he-
uet. **S**oe en vruechte mijn scat

en toeverlaet al der werlt. si heb-
ben u uwe soete leden doer slaghe
dijn armen en aderen ghetoghe
en ghespanne dijn hande en voe-
te doer naghet al dijn lijf ende
vlesich doer scoert. doer graue
doer wondet: alsoe seer sonder
enich barmherticheit dat van u
wen hoefstcheit del tot dat onder-
ste van uwe voeten nergent stat
heel en was. **O** du schone heke
die van dynen wonden menich-
uoudelike gheuloten sijn: o dijn
re vergotene rode robijn dijns
bloets dropelen die wyde ghe-
stroet sijn. **W**at wt uwe oghen
vliet tranen der barmherticheit
en wt uwen lyue den sweet des
anstes mer ons des troestes wt
uwe aderen dat bloet der oswal-
schinghe al der sunden. wt uwer
side dat bloet en water daer al-
le heilicheit in is beuestet. **O**ch
my rouwighe moeder. my be-
droefde moeder mi sweelde moe-
der want ick u hertelike lyue
kijnde leuendich niet ghehebbē
en mach. mochte ick doch dan
dijn dropelē bloets onder mijn
herte ontfanghent in mynen
cleederen: dat waer my die alre

grootste troest die ic ghehebbē mochte. **D**ijn wel doer ghesceit te lijf datter was sonder enighe ghebreken sie ic aē voer mi ghehanghen doer ghewont doer ōleert doer gheslaghen doer beulect. en sie dat noch cracht noch leuen in hem niet en is. **E**n daer om is dijn syel bedroeft gheweest tot indē doot. dat ghi van binnen en van butē gheleden hebt meer dan enich mensche ze ghede. **W**ie sel my nu voert an vzeuchde gheuen. wie sel mi troesten in minē leuen. veel lieuer waer ic voer u ghestoerue dan ic sonder u voertmere sel leue. **W**ant also veel heretelike lief en eenghebozen soen lidens en wonden hebte aē dinen lichaē also veel heb ic ellēdighe moeder smertē ende wonden in alle mynē ghemoede en in alle mynre sielen. **E**nde die smerte en sel van minē herte nū mermeer ontwikē thent dat ic mijn heyl mijn vzeuchde mijn gheluc. mijn toeuclaet weder ōme leuēdich siende werde mit mynē oghen. **D**it scriuen alle mijn voerghenoemde heylighē

ende meysterē van onser vrouwen claghe en noch veel meer dat u mynnende syel billig in ihesus xpristus liden treckē sel en oec tot alre aendacht te oesen. **D**at spreekt oec alexander die meyster diemen heet nequā ouer der minnē boec. **D**at onse vrouwe maria die drie daghe mit lichte mit iāmer mit groten claghen en mit wenen ende mit herten rouwe en mit smertē alre meest bi hoers soens graf bleef inden ghemoede: die wile dat ihūs xpūs siel was inder hellen hiden oudenvaderen hem te troesten en te veruuechden.

Vader vzeuchde die maria hadde doe hoer soen op stont vander doot Ende wat sy dede thent dat si ten hemel voer.

Ic twalefte oude leer u minnēde siel hoe seer loeflic ende heerlic maria doer veruuechet wort nadē grote rouwe en liden in hoers soes doot na synre opuerisenisse. en was daer na bi hē thent hi te hemel voer mit siel en mit lichaem. **D**at spreekt sunte ancelmus in enē sermoē van onser vrouwe

Alloe veel als maria meer li-
dens hadde voer allen mensche
in hoers soens doot. alsoe veel
meer vuerchten hadde sy boue
allen menschen in sijne opuer-
standenisse: doe sy bekende dat
hy alle ghesette des lidens ver-
wonnen hadde. ende voertmeer
niet meer liden en mochte.

Dat was oech tamelick en bil-
lic dat ihesus xprist? syn lieue
moeder eerste verscheen in syn
re opuerstandenisse dan yemat
anders: want si dat alre meeste
liden gheleden hadde in synen
steruen daer om soude si billig
den eerste troest en vuerchte oet-
fanghe in synre opuerstandenis-
se. **E**n daer om spreect ambrosi-
us inden boec vanden meechde
Ihesus xpristus verschee ten al-
ren eerste syn moeder maria en
sach hem en en twiuelde nie in
den drie daghen: en maria was
si hoers soes graf mit moeder-
liker hoeden en daer na qua si
aeden berch na sion inden huse
daer ihus xpus syn auontmael-
dede mit sine iongheren en hem
syn heilighe lichaem ghegeue had
en hoer voete ghewassche. **D**oe

qua maria oerint middernacht
in ene groten verlanghen en be-
gherte na horen soe ihesus: hoe
si hem in menscheliken leue ghe-
lie mochte. **A**lso als anclmus
leit in enen sermoen: en alexan-
der ouer der minnen boeck. **E**n
tehas te middernacht alsoe haef-
te als ihus opstont vader doot
doe vertoende hi hem in schoen-
re claerheit synre moeder marien
en sprac tot hoer. **V**eruerchede
u moeder alre vuerchten. want
also als ic nader menscheit van
uwen liue gheworen bin: alsoe
bin ic na godliker crachte van
der doot opuerstaen en ic en ster-
ue voertan niet meer. **A**lloe ghi
voer van mynen prediken ghe-
leert hebt. en want die kersten
gheloue dese drie daghe alle in
u behouden is: also selbi billig
in uwe grote liden die alre eerl-
te syn die mi liet in minen glo-
rificierden lichaem tot allen troe-
ste. **D**aer staet ghescreuen inden
boecke lucidario. **D**at hem ihe-
sus xpristus syn moeder vertoe-
de in synre opuerstandenisse claer
als die sonne: ende in alre vuer-
gheden ende troest. **D**at scriuet

.lxxxix.

petrus da mianus inden boeck
vanden godliken amptē. **D**at
ihesus xpus? sijn lieue moeder
maria boet te cussen sijnē mont
en sijn vūf mynnende teykenen
daer om dat hoer moederlyke
begheert des te meer verzuuch
det wert. ende die een zuuechde
der āder ghelyc antwoerde **D**it
al tot eēre sekerre vestinghe he
uet die heilighe kersteheit ghe
ordiniert. dat opten heilighen
paelsch dach een yghelic paeus
die eerste misse te romē sel sin
ghen in onser vrouwe munster
of cloester. **N**u merct du min
nēde siel hoe seer grotelikē ma
riē sijnē weder ghebrocht wor
den. en al hoer lichaem en lede
cracht en troest ontfenghen. en
hoer siel en moet bouē maten
neel zuuechden ontfanghende
warē doe si horen eengheborē
loen sach mit sijnre godheit en
menscheit mit enē glorificierdē
lichaem en onsterflic mit alre
schoonheit en cierheit die nge
ment vol louē en can. doe ont
ginck hoer al hoer troeren en
leet. en doe viel hoer toe ouer
uloedelic en salichlic alle troest

en zuuechde oueruloedelic son
der ghetal **A**lre menschen sijnē
en verstaelheit en moghen die
ghelegghen noch verstaen noch
begripen noch ghescatten. die
maria gherwan in hoers soens
opuerstandenisse **A**lexander ne
quā spreekt ouer der mynnen
boek **D**at ihūs was alre meel
te na sijnre opuerstādenisse mie
sijnre moeder: thent hi tē hemel
voir als ons die oude historie
scriuen. **W**ant hyse veel lieuer
hadde dan alle dese werlt: ende
sprack mit hoer alle tijt vande
rike gods. **D**aer na optē veer
tichsten dach doe ihūs xpus te
hemel varen woude. doe nā hi
mit hē sijn heilighe moeder ma
ria opten berch van olyueten
mit sinen iongheren en mit an
deren sijnē wtuercozen vriendē
als inder apostelē werken ghe
screuen staet. en gruetese ende
dancese mit alre begheertē en
mit onwetsprekeliker liefsten en
vriendscappē die nyemant vol
denken en can. al des goets en
arbeits die sy mit vlijt en mie
dienst en mit duechden en mit
weerdicheit en mit conmer. en

mit sorghe en mit liden en ang
te die si mit hē xxxij iaer mit
alre aendachtē althē gheoesent
heft. **E**nde alsoe als alexander
scrift ouer der mynnen boeck.
Jhesus ommebeuenck sijn moe
der en omhelsedse vriendelic en
custele guetelick: en sprack tot
hoer dese woerde. **V**an u mijn
moeder en mijn wtuercozē win
stersche ic en werde in tijt noch
inder ewichheit nūmermeer van
u verscheiden: ic coem ouer coz
ten iaren weder tot u. en voer
u dan mit syele en mit liue tot
ten ewighen vader en soe wert
dijn opuaert alsoe loeflick als
die mijn. ende wertste dan ewe
lyke regnierende mit mynē va
der ende mit my dinen soen en
de mitten heilighen gheest ende
ghy selt oeck voertmeer sonder
enich liden sijn ende wat in he
melryck en in eertryck is dat
sel u alle onderdanich blyuen
om dat ic myne menscheit van
uwen lyue alleen ontfanghen
hebbe. ende om den groten moe
derlyken dienst die du veel son
der ghetalle mit moederlyken
eernste ende aendacht ende mit

begheerten alle dijne crachten
aen my gheoesent hebste. **D**it
bescriuet oec al alexander ende
mit hem ambrosius ende hilde
sonus vander heylighe woenin
ghe der godheyt. **A**lexander be
scriuet oeck inden eersten boeck
dat hi ghemaect heft ouer der
mynnen boeck ende spreekt in
den personen onser vrouwen sun
te marien aldus. **O** mijn alre
liefste schoenste en soetste soen.
want ghi nu van mi vancē wilt
tot uwē ewighen vader soe treck
mi tot uwen ewighen vader en
werden dan doer u ghetoghen
wt der tijliker onsalicheit: trec
ket my mit dijne begheerten.
trecket my mit uwer godlyker
soeticheit. mit dijne claerheyt.
mit dijne ewigher ciergeit. en
laet my niet heer in desen dale
der iammerheiden voert mi mit
u in uwes vaders lande op dat
icken bescouwe en mit u eweli
ke ghebruke. die u my tot enen
soen ghegheuen heuet. **I**ck heb
be u ontfanghen vanden heylig
hē gheest. ontfancet mi in dijn
ewighe rijk. ghi sijt van my
ghebooren van mynen ionctrou

weliken en meechdeliken liue.
 wāt ic di wan mitter plantin
 ghe dijne heiligher drieuoudic
 heit. **I**c heb u ghespōst mit mi
 nen melcke. spōst my nu mit
 uwer godliker sueticheit. ic heb
 u ghecleet mit menschelike cle
 deren. clete my mitter godly
 ker schoenheit. **I**ck heb u ghe
 dyent opter eerden mit allen
 vlijt mit moederliker trouwē.
 laet mi des ghenietē i hemelrijc
 in die ewighe claerheit. **D**ijn
 scrpe bitter liden was di ende
 mi ghemeen. ghi hebt u lichaē
 van my ontfanghen: laet my
 dijn godheit ewelike ghenieten
 ende nutten. **W**ant in deser tijt
 te bliuen sonder u en sonder u
 teghenwoerdicheit soe sijn my
 alle dynghe onghenuechlick
 hier te woenē: in dijns vaders
 rike heb ic al dat mijn herte be
 gheert. **D**oe antwoerde onse heer
 ihūs xpūs sijnre moeder also als
 alexāder scriuet. **S**iet mijn wt
 uertoren moeder ic come schier
 u tot my te nemen en te bliuē
 by mi mit lōf en mit siel: ende
 gheue mi u te loē mijns te ghe
 bruken inden wellustē der ewi

gher saligher drieuoudicheit en
 indē rike mijns ewighē vaders
Dit al scrift hi inden voerghe
 noēden hoer. **O**ch hoe seer wel
 was dat moederlike herte doe
 si sach den hemel ontsluten. en
 si hoerde die enghelen singhen
 en sach dat die van hore reine
 meechdelike liue ghehorē was
 dat die mit sijnre ewigher god
 liker cracht mit enē glorificier
 den lichaem opuoit bouen al
 le hemelen en viorde mit hē al
 le der heiligher vader sielen des
 ouden testaments. ende heeft se
 ghelet totter rechterhand sijns
 vaders int middel der heiligher
 drieuoudicheit wāt dier vruech
 den en can niemēt volpeynsen
 en volprisen. **E**n daer na ginck
 maria weder mittē anderē vrie
 dē gods weder in iherlām in dat
 huus ende was stadeliken mit
 hem in bedynghe: thent dat
 die heilighe gheest quam optē
 tienden dach in dat selue huus
 en vervulde alle die daer wa
 re. **H**oe wel dattet is dat ma
 ria gheheilighet was in hoerre
 moeder lichaē. en oec daer na
 weder gheheilighet wert mittē

heilighen gheest in hoers soens
onfanghenisse: nochtans wert
hoer geseint optē pingster dach
dē heilighē gheest tot enē orcon
de dat si alre heilighen volcomē
heit een ouerste waer en bouen
allē creatuerē. Want dat spreect
iohānes in apocalipsi. Die heyl
lich is die wort noch heiligher
meer en meer: en daer om ont
fenc si mittē gē apostelē glorio
seliker en minneliker ende ver
standeliker den heylighē gheest
dā hoerre enich daer om dat si
daer het toe gheordyniert was
dan alle dese werlt. spreke die
meisters inder godliker constē.
Ma diē dat die heylighe gē
apostelē den heilighē gheest on
fanghē hadden. so bleef maria
inden seluē huse daer si dē heili
ghē gheest in onfanghen had.
en woēde daer en oesende hoer
alle tijt in scouwēden leuē: also
ignacius en miletus scriuē. en
onder die ander masters veel.
En si ginc dicke en veel in die
heilighē steden als daer si hore
soē onfanghen had. En daer si
hē haerde: en hi ghedoepet wert
ende totter steden sijne passien

Daer hi ghegheselt wert. en ghe
cruust en begraue wert. en daer
hi ghebedet had. en daer hy nā
den iongheren bescouwet wert
doe hi tē hemel voic. En tot vo
le anderē stedē daer hi ghewoē
hadde en in deser maniere visi
tierde si die steden dicke. En in
allen steden ghinc iohannes die
gheminde iongher mit hoer. en
die heylighe vrouwen die mit
hoer woenden thent dat sy mit
liue en mit siele ten hemel voic.
Die scriuen al die twe als igna
cius en miletus. ende dat hout
mit hem iheronimus in enē ser
moen van onser vrouwen op
uaert: en beda inden boeck van
salomons tempel. Andrias een
bisscop nā iherusalē scrift van
onser vrouwen marien: dat ma
ria veel en dicwile kngelde als
sy bede opter eerden ende opten
steen als inder stat bider cribbē
biden cruce en biden graue ende
aēden berch nā olzueten. en die
voetstappen vngemen der noch
thet optē dach nā hude. Hi scri
uen oec dat maria also seer lief
en weert was alre malc. niet al
leen den kerstenen die hoer soē.

ihesus en sijn ionghere bekeert
 hadden totter gheloue: mer oec
 ioden en heidenen boden hoer eer
 en weerdicheit en en deden hoer
 ghe smactheit: want si hadden
 hoer lief voer ee heilich creatue
 re **D**at scrift hi oec in ene boec
 van hoer. **D**at maria die hese
 gheeste verdreef vanden besete
 mensche en die sieke ghesont ma
 kede. en veel groter teikenen dede
 en weduen en wesen troeste: en
 ee hemels leue opter eerde leide
Dat spreekt andreas die bisscop
 na ihesu van hoer in sine boe
 ke van woerde te woerde **A**ncel
 mus praghet in ene sermoen. wa
 er om maria des seluen daghes
 mit horen soen niet te hemel en
 voer doe hi daer voer: en antwo
 ret aldus **G**od hest marien om
 sonderlinghe ere wille ghelupaert
 tot hoerre opuaert voer alle cre
 atueren: wat alle die weerdicheit
 die ihesus in sijne opuaert ghe
 sciede die soude hoer oec ghescre
 en veel meer **M**er dat verbeiden
 en was marien gheen verdriet:
 want god was alle tijt in hoer
 en si in god in alre minne **E**n
 daer om so woude hi hoer in de

hemel bereiden dat leuen: dat si
 inder tijt hadde een ganse seker
 heyt en die vrouchede die ihesus
 beseten hadde mit synen vader
 een gans toeverlaet hoers herte
 die te besitten hi hoer soe **M**a
 ria had na hoers soens opuaert
 wat hoer noettrustich was: spre
 ket alexander ouer der mynne
 boec **E**n daer om dat si die crac
 ken sterckte en veel ander won
 ders volbrachte: daer mede hoer
 god sonderlinghe voersie hadde
Ambrosius ouer lucas ewage
 liu spreekt en faustinus in enen
 sermoen van onser vrouwe die
 scriue beide: dat maria also ver
 standeliken verstaen hadde inder
 heiligher scrifte dat si die te ma
 le wel conde die oude en nuwe
 ewe en die prophete wel bedur
 den en die boeke wel vstaen **E**n
 dat leerde die xij apostolen en
 den lxxxij iongheren en anderen
 kerstenen: die mit hoers soens pre
 dikigh bekeert waren die leerde
 si also veel als si vermochte **M**er
 bernardus en beda scriue ouer
 lucas ewageliu **W**at die vier e
 wangelisten hiescher en vborngen
 re sinnen ghescreuen hebben: dat is

Den twaleften outen.

al ghescreuē van onser vrouwē
monde. **T**en was niemant daer
hi doe hoer die engel die grue
te brochte en si den soē gods oē
fent: en doe si hem ghebaerde.
en doe die drie coninghē qua-
men en doe si hē inden tempel
offerden. en in egiptē vloghen
en hē weder omme brochte. en
doe sy hē inden tempel verlorē
had en wederuant. en onder dē
cruce veel woerde gesprokē had-
den en in anderē steden die si al
na hoers soēs opuaert dede scri-
uē alleen die vier ewangelistē
Alexander en hildesonsis spre-
kē. **D**at maria was also leer cō-
stē. rōt in alle der godliker scri-
tē die si gheleert had nā hoers
soēs leer en oet vande heilighē
gheest also dat si der ketters leer
te niet maecte en verwerp in
hoerre tijt nae hoers soens op-
uaert: en bekeerde veel volcs ter
ghelouē en verlichte mit hoerre
wijshheit die twalef apostelē. **H**o-
er leer en die godlike woerde.
vlotē van hore monde. als die
suete balsē. **E**n alle diese hoerdē
en saghen die hadden an horen
woerden en leuen en wandelin

ghe een heerlic godlic welbeha-
ghē: want mē sach en vant an
hoer al die heilicheit die iemāt
can bedenckē in welkē god een
welbehaghē heeft. **A**ncelm⁹ spre-
ket in eē ouercrachtich sermoē
nā onser vrouwē. **I**n xpūs was
beslotē alle gods wijshheit: gods
cōst gods cracht. **D**oe xpūs sijn
mēschheit van onser vrouwē lich-
aē ontfanghen woude: doe gaf
hi hoer sijn wijshheit. sijn const
en sijn cracht also oueruloteli-
kē dat si die alre cōstichste wer-
bouē allen creatuerē allet mo-
ghelic was. **D**oe ignacius ver-
nam nā deser groter wijshheit en
godlica leuens dat maria alle
tijt oesende ende daer mede veel
menschen toech tottē ewighen
leuē: doe begheerde hi van hoer
een behulpelichheit en eē vestin-
ghe te weten vander hersteliker
waerheit en ter verlichtinghe
des gheloues. **D**oe screef maria
hem enē allulke brief. **I**gnacio
gheminde iongher. **I**c oetmoedi-
ghe meecht ihū xpi. **A**lso ghy
ghehoert en gheleert hebt van
iohannes ewangelist nā ihūs
minen soē: dat is waerachtich

Ehi seltet al ghelouē en sterke
 like houden sonder enighē twi
 uel en selter na leuē mit wilen
 en mit werkē en mit goeden eg
 empel: en en laet di niet bedroe
 uē noch verueeren die dreygin
 ghe der vianden en hebt goedē
 hope. **E**n veruruechtet u inden
 gheest des heyls dñs gods. so
 is god mit u. also screef maria
Die meisters vā grieken scriuē
 dat dionisius: quā tot ihrlm na
 ihesus xpristus opuact: en bat
 iohānes onser vrouwē bewaer
 re dat hi hē toende maria gods
 moeder. **D**oe brocht hi hē in dat
 huus daer maria in woēde: dat
 hoer die selue iohannes ghecost
 had hoer en hoer suster die io
 hānes moeder was. **E**n doe dio
 nisius mariē aenliēde wert: doe
 beuiel si hē bouē allē matē wel
 so dat dyonisi? sprac mit grote
 neerst en begeert sñs herte. **G**he
 loeft si mijn meester paul? die
 mi onderscheidelic gheleert hese
 godlike weseheit en creatuerli
 ke gheschapēheit: ic had anders
 aenghebedet mariē voer minen
 god. vander ouertrachtghe
 clerheit en schoone lichaemli

ker edelheit en heilichheit die god
 menichuoudelic an hoer gheleit
 heeft. **E**n ic rade u iohānes dat
 ghise nūmermeer ghenen onbe
 kenden mensche en laet siē: dat
 nyemant van hoer ghesagdet
 en werde vander loeflyker wise
 die aen hoer leyt. **D**at spreken
 ende scriuen die meysters van
 grieken. **O**eck legghen die leer
 ers inder godlyker conste. **D**at
 maria ontfenck in horen leuen
 die leuen sacramenten daer om
 dat sy daer mede. begheeringhe
 en erghe midinghe miden. ende
 ontliē woude: en oec daer om
 dat sy die ghebode hoers soens
 ihesu xpristi veruullē woude en
 oec daer om dat si oetmoedicheit
 vertonē woude. en oec daer om
 dat si horen loen en vdiēnen bo
 uen tronē woude. en alle ander
 volcomē menschen aen die leuē
 sacramenten wilen woude. **E**n
 oec dat ander mēschen hoer sun
 den daer mede wtghedaē en ver
 dreuen worden. en oec daer om
 dat die ketters dwalē die seggē
 dat maria een engel is en niet
 een mensche: en sy hoers soens
 ghebode valscheden en vsmaden

Den twaleften outen.

En daer om en liet si der leuen
sacramentē gheen onderweghē
die si vā rechte ontfanghen sou
de. **S**i wert ghedoept vā ho
ren soē ihesus xpūs als engber
tus scrift in enē sermoen van
hoer. Want onse heer seit inden
ewangelio. **E**n sy dat ghi ver
horē wert inden gheest en inden
water: ghy en selt niet besitten
dat rike gods. **H**i spreekt oeck
die gheloest en ghedoept wert
die wert behouden. **E**nde daer
om wert si ghedoept op dat si
veruulde hoers soens lerre
ende ghedrukt worde in hoer
siele dat kerstelike teyken. dat
daer heet character. daer mede
wy inden ioncken daghe vol
staen moghen als kersten men
schen. **I**hesus xpūs woude ghe
doept werden en daer mede ker
stē gheloue aenuanghē: en daer
om woude hi oeck die ghenade
gunnē sūtre moeder en al sinē
gh' apostelē. **M**aria wert ghe
uormet vanden heilighē gheest
en daer mede gheuestighet in
allen goeden wercken: mitter
uorminghe wert die mēsche ghe
uesticht inden kersten gheloue

En daer van spreekt rabanus
Een yghelick kersten mensche
wert gheuormet vā des bisscops
hant: daer om dat hi den heili
ghen gheest sel ontfanghen. **E**n
want ihūs xpūs die alre hoech
ste bisscop is: so is sūn uormin
ghe sūtre heilighet moeder in
alre beuestinghe des heilighen
leuens. **H**oe wel dat is dat ma
ria nye gheen sūde en dede soe
biechtele nochtans sūte petter
den eerste paeus of iohānes mer
sy en biechte gheen sūde. **M**er
sy beliede hoer in ghehoerlam
heit der heyligher kerstenheit
ende in menichuoudighen goet
heit die hoer god vleent hadde
en dat was hoer biechte. en sy
dācte oec god daer om mit vlijt
Maria ontfenc oec dicke dat
gheminde heilighe lichaē hoers
een gheboren soens ihū xpi vā
horen gheminden en ghegheue
soen en bewaerre iohānes ewā
gelista. **E**n daer om op dat hoer
loen ghemerret worde. en hoer
minne groeiende worde en hoer
lof en eer ghebreit worde. ende
hoers soens liden ende pijn in
hoer sūuwet wort: die si doch

altoes droech in hoerre herten.
En oec daer om wāt hoer loen
 gelsprokē heeft die mi nuttet die
 ontfancet dat ewyghē leuē ende
 blīst in mi en ic in hem: en die
 beninghe en woude maria niet
 of doen noch ledich staē. **M**a
 ria ontfenc die heilighe echelcap
 doe si yoseph ghegheuen wert.
 en dat gheschiede daer om als
 ambrosius en origenes spreken
 dat den hoerhste gheestē verhoz
 gē wert dat god mēsche woude
 werden: en oec daer om dat yoseph
 mariē in allē dienst en tot
 allē sakē verbonden waer van
 hoer hi doch wel wiste dat si hē
 niet inder echelcap en bestōt
Maria en wert oec niet ghewi
 et als die priesterē werden. dat
 si ihesus xpristi hoers soēs he
 lighe lichaē in die speci vbeelde
 en mit die crachtighe woerden
 ihesu xpristi hoers soēs hier of
 soude brenghē: mer maria was
 daer toe ghewiet mitter cracht
 der heiligher dzeuoudicheit dat
 si mit hoerre costē vāden hemel
 hier neder brocht en toech mit
 dien alle priesteren becommert
 sijn. **M**aria ontfenck oec die

leste saluinghe vāden heilige gē
 apostolē doe hoer god tottē ewi
 ghē leuē riep: wāt en had si tes
 niet ghedaen so waer een grote
 twiuelinghe vā hoer op ghestaē
 onder den kerstē luden die si ghe
 leert hadde. **O**ec die alle die ghe
 hode hout en breket hi daer een
 die is aen hē allen sculdich. dat
 spreekt die heilighe scrīft: ende
 daer om woude hē gheolgt wer
 den tot eenre volcomenre heilic
 heit en tot een beslutinghe des e
 wighen leuens. noer ghebreken
 des doots wee. en noer beswaer
 nisse des steruēs. en tot enē glo
 rificierden liue te ontfāghen. al
 so die leeters spreken inder god
 liker waerheit. **E**n daer om
 soe woude maria die leuē sacra
 menten ontfanghen. dat hē hoer
 vertonen woude noer den alren
 volcomenstē kersten mēsche die
 inder tijt ie ghequam of ummer
 meer ghecomē mach naeste ho
 ren loen: want in hoers soens
 en mit hoers soēs doot so wor
 den die leuen sacramenten al be
 heuesticheit

Hoe onse vrou op ghenomē
 wert van hoer loen ten hemele

Doe maria van deser tijt
mit lijf ende mit siel ten
hemel voer en daer ontfanghe
wert ende god daer alle tijt vo
er ons bidt dat en sel ic twalef
te oude u mynnende lyel niet
onder weghen laten: op dat u te
meer daer nae verlanghe te we
sen dat si beleten heeft. Doe ma
ria nae den alren besten gods
lof volbrocht hadde als voer
ghescreuen is. ende nae hoers
loens opuaert leefde. xxiiij. ia
re alsoe ephifanius scrift: mer
die oude boeken segghen van.
xxi. iaer mer. die meesters in
der godlyker consten segghen
dat sy niet langher opter eer
den en was dan. ix. iaer. dat
spreken oech die oude ioedsche
meesteren. Hieronimus scrift
van onser vrouwen opuaert:
Dat maria vijftien daghe te
voren wist hoer verscheiden en
de in wat manieren sy mit siel
en mit lyue te hemel soude va
ren. Mer alexander nequam
spreect ouer der mynne boeck:
Dat maria sint hoers loens
opuaert altoes wiste den tijt
hoers eintes. daer om dat hoer

dat die engel kundichde die al
le tijt en in alle steden by hoer
was en oec dattet hoer god op
haerde mits des heiligen ghes
tes in spreken. en sonderlinghe
dat hoer ihesus xpus seide des
daghes doe by ten hemel voer
Dat scrift oec voertmeer hil
desonlus mit hem. Doe hoer
maria gheoesent hadde op dat
alre beste en alre hoechste dat
hem yemant gheoesenen mach
in allen duechden en boue alle
menschelike ostandelikeit quam
sy in alsulken heilouwen den
leuen dat god seluer mit hoer
sprach van hemelschen dinghen
Doe gheuoechde hem eens
dat dat maria hiet te samen co
men. alle die ionkeren en ma
ghden en ander gods vrienden
veel. en sprac tot hen suetelic. Ne
met des waer u troest en vrueth
de wil hem meerren en widen:
mijn ghewout en eer wil hem
verhoghen ende vermenichuou
dyghen. want die tijt mijnre
opuaert is nakende dat ick die
in bloeter godheit claerlic ghe
bruken sel die in claerre men
scheit van mynen ionkerliken

liue woude gheborē werdē son-
 der alle natuerlike hulpe. **I**ck
 verblide mi des dat ic u vā on-
 duechden ghetoghen heb en tot
 duechden ghewijst en in kerstē
 gheloue gheleert heb. **D**ie seuen
 sacramenten gheoefent hebbe.
 en wat dat totten ewyghen le-
 uen hoert dat icht salichlikē u
 gheleert hebbe. **D**it spreken al
 alexander en hildesonus **O**eck
 hebben veel heilighen sermonē
 ghemaect van onser vrouwen
 opuaert: die men leest in veel
 kercken op onser vrouwen he-
 meluaerts dach **O**nder diē scri-
 uet colmas. en miletus die bis-
 scop van sardijn. **O**oe maria
 tens mit ouer groeter begheer-
 ten en verlanghen ihesum xpi-
 tum te sjen en hem te ghebru-
 ken nae sijnre godheit en sijnre
 ewigher moghentheit mit ouer
 groten verlanghen. ende si wel
 wiste hoer benewaert nakende te
 wesen dat si van desen leuen na-
 ren soude in dat ewighe leuen:
 so sprach maria mit groter be-
 ghertē. **M**ijn siel is ghesmoutē
 en die godlike waerheit spreekt
 in mi **E**n daer na te hant qua-

maria in soe crachtigher gro-
 ter ynnichheit mit gode. ende in
 inwendigher begheerten na ho-
 ren loen: en althant verscheen
 hoer die enghel gabriel in ouer-
 schijnender claerheit ende sprach
 tot hoer **V**rouwe hemelrijcs en
 eerrijcs: dijn wille sel veruullet
 werden in allen dinghen **W**ant
 ihesus xpiustus dijn loen coemt
 om di te voerē inden hemel mie
 alre moghentheit mit allen cho-
 ren der enghelen: ende wil sijne
 godlike werken in dy volbrin-
 ghen. dat ghi mit enen glorifi-
 cierenden lichaem ende mit ghesa-
 lichder sielen comet totten ouer-
 ste throne ouertredende alle he-
 lighen en enghelen in glorien.
Oec sellen die xij apostolē hi u
 wer verscheidinghe wesen ende
 veel ander heiligher iongheren
 en vriendē gods. **O**er alle an-
 te des bosen gheestes sel dy be-
 schermet wesen en behoet: daer-
 om dat ghy mit uwer saligher
 gheboerten alle bese gheesten o-
 uerghegaen sijt. ende die ioden
 en moghen gheen quaet aen u
 vertonen. **E**n dijn opuaert sel
 veel herlyker wesen dan dijn

soens opuaert was: want doe
hy te hemel voer doe quamen
hem te ghemoete die legionen
der enghelē mit groter iubila-
cien. **W**er wanneer ghi te he-
mel varē selt. so wil u u soē sel-
uer halen mit alle der ganster
drienvoudicheit. **D**it scriuē col-
mas en miletus die bisscop vā
sardijn: en mit hem iheronim²
en alexander en der ander leer-
ers veel. **P**ronisius sunte pau-
lus discipel spreekt indē boeck
vanden godlikē namen **H**i ma-
rien verscheidinghe waren die
gij apostelen en veel ander hy-
ligher iongheren: en predieten
daer hoers soens lof en kersten
gheloue. en elof onser vrouwē
Maria wert eēs heroert seer
mynnentlike op enen vridach
mittē scerpen liden hoers soens
en daer na ouerghestort mit ge-
nuechlikē troeste: hoe dat hi in
die ghenuechlicheit des ewighē
leuē sittet biden vader ghewel-
dich rechter der leuender en der
doder. en sprack in hoer seluen
tot hore soen **Z**et mijn kint
nemet my mit u: op dat wy
te samen lopen in die lustighe

maec alre sueticheidē des hemel-
schen houes. **E**n althans als
inden voerghenoemdē sermoen
staet ghescreuē: doe verscheen
hoer hoer soen ihūs xpūs ende
sprack tot hoer **C**oemt haer tot
mi mijn wtuercoren voer alle
creatuerē en besittet den throē
mijne almachticheit. ghi hebt
dat eertrijc vueruechdet mit mi
nu soe wil ic dat hemelrijc ver-
uuechden mit u. vander onghē-
uallicheit deser werlt wil ic di
nemē en u ontfanghen inden he-
melschen pallaes **M**ijn ewighe
vader sel u vueruechde sijn. ic dijn
soen sel ewilike dijn troest sijn
en die heylighe gheest sel dijn
gheluc dijn blijscap ende dijn
heyl sijn **I**n mijns vaders claer-
heit seldy doer luchtet sijn. in
mijne wijsheit sel di ghelet wer-
dē: in des heilighē gheests goet-
heit seldy gheglorificiert wer-
den **M**ijn ewighe vader wil sijn
ewighe scatten mit u deelen. ic
dijn soē wil mijn vueruechde mit
di sienighen die heilighe gheest
wil u alle hemelsche scoenheit
toe voeghen voer alle creatue-
ren. **D**es doots weetheit en laet

ic u niet gheuoelen noch verne
mē. want ghi sijt gheroepē tot
mijns ewighē vaders ruste. en
tot mi dijns soens woeninghe
en tot des heiligen gheestes in
settinghe: daer wert u ghegeue
dat ewighe licht dat ewighe le
uē en die ewighe vuerche son
der eynde en die onuergancheli
ke claerheit daer in du ghebru
kende wereste dy suete godlike
wesentheit. En alsoe als ic ghe
hozē bin nā u in deser tije also
wil ic di noert an onderdanich
sijn inder ewicheit. dat hemel
rije ende eertrije begrepē heeft.
Ma deser minneliker en sueter
redē antwoerde onse lieue vrou
we maria en sprac. **O** mijn soē
mijn heer en mijn god u is be
reit mijn lichaem mijn siel en
alle dat ic heb en ūmach daer
om so loue ic u ewelick: want
alle dijn wille wert an mi ewe
like vūult also ghi wilt. want
mijn gheest en alle dat ic heb
be heueel ic in u ghewout ewe
lick. **T**e hant als alexander.
ende iohannes spreke gheschie
de een groet wonder so dat ma
rien huus mit grote schijn ver

lichtet wert. en eē uuerich wa
ghen verfoende hem vol van he
melschen gheestē ende mit scho
nen ghesierden enghele veel son
der ghetal. en daer na quā die
alre suetste roke die ie mensche
beuenck en duerde thent anden
derden dach. en in dier groter
ghenuchten wert ghesondert
en ghescheiden mariē heilige
siel van hozē ghebenediden hei
lighe lichaem die van god ghe
benedijt is ewelike en ummer
meer en daer hi was god selue
en al dat hemelsche heer en die
xij apostolen en ander heilighē
veel sonder ghetal alst billig re
den was dat god sijn moeder
eer dede bouē al dat ie ghewert
of ūmermeer ghewerden mach
Dat spreke alexander en iohan
nes. **D**at houden veel meesters
dat maria den rechte menscheli
ken doot niet en sterf daer om
dat si noer die erfsundē bewaere
was: want doer der erfsunden
wille is des menschen doot in
die werlt ghecomen. En want si
die erfsunden nye en heroerden
doe wert sy noer die pyne der
doot behoet. **O**och was hoer

Den twaleften ouden

verscheidinghe horen wtwendighē sinnē een heroëuinghe mer inwendich was hore gheest al so diep getoghē in die godheit in ons heren heimelicheit: dat hoer wtwendighe sinnen en le den daer van niet en wistē. En dat was god aen sijne moeder also betamelic te doe in horen verscheidinghe alst lunte paulus was die indē derden hemel op ghetoghē was. en aen marien magdalenen die die eughelen tot leuen stonden opuoirden en loeflick sanc mit hem songhen ende als iohannes ewangelist was die sonder enich wee mit lijf ende mit siel sonder enighe verstueringhe sijns lichaems gheset wert inden heylighen vaderen. Also iheronimus spreekt noch veel mogheliker ende bil liker walt god te doen dat sijn moeder die pine des lichaemli kē doots ontginck: die den ewi ghen doot mit hoerre loefliker vruchte verstoert heeft. **W**atmē onser vrouwē grotes loues toemach gheue dat is al billig en tis hore loen ihesum xpristum leer ghenaeem also iheronimus

spreekt. en mit hem veel leetere. **D**oe maria die hemelsche keizerinne hoer menschelike lichaem beual der hemeluaert. ende scheyden soude vanden wtuertoren lieue vrienden gods. en mit groter vruchden van hore loe ontfanghen was. so wert si ghe draghen mit eernsten en mit aē dacht en mit loeflyken sanghe inden dale van yosophaet inden graue: en si waecten se daer mit alte heilicheit tot aenden derden dach mit alle den gods vriendē. **D**aer gheschieden veel teykenen en wonders ouer die sieken ende ouer die doden en ander behoef tighē mēschen die daer te mael veel sonder ghetal ghegāset worden. **V**ozonius scriuet vā onser vrouwē verscheidinghe. dat die twalef apostolen en andere gods vriendē in hoerre verscheidinghe van liefsten en van rouwē screyden en dicwile en veel neder vielen op horen knien. en sonder onderlaet onser vrouwen lichaem mit aendacht ende mit neersten custen. ende hem daer sonder ghetal en veel aen bestre kē. **D**aer na weet sonder twiuel

dat die heilighe meechde die hi
hoer ghewoët hadden. den heili
ghen lichaem mit veel aëdach
ten en innicheit vriendelic toen
den. en onder die handelinge
stoente hoer so grote claerheit
als die sonne. En daer na wō
den sy se in snee witten doeken
ende daer wert ghehoert der en
ghelē sanc: en daer wert ghesē
hoer claerheit menichuoudelic
en veel lichten vertoenden hem
en hoer siel en quam nie in sy
den noch hoer lichaem in ver
stoeringhe **M**ilet? die bisscop
nā sardijn scrīft **D**ie xij oposte
len saghen onse vrouwe alsoe
wit bouen snee en claer bouen al
le mēschelike verstandelheit dat
dat gheens menschen mont no
ch tonghe vol spreken en mach
In onser vrouwen verschei
den tot anden derden dach dat
was op enen sonnendach als
meyster francyscus van onser
vrouwen scrīft in enen sermoē
dat hy van onser vrouwe ghe
maecht heeft omtrint dier tyt
als onse heer vander doot op
uerstont. **D**oe quam onse heer

ihūs xpūs mit menichuoudic
heit des hemelschē heerscaps en
mit alle der hemelscher cierlic
heit also die leereers scriuē en on
se kersten gheloue hout singhet
en predicht en sprack tot sijner
moeder maria. **C**oemt haer tot
mi mijn gheminde mijn schoen
en wtuercozē mijn brunt. mijn
vriēdinne mijn duue mijn moe
der. en mijn winstersche. besitte
gheweldlike den heerlikē throē
en dat rīc dat u bereit is houē
allen creatueren. want ghi aē
my dat weerdelic verdient hebt
dat ghi ewelike mit mi regnie
ren selt ouer hemelrīc en ouer
eertrīck als een gheweldyge
keyserinne ende ghebiederinne
alre creatuerē **E**n te hant nam
ihūs xpūs sijn moeder mie lijf
en mit siel en voir dese in dat
ewighe leuē als een glorificier
de en gheheilichde mensche mit
groter claerheit meer dan enich
creatuer of enich mēsche ye ghe
gheuen wert. of ummermeer
mach ghegheuen werden. **V**an
deser opuaert scrīft sanctus au
gustinus in enen sermoen **D**ie
throē gods en tabernakel des

hemelichen herē en die tempel
ihesu xpi sel al daer billig sijn
daer god is en daer sijn woeni
ghe is tamelick in hemel en in
eerden **D**at scriuet oec damasce
n? also **M**ē want na onser vrou
wē opuaert in hore graue hoer
cloder den kerstē lude ten troeste
also mēse noch veel toent in ve
le kerke. **D**at scrift oec meester
franciscus vā onser vrouwe **O**ec
maria ten hemel voer opten sel
uen dach gheschiede ghenade al
len syelen die daer nae menich
iaer inden veghenuer gheleghe
louten hebben. dat sy mit hoer
ten hemel voeren. ende oeck al
die op die tijt verscheiden wa
ren in rechten kersten gheloue
die voere oeck mit hoer **O**n
ser lieuer vrouwe opuaert was
so bouen maten herlick: dat al
so als die doctoers daer van le
ren dat die drie personē der hei
ligher drieuoudicheit mit alle
der godliker crachten ende ael
macheicheit hoer gheweldelike
te ghemoete quam. **D**ie vader
mit sijne almacheicheit. die soē
mit sijne wijsheit. die heilighe
gheest mit alre goetheit. en die

heiligher drieuoudicheit mit al
re godliker cietheyt: alsoe hoer
hoer soen te voeren ghelockt en
gheleit hadde **H**oer quamen
oec te ghemoete die ix chore der
enghelen mit alle den godliken
heere mit loue. en mit enghel
schen sanghe veel sonder ghetal
Die sielen die mit onsen heer te
hemel voeren quam hoer teghe
en alle die heylighen in groter
iubilaciē en al dat inden hemel
si hoer hoer sonderlinghe weer
dicheit en eer: meer dan yemāt
hedencken of spreken mach **D**ie
spreect al hildesons? inden hoer
der godlyker woeninghen ende
der hogher godheit. **E**n hi spre
ket oeck noertmeer. dat doe ghe
hoert wert veel soets ghelouts
vā organē van santorie van pi
pē van basunen. en vā alre han
de soet snaerspul **D**at spreect hil
desonsus en dat hout mit hē am
brosius in enen sermoē vā onser
vrouwen. **A**mbrosius sprecke
vā onser vrouwe opuaert. **D**at
tet is een hoerheit alre hemel
scher borgheren doe gods win
sterche vander werlt verhoethe
wert en ghelet wert bouen allē

chorē der enghelē in dat hemel
sche paradys: daer om so sellē
wi god grueten en sijn weerde
moeder maria dien die enghelē
mit heerliken loue teghens
comen. dien die. xij. apostelen
eerden. en die heylighe martelaren
dienen. en dat ghetal der
confessorē ommebeuaghet en
die versameninghe der heiligher
ioncfrouwen verhoghet. ende
als hoer die enghelen opter eer
den gheert hebben. so is het bil-
lig dat si inden hemel van hem
gheert wert. **V**an onser vrou-
wen opuaert spreekt bernar-
dus in enē sermoē **W**ye mach
die ghenuechlicheit besinnen
of bekennē. hoe seer ghenuech-
like die loeflike ioncfrou maria
en conincinne ende keyserinne
alle der werlt is op gheuen
en mit hoe begheerliker ynnic-
heit van alle der menichē des
hemelschen heers op gheuoert
is inden thoren der glorie mit
loeflyken sanghen: ende hoer
ontfanghen hebben mit vroli-
ken luste ende mit welbehaghe
der sueticheit mit claren aēsich-
ten. ende mit liefliken ommezel

sen van horen soen ontfanghen
wert ende heerliken gheset wert
houen allen creatueren mit al
sulker scoenheit als der hemel-
scher conincinnen ende goods
moeder toebehoerde **W**ant doe
si den gods soen ghebaerde mit
moederliken herten en liden
mit hore ioncfrouliken herten
en hem helsede en custe in men-
schliker natueren die hy van
hoer ontfanghen hadde: so wast
redē en moghelic dat hi in sijn
re godheit hoer weerdlike ont-
fenc en hoer meer erē dede dan
iemant bedenckē can ia dulent
wezue meer **A**lexander ouer der
minnen hoer spreekt. **E**ya hoe
seer minnentlic verblide hem
die gods soē mit sijnre moeder
doe hise mit alre blijscappē en
vruchedē en mit alre ghenuech-
tē ontfec in sijn ewighe vruchedē.
en hise crachtlike en vastelike
beual sijnē ewighen vader
Die weerdicheit te bieden nye-
mant anders toe en hoert dan
god alleen: en daer na sijn we-
uerozen moeder. **A**ls marien
opuaert so seer houen allē ma-
te seer heerlike was: so naghete

Den twaleften auden

die wise salomon indē hoer der
minnē der sielē en inden gheest
Wie is dese die vāder woestinnē
opruert en oueruloiet vā weel
den en veremicht is bouē al ho
rē gheminden **T**ot deser vraghē
āwoert alle dat hemelsche heer
Mer ten eerste antwoerden al
le die chozen der enghelen ende
sprekē **S**i is die gheen die son
der einde en sonder tijt is eē vol
brenghē alre volcomenheit **D**ie
patriarchē antwoerden **S**i is
die gheē die daer een oersprong
is. en een fondament alre salic
heit **D**ie bisscoppē spraken **S**i
is die forme en die reghel alre
heiligher wandringhe: en een
exēpel dragherinne alle der we
relt **D**ie prophētē sprakē **S**i is
die teikē dragherinne alre claer
re opēbaeringhe. en een vastma
kinghe en veruullinghe onser
prophēciē **D**ie gē apostelē spra
kē **S**i is dat hemelsche licht der
kerstenliker gheestelicheit en al
le der gheesteliker duechdē **D**ie
mertelaren spraken. **S**i is een
wederbrennester en een oersaet
ster des menschlikē valles **D**ie
confessoren spraken **S**i is dat

hemelsche broot des godlyken
scouwē. **D**ie meechdē. en ionc
frouwē antwoerden **S**i is een
edel ghelut alre ciuiler reinic
heit en eē rose en een bloem en
een croē iofferliker cierheyt. en
alre heilighen inden rike gods.
God die vader sprack. **S**z is die
keiserinne in welken ic mi wel
behaghet hebbe te gheuen inder
tijt mijn rijk. **G**od die soē sprac
Si is mijn wtuercozē moeder
en winterse van diē ic mijn
menscheit ontfanghen hebbe en
ic hoer nu ontfae in mijns ewi
ghen vaders lant dat si mit my
een gheweldighe conincinne **S**z
in hemelrijk en in eerrijk. **G**od
die heylighe gheest sprack **S**z is
die ghetrude die ick beuest heb
in allen goeden werken: alsoe
dat si den prijs mit my draghen
sel noer alle dat ze gheschapen
wert of ūmermeer werdē mach
Die heylighe drieuoudicheyt
sprack. si is die wtuercozen bo
uen allen gheschapenheit die ons
mynnentliken ghehulet heeft
dat **S**z eens mit ons ghewor
den is: daer aen **S**z dat beste
vercozen heeft dat hoer noert.

an nummermeer ghenomen en
wert inder ewichheit. Dit al heb
ick te samē gheuoecht vander
leerers woerden menichuout.
Want nyemēt en can noch en
mach mariē also veel weerdic
heit toe scriuē ten is nochtans
een clein dinc teghēs dat hoer
god gheboden heeft: dat spreekt
iheronim⁹ en der ander leerers
veel. **M**aria wert verhoecht
houē allen choren der enghelen
en bouen alle woeninghen der
heilighen ende is gheset opten
throē neuens hoers soens rech
ter hant: daer nyemēt nochtan
op comen en mach. **W**ant he
spreekt plato. **A**lso der claerre
sonnē schijn gaet bouen allen
sterrē: also is onser vrouwē eer
en lof bouē allen heilighen en
enghelen. **O**nsen vrouwen eer
is vleent vander wijsheit hoers
soens vander vaderlikē persoē
dat si hem zinnerliker ende die
per sien mach in die clare god
heit: dat gheen bloet ende claer
creatuē en mach doen. **E**nde
veel meer is hoer verleent van
der aelmachticheit hoers soens
dat si dat alre edelste ghenieten

in god heeft: dat hoer niemant
gheliken en mach in gheente
glorificacie. **H**oer is verleent
vanden persoē des heilighen ghee
stes dat sy naerre gheset is in
minnen en in claerheit: dattet
niemāt weghespreken en mach
noch hoer gheliken en mach in
gheente manieren. **D**at spreekt
hugo vā lunte victoer dat hoer
verleent is inder heiligher drie
uoudicheit. **D**at nyemāt in die
heilige drieuoudicheit also diep
vllonden en is noch noert meer
ghedoē en mach naest god dan
si alleen. **A**lle heilighē en engh
len hebbē ghenade en lof veruech
de en troest en salicheit vā hoer
mer si heeft vā hem allen dienst
ende onderdanicheit hoe sy wil.
Veel dochterē hebben te samē
vergadert scat: mer du biste hē
allen bouen ghegaen spreekē
die wise salomon. **D**et spreekē
oec ancelmus in enen sermoen
van onser vrouwē opuaert al
dus. **V**eruechdet u. wāt wat
inden hemel en inder eerden is
dat veruechdet hem dñre en
dijns soens want mit diē ghy
veel gheleden hebt opter eerden

des ghenietet ghi nu inden ewi
ghen rike mit volre wellusten.
Het spreekt anbertus in onser
vrouwē persoē dat si inden ewi
ghen leuē aldus spreekt tot ho
ren soen. **G**hegruet sijstu mijn
eenghebozen kint en soen: ghe
loeft si di dat ghi mi gheschapē
hebt en mi mit u gheheilighet
hebt. ende mi bouen allen crea
turen gheordyniert hebt. ende
gheset en gheciert hebt. **I**c danc
ke u sonderlinghe des dattu wt
mi alleen sonderlinghe ghesor
met hebt dijn mēscheit die ghi
mijn heer van mi ghenomen
hebt: daer ghi mede al dat mē
schelyke gheslachte verlossen
wout. **G**hi hebt mi uwen ewi
ghē vader beuolen na allē win
sche ghi hebt mi ghegheue alle
ghewout en vermoghen dat ge
māt bedenckē can: ghi hebt mi
mit uwe heilighen gheest vere
nicht in alle den hemelschē scat
ten. **D**at ic dijn clare blencken
de godheit. en dijn wtuercore
ne menscheit. sel voertmeer ewi
like ghenieten: en dat is mi al
sulke ouertrachtighen ewighe
vruethe en troest. dattet gheē

oer en mach vol hoerē. noch oge
en mach ghesien. noch hert be
dencken noch tonghe volspreekē.
En daer so loue ic u inder ewic
heit dat ghi mi mit uwer ghe
wout van ewen daer toe gheor
diniert hebt. **D**it al spreekt an
bertus in onser vrouwē persoē
also dat die heilighē gheest doer
hem ghesprokē heeft. **H**et spreekt
bernardus in enen sermoen vā
onser vrouwen opuaert. **T**en
was noch ten wert nye in al de
ser tijt nie weerdigher stat dan
die heylighe tempel des ionc
serlyken lichaems daer sy den
goods soen in ontfenck: soe ist
oec billig datse god inden ewi
ghen coninck rijk gheset heeft
in die alre weerdichste stat die
god gheleitten mocht ende con
de. ende daer om sy byllig god
danckē sel en wi mit hoer. **V**il
defonsus spreekt inden boeck vā
den godliken woeninghen: **D**aer
marien opuaert die heeft ons
god tot groeter nutticheyt ver
leent en gheordiniert. op dat si
in den hemel onse trouwe voer
spraeckster is: en opter eerden
onse behoederliche en bescherme

teghens alle wederstoet. **D**aer of
 spreekt suldebertus in sijne ser-
 moenen een. **D**at is ons die al-
 re groetste nutticheyt en eer en
 weerdicheit: dat maria alle tijt
 sonder oflaten in hoerre heer-
 scappyn altoes voer ons bid-
 det. **B**ernardus spreekt in enen
 sermoen. **D**ie keyserlike moeder
 en maghet die is een wech on-
 ser behoudenisse voer ons ghe-
 worden. die is een wech weder-
 omme van ons tot god. ende he-
 uet allulke ghenade gheuonden
 hi god dat sy den lundaer deser
 werlt oflaet verweruet. den sy-
 ken aerledie. den verdwaelden
 brenckt sy weder ten rechten we-
 ghe. den suerden gheeft si crach-
 te des herten. en den bedroefden
 troest. **D**es ghelikes spreekt an-
 celmus in enen ghebete. **A**lloe
 van marien al hemelrijck wert
 veruruechdet: also wert na hoer
 al eerrijck vertraestet. **B**erna-
 dus spreekt vanden woerden die
 ihesus xristus anden cruce sprac
Wy hebben nu enen sekeren toe-
 ganck tot god en ouermits ma-
 rien **W**ant also als ihesus xpi-
 stus voer ons toent syne vader

sijn wijf wonden: also toent voer
 ons die moeder der onsermher-
 ticheit hoer borsten hert en lijf.
 ende hy en mach hem niet wey-
 gheren wanneer si voer ons bid-
 den. **H**et scriuet bonauentura.
Maria heeft allulken ghewout
 beleten hi hoere soen ihesus xpi-
 stus: dat sy ons meer ghenaden
 en troest en hulpe in allen sake
 verweruen mach alleen dan of
 alle enghelen en heylighen mit
 malcanderen voer ons haden en
 si niet **D**at scrift die inden derde
 boec vanden godlike sinne. **M**a-
 ria die is sculdich allen lunda-
 ren te helpen want si is gods moe-
 der gheworden doer der lundaren
 sculden wille. **A**lloe hoer soen
 ihesus spreekt inder ewangelien
Ick en bin niet ghecomen om
 der gherechtigher wille. mer om
 der lundaren wille: op dat ic se
 roepe tot penitencien. **D**aer na
 spreekt ancelmus tot onser vrou-
 wen in enen ghebete dat hi na
 hoer ghemaecht heeft. hi spreekt
 maria dijn soen is ghecoemen
 ons te behouden: ende daer om
 moechdi onse lundē na ons ver-
 driuen **G**hi verweruet ons alle

ghenade van uwen loen. **D**ijn lo
ne is ghetomē dat hi den verlo
ren lundaer soekē wil: mer ma
ria du byste die gheen die hem
vondet. en hem al heel ons ver
weruet. **W**i spreect oech. **W**i sla
pen wi waken. wi sijn gheuan
ghen. of in arbeit of ledich of
wat wi doen. so heb dy maria
altoes groten vlijt tot ons hoe
ghi ons uwen loen ghenade ma
ken moecht: daer om dat dine
vuerche dan mit ons te groter
wert. **I**n enen sermoen spreect
bernaerdus. **D**at maria hadde
alle duechden die ze gheoefene
worden. en die sijn seer te prise
mer voer hem alle prise ick dijn
barmherticheit die ghi hebt ouer
den lundaer. want sy duert soe
langhe: thent aenden ioneste da
ghe alle den ghenē die u aenroe
pen. **S**i alsoe wijt: dat si spreit
ouer alle eertrijck. sy is soe ho
ghe dat sy op gaet tot gode die
u niet weygheren en wil. **S**y
is alsoe diep: dat die syelen in
den veeghenuer daer van ghe
troestet werden. **D**at is een on
legghelick stat der weerdicheit:
dat ghi den gherechtighen ende

den lundarē alle tijt snel sijt en
bereyt te helpen in al horen no
den. spreect bernaerdus in enen
sermoen. **M**aria men en mach
u van allen menschen niet die
pers vermanen. **A**lexander spre
ket ouer den ymme. **M**ie maria
stella. **D**atmen tot u spreect ver
toent u dat ghi moeder sijt: wā
mit dien woerde is die heilige
keizerinne alle lof gheboeden.
Ancelmus spreect in enen ghe
tede. **D**u biste die grote maria
also ic seker bin van u dat ghi
mi welbaten ghenade ende loen
gheuen en verweruen moecht:
en daer om du hemelsche keizer
inne hemelrijcks ende eertrijcks
ende gods winsterliche. ende een
hoet des leuens. ende een doer
ter salicheyt. en een doerganch
alles gheluckes. ende een wech
ter verlueninghe. ende een toe
ganch der weder brenginghe
ter verterueder. **I**ck bidde u do
er ter vruchtberre gheboerten.
en bider schoenheyt die ghi by
uwen loen heerlyck en rikelike
biseten hebt: dat my van u ghe
nade ende oflaet werde gheghe
uen van alle myne lunden. ende

mi eē innichlic heilich leuē ver
lenen wilt en mi sonder einde e
welick behoeden en beschermen
wilt teghens al dat mi hinderli
ke is amē Dit spreekt anclmus
en is te mael een clein dinck.
dat ic ewaleste oude u minnēde
siel vander minnendliker hemel
scher keiserinnen gheleert hebbe
teghens dat groete lof dat van
hoer te scriuen waer: des doch
niemant ghenē einde comen en
mach dat men alle gode beuelē
sel. Doch so leert by marien le
uen hoe ghy den gulden thronen
alsoe mit hoer ghespisen en ghe
pisen moghet: dat god crachte
lic in besit. **D** mynnende siel en
al die gheē die hem des boeces
ghenieten moghen die bidde ic
leer oetmoedelic dat si mijne tot
god neerstelike willen ghedenc
ken in hore ghebeden

Die dertiēde oude heet Elmar
ende leert ons vander godlyker
wylheit en datter toe behoert.
en wat hoer cracht is ende hoe
mensse oesenē sel in alre wise na
den alren besten

Od vasteliken beli
e ick dertiēde oude
lof ende prijs si der
ewighe wylheit:
die alsoe edelic en verstandelick
doer mynē ewalesten voergaen
den ouden minen gheselle godli
ke waerheit ghesprokē heeft. En
want die ewighe wylheit in mi
nē gūten gheselle ghegoten heeft
wt den ewigē leuendighen hoer
ne: van dien onse heer ihes? xpi
stus spreekt inden ewangelio.
wie daer of drincket die en dorst
tet nūmermeer. en ghewint dat
ewighe leuen

Van godliker wijsheit

Otter ewygher wijsheit
wile ic ghy oude u minne
de siel op dat ghy mitter wijs-
heit verciert den gulden chroen
heerlike schoen. want sonder die
godlike wijsheit en omach nie-
ment niet: en daer om dat een
heilich mensche inder ewigher
wijsheit onverwandelt sel bli-
uen als die sonne als salomon
spreect. **G**hi en selt niet wanen
dat die ewighe wijsheit anders
zet si dan die waerheit daer in
mē liet en behout dat hochste
goet **A**ugustinus spreect van
den vrie wille **W**ijsheit en wert
in ghenre stat begrepen. en sy
is doch in alle steden: van butē
ommaent si den mēsche. van bin-
nē leert si wat mē doen en latē
sel god tot enen welbehaghen
Die mēschē die godlike wijs-
heit merke die keren hē in dat
alre beste: en si en mach nā nie-
ment okeert werden noch ver-
oerdelt **D**ie ewighe wijsheit seit
doet salomōs mont **I**c bin wt
ghegaen wt des alre hoechsten
monde eerste gheborē noer alle

creatueren **I**c bin gheborē noer
al een vrucht des suetē smakea
en alre weerdicheit **I**c bin een
moeder der schoenre mynnen:
vrucht der bekēnisse en heilighe
toeuverlaet. **A**en mi is alle ghe-
nade des leuens en der duecht.
die my hoert die en wert niet
bsmaet: en die in mi werke die
en mach niet sundighen en die
mi slicht die ghewint dat ewi-
ghe leuē. **N**och veel meer nut-
ticheit leest die ewighe wijsheit
hoer seluen toe: alsoe salomon
spreect inden boeke der wijsheit
Daer om sel hē een billig daer
toe seicken en hem mit neernstē
daer toe stellē **A**ls spreect seni-
ca in sijnre epistolen een. **I**ck
weet wel dat niemant wel ghe-
leuen en mach. noch liden ver-
draghen sonder wijsheit. want
wāneer ghi alle dinc hebt son-
der wijsheit en hebdi niet wane
sy is dat alre eerste werck tot
enē goeden leuen mede te comē
Wiele soect en vjnden wil die
sel van hē of legghen alle eert-
sche hordē. en sel een diepe gra-
ue in sijnre hertē graue tot dat
hy vjnde den scat der wijsheit.

Dat alte eerste beghin der wijs-
 heit is een loeflick leuen spreek
 gregorius nazancenus: en een
 rein ghemoede sonder oflatē tot
 god te houden en dien claerli-
 kē verenicht wert en heilich in
 heilicheden versellet wert **E**nde
 dat is eē claer wijsheit die niet
 van woerdē en vliet: mer in al-
 len duechden hoer vertoent en
 daer in bliuet. **T**en wil oeck
 nergheint wijsheit woenē dan in
 enē vredeliken herte **V**ander ar-
 ken noe spreek hugo van luns-
 te victoer. **W**anneer des men-
 schen herten noch becomert sijn
 mit tijeliken saken die en mo-
 ghen niet wetē wat wijsheit is
 en die mit vleyschelijker liefden
 becommert is die en moghen
 niet wetē wat wijsheit is. ende
 die sijn wijsheit ontzeet. **W**ie
 hem van binnē wel bedenct en
 sijn synnen en ghemoede te sa-
 men vergadert en van wtwen-
 dyghen hem te mael of scheidet
 en hem al heel daer ofrect die
 is ghekeert tot contemplyeren
 die ewighe wijsheit **V**latet seer
 valse tot vercriginghe der wijs-
 heit dat ghi u teghewoerdighe

leuen in god ordiniert. en u toe-
 comende leuen wel noer syet.
Want wie sijn noergaende leuē
 niet wel en bedenct die heeft sijn
 leuē verloren: en die sijn teghen
 woerdighe leuen in god niet en
 ordiniert die is onuerstandel: en
 sijn leuen is sonder vrucht. **E**n
 wie sijn toetomēde leuē niet en
 voersiet: die wandelt onseker in
 sinen leuē. **D**aer vā spreek seni-
 ca in sijne epistolē eē **A**ls wijs-
 heit becommert is mit sakē die
 mēschelic en niet godlic en sijn
 en niet en denct van voerledē
 en teghewoerdighen en toecom-
 den dinghen. en ghebrecklyke en
 vergāclike wijsheit oefet: in diē
 mensche en bliuen niet die ewi-
 ghe dinghen. **T**ot enē gheme-
 nē orber hoert alre meeste wijs-
 heit: ende waer die wijsheit den
 mensche aen neet. daer valt hem
 toe lof eer ende weerdicheit. **I**n
 wijsheit oefent mē wijsheit des
 leuē. en verdziuet onduecht en
 boesheyt spreek tulus in sijn-
 re boeken een. **E**n daer om die
 dwaalen verlmaden die wijsheit
 want sy den noerghanghen en
 noch den teghenwoerdighen

Den dertienden ouden.

tijt noch den toetcomenden tijt
niet en achtē: noch wetē en wil
len dat alle wijsheit vā god co
met. en een yghelic mēsche mit
wijsheit tot god comē moet
wijsheit wert ghebozen vande
vader en die wijsheit is gods
soē doer die wi gheleert sijn in
alre waerheit. **A**lso ihūs xpūs
ghesprokē heeft int ewāgeli. **I**c
bin wtghegaē vādē vader en ic
bi ghecomē in dese werlt: en al
dat ic vā minē vader ghehoert
heb dat heb ic v gheleert dat is
ewighe wijsheit sēder welc nie
mēt god en mach behagē noch
behouden werden. **O**uermits
der wijsheit heeft god alle din
ghē gemaect. **A**ls dauid spreekt
indē souter. **W**āneer die wijs
heit coēt in des menschen herte
en siel so wert alsulken crachte
inder sielē dat si die siel sonder
oflatē op dat hoechste ende op
dat beste drijft: en hoer verleet
alle dwalinghe en alle boelheit
so dat die mēsche niet sundighē
en mach noch en wil. **D**aer vā
spreekt alanus inden boeke vā
der claghe der natuerē. **D**at wt
der wijsheit des menschen sy ele

ghebozen wert en den edelē scaf
der goeder consciencien. en oeck
die vrucht der ynnigher minnē
Wijsheit is oec die sōne die dat
licht gheuet inden ghemoele en
driuet die duisternissen. ende
daer vā dat herte gheedelt wert
als dat wellustyghē paradijs.
Wijsheit swandelt enē eersche
mēsche in enē hemelchen men
sche. den dootliken in enen on
sterflichen: den vleyscheliken in
enē godliken mēsche.

Wat crachte in wijsheit is
Oynnende siel leer ic der
yende oude dat wijsheit
is een natuerlike crachte: ende
een verstandelike duecht en een
doergheborsten edel verstandel
heit. **W**ant dat spreekt aristoti
les inden boeck vanden hoech
sten synnen. **E**en wijs mēsche
sel alle dinck bekennen. en be
kende dynghe mit sekeren sa
ken bloetelic connen begripen
ende nyements vraghen behoe
uen. ende al dinck van hem sel
uen kunnen ordinieren naden
besten totten godliken synnen.
So is wijsheit eē groet natuer
like gawe die den mēschen alleē

van god inghestort wert: daer mede hi leert bekenne wat godlic is en menschelic is te onderscheiden. in gheeste ende in spreken en in ghenaden te vertoene sons welprekens. **O**zonisius spreekt inden boeck vanden godliken name **D**at is oec wijsheit inden gheoefenden werken een verlameninghe alre verstandeliker duechde: **A**lso seneca spreekt in sijne boeken een. **E**en wijs mensche en wert nimmermeer bebroeft van ghenē liden: sijn gheмоede is altoes in ruste en in vreden en sijn hert trece aen hē als den ademant. **W**at den leue duecht. lof. en prijs geue mach dat trecket wijsheit al an hoer. **A**mbrosius spreekt in eenre epistole **D**at een wijs mēsche niet en wert te brokē van anste. noch verwandelt van ghenen ghewelde: hi en veruruecht hem niet vā sijns selues ghelue. noch en laet hē truerē. noch verwinnen. **E**n waer wijsheit is daer is dat gheмоede crachtich ende sterck **D**ie wise mā sel alle tijt ghelijc wesen in enē sinne. niet gheминet noch ghemeeret vā

der verwādelinghe deser vergākeliker dynghen: en en sel hem niet laten omme stoten mit valschen leeringhe of wisinghe. en sel stadich in gyzisto bliuen en gheueket in mynne. en ghewozelt wesen inden gheloue en sel oec lichte als die sonne in alre gherechticheit en waerheit soder eynde. **D**ie wise mēsche sel werken. mer niet inden scatte die die motten en roest verderue en vergākelic sijn. mer inder vstaelre verstaenisse en inden ewigē scatte die godlic sijn en nimmermeer en vergaen. **D**ie wise mēsche en sel niet begerē te houden dā alle tijt duechden te oefene in alle sinē werke: en eerherheit conē in alle sinē wanderighen. en wewēdighe onghelaet te scurwen. **W**itte wilen en voersicheighen sel hi hē versellen en verenighen. en alle dwaalen sel hi vlien en scurwē: dat leere ambrosius. **D**oet u oec voer die bezoghen wijsheit deser werlt die inden menschen dicwile regneren: en ydelheit en verlamenisse nyemant ghebrac en laet hebben in bedrieghen en in laster.

Den dertienden ouden.

Hi is hofe en en mach niet ho-
ler sijn want si en of gunnet ho-
ren naesten gheens goets. **A**lso
ons gregori? wel sclaert ouer
iobanes boeck en spreect. **W**ijl-
heit deser werlt bedect dat herte
mit gheuensder bedriechnisse.
en bedect die sonne. dat is ghe-
rechticheit mit verburghenen
woerden en valscher wysse ende
werkē verstoent hi waerheit en
gherechticheit te soeken maect hi
valsche. hoer sleet alle edele ghe-
rechticheit. en hoer gheliefte al
bedrieghinghe en valscheit. on-
edele ydelheit soect si in waerli-
ker eren: en versmaet die mo-
ghenheit der duechden. **G**oede
werkē te volbrēghen is si we-
derspannich: en wat si mit ghe-
uēder hoelheit niet volbrēghē
en mach. dat verbercht sy mit
bedrogheñre sūdlicheit. **D**aer
om so en mach niemēt godlike
wijsheit vercrighen: die hē der
werldiker wijsheit niet ontslaē
en wil. **G**anse en gherechtighe
wijsheit vint een yghelic men-
sche of hi wil spreect bernard?
in eenre epistolen: in herten in
monde en in werkē. **I**nder her

tē of ghi u sundē biddende mit
wenē beclaghē en u sundighe
leuē noert meer vliet: en dit le-
uē der bedrogheñre werlt noert
meer oflaet en te mael sstoert
als een vergāclie en een ondue-
rende goet. en mit allen toeu-
laet des hertē begherende sijt na
den ewighen goede. **G**hy vint
oec die rechte wijsheit in uwen
monde. of ghi vergheuet uwen
sculdenarē opter stat daer ghy
hē machlich sijt: en of ghi god
dācher sijt alle sūre ghenadeli-
ker werkē die hi u menichuou-
delikē verstoent heeft. en of alle
uwe woerde leerlic en vruchte-
ber sijn alle den ghenē diese ho-
rē. **G**hi vint oec die gherechte
ganse wijsheit in alle uwe wer-
ken of ghi also rein sijt dat alle
vleischlike wellust in u verdo-
et. en alle werelike troest van
u verdriuet: en alle liden en we-
derspoet verduldeliken verdra-
ghet. en in allen godlikē dien-
stē u ghehoersamlick verstoent
sonder enich verdrieten. **D**it al
spreect hugo in sūre boeken
een. **D**en hoechsten troest is al-
lē leuendighen menschen vlijt

te hebben totter wijsheit: want die hoer vint die is gheluckich en die hoer volcht en besit die is salich. Die gherechtighe mensche sel also wijs wesen als gregorius ons leert. Dat hy om gheenre houwerdiē wille gheen ypocrisis doen en sel. Want alsoe als sijn hert is alsoe sellē sijn woerden wesen en sijn ghesdachten en sijn woerden en sijn werke sellen ghelike heilich en oetmoedich sijn. Oec sel die wile man die waerheit lief hebben en minnē en die valscheit vliē en goede werken alle tijt vertonen en bose dinghen lieuer mit den dan volbrēghen. Gheen make en selby ouer nyemant doe versmaetheit selby aen u werdierē tot enen verdienenden loen. Ambrosius sprekēt dien ghelike van wijsheit. Dat een wijs man alle dinck cunnē sel. ende mogelike en herde sake sel sachtmoedelike liden: en alle dinghē ten besten brengen en alle saken kunnen ordinierē en wisen ten goedē. Want rechte wijsheit woent biden alen hoestē en inden ouersten wympel der he

scheidenheit. Bernardus spreeket ouer der mynnen boeck. Alsoe totter duechden horen versmaetheit statelike te liden en te verdragen. alsoe hoert totter wijsheit in weder spoet hem te veruruechden en dat herte sterck te makē tot duechē als een gods game te oefenen daer mede mē wel suet en vint hoe seer goet is dat herte in alre wijsheit te seickē. Richardus spreeket indē boeke vanden stouwenden leuē. Ten is gheen dinck inwendigher te minnē dā wijsheit noch sueteliker te besittē. Want veel menschen waren gheern wijs. ende en sijn daer om niet wijs dat si gheern wijs waren. mer die hem na wijsheit stellen wil en hem daer toe seicken wil die te ghewinnē die mach wel wijs werden. Den wisen en is niet meēde noch sellen dan dat den duechden onmogelick is. Dat spreeket ambrosius in eenre epistolē tot constantino den keyser. Ende daer om waer die wyse staet of gaet of lyttet daer scaet hi alle dinck sijn: hy is in allē stedē borgeer en te hūis ende

nerghent gäst noch pilgrim

Doemē wijsheit oefenen sel
in alre wilen na den alre bestē

En du minnēde siel weet
vā mi dertiende oude dat
niet en is riker noch sekerre tot
des menschen salighe leuē dan
hē te seicken wijsliken te leuen
van binnen en van butē. Also
leert hugo van sunte victoer in
den derden boeck vander arken
noe dat hy al ghescreuen heeft
van wijsheit: en ghelijckt u tot
enen hoem die ten eerste mael
van enen sade ghesaget wert da
er na ghewatert. Daer na sterft
dat saet inder eerden. daer nae
worteltet. daer na schietet. daer
na gaetet op. daer na stamme
tet. daer na sprutet hi en spre
det sijn tacken. daer na louertet
daer na bloitet. daer na draech
tet vrucht. ende daer nae ripet
die vruchte. daer na scudmen
se of. en daer na eet mense mit
begheerten. ende alsoe ghelyker
wijs is die wijsheit inden vrien
den gods. En daer om so weet
van my dat ghi godlike wijs
heit in u selt sagen mitten sade

der godlyker anken: ende vast
wateren mit godlyker gracen
en in lates stammen mit lyden
en in u lates wortelen mit ghe
louen. en in u lates scieten mit
goeden ghedachtē. mer mit rou
wen gaetse op. en mit begheer
ten nae god soe wasset hy. ende
in mynnen soe stammet hy en
mit toeverlaet groent hi en mit
voersichticheit groeyt en sprut
hi en spreit sijn tacken ende mit
eerberheit soe bloeyt hi ende lo
uert. en mit duechdē so draghet
hi vrucht. en mit verduldicheit
soe ripet si. en mitten doot leeft
mē die vrucht of. en mittē scou
wē gods ghenietmē die vrucht
en eiense sonder eynde. **I**n de
hoems aert ende ordinieringhe
leerdi mynnēde siel die ewighe
wijsheit begripen en ghewinne
en behoudē of ghi hoer mit vli
ticheit volcht. **G**hi selt dan eers
te die godlyke wijsheit mitten
sade der godlike vrese sagen in
u: want godlyke vrese is een
aenwanch der wijsheit. spreekt
dauid indē souter **V**rese te heb
bē brenghet ons mynnen te oefe
nen want wanneer vrese leert

sorghe te verdrue: dien leert sy
 dat hoechste goet te mynnen.
 Dat saet is inder eerden dorre
 ende onvruchtbaer te sy dattet
 ghewatert werde mitten water
 der godliker ghenaden: also dat
 ghenade of wasschet vanden sa-
 de der vrese onsuuerheit. en sy
 ons hrencht in een vruchtichheit
 mit begheerte te houden ende te
 oefene gheestelike werke. **W**ant
 sonder ghenade is die vrese dor-
 re in alle hore werke: wat dat
 water der ghenaden is nut en
 noet tot alle godliken oefenin-
 ghe. **D**aet en water make daer
 na dat coern steruede inder eer-
 de. en als dat coern niet en ster-
 uet inder eerde so en hrectet ghe-
 ne vrucht spreect onse heer in de
 ewangelio. **T**ot wijsheit en ca-
 noch en mach nyemant come
 hi en sterue voer aen van alle
 lust en troest deser werlt. en wa-
 neer u der werlt troest ee bitter-
 heit is so si di der werlt ghestor-
 ue en dat maect vrese en ghenade
 die u beide daer toe helpe en
 stueren. **W**ijsheit is een vrese en
 ghenade. en wil ghewortelt wer-
 de mit sterke vaste gheloue: en

waer gheloue niet en is daer
 en is gheen werke gode ontfan-
 lic. spreect sanctus iacobus in
 eere epistolen. **W**etet dat ghe-
 loue is die rechte wortel totter
 wijsheit en oec totten ewighen
 leue. also die tiende oude voer
 mi ghewiset heeft van gheloue
Mit goeder aedacht op wasset
 die wijsheit inden mensche. **W**a-
 neer die moet des menschen ly-
 den en verdriet liden mach en
 wil. en dat ghemoede een mede-
 liden heeft mitte vrienden gods
 en snel in goetheit is alle goe-
 den wille te volbrenghen. **D**aer
 na gaet wijsheit mit rouwe op
 en wanneer si op gaet dat die
 waerheit inder sielen gheopent
 wert. en van rouwe ende van
 onwetenheit verzydelt wert ende
 dat ghemoede doer luchtet wor-
 de. ende men maect ene kleinen
 poel van heter minne doer dat
 herte die alle sunden en smette
 wt neghet. en oec alle duister-
 nisse so verdruet dat me daer
 in vinder den schijn daer in me
 begripet die godlike wijsheit.
En also gaet si op in godliker
 begheerten en soe wasset si op

Ende daer na als in hore ghe-
moede verdreue wort den smet
te alre misdaet. soe keert sy op
hoer ghemoele in enen claren
spieghel daer hoer in beieghet
een vzeemde verlichtinghe ende
een inbeeldinghe: dat sy te vo-
ren nie bevonden en hadde. En
dan soe verwondert he dat ghe-
moede daer in: dat hem verbor-
ghen heeft gheweest. en soe ver-
uruecht hi he des dat hi dat in
he ghevonden heeft. en so spoet
hy he na het en het en alle tijt
dieper na alre hegeerte. En dat
is oec wassen in wijsheit en in
minne: want also als die stam-
me staet op sinen wortel. en al
sin tacken en bladeren en vruch-
ten staen opten stamme also is
minne ee onthout alre wijsheit.
En wanneer minne niet en is
daer scatne wijsheit in dwael-
heit. Wijsheit groeyt in toever-
laet ende en bedrieche nyemant
ende heeft alle tijt een gheden-
kenisse tot onleggheliker ewi-
gher vruchden. ende voersiet
die wijsheit dat sy die vercri-
ghen mach die hoer nummer-
meer ghenomen en wert. Mit

voersichticheyt soe spreekt die
wijsheit: ende spreyt de hoer tac-
ken van hoer. Sommighe tac-
ken gaen op in wijsheit bouen
hem alsoe die mitter scerpheyt
hoers verstandes opgaen boue
alle natuerlyke contemplacye
ende dringhen bouen alle dyn-
ghen doer die hemelen: ende be-
yeghenen god te bescouwen al
soe als hy is. Sommighe tac-
ken ghaen nederwaert daer in
die wise mensche toecomende sca-
de ontoliet ende hem niet op tijt
lick goet en verlaet: ende en so-
ghet noch voer gheluck noch on-
geluck. En wat he quaet of goets
toevalt daer hout hi he ledich
en vri in: en dat hoert der wijs-
heit toe dat si mit menigher leie
wise en vlijt. en mit veel duech-
den spreyt die wijsheit hoer tac-
ke. thent dat si hoer tacken bre-
ghet in een godlic welbehaghē
en i voersichticheit. dat is hoer
een lustich spruten. Mit duech-
den bloiet die wijsheit want all-
men voersiet dat hider bloesem-
deel vruchten comen sellen: al-
soe selmen weten dat van veel
goeter werke veel ewichs loes

coemt **W**ijshheit blozet oech in
toeuerlaet en in erē: want als
een onghelatiche mensche een
dwaes ghewardiērt wert. also
wert een eerbaer wandringhe
ghēprijsē aenden wylen. **W**ijsh-
heit die wasset: ende toene niet
inden duechdē **E**n vrucht goe-
der werken in duechden is een
verborghē goede meninghe en
wie sonder duecht eē goet wer-
volbrenct doet der mensche wil
dat is een bloem sonder vrucht
Mit verduldicheit soe rijpt die
wijshheit. en daer om selmen in
allē goeden werken volherden
tot indē eynde in alre v̄duldic-
heit: wāt wie eer oflaet nā goe-
den werckē eer dat eynde coemt
dies vrucht valt ontidich van
dē boem. **E**n wie volherdet tot
inden eynde die wert behoudē
spreect onse heer inden ewange-
lio. **M**itten dode lesen wy der
wijshheit vruchtē of. want wie
in wijshheit sterft die wert ghe-
uort in die werlcap des ewig-
ghen rijcs daer hy in ghespiset
wert mit salighen aēlschijn des
godliken scouwens en ghenie-
tens en mitten teghenwoerdi-

ghen inlichtinghe der godliker
maiestaet. **D**es boems aert nā
der wijshheit scrīft hugo nā sun-
te victoer van woerde te woer-
de **E**n wie des boems ordinie-
ringhe hout die wert hyer sa-
lich in werkenden leuen: en liet
god ewilike in sūre wijshheit
in des ewighē vader lant **W**er-
ket des boems aert wel dat is
u goet: spreect augustinus in-
den boeke vāder stat gods **D**ie
siel en is van hoer seluen niet
deelachtich der wijshheit. mer
doch wert si wijs nā god: wāt
als die sonne die lucht verlicht
mit horen schijn. alsoe verlicht
god mit sūre wijshheit die siel
dat si wijs wert in alre versta-
telheit **H**et spreekt ambrosius
Die wise mēschen sel hem schei-
den van allē luste des vleisches
en sel sijn vleische onthēē van
allen tijtliken dinghen en ont-
vreemden van eertschen saken:
wāt wie sijn toeuerlaet in god
legt die is meer eens mit god
dan of hi woende mit god op
ter eerden. en daer mede so ver-
crighet hy die wijshheit gods
sonder eynde **W**ie wijshheit ghe-

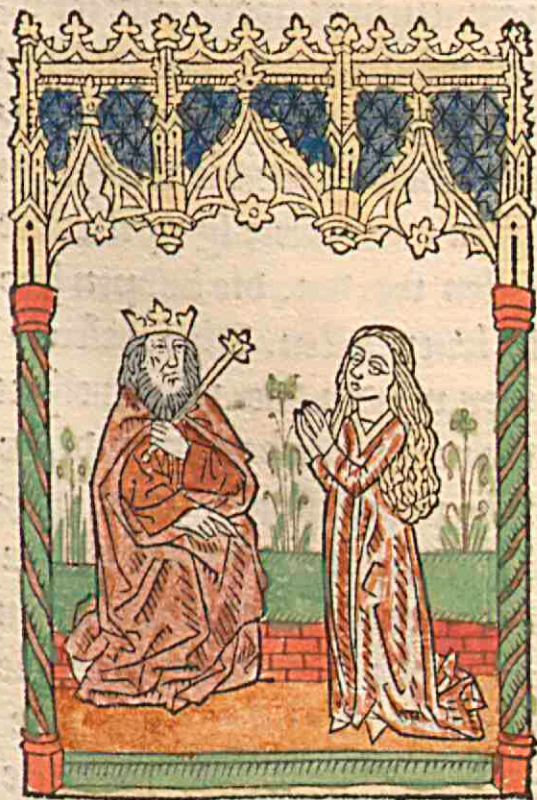
Den tertienden ouden

winnen wil spreect pictagoras
die hydensche meester die sel al
le cranchiden wilstotē van sinē
liue: en onreinicheit verdriuen
van alle sinen leden. **H**i sel hem
ewich maken en verdriuen on
naerdicheit en onwetentheit we
sinen moet en onuerstandelheit
wt sinen synne. opten veldē oer
loghen ende striden vlien. in ste
den weder partien haten. inden
huse quaetspreken ende kzuē
miden. inder herten vrede myn
nen ende in allen saken matie
heit houden. in hem seluen on
duchde te haten. die hy in enē
anderē hatet. ende wat hi goets
siet of hoert dat sel hy volghen
also veel als hy vermach. **W**ij
heit en mach nyemant vjnden
dan in enen rustighen herte en
de in enen vreedsamighen ghes
moede spreect cassiodorus ouer
den souter. **D**ie mensche sel eer
ste sijn leuen straffen en beteren
in alle dinghen eer die wijsheit
te soeken of te vjnden si spreect
die glosa ouer den souter. **W**ij
heit soect ghetuuchnisse der wer
ken. wijsheit sonder vreden en
is niet een gaue. mer een male

diccie der verdooemenisse spreect
die glosa ouer matheus ewan
gelium **W**ie wijsheit soect ende
hebbē wil doer werelike prijs
die soeckte als iudas xpistus
socht doe hy hem verriet. **M**er
diese soecht doer gods lof ende
eren wil. en doer des menschen
verbeteringhe die vjntle. ende
hy bliuet hi hem: spreect hugo
vander arke noe. **D**aer om sel
bi wetē dat die wijsheit die god
in hem seluen heeft alsoe leer es
tel in hoer seluen is dat hy weet
ende vermach alle dunck: toeco
mende saken ordyniert en voer
siet si en scicket en rechet al dat
gheworden en ghemaect is. en
oec noch gheworden en gheschie
sel. **D**ie voer siē behout hi bidē
ewighen leuen: en die verloren
verdoet hi. **S**i gheest enē gheli
ken dat hē toebehoert na eēs g
gheliken verdienen. en doch des
in hoer seluen niet te mynre en
is: spreect hugo vanden leuen
sacramenten. **D**it hebt al van
mi tertiende oude du mynnē
de siele. en volchdy der wijsheit
nae mynre leren. soe voeghet u
wel te cieren den gulden thron

en oech mit wijsheit te besitten
en te reiken dat u noot is tottē
ewighen leuen mede te comen:
dat hi ons moet verlenē ihesus
christus die die wijsheit des va-
ders hi wien alle dinck ghema-
ket is hē is lof in ewichiden

Die viertiēde oude heet Ephe-
sier en leert u vander godlyker
scrift van const ende van horen
lof en hoemenle nauolgen sel
ende wat groeter nutscap sy in
brenghet.

Buen alle die leren
die yemant ghele-
ren can of mach so
is dat heylighe e-
wangelyum die alre hoechste
ende heyligste leer: want het is
die leer ons heren ihesu christi.
Wat god die vader heeste ons
seluer gheleert en gheleert doet
sinen eenghehooren soen: als hy
seluer spreekt inden ewangelio
Mijn leeringhe en is niet myne
mer des gheens die mi gheleint
heest des vaders. Ende tot eente
ander stat spreekt onse heer in-
den ewangelio. Wie wt god is
die hoert die woerden gods: en
wanneer alle dinghen vergaen
soe en vergaen gods woerden
niet. ende sy bliuen ewelick. De-
se en ander woerde en leeringhe
en wijsinghe treckt mi viertien-
de oude daer toe. dat ick u myn-
nende syel daer toe wisen mach
dat ghi inter scolē der heiligher
scrift vander godliker leer ende
const leren mogheste: daer ghy
u mede voecht tottē gulden thro-
ne. Want die heylighe scrift en
de godlyke leer ende dat woert
gods ende goede sermonen is al

Den viercienden ouden

een syn en een materie: en wie
mit vlijt die leest en mit neer-
sticht die in syn herte scriuet.
en behout die is salich spreect
onse heer inden ewangelio. **I**ck
nertiende oude leer u godlyke
const te studierē nader wijsheit:
daer van u minnende siel mijn
gheselle die dertiende oude voer
my gheleert heeft. **W**at dat spre-
ket die glosa ouer sunte mathe-
us ewangelium. **D**at gheen mē-
sche wijsheit hebben en mach
noch verstaen en mach die da-
er derst dat lichte der godlyker
leren en const: die in hoer alle
wijsheit besloten heeft. **G**odli-
ke scrifte is goet tot alle den le-
uen dat god welbehaghet ende
een yghelick mensche inder tijt
ghehebben mach: ende daer om
mynnēde siel wat u alle die ou-
den voer my gheleert hebben:
dat hebben sy u bewijst wt der
godliker consten. **E**nde daer hi
merckt dat die gulden throē der
gheminder syelen nyemant ver-
cieren en mach dan die heylighe
scrifte: want sy is een moe-
der der godliker consten. **D**en
mach oeck sonder die godlyke

const nyemant in enen godlike
toenemē noch god welbehaghe-
ten waer dat een mēsche had in
ghegoten const vanden heilighē
gheest. **D**ie doch mitten heylig-
hen gheest niet alre malck ghe-
gheuen en wert: ten dede dan seer
groeten noot alsoe dat dede doe-
den heylighen gheest den ewalef
apostelen ghegheuen wert inde
beghin sel der heiligher kersten-
heit. **M**ercke wat iheronimus
scriuet ouer den souer vanden
prijs der heyligher scriften: ende
hy leit. **I**nder godliker consten
vint die mēsche alle dat tot syn-
re nutticheyt hoert: ende tot al-
len manieren van goeden leuen
hy vint daer in wat die kind-
der suken sellen: die ionghelijn-
ghen waer mede sy ghestraffet
sellen werden. die knapen hoe
sy leuen sellen. **D**ie ionckrou-
wen vinden daer in scamelheit
die vrouwe behoetheit ende eer-
lyke wandringhe. **I**nder heylig-
ligher scrifte vinden die weesen
horen vader. die weduen horen
verrechter: die armen horen be-
schermer. die pilgrymme ende
vreemden horen onthouder ende

hoer ontfanger. die coninghen
 hoer wijsheyt. die rechters ho-
 ren anse. die bedroefden horen
 vertroester. ende die vrolike ho-
 re maticheit. die toernighe hoer
 stillinghe. die meysteren hoer
 consten. die ionghen hoer leer-
 ringhen. **I**n godlyker consten
 wert ons gode vertoent. die af
 goden worden helpot. het ghelo-
 ue wort ghemeerret en ghebrez-
 det: ontrouwe wert verdoemt.
 gherechticheit wort gheopenba-
 ret. lunde ende hoelheyt te niet
 ghemaectt bermyticheit wort
 gheloest waerheit bekent. en val-
 scheit verdreuen. **W**en wijnt
 oeck inder godliker leren: waer
 mede me god mynnen leert en
 eweliken scouwet ende gheniet.
Des ghelykes spreekt paulus
 van rauenna in synre epistolen
 een. **A**lre wetenheit ende wijs-
 heit cracht leyt aen godliker le-
 ren. **S**elmen den lande bescher-
 men en vrede onder den volcke
 maken waerheit houden en val-
 scheit verdriue. duechte oefenen
 en onduecht vlien dat ghaet al
 wt der godliker consten en leer
Want inder godlyker consten.

ende leer wijnt die wyse dat hy
 noch wiser wort: die strider dat
 hoelheit in he wasset die duecht
 samynghe wert ghestercket. die
 vorste hoe hi syn volck wtrech-
 ten sel. en alle gheluc deser werlt
 ghaet daer wt en coemt wt der
 godliker scriften **D**aer van spre-
 ket lunte paulus totten romey-
 ne. **A**lle datter ghescreuen is dat
 is ghescreuen tot onser leeryn-
 ghen alsoe dat wi doer die scrif-
 tuer verduldicheit ende troestin-
 ghe hebben in allen onsen ver-
 noye **W**at nu die godlike scrifte
 u leert al dat den mensche noot-
 crustich is: soe raet u mynnende
 siel iheronimus inden boeck der
 ioncfrouwen alsoe. **D**ie godli-
 ke scrifte sel dy dicke en veel le-
 sen en horen prediken en leren:
 want in hoer en mit hoer ver-
 staedi alleen den wille gods ly-
 verbiert u alle quade werken en
 ghebiert u alle goede werken te
 oefenen en verleent u alle godli-
 ke heymelicheit: ende breucht u
 in een godlyck ghebruken. **A**-
 le die materye der godlyker le-
 ren en is niet anders dan ihesus
 christus gans ende gheheel als

een hoeft mit alle synen leden:
spreekt die glosa ouer den sou-
ter. **W**ie heilige leer is gods
môt daer doer wi gheleert wer-
den hoe wi tot godlike gheloue
gheroepen worden en van eert-
schen vresen ontvree: dat wi in
den godlike gheboden des te het
moghen wanderen ende soeken
mit huijscher cloetheit. **H**i soect
hoe men in mynnē verheffet sel
sijn spreckt linte bernardus ouer
der mynnē boeck. so scriuet oec
ylidorus. **W**ie wel en te rechte
roeren wyl die godlike conste:
die sel ghemeen dynghe leren
alre malc. en hemeliche dinghe
gemant luttel verzwighen. ende
wat verborghen en heimelic is
dat selmen alleen gods vrien-
den legghen. **M**er gregorius een
die alre beste leerre spreckt in
der godliker scrifte. **D**atmen den
sundaer doer wies wil god mē-
sche gheworden is. bekeert van
synen sunden: dat is veel groter
dan of die leer meyltere enen
boden verwekede. **W**ie leers-
re en sel oec goet toeuclaet tot
gode niet ontrecken. noch we-
der slaeghen maken mit herden

woerden: ende sel hem doch daer
bi houden dat hy wt gods vre-
se niet en ontwike. soe is die le-
re goet. **D**at spreckt oec grego-
rius tot eenre ander steden. **D**ie
leerre sel enen goeden mensche
wisen en leren enen salighe val-
te gront der heiligher scriften: en
sel den bosen leren mit een klein-
re straffighe. die anstuoudighe
stercken. die toernighen stillen.
die traghen berispen. die vluch-
tighe wederkeren. den verherden
goetlike toespreekē die cleinmoe-
dighe goeden hope belouende.
Also dat die welspreker der god-
liker lerē si een lezelman en een
wiser totte ewighen heil: en die
dat so houdē dat sijn rechte gos-
de leerers der heiligher scriften
spreckt gregorius: dat spreckt oec
augustinus inden boeck vander
biecht. **W**ie nu die godlike
dynghe niet en connen mitten
woerden wtghesprekē. noch des
menschen synne gheleren: die sel-
len hem scicken tot goeden wer-
ken ende tot aendachtighen ghe-
beden en tot heilighen ghebach-
ten en tot salighen verstandenis-
se tot god. die leren hem seluen

die godlike const en boeken. en den anderē mit hē ouermits horen goeden exempelē. **D**ie mensche is eē dwaes die daer waēt wat te kunnen en doch niet en can: en wel lerē mochte en niet en leert. noch leren en wil. ende goede const hoert en siet en die vermaet. en daer toe gheleerde lude bespot en hem en hoer leer verminnet. **W**at het spreekt cesarius in enen sermoen. **W**il dy veel goets bekenen ende wetē en goede oefeninghe veruullē so hoert die godlike leer gherne: want si coemt vanden heilighē gheest. **E**n ist dat die heylighe gheest des menschen herte van binnē niet en veruullet mit ghe naden: so is al die leer ydel en niet ontfanclic die yemant ghe doen of gheleeren mach. **D**at spreekt cesarius: ende dat hout mit hem augustinus ende gregorius. **D**aer en is inder tijt niet beters ghemaccht dan die godlike leer en die te hore ende te leren: en van hoer niet te onwiken. **E**n daer toe heeft onse her ihesus xristus grote vlijt ghedaen hoe hi enen ygheliken

mensche: die hem toe hoert tottē ewighen leuē onder wisē mach. **D**e subtilē houeschen cloechheit en diepe lynnē. den grouē slechtē mit ghelikenisse en mit betekenen: den ypocriten prediet hi herdicht den sundaren berou en barmherticheit. den rouwighen prediet hy mildicheit. den oefenaers der goeder werkē dat ewighe loē den scouwenden dat si synen vader mit hem ghe nien en scouwen sellen. den hofē ewighe verdoemenisse. also wi in allē einden vonden inden heylighen ewangelio. **D**aer van spreekt iheronimus ouer salomons boekē een. **I**n deser werlde heeft ons gode ghegheuen een costelike spylle ende dranck aen syn heylighe weerde lichaem en aen syn costelike bloet: ende alsoe costeliken werden wy oec ghelauet mitter heyligher scrifte ende leere die ons ghegheuen wort ende vlozet tot den godken monde. **D**es ghelykes spreket oec augustinus in enen sermoen. **W**ye die godlyke heylighe woerde mit moet wille vermaet ende verluimet of bespot:

die sundyghet also groetliken.
als die ons herē heilighē lich-
aem mit onghenade op die eer-
de liet vallen mit moet wille.
Dat spreekt ambrosius in e-
nen sermoē vander vastē. **W**ie
ghespyslet wert mitten woerden
ende leren ihesu xpristi. die en
behoeft niet eertscher spisen: hi
en mach oeck niet begheerē der
werlt broet die ghespyslet wert
mit ihesus xpristus leer. want
sijn lerynghe is dat hemelsche
broet. **N**em en vromt oec niet
sijns selues spise die mitten col-
te der hemelscher woerden ghe-
spyslet wert. **W**ant die godlike
leer is een insettynghe der sye-
lē: die in godliken wtspreken
doet smelt alden moet en hert
ende cracht des menschen. **M**er
die godlike scrift en mach niet
suet sijn in dies mēschen moet
wies herte alle tijt vol is scade-
liker en holter sunden ende ver-
keerder wylen. **I**hesus xpristus
spreect inden ewangelio teghē-
den hōlē gheest. **D**ie mēsche en
leest niet alleē hiden broede: mer
hi leest oec hiden woerden die
daer comē wt den monde gods

Godlike consten ende heili-
ghe leeren rade ick u vierthende
oude mynnēde siele ghetrouwe-
likē te volghen alsoe ic gheleert
hebbe. en als si ons ghescreuen
is inder ouden en inder nuwer
ewen mit allen vlyt. **A**lsoe dat
een yghelick mensche alle dat
leuen daer in vonden mach:
daer mede hy gode alle tijt ma-
ch welbehaghen. **P**aer om spre-
ket iheronimus in eenre episto-
len. **L**east dytke ende veel die
heilighē scrift mit vlyt ende mit
studieren soe vlyen van u alle
onduchden: want sy leert u
xpristus leer nauolghen. ende
leert u oeck der lieuer heilighē
leuen kenne. ende keert u herte
ende u moet tot alre aendacht
ende heilicheit en maect u god
tot enen ewighen vrient. **D**at
spreekt iheronimus ende dat
hout mit hem gregorius. **H**et
spreeket beda ouer lucas ewan-
gelium. **I**hesus xpristus heeft
ons vertoont hem seluen mit
werken die hi ons ghegheuen
heuet mit godlyker leer: ende
heeft mit synen exempel ghe-
oefent dat hy mit godlike ghe-

hede gheheten heeft te doen.

Nu mercket hoe god inder ouder ewen die godlike conſt gheleert heeft doer moïſes: dat daer mede en daer wt u leuen hē te bet voer hē vertonen mach. **H**i ſpreect oec ic bin dijn heer ende dijn god alleen ghi en ſelt gheen ander god anbeden: noch dier ghelykeniſſe maken in hemelrīck noch opter eerden. **H**i en ſelt mynen naem niet onnuttelick noemen en ghi ſelt den ſonnendach vieren. **V**ader en moeder ſel di eren: ende niemant en ſel dy doden. **E**n en ſelt niet oncuſch ſijn: en nyemant yet ſtelen ende gheen valſch ghetuich gheuen teghens uwen naekten dijns naekten wijs. noch goet begheeren in gheene leze wijs. **B**ehouetſtu deſe leer ſoe leeftſtu ewelicken. **D**ie oude ewe leert ons oeck inden derden boecke mozyſ mitter goddeliker ſcrijfte des ghelycs. **H**i en ſelt oeck niet lieghen. en ghy en ſelt oec nyemant bedrieghen: noch mit gheene cloetheit onder drucken. noch hem ſijn verdijende loen niet onthouden. **E**nde ghy

en ſelt den douen niet qualiken ſpreken: noch voer den blinden gheen ſtoetſel ſetten ouer te vallen. **H**i ſelt god onſien en niet doen dat quaet is. ghy en ſelt den mēſche niet mit onrecht verdelen. **E**n beſcemet niet den armen perſoen: en des riken aenſichte en ſel dy niet eren. **H**eerrecht oerdel gheuet uwē naeſtē weest ghewaerer des volkes. **W**ijſt niet teghens dat bloet dijnes naekten: haet dinen broeder niet in dinen herten. ende ſtraft hem guetlick. en en hout gheen wrake op hem. **H**i en ſelt oeck gheen wrake ouer niemant gheuen noch begheeren. en en ghedenct niet ofmē u onrecht doet. **H**out deſe gheboden alle: alſe god gheboden heeft inder ouder ewen alſoe wordetſte behouden. **W**at is die heylighe ſcrijfte ende die leer al en mach niemāt volbrenghe. **S**preect auguſtynus dan mit groeter verduldicheit en mit enen vlytighen aendachtighen herten: dat ſpreect hy oeck inden boecke der kerſteliker leere. **W**y ſpreect oeck in dien boeck. **W**at die ſommyghe

leſe die heilige ſcrifte daer om
dat ſi die woerde onthoudē: en
blumen dat ſi den ſyn der heili
gher ſcrifte niet en verſtae. **D**ie
ſonighe leſe die heilige ſcrifte
en laſe die woerde nae: en leg
ghen die ſyn tot horen herte en
laten die woerde nae. **M**er die
ſyn die beſte leercers die die wo
erde: en die ſinne onthouden en
mit neerſte naulghen. **W**ant
dat ſpreect ihesus xpistus in den
ewangelio. **S**alich ſyn ſy die
dat woert gods hore en dat be
houdē. **H**oe ons onſe heer ihe
sus xpistus mitte godlike cracht
die heilige ſcrifte gheleert heeft
inder nuwer ewen: dat bewy
ſe ons die heilige ghebode des
heylighen ewangelium. **A**ls
ons lucas en matheus beſcri
uen: **H**ij leert ons aldus. **G**hi
ſelt barmhertich ſyn als u he
melſchen vader is. want die
barmhertich ſyn die ſyn ſalich
ende dien volcht die godlike
barmherticheit nae. ghy en ſelt
nigement veroerden op dat
ghi niet en wert veroerdelt: en
de nigement verdoemen op dat
ghy niet en wert verdoemt.

Ghi ſelt uwe naekten gheuen
en verlaten op dat u oec ghe
uen en verlaten werde. ghi ſelt
aelmiſſen gheuen ſoe werden u
alle dinghen reyn. **D**es ghi bla
ten wilt weſen. dat ſeldi uwen
naekten verlaten. dat ghi wilt
datmē u doe: dat ſelue ſeldi oec
uwen naekten doen. **M**ake en
ſel di ouer ghyne meſche beghe
ren: ende ſelt voer dien bidden
die u haten en die u verdruckē
Wē vrant ſeldi minnen: ende
ſelt den halc wt uwen oghe ne
mē. eer ghy dat ſtof wememen
wilt nā uwes naeste oghe. **T**ot
alre malc ſeldi u dienſtachtich
byeden: en ſelt u hoeden voer
valsche propheeten dat ghi van
hem niet bedrogghen en wert. **D**
gherechteicheit en ſel di niet doe
voer die luden om ghepriſet te
weſen. ghi ſelt bidden ſoe wert
u ghegheuen ghi ſelt ſoeken ſoe
vijn dy. ende cloppen ſoe wer
dy in ghelaten. **M**it neerſte
ſel di vaſten: ende ſonder ofla
ten bidden: ende heylicheit oec
ſenen. **D** goede leuen ende leert
niet draghen aenden ende voer
dyen daert niet onſanclick en

is: also dat u leer niet bespot en worde. **W**ie u uwē rock neeme dien laet den mantel daer toe: en wie u aen u een kynnecback slaet dien sel dy die ander bidden. **V**an ghenē gheleenden goede en sel di woeker nemen: wie u voert gherechte becommert. ende u daer hindere doen wyl dien sel dy wiken. en hoeden u voer alle valscheit. **M**it desen gheboden al leert ons onse heer ihesus xpistus die godlike scrifte ende mit veel ander soeter ende heerlyker leren en gheboden en wisinghe ende redenen: en spreket aldus. **H**oudi mijn ghebode so blif di in mijnre minne: ende coemt dan tot mynen vader en ghewint die ewighe woninghe by hem. **D**ese ghebode ende dese const en godlyke leer spreekt rabanus ouer moyses hoeken: also moyses ghesprokē heeft inder ouder ewen. en ons ihesus xpūs leert inder nuwer ewen. niet en sijn alre malchs leren ghenoech. dan alleen die gheen die hem vaste hueden en hem verhoghen ende verenighē in gode ende mit god verenicht

sijn sonder enich myddel en tot hem nakē mit alre volcomēheit en ihesum xpistum nauolghen in allen synen leuen. **D**aer om spreect ysidorius. **L**eert dat ghi immer wat goets kunt dat ghi ewilike goets ghenietē moecht: dat ghi voer god niet onewelic ghesat en wert. **N**o wildy mynnende syele voert aen merckē hoe die iongheren ons heren ihesu xpisti die heylighe scrifte hebben wtghesproken: soe leert hoe petrus scriuet in sinen epistolen. **L**eggheyt ganselyck van u alle boelheit en alle bedriechnisse. ende hat en nijt. ende after spraeck sel dy myden. ende selt van binnen sijn als nuwe ghebozē kinderkyns. en in bescheidenheyt sonder enyghē stridighē sonder enigherhande bedrieghinghe. en sonder enigherhande valscheit. en daer in wassen soe werdy gode ghenamelyck. **G**hi selt u oeck ofscheyden van alre vleyschelyker begheerten die teghens der syelen striden: ende onder den menschen hebben eē goede wandringhe heiligher wercken. **W**y sel dy oeck sijn

als diēres gods sonder enighe
gheuenstheit ofte quaetheit in=
der vriheit daer u god in ghe=
roepen heeft. en hoelheit vlien:
en alre malc sel dy ere en hroe
derlike minne sel di hebben en
god ontfie in alre onderdanic=
heit **D**it is die ghenade gods.
een godlike consciencie te heb=
ben en daer in te volstaē: ende
ongherechticheit verduldelic te
liden en vdraghen alle onwee=
dicheit **I**nder gheloue eenuou=
dich. biddēde. barmhertich. ma=
tich en oetmoedich te sijn: niet
quaet om quaet doe. noch vloec=
ke om vloech gheuen. ende alre
malc wel te spreken so ghewin=
nen wi gods gunst **D**ie sijn le=
uen wel winnē en toehzenghen
wil en goede daghen sijn wil
die sel sijn tonghe vbiēden van
onnuten woerden: ende sijn
mont daer toe houdē dat si sue=
teliken spreke **W**i sel den bosen
wiken en dat goede oefenen en
den vrede soeken en die volghē
en alle tijt bereit ende ghesceit
sijn tot alre heilicheit dat is al=
dē wille gods **H**ier mede leert
ons petr? die heilighe apostel:

en wy hoer volghet die heeft
een volcomē leuen en ghe wine
daer een salich leuē mede. also
petrus scrift inder seluct episto=
len. **W**ant gregorius spreekt
Ens gheleerden mans reden is
alle tijt nut en goet **W**ant wie
hē merct en hoert die leert dat
hy te voren nie en conde: ende
wert daer mede ghebetert of hē
merct dat sijn niet kunnen een
verlumenisse is **D**aer om heeft
god ghegonnē veel goeder nut
ter leren te spreken wt der heili=
gher scrift: daer wt wy lerē sel=
len dat wi behoeuen tottē ewi=
ghen leuen mede te comen. dat
wi doch wt natuerlikē **Z**innen
van ons seluen niet hebben en
moghē **H**oe ons nu die salighe
apostel paul? die heilighe scrift
en conft leert nauolghen sel di
horen

Vander heiligher scrift hoe
mense nauolghen sel in werkē.

Dat wile ic u viertiēde ou=
de minnende siel aē sijnre
epistolē **W**i spreekt aldus **W**er=
det vernuwt indē gheest uwe
ghemoets en leet aē enē nuwē
mensche die na god gheschapen

is in heyligheit en in gherech-
 ticheit en in waerheit: en doet
 van u alle loghen. en een yghe-
 lic spreke die waerheit mit synē
 naelken. want wi te samen een
 lit syn daer gpus dat hoeft of
 is. **G**hy en selt den diuel in u
 gheen stede gheuen. en gheen bo-
 se rede van uwē monde late co-
 me: en en bedroeuē niet den hei-
 lighē gheest gods na dien ghy
 gheueket sijt. **A**lle bitterheit toer-
 ne onwerdicheit stridinghe sel-
 dinghe en alle boelheit seldi nā
 u driuen: en selt die een onder
 den anderen guetlic en barmher-
 tich syn en nauolghē gpus den
 leuendighen gods loen. en wā
 derē inder minnen gods als u
 gpus gheminnet heuet die hē
 seluē voer ons ghegheue heeft
 tot een offerhande in een roke
 der sueticheit sinē hemelschē va-
 der. **M**er onsueticheit. ghyetic-
 heit en dwale redenē en onma-
 nierlike spele dat heilighe lude
 niet en betaemt en sel in u niet
 gheuoemt werden mer dan cher-
 heit tot gode selbz vullen: en
 en selt u niet laten bedrieghen
 mit ydelen woerden. **W**ant die

nucht des gheestes is in alre
 goetheit: heilicheit en waerheit
Hiet hoe ghi sekerlike wātert
 niet als die onwise soderlinghe
 bekent wiselic den wille gods
 en wert veruullet vanden heili-
 ghen gheest dat ghi onder u sel-
 uē moecht segghen en singhen
 den psalmen en in anderen lof-
 der godlyker consten mit alre
 dancherheit gods. **D**it al scrifte
 sanctus paulus in eēre epistole
 die daer heet ad ephesios. ende
 daer in is also seer veel goeder
 leren beslofē: hout ghi die ghi
 wert ewilike salich. **D**ie heili-
 ghe scrifte heeft sulken man-
 er spreect iheronimus ouer dē sou-
 eer dat sy in hoer heeft alle soe-
 ticheit. en wat ghi begheert dat
 wert u wt den woerden gods
 ghebozen.

Wat sy groter nutticheit in
 brenghet

Die heilighe scrifte gheeft
 te verstaē den wille gods
 en verbiet u bose werken: en v
 leent u medeliden. en raet u vol-
 comenheit. **G**hi selt die godlike
 const dicke en veel mit neercken
 lesen: soe syedi daer in als in

enen clarē spieghel hoe ghi bo-
se dynghe straffen en beteren
selt. schone en nutte redenen ver-
kiezen selt ende die alre schoen-
ste sake behouden ende eren selt
Want ten is in desen leuen niet
dat die wyse mensche alsoe wel
voer quaetheit en voer bedroe-
fenisse behoeden en beschermen
mach: als die heilighe godlike
leer. **D**at spreekt hy ouer den
souter: ende sinte paulus in een-
re epistolē ad ephesios als voer
ghescreuē staet. **D**at spreekt oec
noch paulus vanden heilighen
gods woerden: in eenre ander e-
pistolē. **G**hi selt u bedecken als
die vercozē gods heilighen: mit
godliker minnē mit barmhertic-
heiden mit goetheit mit oetmoe-
dicheit mit verduldicheiden in
den vrede gods en in alre wijs-
heit. **A**lso dat dat woert gpristi
in u woene. en al dat ghi doet
in woerden en in werke: dat sel
di doe inden naē ons herē ihesu
gpristi in danckerheit sijnis va-
ders. **W**i bidden u oec dat ghi
die onmanierde straff. ende die
verueerde troest. ende die cranc-
ken en sieken ontfant ende sijt

verduldich alle tijt inden heili-
ghen gheest: en goede vermanin-
ghe en seldi niet wederstaē noch
in u latē wtgaen. en onder wi-
singhe niet vermadē. **A**lle dinc
sel dy versoeken. en datter goet
is sel dy aen houden ende doen
u of alre boeser dinghen: soe wer-
dy vanden ouersten behouden.
en gheheylche. alsoe dat u siel
en u lichaem in claghe noerden
heer ihesu niet en valle. **D**ie
heilighe godlike const leert ons
inder ouder ende inder nuwer e-
wen al dat ons nut en goet is
tot lijf en tot siel inwendich en
wewēdich. alsoe leer ghenuech-
lic. dat hugo daer van ghespro-
ken heeft inden boeck vander ar-
kē noe. hi spreekt aldus. **G**odli-
ke leer is dat boeck des leuens
eē oersprong der ewicheit. eē be-
kennisse gods. een onlichaemli-
ke wesēheit. hoer boeckstaue en
mach nyemant verdeglen: hoer
aensicht is lustich en begheer-
lick. hoer leer is licht. hoer con-
st is soet. hoer gront is sonder
eynde. hoerre woerde sijn oeck
veel sonder ghetal. ende daer in
is doch een woert in daer alle

dinc in besloten is. **H**i spreekt
oec inden boeck vander sielen.
Niet en is in deser tijt soeter no-
ch begheerliker te ontfanghen.
niet en beschermet den mensche
het voer becoringhen niet en
vordert dē mēsche meer tot goe-
den werken: dan dien arbeit en
vljcht en dat studierē der godli-
ker leer en der heiligher scriften
Want wat sy leert dat is die
ewyge waerheit en wijsheit:
wat si ghebiet dat is die ewy-
ge goetheit en mildicheit. en
wat sy heet dat is die ewyge
salicheit. **M**er het syn nu leidet
veel menschen die die godlike
leer niet en achtē noch die god-
like const en heilighē scrift ho-
ren noch liden en willē spreekt
paulus en in horen begheertē
so verkiest si tot enē meester y-
del leren en keren hem vander
waerheit en volghen valscher
lerē na. en verkeerde sinnen en
verdachte macē en versierde be-
droghē scriften en hantierē die
dick en veel mit ketterie en to-
uerie en mit bedriechnisse en
mit caractere des hōse gheestes
en ghehandelt en bedect syn en

oec segghen vā helden en van
striden en van lieden ende van
dichten en van veel loser boe-
ken en vā veel onghelouen en
menigher hande ander wonder
die al syn teghens die heylighe
scrift leer en conste. **D**aer en
sel di v mynnēde siel niet an ke-
ren noch hē niet volghen. wā-
men verliest die tijt mit allul-
ker ydelre leren en ten is niet
ontfanclick ende het is teghens
god. en brenct seer veel sunden
in en daer om ende voer moet
die mensche god seluer rekenin-
ghe gheuen. **S**iet voer v allul-
ke scadelike leren en voert du-
uellsche const sy wisē v van go-
de en voeren den mensche tottē
hōsen gheest en brenghen hem
tot veel vkeerder hōser becorin-
ghē. **W**ant het spreekt crisosti-
mus die gulde mont heet ouer
matheus ewangelium. **D**atmē
ouder dulent werdeliker segma-
ren en versierde bedrogghen le-
ren en vjntmen nauwe een gā-
se leer. **W**at helpt dat in weerli-
ken bedrogghen boeken en leren
toe te nemen: ende in godliker
dichten of te nemen spreekt ysi

dozius inden eerste boeck vanden hoechste goede. Vergancklike rijkdom na te volgen ende hemelsche const en leer te naren laten. Sulke verboden leer en boeken selbi naren laten en mi den doer der mynnen wille die ghi hebben selt totter godlyker leren: sy hebben verwendighe schijnende ganse woerde en soet mer van binnen syn si wan en ledich alre duechden en wysheiden. **H**eert u niet aē hem: want si syn ghelechte ende ghedict mit des hosen gheestes conste. **D**at spreckt oeck terentius inden boeke vanden seden. **E**en is gheen leer soe goet verkeerde herten moghen daer hese synnen daer wt trecken: mer inden goeden werden alle dynghen goet. **O**uidius spreckt inden boeck vander truericheit. **E**en goede leer verwecket den mensche van allen lede: ende brinckt hem een lof dat hy wasset in duechden bouen maten veel. **J**ohannes crisostymus die gulden mont heet spreckt oeck. **A**lso als een mensche mit quaden oghe in den donkeren het lyet dan in

der sonnen: alsoe syn die werclike menschen meer gheueghet tot werclike boecken. dan tot gheesteliken ende tot godlyken en totter heiligher scriften. **W**at heet spreckt augustinus inden boeck vander kersteliker leren. **D**at die prediker der godlyker leer goede dynghen leren sel die den menschen verbeteren moghen: en hese quade onmanierlicheyt mit woerden ende mit werken verdyuen moechte. **I**ck rade u oeck mit allen vlyt dat ghy die scrifte der ouden en der nuwer ewen dicke en veel mit aendacht en mit vlicicheyt lesen selt: het is in duitsche of in latyn of ghi latyn verstaet. **E**nde der heyligher leerres leer sel di oeck wel onthouden ende neersteliken in uwer herten legghen: en die ynnendlick en wel nreken en hoer vastelike volgen. want die heylighe gheest heeft die waerheit der godliker consten doer hem ghesproken. **E**nde oeck der heiligher leuen. ende der goeder ouden vaders leuen ende hoer weldaden die sel dy veel lesen: ende hoer salighe

leuen vastelic en sterkelic in u
velten **W**ant dat hrenct u leer
aendacht en toetreckinghe tot
goeden werke: en keert u in u
seluen mit goeden ghedachten
ende mit kennisse uwes selues
Ghi selt oflegghē alle onsuuer
heit en oueruloedicheit uwer
hoesheit: en in sueticheit sel dy
ontfanghen dat in ghesaeyde
woert dat daer behoudē mach
u siel spreect sunte iacob in syn
re epistolē. **D**at spreect oec her
nardus ouer der minnē boeck.
Dat god die heylighe scrijft in
dele werlt gheseynt heeft doer
die heylighe drieuoudicheit.
Dat os die hemelsche vader dat
hemelsche broet der godliker le
ren gheseynt heeft: daer mede
die soē syn waerheit in ons ghe
set heeft. die heylighe gheest syn
myne en syn ghenuechlicheit
in ons ghegotē heeft die heylighe
hoer steden bi bliuēlicheit
die xij apostelē hoer nauolghē
en hoer aenhectē aen ons ghe
leit heeft die mertelare hoer crac
te die confessozen hoer gherech
ticheit. die ionckouwen hoer
maricheit en reinicheit in ons

gheplant hebbē. als mitter leer
der heiligher scrijftē. en mit ho
ren salighen leuē. en mit hoer
goeden exempelē. en die si ghe
leert hebbē inder godliker con
stē **A**ncelmus spreect indē boe
ke vander ghenaden en vanden
vriē wille **A**lloe die aelmachtighe
god mit sinē wonder ende
ghewout hemelrijc en eertrijck
mit alle syn verricinghe ghe
maket heeft sonder gemēts hul
pe ende van niet: also heeft hy
sonder alre menschē hulpe en
conste in die heilighe propheten
ende xij apostelē en ander leer
ers herte ghegoten die heilighe
schrifte daer mede des menschen
ghemoede herte en synne ende
siel also doer lucht wert datmē
niet beters noch nutters ghele
ren en mach noch ghepredikē
tottē ewighen rike mede te co
men dan die godlyke const is
die die heilighe gheest mit cier
liker begheertē in ons ghedou
wet en ghegoten heeft **A**mbro
sius spreect **W**an wiē diē waer
heit ummermeer ghesproken
wert: so coemt si doch vanden
heilighen gheest alle tijt en alle

Den vierthenden ouden

skonde **W**ie nu die edele sonne der heyligher scriften niet te hant verstaen noch begripē en mach: die en selse daer om niet haten noch versmaden noch le dich staē. **W**ant het spreekt gregorius **A**lmen van goude maket hi wilen gulden ringhen bi wilen gulden spannen. by wilen gulden croenen. by wylen gulden drincvaten en veel ander cleynoten: **A**lso neemt men tot godliker leren huijsche synnen en lerē **E**n het is doch een const die wijs die sin al in dat ewighe leuen. **D**at ghi niet en verstaet: dat mach u morgen gheleert werden. **W**ant ons nu god die heilighe scrift seluer bereit heeft en ghemaect ende ghegheue heeft: dat wi hier en daer godlike lust en ewich leuē daer in vinden moghen en ewighe troest. **S**o rade ick vierthende oude u mynnende siel dat ghy die heilighe scrifte en conste en leer dicke leselste ende die onthoutste: so wordy god hemelic en gheeft u ewighen troest ende verdriuet van u alle tytlic leet. en so stady dea te sekerre inden

gulden thronen des ewighen leuens ende des ewighen keisers. **E**n wat u al die oude noer mi leer ghegheuen hebben en u die nauolghende ouden leren sellen dat is al gheuomē wt der hoechster wijsheit en wt der godliker consten en daer om leerde vast en wel dat is u bouē allen maten nut en nut tot enen godlyken leuē mede te comen. **W**ant tot godlyker wijsheit te comen helpet meer oetmoedighē ende diepe verluhtinghe tot god: dā die diepe onder soekinghe. ende cueriose sprekingshe. en ynnichlike te bidden dan veel scalyker woorden

Die vyfthende oude heet chasfier en leert ons een oefenēde leuen en wat oefenen is. ende hoe ghi u oefenē selt in allē goeten werke en hoe ghi u in enē werkenden leuen vastmaken selt in veel wisen

Die propheten hebben ons voerleyt wanneer christus quae die soude ons alle binck kundighen: dat sprac dat samaritaensche wijf tot ihesum christum opten boerne. Nu is ghecomen ihesus christus ende heeft ons ghecondicht dat die wech enghe is die daer ghaet totten vader lande des ewighen rikes: ende daer in gaen weynich menschen spreect onse heer inden ewangelium. **M**er ick vifciende oude wyl le n minnende siel den wech des

ewighen hemelichen rikes wijen maken: dat ghy hem welghaen moeghet totten gulden throen ende hem te helytten nae allen wensche of ghy mynre leer volghen wylt. **I**ck vifciende oude en vint in alle der werlt niet dan twe leuene die god aenden mensche welbehaghen: dat een is dat werckende leuen dat wil ick n mynnende seyle leren op dat ghy den gulden throen daer mede vertieren moeghet. **M**er dat ander leuen is dat scouwende leuen: dat wil ick mynen na comenden ouden gheselle beuelen n te verclare. **D**ese twe leuene heeft onse heer ihesus christus gheoesent op dat alre hoechste dat hy draghen mochte: thet tot in horen ouersten graden. **D**aer van spreekt hy inden ewangelio. **I**ck hebbe n een exempel ghegheuen: dat alsoe als ick n ghedaen hebbe. dat ghy oec alsoe doet. **M**er naest ihesus christus en en oefende hem nye mensche hogher inder tijt van dien dat die werlt ghestae heeft in enen werckenden ende scouwenden leuen als maria goode

moeder ghedaen heeft: als voer
mi van mynen ghelike wel do
er grondet is. **D**aer hebben oec
die wtuercozen vrienden gods
een heilighe weerspzaet: of wer
kende leuen beter of nutter is.
of scoutwende leuen. **W**ant dat
spreekē die leetere ghemeenlick.
dat nyemant tot dat scoutwen
de leuen comen en mach. **h**y en
hebbe hem eerste wel gheoe
fent in godliken wercken: ende
daer om is werckende leuē een
oersake ende een aenvarick des
scoutwenden leuens. **W**ant het
spreekt gregorius in sijne le
er. **D**ie goede wercken oefene
wat doet die anders dan dat hi
gaet totten ewighen leuen. ende
die nu dat ewighe leuen soeken
waer mede moghen sijt vonden
dan mit goeden salighen rege
nen oefenynghen ende werckē.
Dat spreekt gregorius en dat
hout mit hem beda ouer lucas
ewangelium. **H**et spreekt pro
per inden boecke vanden scout
wenden leuē. **H**oe wel dat scout
wende leuen ende dat wercken
de leuen onghelyck sijn ende ho
er pade. ende hoer stat onghely

lyck staen ende gaen: soe keren
si doch tot enē vader lande. **D**at
weckende leuen heeft enen stadi
ghen stercken vlijt: mer dat scout
wende leuen heeft een ewighe
nuechte. **I**ndē werkenden leuē
verwerfemē dat rijc: inden scout
wenden leuen berijnt men die
weelde. **M**it werkēde leuen ver
smaet men dese werlt: indē scout
wenden leuen soe lietmen god.
Augustinus spreekt vāden wer
kendē leuen en vanden scoutwē
den leuen in eenre omelien ouer
iohannes ewangeliū hi spreekt
Die heylighe kerstenheit heuet
twe leuenen wt gheset en gheno
men te predyckē: dat een is wer
kendē leuen en dat ander is scout
wende leuen. **E**n onder diē twe
en leuenen is dat een inder ghe
louen en dat ander inder toewer
laet: dat een in arbeit en dat an
der in rusten. **D**at een hier indē
weghe als een pilgrim: dat an
der daer in een vader lant. **D**at
een in oefenen der goeder wer
ken: dat ander inden ghenieten
des loens. **D**at een keert hem
vāden quade totten goeden: dat
ander heeft groet ghenieten der

ouerster goeden. **D**at een strijt
mitten vianden: dat ander staet
inden seghe. **D**at een is sterk in
ontweerdicheit en vecht teghens
die lust en verweert hē des bo-
sen gheestes: dat ander lyet alle
tijt goet. **H**eer veel loues leecht
die lieue augustinus desen twe-
en leuenē toe: daer aen ghi min-
nende syel merckē selt dat ghi u
na hem beiden stellē selt mit al-
te crachte dat is mijn raet ende
mijn leer. **D**aer van spreekt ori-
genes ouer der minnen boeck.
Werkende leuē vancet hem hier
aē te oefenē loeflike werkē: dat
doch den scouwenden leuē daer
bliuet ewelike te ghenieten. **I**si-
dorius spreekt inden boecke vā
den hoechsten goede. **W**erkende
leuē is een sculdicheit der goe-
der werkē: scouwende leuen is
een doer proeuinghe der ouer-
ster dinghen. **W**erkē is ghemeē-
re dan scouwē: en daer werken
hem der werlt ofdoet daer keert
hem scouwen in godliker wel-
lust. **D**at spreekt ysidorius en
dat hout mit hē origenes ouer
moises boeck. **G**od en sinen en-
ghelen gheuen wy oerlase tot

vruechden: wāneer wy mit goe-
den werken en oefeninghen op-
ter eerden leyden een hemelsch
leuen. **D**ie nu een goet ende een
gherecht werkende leuen oefenē
wil. die sel aen sien inden wer-
ke dat beghin ende dat eynde.
dat spreekt augustinus inden
boecke vander stat gods. **D**at
beghin sel hy aensien. dat dat
werck niet hōle en si. en oec son-
der lunde si: oec sel hi dat eynde
waernemē. dat dat werck indē
werken alle tijt het toe neme in
minnē. so is dat werck goet.
Nu oefenen hem sommighe mē-
schen in werkēden leuē daer me-
de dat sy der werlt luste ledich
staē willen: en hem vast vander
werlt breken in veel wisē. **D**ie
sommighe oefenen hem dat si hē
cozt en haestelic vāder werlt ke-
ren: en in een cloester varē. **D**ie
sommighe werden willich arm
en liden veel ellēden en āmaet-
heit. **D**ie sommighe oefenē hem
dat si eenzedels werden dat si in
neldē in gheberchte en in woe-
stinen varen. **D**ie sommighe oe-
fenen hem dat si grote ende swa-
re beloften doen: thent in horen

Den vijftienden ouden.

doot te houden en swaer beuer
den louē tottē heiligen te ver-
soekē. **D**ie sommighe oefenē hē
mit castijnghe hoers lichaems
mit veel te waken mit herde te
legghen. mit qualikē te eten en
te drinckē mit dunne clederen
mit hette mit coude mit ghesel-
len en mit veel anderē discipli-
nen en groter castijnghe hoers
lichaems. **D**ie sommighe oefen-
nen hē mit ghehoersamheit mit
oetmoedicheit. mit eenuoudic-
heit. mit waerheit mit verdul-
dicheit: mit medelidē. ende mit
minnen. en mit seer veel ander
duechden. **D**ie sommighe oefen-
nen hem mit vastē ende mit ael-
missen te gheue: ende mit ande-
ren werckē der hermyticheit.
Die sommighe oefenē hem mit
alle tijlick goet te laten: en ver-
cleyuen hoer lichaem en haren
hoer siel. **D**at u mynnende siel
die vierde oude voer mi vande
beghinne tot aen dat einde wel
verclaert heeft: hoe men alle
dinc doer god latē sel. goet mo-
et lijf siel. vader en moeder ende
alle dinck. **D**ie sommighe oefe-
nen hem mit goeden ghedachtē

en verstandnisse hoers herten
vanden liden ihesu xpi: en van
ander heiligen leuē en mit soe-
ter ynnicheit nā godliker weer-
dicheit. **D**ie sommighe oefenen
hem mit oflaet te halen en mit
anderen godliken reinen werckē
die al salich en goet sijn en god-
loessic sijn en den mēschē vruchte-
ber en dat is al in werkenden
leuē. **S**alich waer die mensche
en volcomē: die dit al volbrach-
te mit vlite. **M**er want ghy
nu mynnende siele dese oefenin-
ghe al niet volbrēnghe en mo-
ghet: soe oefent u in enen of in
tween of in drieen of in also ve-
le als ghi vermoghet in godli-
ker ghenadē: en bliuet niet vri
hoerre alre noch ledich wāt hē
spreect gregorius in sijnre leer
Dit is den arbeit der gherechti-
gher dat si alle tijt goede werckē
werken sellen en nummermeer
ledich en sijn of die mensche tē
ewighen leuen comen wil. **P**et
spreect oec ambrosius in sijn-
re epistolē een. **D**ie ledich gaet
en vuul en traech is in godli-
ker oefenijnghe: die en gheuet
god sijn tijt nummermeer. **D**at

spreekt nu hugo vā sinte victoer
Wat ghi sculdich sijt te doē vā
 ghebode of van ghelofte of van
 oerden dat sel dy altoes eerste
 doen: en daer na oefenende leuē
 anuangen dat god loeflick is.
Want dat werkende leuē leert
 ons onse her in den ewangelio
 daer hy spreekt. **G**hy selt den
 hongherighē spisen. en den dor
 styghen drincken gheuen. den
 naecten cleden. den gheuanghen
 troesten: den sieken vanden. den
 ellendighē herberghen. en daer
 toe spreekt thomas den doden
 helpen begrauen. **G**regorius
 spreekt ouer ezechielis prophe
 cie. **I**n werkenden leuen sel dy
 mit wijsheit den onghyleerdē le
 ren en wisen dat hi niet en can
 den dwalenden wysen den rech
 ten wech. den houerdighen toe
 oetmoedichheit wisen. ende vlijt
 tottē armen en totten sieken te
 hebben. en dat ghi enen ygheli
 ken gheuoechliken sijt na gods
 loue daer sel dy u toe gheuen
 mit eernst **D**at spreekt bernar
 dus indē boeck der proeuvinghe
Is dijn arbeit hart ende scarp
 in dijne oefenynghē. so selt

u doch dat loen ghyringhe ende
 licht makē: die ghi daer ewely
 ke vā ontfanghen selt **W**ant des
 boems vrucht en leyt niet aen
 bloemen en aen bladeren. mer
 hi wort ghepriset bi sijne vruch
 ten of hi goet of quaet is: alsoe
 volghet des mēschen vrucht die
 werken na sijn werken volghet
 die vruchte na. **D**it scriuet sun
 te iohan inden boeck der verto
 ninghe. mit werkende leuen en
 mit oefenende leuen: so is hi te
 mael een volcomē mensche ghe
 lyten die te mael niet en ontre
 ket. **A**mbrosius spreekt. **D**ie hē
 te rechte oefēt in allē duechden
 en sijn ghemack niet en soecht
 voer dat ewighe leuē noch sijn
 nuttichheit niet en gheest voer eē
 werkende en enen oefenende le
 uen: die is ghyrecht. **H**oe wel
 dat si. dat menigherhande oefē
 ninghe is: daer mede hē die mē
 sche god ghelieuen mach

Hoe ghy u in enen werken
 den leuen oefenen selt

Doe wil ic vīstende oude
 u minnende siel onderwi
 len hoe ghi u in enen werkēden

leue oefenen selt: na godlyken
welbehaghen **D**at spreekt anel
mus **D**at alre hoechste oefene
dat een mensche doen mach in
allē godliken werke. dat is dat
men gode in alre herte en van
alre sielē minnet voer alle dinc
en bouen al dat wesen mach.
en dat die minne onperstuerli
ke behuet wert. en dat die men
sche onghetroken blyue in ghe
mac en in onghemac ghelyc al
leens en voersichtich si ende be
hoet: ende dat hi van ghenē bo
len bedrogen en werde **M**erct
wel dat is een heilich wert dat
ghi liden kunt goet ende quaet
en alle onweerdicheit: en ghy
u in alre sorghen ende angst niet
en scheidet nā wel en van recht
te doen **W**ant ghy en selt niet
achte wat ghi werct: sonderlin
ghy leghet al uwē vlyt daer toe
waer wt dat ghi werct wt wat
moet wt wat wyllen wt wat
meningen wt wat herte. ende
in dien werke en laet nyement
u meninghe wesen dan god al
leen. **S**oe wert u god behul
pelich in uwer oefeninghe: en
volbrenghe dijn werck nae

godlyken welbehaghen en na
loen hare dienst **W**ant augus
tinus spreekt ouer iohānes ewā
gelium. **D**at goede oefeninghe
schijnt te wesen dat machmen
wel tonen wt enē bosen gron
de: mer wt enen goeden gronde
en moghen hē bōse oefeninghē
nūmermeer vertonen rechte oe
feninghe en godlike werken
Recht u ghehelic en vāste daer
an dat ghi alle der werlt ydel
heit selt te mael gans en heel u
smaden en hoerre ledich staen
en hoeden u dat ghi ghenē men
sche en vsmact: en te mael niet
vā u seluē en hout **G**hi selt oec
begheren vsmact te werden vā
alre mael: en u seluen voer niet
scattē inden werke gods so sidi
een rechte oefenaer **E**n wat ghi
dan oefent en werct dat is god
behaghelic vā u sonderlinghe of
god u grotte en u tegewoerdic
heit alleē is en oec begin en ein
de. so si di een volcomē mēsche
na allē wilsche **M**erct wat gre
gorius seit: vā sūre leer in een
re omeliē vanden xij apostelen
Wat mē wel werct na gods lof
alleē dat is een vrucht die ewe

like blijft en nyemant of halen
en mach: mer watmen wercke
na wereliker lust. dat en mach
den mensche nauwe een ghenue
ghen syn thent an sinē doot son
der enygher vrucht en daer om
selmē alle werken oefenen doer
god dat is dat alre beste. **G**hy
selt u oefenē leert sunte paulus
in sijne epistolen een. in myn
nen in vruechden in vreden in
verdulicheden in lijdsamichei
den in goetheit in lancmoedic
heden in sueticheden. in ghelo
uen. in maticheit. in reinicheit.
en in ciuschide. **E**nde die daer
christus toe hore die sellen ho
er lichaem crucen mit onduch
den te myden en hoestheit te scu
wen: en mit alre ghedoechsam
heit so sel een yghelick verloekē
syn werck. **D**oe ghewint hi sel
uer eer voer god: en niet voer e
uen anderē **I**n goeden werken
sel dy u gheerne oefenen: want
het spreekt origenes ouer moy
ses boeck **A**lso die gherechtighe
mēsche hem lieuer oefēt in goe
den werckē: also syn oefeninghe
alle tijt het en het gheoefent en
gemeerret wort **E**n wāneer die

siel mitten noncke der godliker
mynnē werke ontfent wort so
en wille niet ledich syn noch rus
ten: en wil vanden goeden tot e
nen beteren gaen en totten alre
besten en hoechsten wille gaen
daer si alleen vint hoer ghenue
ghen. doer dies wille si hoer in
der oefeninghe gheleden heeft
De oefeninghe sel wesen in u sel
uen: spreekt hugo van sunte vic
toer inden boeck vandē cloester
der sielen. **I**n alle den duechden
die ghi nā binnen en van butē
vertonē connet in allen wise sel
dat herte alleen wesen tot god:
si sel oeck syn mit allen vlijt en
neerst tot uwen naesten mit al
re behulpelicheit hem leren nae
uwen vermoghē. **S**i sel wesen
tot uwen ouersten in alre ghe
hoersamheit en dienstachticheit
sonder enich weder segghen: en
tot uwen naesten mit alre vrien
deliker straffinghe en wijsinghe
Oefent u oeck mit lesen goeder
dyngben ende leert se valte dat
ghi verstandel wert ende oefent
u mit goeden werken: alsoe en
se heer spreekt inden ewangeli
o soe ontfant ghhy hoer loen.

Dat spreekt iheronimus in een re epistolen tot eente heyligher ioncfrouwen. **A**lloe dijn arbeit inden werken ende dijn oefeninghe alle tijt herder en strengher is: alloe dat loen van gode alle tijt groter en loefliker is. **E**nde daer om soe loent u god groter en cleinre werken na uwe verdienen: en nader meninghen alle tijt. **D**oe ghi u minnende siel tot oefenende en werkende leue u alle tijt gheuen selt ende sonder goede werckē uimmermeer te sijn: dat wil ick vijftiende ouden u voert an al wel lerē. **W**ane alle die dynghen die men gode inder tijt ghe doen mach besluten hem in werkenden leuen: en ten mach oech nyemant een scoutwer werden. hi en heeft eerste een goet oefenaer ende wercker gheweest. **D**ie edel ende menichuoudighe vruchte die daer wasset tot enen werkenden leuen: die en can nyemant ghescatten dan god alleen. **W**ant dat spreekt die glosa ouer paulus epystel. **D**at ons gode niet loens en gheuet dan alloe veel wy goeder werken werken.

ende oefenen ende sagen wi veel mit oefeninghe der goeder werckē: wi hebben des te meer vruchten inder ghenietinghe. **E**n daer van spreekt gregorius. **I**nden heimelicken oerdel gods hebben onse goede werckē alle tijt hoer vrucht in god. en hoer luchtighe in god. **S**preken wi of singhen wi. wanneer wi wel werckē dat roepet tot god van ons mit neerst in allen goeden werken. **I**n uwer oefeninghe seldy u wel voer twee dinghē hoeden spreekt hugo vander bedeninghe. **D**at een als van swaer moedicheit en pijnlicheit. want daer mede blietu die sueticheit dijns ghemoets dat u uwe goede oefeninghe onslaghen wert en in verdriet coemt. **D**at ander is onmanierlike becominghe die verkeert en verstoert die hertē van vrede en van goeder seickinghe. **D**oet u voer hem beyden: want sy sijn scadelick. **W**erckt wat haymo spreekt ouer der mynnen boeck. **W**erck en arbeit sijn ghemee den goeden ende den hosen: mer waerachtighe verduldicheit is een

sonderlinghe gaue den wtuerco-
renen. En waer verduldicheit
niet hi en is: daer werden veel
goeder wercken verstoert en te
niete. **V**er gherechte ende waer
achteghe verduldicheit is dat
men des naeste ghebreken niet
ledich staen sel: die die quade
en oeuere menschen liden. **D**ie die
doet: die lidet claerlic van min-
nen. **G**heschiet u enighe ontweer-
dicheit die u onbillich doncket
spreect ambrosius vanden amp-
ten: dat sel dy liden al waert u
gheschiet van natueren. **W**il
di mynnende siel een recht vol-
comen oeserinne sijn ende wer-
ken naden alren besten: so mer-
ket elke tafel die u iohanes cri-
sostimus leert ouer paulus e-
pistel ende spreect. **D**ie eerste
tafel is of men onrechte aen u
beghinghe dat en sel dy num-
mermeer wreken: ende en selt
niet quaet loen voer quaet ghe-
uen. **D**ie andere tafel is: dat
ghy seluer mit nyemant opter-
eerden en selt gheen onrechte
aen uanghen. **D**ie derde tafel
is: die u oech onrechte versto-
net. dat en sel dy niet nemen.

mer sonderlynghe sel dy daer
in. in vreden staen. **D**ie vier-
de tafel is: die u onweerdicheit
vertoent in enigher leze saken.
tot dien seldy u vriendelich bie-
den. **D**ie vyfte tafel is: dat ghy
dien vriendelich bewisen selt.
die die u onghemack doen. **D**ie
seste tafel is: die u bodzoekt die
en seldy niet haten. **D**ie seuen-
de tafel is: die u haetet dien sel
dy lief hebben ende mynnen.
Die achtende tafel is: ghy selt
u vanden mynnen ende hem
goet doen. **D**ie neghende is: ghi
selt gode voer hem bidden. **V**er-
uuldi dese tafelen: soe sdy wel
een gans volcomen oesenaer.
Daer van spreect die glosa o-
uer lunte peters epistel. **O**esent
u mit goeder ghedachtenisse.
dat die godlyke ghedachtenisse
in u luchtet daer mede ghy den
rade goods veruolghen moe-
ghet. **O**eck sel dy oefenen mit
heden dat ghy mit uwen ghebe-
de verwerft van gode dat ghy
begherende sijt: ende alsoe ver-
dien dy mit werckenden leuen
den ewighen loen. **D**yt leert
ons alle die voerghenoemden

Den vijftienden ouden.

hugo Ende voert meer leert hi dat ghi nā al uwer oefeninghe ghenē roem noch eyghen behaghen en hebt: en ghi selt u des te meer oefenē om dat u den edelē costelikē tijt niet sonder nut richit voer hi en ga daer van ghi god sonderlinghe rekenin ghe gheue moet. **D**at spreekt hu go: en dat hout mit hē dat heilighe ewangelium ihūs xpūs leer. **D**we oefeninghe sel oec wil lich sijn en onghenoet: si sel oec vrolic sijn sonder truerē. **S**i sel oec vri en ledich sijn sonder eni ghe crancheit: behēde en snel son der traechit aēdachlich en neer stich en daer in volstaē. **S**i sel oec alle tijt en sonder oflatē sijn sonder enich verdrieten: en dat ghi mittē werken niet volbrēghen en moghet dat hout sterke likē in uwer begheerten. **D**it le ret ons oec glidorius indē boe ke vanden hoechsten goede. **A**l en constu of en moechstu in ne le goeder werkinghe of oefenin ghe niet vertonen: so leue doch eenuoudelike in dynē werken en sonder lunde. **D**at is u veel nutter dan mit veel onmanier

liker oefeninghen: daer ghy u seluē in vererren en verwerren moghet. **G**hi mocht u oec in eē re dueghet also edelikē oefenen dattet u worde eē vol ghenoech doen tottē ewighen leuē: alsoe veel martelarē ende confessorē ende heilighe meechden vertoēt hebbē. **W**ant iheronymus in sijne epistolē eē spreekt. **Q**uecht gheoesent op dat alre hoechste in eenre duecht: die wert alre ander duechten delachtich. **H**i spreekt oec in eēre ander epistel. **O**feninghe in goeden werken en is gheē arbeyt te lert noch gheē tijt te langhe. of ghi inder oefeninghe een rechte ende godlike begheerte hebt. **O**ntwicht u inder oefeninghe ghenade en mynne: so coemt lichtelick een onmanierlichit in u. dat u des loens ter stont beroeft. ende diē tijt scat dan verlorē en niet ont sanclick. **I**c leer u oec wanneer ghi ghedacht hebt in uwē her ten goede werkē te oefenē ende te volbrenghe: so sel di dat son der enich vertreckē en sonder e nich of staē dat te hant volbrēghē. **D**ar om op dat die scalke

bleider dat is die hofe gheest in
des goeden werkes niet en hin
dert: en ghi des oefenens nā sinē
hofe raet nū ofghelstotē en wert
vāden loē dat u daer wt wassē
mach. **W**erct oec dat die som
myghe hem oefenen in groter
strēghicheit daer om dat si tijt
lic lof en nutscap daer nā ont
fāghen: en dat en hoert niet tot
enē godlikē leuen. **D**ie sommi
ghe oefenen hē daer omme: da
si ontfliē wrake van gode te ont
fanghen om hoer sunden. ende
die en hebben noch niet volco
mē minne. **D**ie sommighe oefe
nen goede werken daer om dat
hē god ghenade en mynne ghe
ue dat si hem des te bet ghedie
nen moghen en die hebben enē
goeden gront. en die doen oec
wel. **D**ie sommighe oefenen en
doen oec goede werkē mit allē
eernst en mit al hore vermoghē
van herten en van sielen: daer
om dat si eens moghen werden
mit gode en god eens mit hem
ende die oefeninghe is die alre
beste. **W**ant het spreckt die glo
sa ouer ezechiels prophcie. dat
wi gheen goede werken volbrē

ghen en moghen ons en coeme
aē die cracht des heilighē ghees
tes. en ons sterct inden goeden
werkē tot inden eynde. **W**eer
oec du minnēde siel dat ghi u
des te lieuer in allē goeden wer
ken oefenen selt. want mit niet
anders en vercrēghdi den ewi
ghen loen dan mit oefeninghe
der goeder werkē. **D**ie glosa spre
ket ouer sūte peters epistel. **D**at
sijn rechte oefeners der goeder
werken. die mit vūldichheit li
den verwojt en verclmade woer
de en in liden hem verbliden en
lyden om gods willē: datmen
hem hoer goet en haue ontnē
me. en die daer droesenisse iam
mer ende noot an hoer eyghen
lichaem liden en draghen ende
alre hande liden willichliken li
den. **M**it sulker wisē leerstu ly
den ende oefenē en goede wer
kē tewerken en verduldich sijn
inden liden: en volcomē sijn in
den leuen. **A**lle dat oefenen en
werkē dat in rechter oefeninge
ghewallen mach dat en is an
ders niet in verstandeliken cre
atueren: dan dat ghi vruchtsaē
liken mit groeter dancherheit

Den vijftienden ouden

onsen lieue heer louen en danc
ken selt. **E**nde daer na u seluen
oefenen tot uwen naeste mit al
len volgt mit rade mit dade: mit
hulpe mit leer mit vorderinghe
mit alre hande voersichticheit:
mit waerscruwen an synen sca-
de lues ende sielen. en mit han-
delinghe also u selue. ende daer
in oefent u seluen mit alle dien
dat ghi hebt in lijf ende in syel
in goet en in moet en in al die
dat u god verleent heeft lijflich
ende gheestelich hoet gheuoemt
is. dat ghy dat al dat een mit
den andere in gods lof ouerbre-
ghet hem tot ene ewighen diest
en u seluen tot enen toe nemen
in alre minnen tot in alre tijt.
Daer na oefet u inden alre bes-
te werken dat dat alre hoechste
en dat alre beste is: en god dat
alre naeste. **E**n dat is dat alre
beste dat ghi u mit ene gansen
keer keert tot god mit aedacht
en mit neerste in opcliminge
tot god en iubiliende en contem-
plierende in sueter ghedenckenis-
se: nu van synre goetdadigher
menschheit. en dan van sine liden-
naden beginne tot aē dat einde

en wat daer toe hoert **E**n daer
na van sine pine en van synre
godheit en van synre minliker
ewigher stedicheit: en alsoe als
ghi dier oefeninghe alle tijt meer
en meer u in oefent. also u god
alle tijt lieuer en lustigher wort
Sulke werken moghestu alsoe
edelike oefenere: dat ghi in dier
oefeninghe een bescouwede leue
moghet vercrighen. **H**oert hoe
u gregorius leert in eenre ome-
lien. hy spreekt. **T**en is niet
also groet te scatte dat dat lich-
aem van bute werct: alst groet
is dat die moet inwendich ver-
mach en werct. **W**at dese werke
te verlmaden en tijtlic goet niet
te mynnen. dat ghemoede yu-
nichlick mit alle oetmoedicheit
in gode te vestighen. ende u-
wen naesten onderdanich te we-
sen teghen onweerdicheit ver-
buldicheit te hebbē. die ael mis-
sen den armen luden te deelen
meemt goet en sel dy u niet on-
derwijnden en dat eyghen goet
den armen te deelen. den vrien-
de lyel te hebben doer god. en-
de den vyant om god. om die
ghewanghensse uwen naesten

seldy droevicheit hebben: en vā
den doot uwes naesten en seldy
u niet vernuechden. **D**it coēt al
van innighen werken en maect
vanden mensche een nutwe crea-
tuer: na godlikē welbehaghen.
Die mensche en is niet een goet
werker noch een volcomen oefe-
naer die onder den hōse in sinen
goetdadē niet lidē en wil noch
en mach. **D**at spreekt boecius in
sijnre leer: en dat hout mit hem
tullius. **W**ant dat een mēsche al-
le tijt oefēt daer wert hi gherin-
ghe in en wel ghewoen en son-
derlinghe wāneer hi coēt in een
goede ghewoēte so wert hi daer
in licht en lustich te werkē. **D**at
spreekt vegeti? indē vierdē boec
vāden ridderlikē goede. **A**lle con-
ste en hantwert nemē toe vā oe-
fenē. noch veel meer neētstu toe-
oefent ghi u daghelich en son-
der oflaten in goeden werken so
werdi heilich. **A**lso leer ic vijf-
tiende oude u mynnende siel een
werkēde leuē sonder oflatē te oe-
fenen dat ghi den godlikē throē
der godliker ciergeyt daer mede
vercierste en volchstu mi so wer-
di hē mit werken ewelikē besit.

tēde also als ic u gheleert hebbe-
int ghemeen en in sonderlincheit
Want vanden werkēden leuē so
coēt men totten scouwenden. en
van kennisse ons selfs coēt men
totter kennisse gods: en vā goe-
den wewendighen werkē coemt
men totter bescouwinghe der o-
uerster dinghen en goeden

Die sestiēde oude heet **N**obia
en leert een bescouwende leuen.
noeren en wat dat sy en in hoe
menigherlyze wijs men daer in
op gaet. en vanden sportē en ta-
felen die daer toe behoeren.

Et springhet wt dē ewyghen gheclaerden boerne der godliker wijsheit ende conste al die leer die u die ander ouden voer mi gheleert ende ghewijst hebben: alsoe die dertiende ende viertiende ouden spreken ende oeck voer segghē. **H**o wil ich sestiende oude ghaen totter seluer sprinck boerne mit begheerten. ende daer wt sceppen hoe ick u mynnēde siel wel gheleeren mach een scouwende leuē te volbrēngen: hoe ghy daer mede oueruloedeliken den gulden thronen doer smeltē selt ende ouer pylē mit alre crielicheit. Ende alsoe u mijn gheselle die naeste voer my ghelproken heuet dat niet dan twe leuene en sijn. daer mede hem die wtuercozen mensche tot gode verenighen mach. **D**at een is in enen werckenden leuen. ende daer wt wasset alle verdienen: ende dat ander is enen beschouwenden leuen ende daer wt coemt alle ghenyeten. **A**lloe heuet u die naesten ouden voer my in allen stucken te mael volcomelg-

ke gheleert ende gheonderwijst van oefenende en werckende leuen. **M**er nu van desen scouwēden leuen spreekt onse heer in den ewāgelio. **I**c segghe u voer waer dat ghy noch lyende selt werden den hemel open: en die enghelen op ende neder clymē. **D**aer mede meent onse heer dat des scouwenden menschen woeninghe is inder openinghe des hemels: daer ly scouwen ende lyen. **I**n eenre wysen. hoer wercken sellen horen moet op tot god brengē: ende in eenre ander wyse vjnden ly van god deliker in stortinghe alre rijcken sueticheit inder goddeliker verkyelinghe. **M**ynnende syelo wil dy een hoghe bescouwerinne werden soe sel dy voert van my selyende ouden weten wat dat een scouwende leuen is: ende wanneer ghy dat wetet ende wat daer toe hoert soe sel u verlangen ende u begheerte naden scouwenden leuen des te groter werdē. hoe ghi daer wel toe comen moghet. mit uwer inwendigher consciencien. **D**at spreekt oec die stichter vanden gheest.

Dat scouwē is een doersichtic
heit der waerheit: in eenre vol-
ker dieftachticheit. **A**lso augus-
tinus spreekt inden boeck van
der drieuoudicheit. **D**at scouwē
is dat loen des ghelouē: wan-
neer die herten verenicht ende
verclaert werden mitter ghelo-
uē. **M**osper spreekt inden boec
dat hi ghemaect heeft vanden
scouwenden leuē. **S**couwen is
der heymeliker dinghen en der
verborghe saken een open-
baer bekennen: ende een ledich
staē alre werltliker en tēgeliker
becommeringhen en enen vlijt
totter godliker consten en een
ghelicht gods. en dat maect dē
mēschē alre volcomēste te scou-
wē al dat loen dat god is ende
god altoes hi te bliuē. **D**at spre-
ket bernardus inden boeck sijn-
re ghedachten. **S**couwē dat is
wanneer die mensche hem in hē
seluen ghelick versament mit-
ter godliker hulpen alsoe veel
als hi vermach: en hem otfrect
van allen menschliken saken.
Dat spreekt augustinus inden
boek nāter drieuoudicheit: dat
dat scouwen is een ghedaente

die des menschen syel hēroeft
van alre begheerten der werlt.
en also veel als si ynnigher en
reintre is also veel si der gheeste-
liker dinghē alle tijt het toe ghe-
uoecht is. **E**nde daer mede doet
si hoer of alre lyflicher lustē: en
versterkt in al diē dat god niet
en is. **D**at spreekt gregozius
ouer ezechiel den propheet. **D**at
scouwende leuen is inden moet
behoudende godlike mynne tot
god. ende den naesten. blotelike
te vierē ende ledich te staē: ende
begripen wat god is. **E**nde ten
mach hem doch niemēt bescou-
wen ganselic alse hi is in desen
leuen: also die leerers ghemeen-
like houden. **G**od is een groet
oersake alles scouwens: meer
dan enich scouwen mach. **D**at
spreekt dyonisijs inder enghel-
scher ierarchie. **D**at god alle tijt
een gheforme ewich goet is te
scouwen en oec te mael seer be-
gherlick: ende daer om so heeft
hi volcomelic en ynnichlic en
onweder roepelic in hem ghe-
ghen alre begrippers en bescou-
wers begheerlicheit. **V**an eenre
matarien coemt ghedachtenisse

verstandnisse en scouwen. dat
 spreekt richardus vanden scou-
 wenden leue. **D**ie ghebachtē sijn
 sonder arbeit en sonder vruchte
 die ghebachtē comē van inbeel-
 dinghe. verstandnisse coēt van
 bescheydenheit: mer scouwen co-
 met van verstaen en van bekē-
 nen en van begripēder godliker
 dinghen. diē onderschit is alre
 noettrustichste tot bescouwen.
Scouwē en is niet anders dā
 innighe proeuvinghe en smaect
 der godliker sueticheit: spreekt
 bernardus inden boeke vander
 troest. **D**at scouwē is een begri-
 pender waerheit en niet twiuel-
 achtich: mer proeuvinghe is des
 gemoets voerschermer en hoer
 verspiester inder meninghe. **D**at
 spreekt oec die glosa ouer dē sou-
 ter: en oec augustinus. **D**at des
 mēschē gemoede also ouercrach-
 telikē ghetoghē wert. en dat ge-
 sciet wāneer die mēsche ontzēē-
 det wert in alre vāgachicheit eere-
 scher saken: hy wilē dattet coēt
 vā inuolietinghe der vmaninghe
 dat des mēschē gemoede opdri-
 ghet in een vzeemde wile. **M**er
 dat is natuerlike vermoeghent-

heit: en dit en is al niet int scou-
 wēde leuē. **D**at staet oec die mē-
 sche verdacht bi wilē in een soe-
 ticheit van god in hē seluē ghe-
 toghen: en en heeft doch ghe se-
 ker teghenwoerdicheit. **E**n dit
 en is oec niet scouwē: want sul-
 ke manieren heten inwendighe
 vermaninghe die dicke en veel
 gheschien. **W**anneer nu die mē-
 sche mit soeticheit des scouwē
 bouen hē seluē ghetoghen wert
 soe wert hi droncken ghemaeet
 mit eēre ouercrachtigher soetic-
 heit also seer ouernatuerlic: dat
 hy ontzēemt wert van al sijn
 natuerlike vermoeghen. **E**n ten
 is inder tijt niet soeter noch vro-
 liker noch begheerliker dan dat
 die mensche van werldeliker be-
 gheerten ontzēemt wort. en te-
 gēs hōse inualle en becozinghe
 stridet en goede werkē aenvan-
 ghet: dā sel beghinnē scouwēde
 leuē. **D**it spreekt al bernardus in
 eēre epistel. **G**od verheēt oec
 hiwilē dat hē die hōse geest ver-
 wandelt in enghelscher cierliker
 ghestelnisse. en so wort dan die
 mēsche daer mede bedroghe in
 dier maniere: dat hi waēt in eē

besouwēden leuē te sijn. Daer
in sel hem die mensche wel ver
soeken spreect sunte iacop ende
sunte gregorius mit hē: dat hy
sie dat hi stae ende niet en val
noch bedrogghen en worde. **W**e
desen sinnē al die een mittē an
derē te nemen: so moechdi min
nēde siel wel verstandelike mer
kē wat scouwende leuen is of
niet. en tistatet wel het is u nut
te. **A**lc sestiēde oude leer u min
nende siel: dat u gregorius spre
ket in eenre omeliē. **D**at die ghe
nade des scouwēden leuē voer
nyement verborghen en is die
hē daer toe scickē ende voeghen
wil: dat wert ghegheue hoghen
en legghen. veer en na. **E**nde allo
dien die hoer herte inwendich
verlichten mit allen godlyken
welbehaghē: die werden in een
scouwende leuen doerclaert in
vroliker wilen. **E**n daer om so
heest alle onse oefeninghe alleē
een begheerte god ynlichliken
te dienen. en niet anders te wer
kē: dan alle verganckelike din
ghen onder te drucken en te ver
drinē. **D**atmen niet in enē haef
tighen moet des sceppers aen

lichte siē en mach: mer een moe
ten eerste bekennen mit smertē
te draghen en sijn natuer ster
uen en hem mit alre begheerten
een verlanghen te hebbē totter
enghelscher wellust. en totter he
melscher ewicheit in een tœuer
laet der godliker vruechdē. **D**et
sijn drie segghelen. des godliken
scouwenden leuens. **D**at een is
als hē die mensche in sinē ghe
moede in hem seluē vergaderet.
alsoe dat hi alle fantasien ende
broescheit wt den inwendighē
oghen sijns ghemoets wellute
ende verdriue. **D**at ander segghel
is: als mē aēliet die verlamen in
ghe. daer mē sien. horen rukē
smakē. gheuoelen en alle ander
sinnē mit crachte weder stae en
weder stride. **D**at derde segghel is
dat hi daer na bouē al sijn na
tuer ouer climme en hem seluē
daer soeke daer hy mit ghenen
creatuere hem in gheente ghe
meenscap begripē noch beuū
den en mach: dat is een scouwē
de leuē. **D**at spreect richardus
inden boeck vander arken noe.
Dat scouwen is een vry doer
sichrich ghemoede in maniere

te ſien mit wonderliker weſprei
inghe houē hem ſeluen. **D**at ſel
di alſo verſtaen na ſinē ſinnen
Dat ſcouwende leuen is ledich
en̄ n̄i ſonder enich beweghin
ghe. en̄ ſel ſijn onladen van al
lē laſte. en̄ en ſel mit gheñe tye
liken dinghen becommert ſijn.
Sorghe ende ſunde ſel ſi ledich
ſtaē: want ſcouwē en mach ghe
ne becommeringhe liden. alleē
wil ſy ſijn in ſekerheit des ghe
moets. alſo gregorius ſpreect.
Scouwende leuen ſel oech heb
ben alſo richardus meent een
doerſichticheit des gheмоets:
dat is dat die moet inder ſyē
ſel reyn ſijn van alre becommē
ringhe des lichaems. en̄ ſel ghe
ſont ſijn van alre dootliker be
gheerlicheit ende daer of gheſu
uert: dat ſi alleē ſie in dat licht
der n̄uechden en̄ der bliscappē
en̄ des troeſtes daer alle n̄olic
heit in beſloten is en̄ hoer daer
nummermeer van en wendet.
Alſoe die ſtichter vanden ghe
eſt ende vander ſyelen ſpreect.
Dat ſel oech ſcouwē ſijn in ma
nieren te ſyen: dat is dat hoer
wercken in wyſen te ſcouwen

in wiſheit god alleē hē tot een
re teghenwoerdicheit te verkie
ſē. en̄ vercoren te hebbe in min
nē als eē beuindelijke ſoeticheit
alles welluſtes **A**lſo die cōmen
totor ſcriuet ouer die enghelſche
gerarchie **D**at ſel oech ſcouwēde
leuē wonderlic en̄ ſellenlick ghe
ſpreidet ſijn: alſo dat mēſchelijke
verſtandelheit mit al hoer crach
te mittē godlikē lichte doer lich
tet wort. en̄ dat gheſchiet wan
neer die verſtandelheit in hoer
ſeluen alſoe verclaert is: dat ſy
van allen anderen dinghen ghe
uerret en̄ ghereinicht ende ont
n̄eemt is dat ſi altoes haelt in
der ouerſter en̄ hoechſter ſoetic
heit. **A**lſoe uercellenſis ſcrijft o
uer iobs boeck: alſo ſeldi claer
liken verſtaen die ſpraec die ri
chardus gheſproken heeft. **D**at
ſcouwēde leuen is een n̄i doer
ſichtich gheмоede in allē manie
ren te ſiē mit ſonderlingher ver
ſpreidinghe: ende wanneer ghy
dat wel verſtaet mit ſijne bedu
dinghe ſoe weet ghy wel wat
ſcouwen is. **W**anneer dat wer
kende leuen alle ſijn volcomen
oſfeninghe volbrocht heeft op

sijn eynde: so neemt scouwende
 leuē sijn begin aen. Want wer
 kende leuen wort gheeynt mit
 des lichaems arheyt. als hem
 scouwēde leuen inder sielen mo
 et aenmanct mit alre vnechden
En daer hi merct dat niemant
 een rechte scouwer werden en
 mach hi en heeft eerst gheweest
 een rechte volcomē oefenaer in
 den werkenden leuen. **S**cou
 wende leuen neemt sijn beghin
 ten alren eersten in godlyken
 ghedachtē: ende daer na coemt
 een soete bedenckenisse: en daer
 wt waelt een edele proeuinghe.
 daer wt wort ghehozen enen e
 delen in ganck der godliker be
 kennissen daer in mē eerste aē
 dachtighe en heilige bewindin
 ghe heeft dat ten salighen en hei
 lighen leerers daer toe ghenoot
 heeft dat sy menigherhande ta
 sele ende graden en sporten ghe
 set hebben dyen die volcomen
 mensche opclimmen en stighen
 sel in enen volcomen leuē. **D**at
 spreekt richardus inden boecke
 vanden werkinghe vierderhan
 de manieren des scouwenden le
 ues. **D**ie eerste manier is dat hi

hem keren sel in dat grote won
 der der godlyker maiesteit ende
 die toekeringhe soect reynicheit
 des herten: dat hi alre onduech
 den en lundē ledich ende vri sel
 staen. en hem bieden en opheffe
 sel in die hoechste wise mit een
 re vertoghenre ontspreydinghe
 der godliker wonderlicheit. **D**ie
 ander wise is noettrusich: dat
 die scouwer siē sel in dat oerdel
 gods mit verueerliken in blick
 hoe hy onduecht verdrijft. ende
 enen vasten gront legghē alre
 duechden. en ghewinne eē hulp
 der godliker wijsheit. **D**ie derde
 manier is een vergheinghe der
 verganckeliker dinghen: en hē
 alleē gheuen sel en rusten inder
 godliker ghelouē naden ewighē
 goedē. **D**ie vierde manier is be
 cōmeringhe. en niet ledich gaen
 der ghedachtē: der godliker ghe
 naden altoes dācher te wese die
 den scouwer driuen sel tot god
Oec spreekt hi in enē sermoen o
 uer der minnē boec. **D**ie scouwē
 de siel siet onse heer god sōwilen
 aen als een meyster des rechts
 en tes raets scickinge: die hi in
 hē seluen gheplant heeft als sijn

Den sestienden ouden.

wtuercozē creatuer **E**n dat scou
wē en laet die siel niet rusten:
daer om dat hē god in hoer ū
toet als een ewich goet. **S**i sie
tē oec bi wilē aē als een bescei
den rechter die sijn creatuerē ū
werpē mochte of hi woude: en
daer in bekēt si god als enē ver
toerrent. die ouer der sielē mis
ual in sundē toern heeft. en sulc
scouwē en is niet volcomē. **S**i
sietē oec bi wilē aē als een wt
uercozē vzeet die hoer hoefheit
sdraccht en goets loent en we
terleit na ewighē loen en danc
ende in diē scouwē nijnse een
rechte stat en volcomē ghenue
ghen en rust. **W**at god biet hē
die siel daer in als eē goet wel
behaghet en een volbrēghet ho
ers volcomen willē: die hē der
sielē gelijct na hoer begheerē hoe
si wil. **D**at spreekt origenes ouer
der minnē boec. **I**c sestiēde ou
de wardier u een recht waer se
ker volcomē scouwer en iubilie
re of ghi tē eerstē alle goede wer
kē volbrocht hebt: of ghi ūstan
del dyngghen in doersichticheit
des ghelouē bekent hebt. en of
ghi inder eerster waerheit en in

den hoechste goede uwē gheest
gaus en gheheel mit dinē wille
ghelet hebt. en daer wt vander
luericheit gods lincste die u voe
det ende lauet datti ewilike ver
uruechde. en sceppes daer wt
dat nūmermeer en vergaet noch
of en neet. **W**at desen sprekē set
origenes ses tafelē die die scou
wende siele opgaen sel tot god.
Die eerste tafel is dat ghi voer
aen alle oefeninghe in goeden
werken selt volbrēghen: en hoe
dat oefende leuen hē daer eyn
det en beslunt: daer vancet aen
scouwende leuen in sinē beghin.
Wat dat spreekt gregori? **W**ie
die conste des scouwēden leuē
wil opgaē. dien is noettrufich
dat hi eerste hē gheoesent hebbe
in allē volcomenē werkē. **D**aer
om set origenes oefenende leuē
voer die eerste tafel. **D**ie ander
tafel is. of ghi u sinnen gaus
en gheheel mit dinen wille ghe
let hebt en die van allen wtwe
digghen sijnē ghetogghen hebt:
en in innicheit te samen versam
ment hebt. **A**lso paulus spreekt
in sijnre epistolē en. **D**ie onlich
ticheit gods daer van die werke

.C. liij.

ghescapen is: ende also die menschen ghemaeckt sijn. also werden si verstandelike aensiedende die ewighe crachte gods. Ende dat meent augustinus inden boeck vāder waerachtigher gheestelicheit: en hi spreekt also dat si hēkeren van tijdelicheit deser dyngghen totten onuergancheliken ewigghen dingghen. en van enē ouden leuē tot enē nuwen leuē brengende. Die derde tafel is: of ghi der dinghē inbeeldinghe verwonnē hebt en alle bedachtelike sakē uwer ghemoets ouercomē sijt. Want hy spreekt bernardus ouer der mynnē boeck: Dat die mensche niet en mach ghereyken totter godliker claerheit. die noch mit oghoordinerden fantasien becommert is en hē niet of en trecket vā vleyschelike begheerten ende in die verbeeldinghe der verganchelicheit te seer ghehecht is. Die vierde tafel is of ghi bescheidenheit mit behēder beweghinghe in u hebt: en alle bedrieckenisse ende verstueringhe gheheel van ghelaten hebt die die syde hēden moghen van besouwender

ouerster dinghen Want het spreket richardus inden boec vāden scouwenden leuen Onse scouwē is dan waerlike bouen bescheydenheit verhoecht: wanneer onse ghemoede hem seluen bouen hē seluen verheft te sien dat menschelike ontfanghinghe bouen gaet. alsoe die saken sijn die die godlyke natuer aē gaen en een uoudich wese heft also wi ghelouen Die vyfte tafel is. of ghy verstandelike dingē in doerlicheit des ghelouen bekent hebt en bouen u ghetoghe sijt in een onuerschidelike wise dīnre natueren: alsoe daer van dyonisius vāder gerarchien der enghelen spreekt ende hy seit. Dat is noch hier te vore een hi sonder bekennen gheschiet: dat beteyket is hi moyses die vander heimelicheit gods quā in dat licht dat hem die kīnder van ysael niet sien en mochten. Alsoe comet die scouwer in een onbegripelike gods vereninghe dat alsoe hymelike doer claer is dat die bescouwer sijn selues niet en beuigt: in dien dat hy gode ommeuancht als een nuwe

bekennē der eerster sakē daer in
alle saken beslotē sijn. En dat is
houn menschlike sinnen en ver-
standnissen: en houn alle sinē
moet. **D**ie selste tafel is. of ghi
inder eerster waerheit en inden
hoechste goede. uwen gheest en
wille gās en gheheel gheset hebt
en daer wt die sueticheit suetste
die u spise en dranch gheuet. en
in drucke u doet vueruechden. en
ghy scept daer dat nūmermeer
en vergaet noch of en neet. En
ghy wert daer alre wereliker
dinghē ledich en onuerzeemt. en
ghesformet en gheheelē inden eer-
ste oersprong alre claerre heime-
liker vueruechden: hoe dat god in
hē seluē eenuoudich en drieuou-
dich is ewelick. **D**ie sijn die ses
tafelē des scoutwenden leuēs al-
so si origenes set: diese hout die
mach wel scouwē. **V**er die stich-
ter vande gheest en der sielē die
set ses ander graden eens scou-
wenden leuens: daer hi spreekt.
Alsoe van die nederste dinghen
comē die ouerste. also moetmē
een scoutwende leuen aenuan-
ghen mitten nederen tijtlikē din-
ghen: thent dat men coemt aen

die ouerste ewighe dinghē. En
daer om spreekt hy inden op-
ganch der ses graden eens scou-
wenden leuēs: so beieghent ons
inden eerste mael die sijn of sin-
licheit. **D**aer nae inbeeldinghe
daer na bescheidenheit. daer nae
begripelicheit daer nae verstan-
delheit. daer nae wijsheit inden
hoechste ouerste goede dat god
seluer is. **D**ie eerste graet is een
sijn. **W**ant die sijn des menschen
is een crachte der sielē. die ligh-
ke dinghē beuōnt in lighker for-
men alsoe si teghenwoerdichlic-
menichuoudeliken vertonen ho-
re scepper. **D**aer nae richardus
spreekt in enē sermoen ouer der
minnen boeck. **W**at sijn die me-
nichuoudicheit der ghescapenre
dinghē: noch hoer ghetal noch
hoer ghestelnisse noch hoer for-
me niet anders dā godlike sijn
die ons wijsē in dat hoechste en
ouerste goet daer wt si gheulotē
sijn. **S**i wijsē ons van die neder-
ste dinghē in die ouerste: vanden
sienliken dinghen totten onsen-
liken dinghen. en vanden tijtli-
ke totten ewighen dinghen. **D**at
spreekt die. ende dat hout mie

hē augustinus inden boeck vā
der waerre gheestelicheit. **E**n da
er om heeft die meester en stich
ter vanden gheest die sinlike en
beuigtelike gheschapēheit gheset
voer an. en voer den eerste gra
de des scouwenden leuē: want
si sijn noettrufich daer toe den
creatuieren die hem wel in god
ordinieren willen ende connē.
Die ander graet is in beeldin
ghe. want in beeldinghe is sul
ken cracht inder sielē dat sy in
wendich in hoer seluen heeft al
le lijflike ghescapen forme: ende
daer om treckt sy die siele naer
re tottē scouwen gods dan wt
wendighe sinlicheit doe mach.
want in hoer weder luchten al
le creatuieren als een heeft in e
nen spiegel. ende daer om is
hemelick bekennen des te naer
re gode. **D**ie derde graet is be
scheidenheit: want bescheiden
heit scarpt dat ghemoede. ende
sceyt van malcander die waer
heit ende valscheit en druckt in
hoer dat godlike beelde. **E**nde
daer van spreekt augustinus.
inden boeck vander drieuoudic
heit ende spreekt. **B**escheiden

heyt der sielen die en bekēt niet
alleē god. mer si wort oec god
ontfanclick: in ghehuechēnisse
soe scouwet si en in scouwen so
mint si. en alsoe wort si oec vā
god ghemeynt. **D**ie vierde graet
is begripelheit. want begripel
heit is in sulker crachten der sie
len die beuigt ende merckt die
voerlicheighe gheesten alsoe die
enghelen sijn en die sielen ende
ander ghescapen gheesten: ende
daer om soe is begripelick ghe
sichte in bedroghe inder sielen
Allo ghescreuē staet inden boec
ke vanden gheest en vander sie
len. **B**egripelheit is oech bi wi
len een gaue des heilighē ghees
tes alsoe veel als houen natuer
licheit is te begripen die stuckē
des heilighē geloues: en also is
begripelheit een groet bekennē
dat daer doer dringhet des mē
schē ghemoede en hereit eē licht
inder herten. en daer om wort
si getelt voer een groet scouwē
des leuens. **D**ie vijfde graet is
verstandelheit die heeft alsulke
cracht inder sielē dat si alre nae
ste onder god woent en staet en
de siet hem aen als dat ouerste

waerachtighe onwādelbaer go
et en̄ doer dringhet die hemel-
sche heimelicheit: daer nochtās
luttel menschen tot dier heyme-
licheit comē also boetius scrīft
Die selste graet is wijsheit: en̄ is
also veel ghelprokē als een god-
lic smaet eens lustighe beuyn-
dens: **A**lso bernardus spreect o-
uer der minnē boeck vāder min-
nē **D**ie godlike smaet en mach
niement wtghesprekē. mer mē
mach wel spreke: smaet en̄ liet
hoe soet dat die heer is also da-
uid inden louter spreect. **M**it
des smaets beuynighe beuyn-
t mē dat ewighe woert dat god
die vader wt hem seluen ghe-
haert daer in die ewighe wijs-
heit besloten is en̄ alle godlike
scatte vborghen sijn **D**ese smaet
plantet inder syelen sulken lief-
like beuynen: dat si alle saken
setten can tot hoerre hoechster
edelheit. en̄ alle inwendighe sin-
nē crachtich sijn tot enē by bli-
uenden scouwē **D**ese ses gra-
den set die stichter vāden gheest
en̄ der sielen: **M**er richardus
spreect van ses segghelen die mē
op moet elymnen in enē scou

wenden leuē **E**hent men coemt
in die waerheit die alle vstan-
delheit bouen gaet die mensche-
lic is: en̄ daer gheē wtweidighe
sinnē niet na vlanghe en mach
noch ghenē inwendighen moet
te vollen vertonē **W**anneer die
mensche van wtwendighen sin-
nē claerlic doer togghen is in al-
len oefeninghen: soe sel hi daer-
na die zegghelen opgaen in on-
sichtich bekenen gheesteliker
creatueren. daer mede hi begri-
pen ende ghewinnen mach te-
ghenwoerdighe godlyke aen-
blicken. **W**ant dat edele werck
der sielē en heuet gheen ghenue-
ghen: dā in inwendigher volco-
menheit **D**ie eerste zegghel die
aent scouwende leuen aenwant
alsoe richardus spreect: is een
inbeeldinghe der sielen wtweidi-
gher dinghe **W**ant also als wt-
weidighe dinghen gheschapē sijn
van buten also wederlychtich
sijn si inweidich inder sielen in
beeldinghe: noch ghescouwen
noch gestelnisse noch cierlicheit
noch in smaet na alre wellustē
en̄ die in beeldinghe wert daer
mede ghesformt en̄ poerhe soder

nuetche niet dan vā vrie moet
 dat hē hier noch daer en went.
En die mēsche daer in vertogē
 wort in eē wonder: en die beel
 dinghe is een nuwe scickinghe
 tot sūstandelheit. also richardus
 spreekt en dat is dat eerste zegel
 des scoutwēden leuēs te gaē **D**ie
 ander zeghel is inder inbeeldin
 ghe der sielē bescheidēheit in ho
 re forme bescheidelic: wat nuttic
 heit daer wt ghewassē mach en
 te voerliē is **W**āt al dat die beel
 dinghe der sielē van wtwendig
 ghen gheschapē dinghen in hoer
 draecht. dat keert bescheidēheit
 in enē hogherē opclimbinghe dā
 inbeeldinghe der gheschapēheit
 gheleiftē mach. **A**ls richardus
 spreekt inden hoer vā beniamin
Die derde zeghel is. dat beschei
 dēheit wt der beeldinghe der siē
 liker dinghē gheformiert en siē
 like proeuvinghe heeft daer i die
 siel op lūstende wert en verho
 ghet in een vreedē settinghe: en
 die inbeeldinghe is eē begin die
 sōter bescheidenheit hoer werkē
 niet en mocht voleindē **E**n die
 zeghel naect der ouerster waer
 heit veel bet: dan die eerste twe

Die vierde zeghel is dat in bes
 cheidenheit en na bescheidenheit
 gheformt is: en daer vā so wort
 slechterlic ghescheidē beeldinghe
 der dinghē mit al horē ondersta
 ten. en hē die moet alleen keert
 bouē hem in een bloet bekenne
 der alre bester dinghē en vā hē
 doet die sinlicheit en hē noechte
 tot sūstandelheit **D**aer vā spreekt
 richardus. **D**at indē zeghel ala
 der bescheidenheit staet des men
 scheliken ghemoets staet in goe
 der en in verstandigher en stedi
 gher ofghescheidēheit alre dingē
 der verbeeldighe: en die dinghē
 die daer onder sijn **D**ie vijfte ze
 ghel is bouen bescheidenheit. en
 doch te mael niet sōder beschei
 denheit: en dat is wanneer hem
 dat ghemoede opheft mit godli
 ker cracht in een bekenlike opē
 haeringhe diemē doch niet mit
 menscheliker wisen begrypen
 en mach. **A**lloe die openbaerin
 ghe is die wy hebbē vāder ker
 steliker ghelouen en oeck van
 der heiligher scriften: alloe ons
 dat gheopēbaert wort. die pun
 ten vander ghelouen dat gode
 een cennoudigh wesen heuet

Den seftienden ouden.

eñ ewich eñ almaechtich is eñ
wat sulker sake sijn die diē ghe-
lyc sijn die beten bouen beschei-
denheit. eñ en sijn doch niet son-
der bescheidenheit. **E**ñ van dien
spreect rjchardus inden vierdē
hoeck vanden scouwenden leuē
hi spreect **D**et sijn sōmighē din-
ghen onder die bescheidenheit al-
so die dinghen sijn die wy mit
lichaemlikē synnen beuinden:
eñ sommighē sijn ghelijck mie
bescheidenheit also die dinghen
die wy mit rechter bescheiden-
heit beuinden eñ voerlien. **D**ie
sommighē sijn bouē bescheiden-
heit also die opēbaeringhe die
ons ghegheuen wert v an god.
mit sonderlinghē in spreke van
der godliker natuerē beuindin-
ghē **D**at is die vijfte seghel **D**ie
seste seghel is. wanneer hē die
sinuwede gheest des ghemoets
mit godlyker cracht hē hoghe
op heffet bouē alle bescheiden-
heit: also wanneer dat godlike
licht eñ die godlike voncke in
dat wedersehjn hem so machte-
lick die een mittē anderen ver-
beeldet in die siel. ende die syel
aēnancet te besouwē wat god

is. eñ hoe hi dzeuoudicheit is
naden personen eñ eenuoudich
is in sijne wesentheit. **E**ñ hoe
ouerleshoē god is eñ machtich
eñ soet eñ daer in dan ouerna-
tuerlike ghenuecht crighet: dat
si niet beters noch hoghers be-
gripē en mach **D**at is dan die
alre hoechste seghel vāder goet-
heit ende groetheit der ghedach-
ten: wanneer die moet der sye-
len op climmet bouen allen he-
melschen begheerten mit her-
nender ende vuerighet mynnē.
Dat coemt oeck by wilen van
groetheit der aendachtē een ver-
wonderinghe: als wanneer die
siel vander onghenoemder lust
der alre cierlicster scoetheit gods
wt hoer seluen ghetoghen wert
Dat coēt oec bi wilē van groet-
heit der vzechden in ouertrach-
tigher vzechden hoers sels al-
soe wanneer die siel te mael bo-
uen hoer seluē ghetoghen wert
eñ die een mitten anderen van
hoer seluen ontoreemt wert in
der beuindynghē der godliker
luctichheit in allen wellustē god-
liker ghenuechten **D**aer na
leer ic seftiende oude v mynnen

te siel of ghi die vier wilen die
u bernardus vanden scouwen-
den leuen ghewiset heeft naden
ses tafelen origenes niet ghegaē
en hebt. **N**och die ses gradē des
richters der sielen en des lich-
aems niet ghevolghet en hebt:
die u also edelic leren een scou-
wēde leuen te leyden. **D**at ghy
dan nu opclimē wilt die hemel
sche leder des scouwenden leuē
mit eenre ygheliker spozte die
u te mael minnēlike leret. **D**ie
eerste spozt is beteykent hi ia-
cob den patriarche die mitten
enghel worstelde: en hem doch
niet verwinnen en mochte als
inden boec moisi ghescreuē staet.
Hi iacob dē worstelaer so leert
hoe ghi in allē werkinghe der
duechden arbeit selt hebbē son-
der vermoyinghe: eer ghy selt
worstelē mittē enghel dier doer-
sichtighe claerheit en dat be-
druet een scouwende leuē. **S**o
moechdi sprekē mit iacob indē
scouwē. **I**c heb den heer ghesiē
van aensichte tot aensichte: en
daer van is mijn siel behoudē
gheworden. **D**aer van spreekt
origenes ouer der minnē boeck

Die hem daer om oesent in allē
duechden dat hy god scouwen
wil: die is als een waert ende
een vercozen vzeent daer god
opluent sonder middel. ende hi
siet god sonder wolken ende ne-
uel. en god rustet in hē sonder
verdrietē ende god verzuuch-
det hem houē matē. en god bli-
uet hi hē sonder einde en sonder
tijt. **D**ie ander spozt is. dat ghy
u leuē van butē selt verbitterē
en u ywendighe leuē seldi ver-
claren: als beteykent is hi ia-
cobs twe wiue lya en rachael.
Lya was drachtich en onghes-
capen: mer rachael was seer
schoen. **L**ya beteykent een wer-
kende leuē. dat haerachtich sel-
welen te verdienē menichuou-
dich loen. en naden wewendy-
ghen leuē onghescapen: want
die oesenaer des werkenden le-
uens sel wenē ende claghē mit
suchten en mit arbeit. **S**alich
sijn si die libē doer der gherech-
ticheit willē: want dat rijt der
hemelē is hoer. **M**er scouwē sel
hebben bedenckenisse van god
tot god en in god ende vanden
ouersten een proeuen ende een

merken en een voerliē verstaen
en bekennē wat sueter en lusti-
gher voliker en niet liefliker
en mach sijn dā god is: en daer
om sel die scouwer die ogē sijn
ghemoets kerē in die alre hoech-
ste wijsheit daer in sijn aēschijn
verclaert wort vāder hiwoenit
ghe gods dat also seer doer cla-
re is mit godlikē schijn. dat hē
die ioden niet aēgheliē en moch-
tē **D**ie derde sport is betekēt bi
des menschē siel en lichaē **W**at
also dat lichaem al tijt hē meer
en strengeliker oefent in wer-
kende leuē: also hoer die siel al
tijt meer en edeliker opheffē ma-
ch in enē scouwenden leuē. **E**n
alsulke oefenaer was paul? en
daer o wort hi oec alsulke scou-
wer dat hi ghetoghē wert indē
derden hemel en hoerde en sach
die claerheit gods **O**eck spreckt
sinte gregorius vā sinte benedic-
tus: dat doe hi eēs tijts was in
sinē aendachtighē ghebēde. doe
wort hi ghetogē in alsulke scou-
wē dat hē een schijn der godliker
sonnē in sijn daer in hy sach
claerlikē alle dese werlt die een
mit dē anderē en al dat daer in

was mit enē schijn **E**n daer vā
spreect gregorius. dat hi mit si-
nē ghemoede van alle der werlt
ghescheiden was: en sach inden
godlikē licht alle die werlt die
een hiden anderen verclament in
dien scouwen **V**an alsulke scou-
wē der sielen staet ghescreuē in
der minnē boec **H**i sijt te mael
schoē mijn vriedinne: en ten is
ghē vlec in di **D**ie vierde sport
is betekēt bi den twee susterē
martha en maria magdalena.
Martha die dochtet billig wese
vāder oefeninghe der minnē die
si had tot ihesus gpris? dat hē
alre māl dienē soude en aen hē
oefenē en daer om straffe si hoer
suster dā si hoer niet en help **A**l
dus sel eē rechte oefenaer mit hē
alre māl gonnē te oefenē in al-
re godliker oefeninghe en wer-
ken: want also men meer oefet
inder werlt also die mēsche alle
tijt saligher en heyligher wort.
wāneer die een mēsche den ande-
rē sijn last helpt draghen. **M**er
maria magdalena die een scou-
werinne was die had dat beste
deel vercozen dat hoer nummer
meer ofghenomē en sel werden.

Wāt dat beste deel also rijchar
 d? leit inden boeck vanden scou
 wenden leuen: dat is god alleē
 waer te nemen. en tot hem te ke
 ren hi hē te woenen en te bli
 uen en van hem nummermeer
 te kerē En daer om die rechte
 scoutwer die griptet hier inder
 tijt en volbrēnt sijn scoutwē
 inder ewichheit: daert hem num
 mermeer en wert ghenomē En
 daer om was maria magdale
 na een al sulken scoutwerginne
 dat hoer die enghelē alle daghe
 opuoirden tot leuen stonden en
 songhē mit hoer hemelsche san
 ghen: en aldus vrent si hier aē
 dat scoutwen inder tijt: dat sy
 daer ghebruken inder ewichheit
 inder godlyker horne in alre
 wijsheit en ewelike bescoutwet
 Die vijfte sport is beteykēt by
 sunte peter en sunte iohannes
 ewangelistē Van dien die god
 like wijsheit spreekt inden ewā
 gelio tot sunte peter: Volch mi
 na Of hi spreke woude in enē
 werkenden leuen. En daer om
 oesende hem sunte peter daer in
 doer god: thent aen dat eynde
 tot inden doot En in dier oese

ninghe beual hem ihesus xpīst
 tus die kersten gheloue. Mer
 tot sunte iohan sprack ihesus
 Ic wil dat hy aldus bliue. Of
 hi spreke woude. In enen scou
 wenden leuen sel hi bliuen: dat
 hem toebehoert. Als hi scriuet
 van enen scoutwēden leuen in si
 nen ewangelium. en oec inden
 boeck apocalipsi Des te orcon
 de wert ihūs xpūs opten berch
 van thabor voer hē beiden ghe
 ouer format doe hi hem stoen
 de sijn moghentheit en sijn aen
 sichte claer wert als die sonne
 En si hoerden en saghen lichaē
 lic die heilighe drieuoudicheit
 mit sōderlinghe onderscheit: doe
 scoutweden sy in enen beghin.
 dat si nu daer scoutwē in eenre
 volliker en sekerre teghenwoor
 dicheit sonder einde in enē ewe
 liken ghenueghē Die sesste sport
 is beteykēt hi ons herē ihesus
 xpūs persoē: daer wi in vijn
 den ewioudighe natuerē. In
 der menscheliker natueren heeft
 ihūs xpūs bouen allē mensche
 liken sinnen meer gheoesent hē
 in enen werkenden leuen: dan
 enich mensche bedenckē mach

Wer inder godliker natuerē is
hi die alre groetste scouwē: die
ye ghewert of uimmermeer ghe
werden mach. **W**ant hy is die
gheen die die enghelen begheerē
te scouwen dat een verwendich
na sijnre doerluchtender natuer
ren na der menscheit: ende daer
om alle sijn oefeninghe en wer
ken te bedencken ende dat te be
scouwen brenckt seer grote vuer
richheit ende sueticheit in. **D**aer
van bernardus spreekt ouer der
minnen boeck. **O**. du scouwen
de siel soeckstu ruste en begheer
stu vrede ende sekerheit en myn
stu vruchtbaarheid: so neemt ve
deren aen u in verneder myn
nen en begheerten ende vlieghe
en nestelt in die wondē ons he
rē ihesu xristi. **W**ant nerghe
en is die rust ghenadeliker. ner
ghent en bistu sekerre. nerghe
en vijn dy beter vruchte: daer
wt du te hant sceppen moghel
te een vrolick lieflick scouwen.
Dat spreekt oec gregorius indē
boeck vanden stride der duech
den. ende der onduechden **W**an
neer ghi dat liden ihesu xristi
in uwen moet scouwē: so en

is niet soe hert in uwen moet te
liden ten wort van diē scouwē
weech en soet. **D**at ander scou
wen vijn dy in ihesu xristus
godlike natuer die bouen allen
menschelyken synnen is. **D**aer
van spreekt hugo inden boeck
vanden cloester der sielē. **S**cou
wē is eē cloester der sielē want
hem des menschen moet daer in
verblijnt. en gheeft te bedencken
alleen hemelliche dynghe. ende
vander meninghe der vleyscheli
ker ghedachten hem verweert.
En die vleyschelijker lusten en
hose sinnen doet hē die mensche
of. en veruruecht hē in god en
heeft eē soet ghenieten mitte en
ghelē. en verlustighet des leuē
en hoer vrede in allen sake. **I**n
dē vruchde der duechde behout
hē vrolicheit der sedē. en prueft
dat gewout des ewighē vaders
ende verneemt die wijsheit des
soens: en mint die goetheit des
heilighē gheestes. **V**anden scou
wenden leuen spreekt augusti
nus: inden boeck sijnre enigher
spraken. **G**odlyck scouwen ver
licht en veruruecht die inwē
dyghe oghen: ende sterckt ons

.C. xij.

teghens hese becozinghen. **W**ie
gods scouwen werden wy ghe
scheyden vander werlt en verledi
ghet van hoer en vanden hosen
ghest: en ontladen van aēvech
tinghe onses lichaems en vlez
schs. en gheniet vander hellen
En werdē mit scouwē gheset in
dat hemelrijc en werden in god
verenighet en werden mit scou
wē ghenietende en besittēde dat
hoechste en beste en onuerwan
delicste goet dat god in hem sel
uē is sonder einde. **D**aer nā spre
ket ihūs xpūs inden ewangelio
vanden scouwē **V**ader mijn ver
claertse mitter claerheit die ick
bi u hadde. al eer die werlt ghe
scapē wert. **N**u merct du myn
nēde siel hoe seer goet dat is en
nutte bouen allen menschelike
sinnen vanden scouwenden men
sche hē te scicken: want mit hē
so drincdi totten gulden throen
die u voert meer ewelike ngez
mant en mach ontnemen

Die seuentiēde oude heet. **S**o
os en leert beden ende wat dat
tet is ende wyse hem bydden sel
en hoe ende wanneer. ende hoe

neel crachten dattet ghehet heet
en wat groter nutticheyt dattet
in brenghet. ende neel ander syn
nen daer van

Echte goede godli
ke leer heeft u myn
nende siel voer my
edelic ende nuttelic
die voerghenoemde ouden ghe
leert een yghelike in sijnre mate
riē dat u dat alre beste is ende
welē mach totten ewighen leuē
te comen daer mede ghi salichli
ken en wel den gulden throē des
ewighen conincs moecht besittē

Mer ick leuētiende oude sel u
mynnēde siel een seer nutte leer
wisen: die heilicheit en salicheit
brencht des ewighen leuē. **D**at
is die constelike leer die onse he
re ihesus xpiustus sijn wtuerco
ren iongherē leerde na alre vol
comēheit: doe si tot hem sprakē
Heer leert ons bidden **D**oe leer
de hi hē dat heilighe pater nos
ter daer in beslotē sijn die alre
heylighste seuen ghebēden: daer
mede hi ons voerliē woude tot
al onser nootcrustē **H**i sprac oec
doe aenstaende was sijn liden.
Bidt op dat ghi niet en gaet in
becoringhē **I**hesus xpus ghinc
oec dicke bidden indē gheberch
tē en inder enicheit inden veldē
en inder woestine en inden tēpel
en in anderen heimelikē steden:
hy hadt oec aēden heilighē cru
ce tot dat hi sterf **S**unte paulus
spreect **G**hi selt sōder oflatē bid
den. en ghi selt die een voer den
anderē bidden dat ghi behoudē
werdet: **A**lloe of hi sprac. **I**he
sus heeft seluer ghebēden en he
uet ons hēte bidden: anders en
moeghen wy gode in onsen le
uē niet welbehaghen **D**aer om

dat dat bidden den groetstē diē
ste een is die wy god verconen
moghen en dat oec god vā ons
hebben wil **T**en is niet cracht
ghers noch gheweldighers indē
oghen gods: dan een reyn claer
aendachtich ghebet. **W**ant dat
spreect augustinus: want dat dri
ghet heē daer niemant en mach
toetomen **D**at spreect iohannes
die gulden mōt heet: en dat spre
ket oec bernardus. **W**āneer dat
ghebet neerlich en oetmoedich
en aēdachtich en inwendich is
so doergatet den hemel: en coēt
voer god. en verweruet alsulke
vruchte dattet niet te vergheefs
weder en coēt dan mit grote loē
en mit vruchterre nutticheyt.
En sonderlinghe ontfāghet dat
ghebet groten toeverlaet wāttet
dat hōse leuen des mensche ver
stoert. **D**at spreect gregorius
Doert so leer ic leuētiende oude
u minnēde siel wat bidden is na
sijne cracht: wāt also die paeu
len scriuen in haren recht boec
ken **S**oe is bidden een wise en
een begheerte des gheuoets ende
dat hem ganselic alleen in god
keert: ende in god verweruet al

dat synen moet beghert. **D**at
spreect hugo **B**iddē is een god
like oetmoedicheit des gemoets
en ganselic te kerē in god mit
ghelouē mit toeuertlaet en mit
mynnē: ende een verstandel op
gaē tot god in betamelikē bid
den. En dat hout mit hem da
mascenus. **D**at spreect auicen
na. dat byden niet anders en
is dan dat die mēsche mit god
spreect. en van god in beschey
denheit beghert dat alre beste
te verweruē **D**at spreect auicen
na en dat hout mit hem aristo
tiles **B**iddē is een gheestelic
werck daer mede hem die men
sche byet mit alre weerdicheit
sijns gemoets en god hē geeft
en god beliet tot enē hēer voer
al dat inder tijt en inder ewic
heit wese mach. **D**aer van spre
ket bernardus in enē sermoen
Hoe wel dattet is dat oē hēer
god sonder olatē aen allen ste
den en in allē tiden ons aensiet
ende ons bekent: so liet hē ons
doch alre gunichlicste aē wan
neer wi bidden so keert hē sijn
godlike aensichte tot onsen ghe
bede. alsoe die een vrient mittē

anderē liefliken spreect. **E**nde
wat wi vā hem begheren: dat
wil hi ons tot weerdicheit sijn
nē. **D**aer om sel hē een yghelic
mēsche mit allē necruste seiche
dicke en veel te bedē mit aēdach
te en mit voetsichticheit. **W**ant
het spreect crisostim? ouer ma
theus ewangelium **D**attet dat
alre groetste en weerdichste of
fer is die wy god ummermeer
ghesofferē moghen: een rein cla
re aendachtich ghebet **W**ant al
soe edel crude in enen uier ma
ken enē goeden wel bequamen
roke: alsoe maecht dat heilige
ghebet een edel sueticheit inden
godlikē ghesichte na sinen wel
behaghen. **D**at spreect crisosti
mus **W**il di wese hoe groet
die weerdicheit den ghebets is
also haest alst van des mensche
mont vliet: alsoe haest ontfan
ghent die enghelen en brenghēt
voer den oghe gods **D**es ghe
likes spreect effrem inden boec
vander claghe der werlt **D**at eē
heilich claer rein ghebet is een
toe spreke en een vriedelic luul
teren mit god en mit grote ghe
ruchte: mer vā hinnē bezechet

hem god. **D**it spreekt effrem:
en dat hout mit hem ambrosi-
us en dionisius. **H**et is oec een
groet onderscheit des ghebeets:
also cassianus scriuet in synen
sermonē. **D**at een is biddinghe
wanneer die mensche bidt voer
sijn lunden: en om oflaet sijne
mysdaden. **D**at ander als die
mēsche bidet voer eens anders
mēschen lunden: of om vrede of
om eerliche rijcheit. of om ghe-
sontheit sijns lichaems. of om
goet weder. of om ander noet-
crust. en dit heet al een eyseken
vā god. **M**er dat derde is. danc-
berheit dat die mensche alle tijt
god dancet alle des goets dat hi
ye van hē ontfanghen heeft: in
cleyn in groet lichaelic of ghee-
stelick. **D**at vierde dat wy god
bidden om ewighe sake en om
god dat wi hē ewelike siē ende
ghenieten moghen: op dat alre
hoechste goet dat hi seluer is.
en die wilen sijn alre noetcrust-
ichste te bidden in deser tijt tot
enē goeden leuē. **D**at sprekē oec
en scriuē die meesterē inder god-
liker constē van menigherhāde
aēbedinghen. **H**et is een aenbe-

dighe die alleē god toebehoert:
en dat is eē eighē ghebet der al-
re hoechster weerdichheit die ye
mant bedenckē can. **P**aer van
spreekt damascenus. datmē god
van binnē en van butē sel aen-
beden: als dat alre hoechste en
weerdichste goet. **W**en sel van
binnē beden mit herten en mit
moet en mit allē neerste. mit al-
len crachtē der sielen en mit al-
len vermoghen. **W**en sel oec vā
buten beden mit allen gheesteli-
ken duechdeliken manieren en
mit eerbarē wandringhen mit
wenen mit knielen. mit voer
die borste te cloppen mit allen
synnē. en mit alre aēdachte der
wisen die god loeflike moghen
wese: also tot dat alre hoechste
en ouerste goet en also tot onse
schepper. **W**ant hi die alre hoech-
ste en beste is bouen alle dinc.
en ghewout heeft ouer hemel en
eerde: en een schepper is alre cre-
atureren en sinē naem aen te be-
den en hoert nyemant toe dan
god alleen. en gheen creatueren
die ye so heilich waren in deser
tijt. **D**at spreekt damascenus
ende dat houden mit hem alle

leerers inder godliker conften.
 Dat ander aenbeden is datmen
 doet verstandelikē dierē god en
 verneet noch en ſhoert niet des
 beders ſtēme. mer ſyn herte: en
 hi ſiet alleē des hertē meninghe
 aē en niet den woerden. En het
 is beter in enē ſtillen herte te aē
 beden ſonder woerden. Dat ſpre
 ket die en der ander leerers veel
 en yſaias die propheet. **W**er ſō
 mighe mēſchē ſyn biddende mit
 mōde mit hertē en mit ghebach
 tē en mittē ghemoede: en tot al
 len ſulke ghebeden ſyn alle ghe
 wiede papē verbonden. en alle
 die daer prouen en gods gauē
 hebbē en alle cloeſter lude en al
 le die ghrē die aelmiſſē ontfan
 ghen en die der tienden ghenietē
 Dit ſcriuē al die paeuſē en ghe
 bident inden recht boekē.

Doe en watmen bydden ſel
 in allē ghebeden tot god

Wil di minnēde ſiel wel en
 ouerichlic lere bidden: ſo
 volcht mi ſeuentienden ouden.
 Ghy ſelt uwes ſelues in allen
 ghebeden wel waernemē: want
 wie daer bidt die ſpreect mit go
 de mer wie daer leeft die hoert

ſprekē van god. Dat ſpreect yſi
 dorius en dat hout mit hē au
 guſtinus. En daer om ſo wan
 neer ghy bedet ſoe neemt inden
 ghebete uwes ſelues waer: dat
 ghy des ghebeets woerde gans
 en gheheel ſpreect ſonder verſtoe
 ringhe. ende dat ghi den ſyn der
 woerdē wel bedent ſonder hin
 deringhe. en dat ghi oec dat ein
 de des ghebeets wel aēſiet. wat
 ghi bidt. ende waer om dat ghi
 bidt. en wat u menighe is. **W**at
 dat einde des ghebeets ſel gods
 eer weſē en uwer ſielē ſalicheit
 en alle der menſchen orber: die
 ghi mit uwē ghebete meēt ſi ſyn
 leuēdich of doot. **W**elck waert
 dattet u inder menighe ofginge
 ſo waer u ghebet blumich en ſō
 der grote vruchte. **W**āneer ghi
 nu die wiſe mit aēdacht en mit
 neerſte crachtelikē veruullet ſo
 moechdi u ghebet alſo verſtan
 deliken in een iubilieren treckē
 dat ghi uwes ſelues en alte cre
 atueren te mael verghetet: en u
 in dien ghebete nyemant in te
 ghenwoerdicheit en coeme dan
 god alleē. Dat ſpreect hugo vā
 ſunte victoer. en dat ſpreect oec

augustinus inden boec vanden
reghele **W**ie bedet mitte monde
sonder dat herte: die doet dootsū
de oft gheschiet mie opsette en
mit voer ghedachte berade **D**at
ghebet is soder vrucht: dat spre
ket augustin? en dat hout mit
hē cassiodor? **M**er wert u ghe
moede utoghen sonder voersich
teicheit sonder uwē wille en dat
et gheschiet nā crancheit uwes
ghemoets en niet van blumin
ghe noch van onachtelikeit:
dat u gheeft u god spreect basil
us **W**at ghi en moecht uwē toe
ual in allē sake niet geweldich
sijn **D**at spreect die en dat hout
mit hē augustinus **H**et mach
oec die bidder also veel gedach
tenisse aenliens en waernemēs
hebben op die woerden die hy
bidt dat hi daer of utwaelt en
utstotē wert **W**at dat spreect hu
go: **D**at eē rein ghebet also seer
oueruloedelick in aēdacht des
gemoets hē tot god kerē mach
dat hi nā innigher minnē ughet
et te eysehen daer om dat hy
dat ghebet heeft aenghenomen
Hecht en wel ende vuerich bid
den ende dat vruchtbaer wesen

sel is wel ende rechtuerdeliken
te leuen en goede werken te oe
senen en te volbrēghen: dat heet
wel ghebeden **W**ant het spreect
origenes. **D**ie een recht leuen
voert nae gods loue die bedet
hem alle tijt die wile hi inghe
rechticheit bliuet soe sijn hem
sijn goede werken een goet bid
den: al en spreect hi oec mitten
monde niet **E**n als mē dat hout
dat god gheboden heeft en sijn
loen ihūs xpūs onse heer. ende
onser lieuer vrouwen sunte ma
rien te loue en te eren. **E**n dat
ghebet heet bidden en niet aen
bidden. en ten mach of ten sel
gheschie in alre aendachten mie
inwēdigher utoninghe also dat
voer ghescreuē staet in alre wi
sē **A**lso dat mē niet aē en bid
det also dat alre beste goet wāt
dat en hoert nyemant toe dan
god alleen. **E**n oec in alsulker
wisen sel mē die enghelē bidden
en aenroepē: mer niet aenbeden
dat si werdē moghē onse afgod
Daer van spreect maximus die
bisscop in enē sermoen van sun
te peter en sunte paulus. **W**ye
den dieure eert die heeft dē heer

gheert: want des diēres eer ghe-
schiet doer des herē eren wille.
En daer om dat wi die heiligē
ende enghelē eren dat doen wy
doer ons herē eren willē: en da-
er om dat si gheheilicht en ghe-
eert sijn: en oec daer om dat sy
god voer ons bidden. op dat so
wat onse ghebet niet en smach
dat si ons dat vā god verweruē
en dat is alle der leerers menin-
ghe inder godliker consten. **D**at
derde is een ghebet der eerweer-
dicheit als tottē heilighen cruce
den heilighē naghelen. den doer
nen croen. ons herē rock. onser
vrouwen doekeren. der heylig-
her ghebeentē. en veel anders
groet heilichdoms: dat die ker-
stenheit groteliken eert dat sel-
di oec eren en bidden daer om
dat si sijn verstandighe creatue-
ren. **A**ugustinus spreekt inden
boeck vander stat gods. **W**an-
neer die een mensche den anderē
recht lief heeft. wanneer die een
sterck so heeft die ander na sijnē
doot al die cleynden die van
synen persoē tot hem comen
die heeft hi lief en biet hem eer.
Alloe selmē oech doen den hei-

lichdom die die heylighen ona-
ghelatē hebben diē selmen oech
eer bidden en doe: mer doch en
sel mense niet aenbeden. **W**t de
sen so merct mynnende seil wae
ghi aēbeden of bidden selt. doer
gods wille. of doer der heilighē
wille te eren. dat ghy in gheen
onghe-naem ghebet niet en valt
van enigher afgodiē: want dat
waer u te mael een grote lunde
En die wyse behoert u oech te
weten wat recht en wel ghebe-
det is: als ick u gheleert hebbe

Oec seldy weten dat sommi-
ghe mensche bidden in hore ghe-
moede sonder enighē woerde dea-
mons: en nemen godlike soetic-
heit en wesenheit in sijnre wese-
heit inder wonken der sielen tot
eenre teghenwoerdicheit. **W**ant
al hoer bidden is eē soete bedē-
kenisse van hemelchē saken. en
van godlikē goetdaden: en van
claerheit der ewigher maiesteit.
En sulke bidders bidden inden
gheest als volcomen verdieners
des besten loens: want sy sijn
die een scouwende leuen hebbe-
ende een ghenoech doen inden
ghebede. **D**aer van spreekt oech

iheronimus Slapē si of wakē
si. so sijn al hoer werkē een vrucht-
ther beden: want nuttelic en
ghewaerlick en rechtueerdich
bidden is een minnēlike myn-
ne. Dat spreekt iheronimus: en
dat hout mit hem gregorius.

Dommighe mēschē bidden
alleen mittē woerden ende niet
mitter hertē en sonder goede ghe-
dachtenisse: en dat bidden is sel-
den vruchtther. Doch so is gode
te dienen mittien allen beter:
dan te mael mit alleen niet te
doen. Die goede werkē doen en
oefenē: van diē spreekt ysidori-
us inden boeck vanden ouerstē
goede. En dat ghebet en is niet
ontfanclic daer dat herte stōme
is: Als ihūs xpūs geleert heeft
inden ewāgelio. Die bidde wel
en te rechte en hem wert al dat
ghegheue dat hi bidt: wanneer
die goede werkē sijn een fonda-
mēt des ghebēdes. spreekt ysidori-
us. En dat hout mit hē gregori-
us. By desen sinnē seldi merckē
hoe ghi wel en louelic bidden
selt. en dat moet ghesciē vande
moet en vande crachtē der sielē
mittē monde mit gansē woerdē

en mit goedē leuen en mit goe-
den gherechtighē werkē in god-
liker oefeninghe: dat die wilen
al die een bidden anderen staen.
Ghi selt u hoeden dat ghi niet
crāt noch ghebreckelic en wert
in uwen ghebēde. alsoe doe die
hem som wilen keren tot gode
en in dien toekeer bidden si seer
ouerichlic: en daer na coudelic
en daer na verlumelic. en daer
na slappelic en ten leste en wert
niet mid allen daer van. Sulc
ghebet en is niet ontfanclic
en is een vianelic ghebet: spre-
ket augustinus ouer den louter.
Hi spreekt oec voertmeer. In u-
wen ghebēde seldi alle tijt toe-
nemen en alle tijt bet ende bet
daer in wassen. Vertrect u oec
god in uwē ghebēde lāghe daer
ghi om bidt dat doet hy daer
om dat u uericheit indē ghebe-
de des te groter worde: hi en wil
u gheente beden weggheeren of
ghi te rechte bidt also daer voer
ghescreuen staet. dat spreekt au-
gustinus en ander leerers veel
mit hem. Mer wie bidt en daer
toe sundighet die spot mit god:
meer dan hi hē aen bidde. Dat

spreekt gulde mont ouer mathe-
us ewangelium Als een ridder
in enē stride niet ontfanclick en
is sōder harnisch: also is ghebet
sonder vasten en sonder aelmis-
sē niet ontfanclic En het is een
cranch ghebet: dat mit aelmis-
se niet gheue niet ghesterct en wort
Dat spreekt gulden mont en het
hout mit hē gregorius en yldo-
rus **V** God gheuet u meer doer
uwes ghebets wille dan ghi sel
uer begheert: wāt die scaker an
dē cruce en begheerde āders niet
dan dat onse heer sijn gheboch-
te. daer om gaf hē god dat ewi-
ghe leue Also dat ewangelium
spreekt. Wildi een recht volco-
mē bidder sijn so merct mit neer-
ste dat u die heylighe paeusē le-
ren bidden: inden recht boekē. si
sprekē **G**hi selt ghetruwe en ghe-
louich sijn in uwē ghebete: wāt
bydden verlaert des menschen
sunden. want god opent u sijn
heimelichit daer i **G**hi selt oec
moedich sijn in uwē ghebete:
want dat gaet inden oze gods.
En ghi selt scamel wese in uwē
ghebete als die publicaen was
die inden tēpel bede: die sijn ogē

niet opslaē en dorste tottē hemel
V ghebet sel oec heimelick sijn:
op dat ghi u loen int openbaer
niet en verliest **V** ghebet sel oec
claer en rein sijn en oheulect en
in alre duechden: dattet god vā
u wel gheueghe. **V** ghebet sel
oec neerstich sijn en ynnich en
vol begheertē en in minnē: daer-
om dat u god heimelick vrient
wert **H**et sel oec vlicich en rust-
ich sijn: wāt die diēst die men
god vertonē wil. die selmē alle
tijt oefenē en niet onder wegē la-
tē **D**it leere ons die paeusē indē
rechtboekē **D**es ghelijcs spreekt
cassiodor? Also tot volcomēthe-
des gebets alle duechde hore al-
so hoert tot duechde te bewerue
aēdachlich ghebet: en ten mach
niemāt sōder ghebet gheē duechte
noch goet verweruen. **O**ec sel di
sulke manieren hebbē in uwē
ghebete die god te mael ghe-
naem van u sijn. **D**ie mensche
bidt te rechte spreekt gregorius
die hem seluen niet en acht dan
als poluer en asche: ende wat
hy goets verweruet inden ghe-
bete dat hi dat der godliker tra-
chte toe legghen ende niet sijn

sels volcomenheit. Dat is oech
een loeflic ghebet na volcomere
maniere als onse heer ihesus xpūs
spreect inden ewāgelio. Dat ghi
noer uwe vianden bidt en voer
alle die gheen die u verdrucken
alsoe onse heer ihesus xpūs dede
anden cruce. Wy spreect oec dat
wi in onsen ghebede luttel spre
ken sellen: want wat wi inden
ghebede mit gode spreke spreect
die glosa. Dat sel alsoe leer neer
stich wesen dat wy gheens me
schen reden achte en sellē. Daer
nā spreect beda inden boeck nā
salomons tempel. Dat heilighe
ghebet beduut veel ende groete
saken in allen stonden en steden
of wi ons hoeden voer ontame
like werken. ende van ledighen
ontameliken idelen dinghen en
woerden: en voer venignde ton
ghen die scadelick sijn. Ende sel
len ons seicken tot salighen en
tot reyne dinghen en suuere ghe
dachte des ghemoets: daer mede
onse gheestelike cruuscheyt wert
gheheilicht. Oeck leert ons cas
sianus indē boeck vanden ghe
steliken ordynancie der men
schen. Dat ghi oec in uwen ghe

bede gheen onghewoenlike ma
nieren hebbe en selt: weder mit
oghe hier noch daer te sie. noch
mitten monde te spreke noch ris
pen. noch hoeste. wijslic te lych
ten. noch gheente hande manie
ren die u aen u aēdachtich ghe
bet moghen store. noch mit han
den. noch mit voeten gheen ghe
ueerde te tonen dat weder ghy
noch ander menschen daer van
verstoert en wert. Daer ghi spre
ket mit god dat is in uwen ghe
bede: soe sel di u synnen inwen
dich en wewendich volcomelic
sonder slapericheit en traccheyt
wel ghekeert sijn tot god. Oeck
leert hylarius ouer den souer.
Dat ghi in allen steden ende tot
allen tiden nacht ende dach bid
den moecht en doch alre meeste
in die stede die daer toe ghecon
sacriert sijn ende daer men han
delt den heylighen lichaem ons
heren ihesu xpīsti: ende daer der
heiligher ghebeenten en heilich
dom teghenwoerdich sijn. ende
sonderlynghe daer men veel of
laets haelt. Dat sōderlinghe ghe
bet sel dy heymelick doen ende
dat ghemeen ghebet openbaer:

en daer du toe vbonden biste sel
 di voer aē betalen en bidden en
 daer na die ghebede die nā ghe-
 naden sijn. en van sonderlinghe
 aendachtē. **D**at spreekt hilarius
 en mit hem ysidorius en hugo
 en die paeusen inden recht boe-
 ken. **I**n alle dinen ghebeden en
 condy god niet beters ghebid-
 den en van god niet hoghers be-
 gherē: dat volcht sūte bernaert
 in sūre sermonen een. **E**n bidt
 god dat hi uwer sielē alle due-
 cht toevoege op dat alre hoech-
 ste in alre minnen en ghenaden
Daer na soe bidt hem dat hy u
 en al die gheen daer ghys voer
 begheert dat ewyghē leuen toe-
 voeghe: en dat sinen wtuercore-
 nē belouet heeft inden ewange-
 lio. **D**aer na begheert dat hi hē
 u ghebet ghenamen laet sijn van
 u alle tijt: also bid dy seker en
 wel. **O**f ghi nu minnende siel
 yet meent dat ghy des te min-
 loes hebt dat ghi u ghebede wi-
 de en veel deilt en menich sins
 den leuenden en den doden deilt
 ende gheeft die broederlike min-
 ne die alle dinck ghemeeen ma-
 ket behaghet god seer wel ende

die is hem alsoe weert van u:
 dat ghy des alle tijt te meer lo-
 nes hebt van dinē ghebede. ende
 niet mid allen des te minre. **A**l-
 soe spreekt iheronimus in eenre
 epistolē een. **A**lso dicke als ghi
 een psalm of eē misse of een pa-
 ter noster lesete voer hōdert si-
 len. also dicke vercrighet een v-
 ghelike siel dat selue gebet gā-
 en gheheel. alle of ghi alleē voer
 enē ghebeden hadt: en nochtan
 bliuet u dat selue ghebet gans
 en gheheel. **D**et spreekt gregori-
 us inden boeck vanden zeden.
Wye voer den anderen bidt nā
 mynnen. dat coemt den bidder
 gheringhet te staden en tot een-
 re behulpelicheyt eer dan dien
 daer hi voer bidde: en god wil
 hē des te gheringhet horen voer
 den anderē. **D**es ghelikes spreekt
 crisostimus ouer matheus ewā-
 gelium. **D**at die mensche bidt
 voer hem seluen dat is van na-
 tueren: mer die bidt voer enen
 anderen mensche dat gheschiet
 van mynnen. **M**er is dat ghebet
 god veel ghenamer soeter ende
 lieuer in synen oghen: dat van
 mynnen gheschiet dan dat van

natueren gheschiet daer om so
wert dat gheemeen ghebet van
god veel meer geprijst **H**i spre
ket oec inden selue boeck. **D**ie
anders bidt dā onse heer ihūs
gepriest? gheleert heeft: die en is
niet sijn discipel. **E**n sonderlin
ghe wat die wijsheit gods ghe
leert heeft te bydden dat is wel
ghebeden: en niet dat des men
sche sinne gedicht en ghedochte
hebbē **H**i desen sinnen merckt
wat ghi den heilighē bidt ende
voerden sielē of den leuēdighe
of den dodē van minne: dat co
met al in uwē orbaer **E**n also
ghy dan algtē meer bidt voer
die ghē die inder ghenaden go
des sijn. si sijn in hemelrjē of in
den negheuer of opter eerden:
soe die selue alle tjt meer gode
voer u bidt **D**at scriuē die mei
sters inder godliker const **W**il
di dat god u ghebet ghenāē lief
en weert nā u si: so hoet u voer
al dien dat u aen uwē ghebete
hinderen en ghecrenckē mach
totte godlikē welbehaghen. en
die sake merct seer wel. **W**ant
hoerre is veel: alsoe sy te hant
hier na bescreuē staē **S**idi we

telikē in dootsunden sonder op
let goeder beterrighe: so en helpt
u uwe biddē niet mit allē **H**eb
di twiuel en ghē gheloue in u
wē ghebete. so ist u onnutte: bid
stu onweerdelic en in spot soe
ist u onnuchter. **H**eb dy veel
quader ghedachten en en wildē
u dier niet weren also veel als
ghi vermoecht: soe en helpt u
niz u ghebet **V**ersmadi die god
like ghebete: u ghebet vsmact
oec god. **S**iddy oec mit eenre
herder herte in wrake ouer uwē
naesten: u ghebet en helpt niet
mit allen ende is sonder cracht
Dolchdi den raet des hōsē ghef
tes: dñn ghebet is mit allen s
lozen en verdozen. **W**anneer
ghi snelre sijt tot quaden ūkeer
den werkē dan tot goeden wer
ken. en ander lude mit u daer
in brēct: so en is u ghebet god
ghen lof **W**anneer ghi weten
lick onrecht goet hebt hoe dat
mit onrecht aen u ghecomen is
soe is u ghebet verdozen. **O**ec
wanneer ghi bidt ontamelike
ghebete hoe dat si oec ghenome
sijn: so is dñn biddē valsche **O**e
fentu bydensche of beestelike

manierē of ander onmanieclike
gheueerden of touerie: dat is te
ghes gods gheboden **A**ls ihūs
xpūs spreekt inden ewangelio
Bid dy mit onuerduldicheit u
ghebet is quaet **V**olherdi in u
wē ghebete niet en en bidt niet
meer dan tot eenre stont of tot
enē mael en wilt veel ende den
menichuoudighen tijt verclumē
en daer na niet meer bydden:
dat en brēghet u niet een ewich
loē noch ewich leuen **D**ijn di
ne ghedachte moet en hert ende
sinne en ganse woerden en oec
goede werkē niet nidelic noch
enich in god: so is dijn bidden
sonder enich loen. en is god on
weert snode en onneer **D**ese wi
lē al scriuē die heilighe leerers
en meesterē inder godliker con
sten en die paeusen inden recht
boekē veel en menichuoudelic
dat ic u minnende siel mit cor
tē woerden. beslotē hebbe. **D**at
ghi u nu minnēde siel des te lie
uer biddeste: en oec wel merckte
dat ghen werck crachtigher
noch beter noch liefliker en is
inden oghē gods. **A**ls augusti
nus spreekt **S**o merck nu die

cracht die god vleent en gheghe
uē heeft den aendachtighē bid
ders als voerghecreuē staet in
der heiligher scriftē **H**eilich ghe
bet stillt den toern gods: als
moises spreekt in sinē ander dē
boek exodo **H**edē verwandelt
dat oerdel gods. **E**n soe hi sel
ue ghesproken heeft **D**at ghebet
verkeert en verwandelt die god
like wraeck: alsoe wi lesen in
der conincinne boek. **D**at aen
dachtighe ghebet maect die sie
ken ghesont **A**lso ghescreuē staet
in salomons boek: ende inden
werken der apostelen. **H**et ver
lanct dat leuē also ysaias scri
uet van ezechiel den coninc
en verlost ons vande doot: als
dauid spreekt. **E**n verledicht
ons van bedrofenisse: also indē
werken der apostelen ghescreuē
staet. **H**et verlost den mensche
van sceldende woerden: als da
niel leert **M**it heilighen ghebe
den werden die hese ghesten v
wonnen en verdruct: als onse
heer ihūs xpūs leert inden ewā
gelio **D**at ghebet vlicht den mē
sche van binnen en van buiten
also die leerers al spreken. **M**it

bidden wort die mēſche in min
nen en tot godlyker aendachtē
ghetoghen: also ghescreuē staet
inder coninghen boeck **A**lle sun
den worden doer dat ghebet of
ghenomē sy sijn klein of groet:
also paulus en iacobus spreke
in horen epistolen **E**n oec wer
den ons alle pinē en boete mit
ghebete vergheuen en of ghe
nomē: also die leersers inden rechte
boeken spreken en houden **V**eel
te byden en wel verwerſte den
mēſche ghenade ducht en myn
ne: als inden werke der aposte
len ghescreuē staet en oec inden
heilighen ewangelio en tot vele
anderen steden **B**idden verwer
uet dat ewighe leuen en ghesel
ſcap der enghelē en gods lof en
eer. also als alle die leersers scri
uē. dat dat heilighe ghebet ver
weruet oflaet in allē kerken en
brengt ewich loē: en spreekt mit
god en veruruecht hem in god
en leert god sien ende bekennen
spreekt cassiodorus ouer dē sou
ter. **D**at ghebet ontvreemt den
mēſche van allen tēgeliken luste
en van onduchdē: ende neemt
van hem alle werldyke weelde

en maect den mēſche een ontfan
gher der godliker gauen. **C**assio
dorus spreekt ouer den souter.
Dat heylighe ghebet croent die
sielē. en ghebet den enghelē. en
heilicht die mēſchen. en beuestet
dat gheloue en ōmeerret toer
laet. en wasset in minnē: het ver
blijt dat hert en leert alle volco
menheit. en en scheidet hem niet
van werkenden noch van scou
wēden leuen nūmermeer. **M**er
merct du minnēde siel wat gro
ter nutticheyt leit aenden heili
ghen ghebede en volcht mi seue
tienden ouden dat ghi bidtet al
ſoe ic u gheleert hebbe: ſoe sel di
heerliken en edeliken verrieren
den gulden throē die u die ewi
ghe en milde coninck onse heer
ihesus gprist? doer des oetmoe
dighen ghebēdes willen bereyt
heeft inden hemel te ghebruken
ewilic. **A**men

Die gviijde oude heet lamech
en leert ons wat vrientſcap sy
en hoe men godlike vrientſcap
ghewinnen sel. en wat ghehoer
ſaheit is. en van oetmoedicheit

Ouden alle creatue-
ren wilschen enen
beteren oerspronck
van horen scepper
en vanden eerste beghinne alsoe
als si ghemaect en gheschapē sijn
tot dat alre beste: so en mochte
ghen verstandelheit noch sinne
edelte oerspronck bedencken no-
ch begripen. alsoe die wtganck
is die daer welsprinckt alre we-
sentheit also se god in hem seluē
in ewichheit. en alle creatueren
heest aenghesien van ewicheden
voer in sijner ewigher aelmach-
tichheit. En so heest hi eē yghelic

creatuer gheset in hoerre wesen-
heit naden alre besten. Mer on-
der alle creatueren heest hy den
mēsche ghemaect tot enen heer
houē alle ander creatuerē: alsoe
die eerste oude in sijner leere co-
telic besloten heest

Wat vrientſcap si en is.

Oer ic achtende oude wise
u minnēde siel. Also god
in sijner claerheit voer alle crea-
tuerē den mēsche heest aenghesiē
also sinen alren liefsten vrient:
Dat ghi oec weder om god aen-
selt sien en bekennen also uwen
alre besten vrient. Want hi heest
ghesprokē inden ewangelio: Ic
en heet u niet knechtē. wāt een
knecht en weet niet wat sijn heer
doet. mer ic heet u mijn vrienten
wāt al dat ic ghehoert heb van
minē vader dat heb ic u gheopē
haert en dit is die alre hoechste
en beste vrientſcap die yemant
bedencken can. die god tot ons
heest. en die wy oec weder om
me tot god sellē hebben. Want
dat spreect oec augustynus in
een sijner epyſtolen. Een men-
sche en mach des anders ghe-
trouwe vrient niet worden: ist

Den achtienden ouden

dat die een van hem beiden der ewigher waerheits niant is. **E**n ambrosius spreekt inden boeck vanden godlike amptē. Die mēsche en mach des anderen menschen gans en gherechte vrient niet sijn die hē oſtreckt van gode wel te behaghē die en mach mit god gheen vrientscap hebbe. **E**n hy en mach tot ghenē menschen vrientscap hebben: die tot god gheen en heeft die den mensche ghemaect heeft. **W**ant die tottē creatueren vrientscap heeft. die sel veel billiker tottē scepper der creatuerē vrientscap hebben daer alle creatuerē vā ghycomē sijn. **D**at spreekt augustinus totten romeinē. **D**at ghi nu minnende siel den gulden thronen besittē moecht: so leer ic u achtiēde oude minnēde siel godlike vrientscap te volbrēghen. want dat is natuerlic. wie u trouwe liefst en vrientscap vertoet: dat ghi hē weder trou en vrientscap biedet. **W**er want ons nu ihūs xpūs die alre groetste vrientscap vertoet heuet so seldi minnende siel vā natuerlike verstants weghen hem weder dienē en die alre groetste

vrientscap die ghy gheleiftē moghet hem billig vertonen voer alle creatuerē. **A**ugustinus spreeket daer van ouer moyses boec teghens die ketters: hy spreekt. **W**ie begheeren wil god wel en ganselic te bekennen: die scicke hem dat hi gods ganse vrient si. **E**n mach oec nyemant gods vrient werden dan die van binnen en van buten doerlichtet is in alle sinen ledē. **V**rientscap is een duecht daer mede hem die een mēsche den anderē mede liefmaect: inder herten. in woerden en in wercken. en daer mede hē die een dē anderen toeuoecht in alre goeder wanderynghe ende gheeft hē daer toe. mit wille en mit ghemeensamheyt. mit alle sijnre haue. en mit alle sinē vermoghen. **W**ant hem nu god tot ons noecht en oeck vzyendet in allen saken die hem gemant bedencken can: ende die een mensche des anderen vzyende is om een cleyu verganchelick dinck. **S**oe sel dy billig hem tot enen vzyent hebben ende nemen sonder dien ghi niet moghet leuē: ende die alre lustelyste is tot

uzientſcappen te hebben. **D**at ſpreect auguſtinus in enen ſermoen **G**hi ſijt een recht uzient gods ſpreect iheronimus totter ionckhouwē demetriaden: wanneer ghi al wilt dat god wil. ende wanneer u miſhaecht dat god teghens is **H**et en moghē oec ghē menſchen rechte uzientſcap hebbē: die gods vianſcap hebbē **S**preect criſoſtimus die gulden mont heet **R**echte ſtadighe uzientſcap liet aē den armē als den rikē den ſieken als den ghelonden. den hoghen als den legghen: ghē onderſcheit tuſſchē edel en onedel **M**er het ſpreect petrus bleſenſis inden boeck vā der uzientſcap **D**at uzientſcap is den rikē een voerganc te wiſen een vader lant: den armen een naganc. den crankē cracht. den ſiekē arſedie den ghelonden een leuen en een begheerlike ſueticheit ende enē ygheliken na diē dat hem te wille is **G**anſe uzientſcap onſprinct wt goetheit en oelent hē ſtadelic inden beſtē in diē daer ghē uzientſcap ōgaen en mach: dat is god ſeluer.

Doemen godlike uzientſcap

ghewinnē ſel.

Houdi ganſe uzientſcap tot alre malc. daer om dat god u uzient ſy ende wert ende nūmermeer van u en keer. **D**at ſpreect ambroſius inden boeke vanden godliken ampten. **D**ie alre groetſte troeſt in deſer tijt dat is dat een enē gheſtadighē ghetroutwen uzient heft: dien ghi u hert onſluit en u heymeſcheit openbaert en al verburghen wiſe en in lieue en in lede belien mocht. **E**n die een allulken ſtedighē uzient verliest die hem in gheluc mit u veruruechde: en in droefheit mit u bedroeuert en die u ghetroutwelikē raet in allen ſaken wat u te doe ſtaet **W**aer cundi nu enē uzient vūn dē: die die heimeſcheit vā uwē herten het gheweten en bedencken can dan god alleen: **W**ant wanneer ons al onſe vrienden laten ſi ſyn gheborē of ghemact te vrienden: ſoe ſtaet nochtans onſe hulpe aenden aelmachtighen god ſonder welkē ghi ghe ne goet leuē volbrēnghe en moghet. **H**y is u teghenwoordich in allen ſteden en waer ghy u

hē keert daer is hi bi u: in wa-
ter ofte vuer in onweder ofte e-
nige last. in troest. in droefheit
gheeft hi een sien op u. Also da-
uid spreekt inden souter. Want
inder noet soe bekent men den
vriend alre beste en alre meeste
Dat spreekt cassiodorus in een-
re epistolē. Die een recht gans
vriend is die mynt god sonder
offlaten: ende en schuwet ghe-
beit noch rouwe. noch liden. en
en schuwet noch ghewin noch
scade. en also si langher duert so
si sekerre wert: wanneer sy alre
lanctste behuet is so is si alre se-
kerste en liefste. Daer van spre-
ket gregorius in eenre omelien
vanden ewale apostelen. Wie
totter weerdicheit coemt dat hi
heet een vriend gods: die sel hem
seluen so scattē dat hy sulke ga-
ue heeft van god ende niet van
sine eighen verdiensten. Doet hi
dat niet: so valt hi in een god-
like vranschap. Sonder ganse
vriendscap syn alle ghedachten
een verdriuinghe van god: alle
syn woeninghe in een ellēde al-
le leuen een steruen. alle troest
een wantroest. Mer wie ganse

troest soect an onse hē ihesum
christum: die sel hem daer toe
gheuen dat hi in deser werlt des
werlts vrient bliue. Dat spreekt
innocencius in eenre omelien.
Want alsoe haeste als die syel
verenicht wort mitten woerden
gods: also haeste worden die in
vriendscap ghekeert die te voren
vrienden warē deser werlt. Noch
so hoert dat tot enen volcomen
leuen. Goede vrienden soectmen
langhe en vjense seldom: en wan-
neer mense oec vjnt soe en can
mēse nauwelike behouden. Dat
spreekt iheronimus. En wan-
neer ghi enē goeden vriend vjnt
det dien behout ghelijck u sel-
uen: want hy is een half deel u
wes leuens ende iuwer syelen.
Mer ghemaecte vriende en due-
ren niet langher dan die gauen
duerē: daer mense mede ghecost
heeft. Dat spreekt iheronim?: en
dat hout mit hem ysidorius in
den boeck vanden hoechste goe-
de. Mer wy ihesus vriend wil
werden die vjnt hem gheringhe
en dicke en sel hem ewelike be-
houden: want hy heeft ons ghe-
cost om dien costelike scat syns

preciosen bloets en daer om sel
len wi hē draghen noer den bes-
ten vrient in onsen herten. **D**at
spreect paulus in sijnre episto-
lē een. **E**en stadich vrient en sel
mē anders niet zoeken dan een
weder legghinghe der ganster
vriendscap: en daer ghi diē vrient
daer en begheert gheen tijdelich
goet noer hem. **E**n ist dat sijn
wille gans en gherecht is tot
u: so en mach hi gheē tijelic go-
et noer u verberghē noch gheē
trouwe ontreckē. **D**at spreekt
augustinus inden boeck der vol-
kerdinghe. **E**n iacobus spreect
in sijnre epistolē. **B**ewysinghe
der vrientcappen is een bewyn-
dinghe der werckē. **E**n daer om
is ihūs xpūs onse alre groetste
vrient: wāt hi ons die alre groet-
ste vrientcapp vertoent heeft die
ons yement bewisē mach. **B**e-
wysē hē oech dijn vermoghen:
so scat hi di oet noer sinē groet-
sten vrient. **W**ant wie enē goe-
den vrient vrent die vrent enen
scat: spreect salomon. **D**oet u
minnende siel dat ghi niemēts
vrientcapp en verliest. en waer
ghi moecht god te vriende hebbe

dat is dijn alre groetste nuttic-
heit. **D**at spreect petrus blesēsis

Dat men vriende verliest mie-
toern. mit onstedicheit. mit qua-
den ōmoeden en mit veel onnut-
ten clappens. en daer mede mo-
ghstu oech god gheringhe ver-
lieden. **H**oudi hem mit sunden
ōtoernē en u mit onstedicheit
van hem keren. mit quaden wer-
kē. mit lieghen. en mit veel on-
nuts clappens sijns niet te ach-
tē: soe waer dijn vrientcapp crāc
tot hem. **D**at spreect dyogenes
Tot beterynghe dijns leuens
hoert dat ghy selt hebben enen
goeden vrient die u alle dinc leer
of enē viant doer dien ghi ghe-
pinicht wert. **G**hi selt doch lie-
uer hebben enē viant die u ghe-
ne scade en doet dan enē vrient
die u gheen bate en doet. **W**āt
het spreect eupharasius. **G**oede
vrientcapp en vriende die ghy
wel besocht hebt die sel dy leer
lief hebben: en uwe vianden sel
di vliē waer ghi moecht. **D**at
spreect hi: en dat hout mit hē
senica. **H**et spreect senica noere
meer aldus. **D**at is een gheluc
dat ghi alle menschen te vriende

hebt: en dat ghi wel ghehoeden
cont noer alle viaden. **V** is oec
veel beter een openbaer viant:
dan enē beuensden vrient dies
vrietschap valsche is. **D**at spreekt
crisostimus die gulde mont he-
tet. **D**och so hoet u noer hē hei-
den: dat is u noettrufich. **M**it u
wen vrienden sel di hebbē corte
reden: en ghetrouwe ende goet.
Dat spreekt socrates. **E**en goet
gans vriet: is beter dā gont of
suluer ofte edel ghesteet. **V**er eē
hymelic viāt is veel scadeliker
dā enighe vergiffenisse: spreekt
hoecius inden boeck vāder troe-
stinghe. **D**it al heb ic achtiēden
oude u minnēde siel daer om ge-
leert dat ghi weet hoe dat ghy
god seluer tot vrientscappē ver-
kielet in uwē hertē noer alle di-
ghen: en hoe ghi u in betameli-
ker vrientscap tot uwē naesten
selt houden. **E**n sōderlinghe hoe
ghi uwē vrientscap tot ghehoer-
samheit brengen selt. **W**at ihe-
sus xpistus heeft die grote vrie-
scap die hy heeft tot allen men-
schen daer toe ghedwongen:
dat hi noer ons ghehoersam is
gheworden tot inder doot. **A**lso

paulus spreekt. **E**nde daer om
want die gods soē ihesus xpi-
stus in al onser noettrufte is ghe-
hoersam gheworden: so wil ic u
nu lerē ghehoersam te sijn

Wat ghehoersamheit si en is

Ophoersamheit is allukē
duecht die anderē duech-
dē stercheit geeft en diese behoet
en die den gheloue alleē bediēet
en loen brenct. en van niemant
en mach verwonnē werdē. **D**at
spreekt augustinus ouer dē sou-
ter. **D**at ghehoersamheit is een
oerspronck ouer alle creatueren
tot eenre volcomēheit en tot al-
re gherecheitheit: sonder welke
niemant godlike minne verdis-
nē en mach. **T**ot gherechter ghe-
hoersamheit als bernardus spre-
ket in enen sermoen: **H**oert een
recht werck dat niet teghēs god
en is. ende een wyllich werck.
Want wat wt noettrufte ghe-
schiet: dat en is niet rechte ghe-
hoersam. **D**at hoert oec tot ghe-
hoersamheit eē rein werck. dat
die meninghe goet is: in dūne
ghehoersamheit mit allen wille
Dat hoert oec tot ghehoersamheit

.C. xxij.

ghetadicheit: dat ghy vander
 ghehoersamheyt nummermeer
 en wicket. wāt volherden in goe
 den werken. beslunt alle volco=
 menheyt. **G**hehoersaem god te
 sijn ende den menschen doer go
 des willē dat is also veel beter
 also veel die ghehoersamheit be
 ter was die die twe eerste men
 schen braken inden paradise te
 ghē dat godlike ghebot. **S**pre
 ket augustinus inden boeck vā
 der stat gods. **D**at ghehoersam
 heit is eē moeder en een hoeder
 inne van allē duechden **J**hesus
 christus was ghehoersam sinē
 ewighē vader thent inder doot
 doer des willē dat hi ons leer=
 de ghehoersamheit volbrenghe
Ende hi woude sijn leuen voer
 ons gheue. daer om dat hi die
 ghehoersameit sijns vaders niet
 en verlore **D**at spreekt bernardus
En noch leert ons bernardus
 in enē sermoē **M**eel graden sijn
 der gherechter ghehoersamheit.
Die eerste. dat wi sellē ghehoer
 sa sijn daer om dat wi onsen ei
 ghen willē om gods wille lerē
 do ten. **E**n wi sellē onsen wille
 gheue in ons ouerste wille wāt

god is ghenaeem doer den men
 schē een vromde offerhande: so
 ist hem veel ghenamer en weer
 der. dat offer des eyghen willes
 dat den mensche alre naeste aen
 leecht. **D**ie anderde graet is.
 eē eenuoudighe slechte ghehoer
 samheyt sonder vraghen of son=
 der murmurieren: en sonder we
 der spreken ende sonder ontsuldi
 ghē en sonder wederspannichteit
Die derde graet is vrolghe ghe
 hoersamheit te vertonē mit enē
 wel ghemoeden aēlichte: mit soe
 ten woerden. mit vriendlikē toe
 spreken mit soeter wandringhe
 en werkē **D**ie viete graet is be
 hendich en snel te wesen in ghe
 hoersamheit. en hem niet te ont
 sculdighen. en niet te vertreckē
 en niet slappelick en op enē an
 deren te wilen. noch den prelatē
 voertomen mit enghen woer=
 den sonder vertoninghe der wer
 ken. **O**ghen. oren. mont. hande.
 en voeten ende al die ander lede
 seiche: tot snelre ghehoersamheit
Die vyfte graet is cloelick vas
 telick en sterckelic ghehoersam
 heit te volbrenghe. **E**n en laet
 n gheen sorghe noch woerden

noch droeflycht noch quaetheit
noch lunde of wisē noch aēnech
tinghe des hōsē gheestes niet ō
uare noch hūderē: ghi en spre
ket alle tijt sonder oflatē in ghe
hoersamheit. **Ic** hī bereit en ic
en bin niet bedroeft ghehoersā
te wese. **D**ie selste graet is oet
moedelic ghehoersā te sijn. **W**āt
ihūs xpūs in ghehoersamheit
hē ueroetmoedicht heeft tot in
den doot spreekt paulus. **E**n
mach oec ghehoersāheit sonder
oetmoedicheit niet sijn: wāt ho
ueerdighe seden ōstozē ghehoer
samheit. **D**ie seuēde graet is vol
herdinghe in ghehoersamheit:
wāt wie daer volherdet tot indē
einde die blijft behoudē spreekt
onse heer inden ewangelio. **D**ie
nu der ghehoersamheit onweer
dich is diē ist swaer daer nā te
sprekē en te hozē: en noch swaer
re te veruullē. en alte swaerste
te houdē. **D**it spreekt al bernar
dus in diē voerleue sermoē.
Billig is die ghehoersāheit te
prisē: want daer staet van hoer
ghescreuen inder vaderen boe
ke. **D**at hē is een heyl alte goe
der menschen. een wyntersche

alte duechden. si is een ontsluit
ster der hemelen. en ophēft dē
mensche vander eerden en is eē
bi woeninghe en een spise alte
heilighen. **P**ierre synnē seer veel
die die oude vaderen gheoesent
hebben in groter teykenen: ala
wi lesen inden vader boec van
ghehoersāheit mit menigher leie
teykenen en hebbē horen wille
ghekeert i ghehoersāheit. **S**trijt
al tijt sonder oflaten teghens dē
bolen gheest anders en is u loē
niet ontfanclic. **H**et spreekt gre
gorius. **D**at ghi niet ghehoersā
en selt sijn van knechteliker anl
ten mer van begheerliker myn
nen: en niet van vresen der pinē
mer van liefstē der gherecheicheit.
Dat was oec die ghehoersāheit
inder ouder vader heit een also
costeliken scat: dat si veel teyke
ne en wonders deden ouermits
ghehoersamheit. **A**lloe seuerus
scriuet van hem: dat si mit dro
ghen voeten ghinghen ouer dat
water. en ouer die beken en in
enen hētē ouen ghinghen sonder
uerbennen en al ouermits ghe
hoersamheit. **D**aer van spreekt
bernardus inden boeck vanden

gheboden **D**at is veel beter ghehoersam te sijn god dan dē mēschen: en ten gheleerden dan den ionghē en dan den onghelerdē **M**ē sel oec lieuer ghehoersā sijn den bekenden dan den vzeēden: sonderlinghe dien die men van rechts weghen sculdich is ghehoersam te wese **G**ods volcomē ghehoersāheit en weet ghe ma te. en en heeft gheen einde noch tijt: en en laet nummermeer of noch en latet hoer mit gheentre enghicheit bedrucken **H**i is snel mittē wille en wijt mitter minnen: en al dat mē ghebiet daer is sy snel toe dat te voldoe mit alre crachtē en en achtet gheere maten en biet hoer tot allē geboden vilic ende en weyghert niet wes mē ghebiet. **M**it oren mit oghē mit tonge mit hāden mit voeten en mit alle den lich aē scicket si hoer daer toe vā hānen en van butē: hoe si des ghebieders ghebot volbrēgē mach **D**e acht die ghehoersamighe mēsche niet wat mē hē ghebiet: al leē sciet hi hē hoe hi dat ghebot volbrēct. **D**at alre beste van allen seden is dat mē den ouersten

niet weder spreke en sel. en sinē eue mensche niet hate en sel: en ouer sinē ondersten ghehoueer dichheit tonē en sel. den prelaten ghehoersam sijn. uwen eue mēsche guedlick te sijn. uwen onderdanighē niet onwillich god aē dachtich. dē leeters oērdanich den ouden ghehoersā den ionghē leerlic. den enghele wel behaetlic. in woerden nut inder herten oetmoedigh. in allen den leuen duechdelic en goet **W**ie dese leer al volbrēct die is een recht ghehoersā volcomē mensche **D**it al scriuet bernardus menichuoudelic in sinē boekē **O**ntfanc di na die ghehoersamheit scerp en hert die doch in hoer seluen licht en loet is. en wil dy u prelaten veroordelen en niet u seluē aendenc kē wie du bistu. en murmerietē in dijne hertē teghē dat ghebot dijns ouerste: hoe wel ghi dan ghehoersamheit van buten volbrēct so en ist niet eē duechdelic werc dat is een verbolghē werc en gheen duecht dat weet van mi. **D**at spreekt cassiodorus in den boeck vanden ouden vaderē **D**at die hese gheest mit gheuen

onduchden enē gheestelike mē
sche gheringhe tot hem treckē
en mach dan mittē synen der
murmerierynghe teghens die
ghehoersamheit: die hē doch tot
ter ghehoersamheit verbonden
hebbē. **E**n daer om spreekt am
brosius ouer lucas ewangeliū
Ghi menschen ghi selt lerē hoe
ghi ghehoersam selt wesen god
en oec den menschen om gods
willē. **E**n en doet niet wt uwes
sels goet dunckē dat ghi wilt
mer ghi selt sonderlinghe wer
ken daer mede dat ghy meent
gode te behaghen. **W**eet oech
dat sommighe dynghen sijn te
mael goet: dat en derken niet
ghebiēden datmē hem ghehoer
sam is. **S**ommighe dynghen
sijn te mael quaet die en selmē
niet hi ghehoersamheit ghebie
den: mer selse doch varen latē.
Sommighe dinghen en sijn nu
wer goet noch quaet: en die en
selmen tot ghyntre tijt noch tot
ghyntre stat noch stonde noch
ghenē persoē ghebiēden ghehoer
sam te sijn. **E**n daer sel een pre
laet een aensic op hebben: wat
hē betaemt te doen of te laten.

Huet u oech ghi onderdanighe
dat ghi gheen ghebode ghehoer
sā en sijt die teghēs god sijn en
teghēs salicheit der sielen. en dat
ghi nē meer onderdanich en sijt
dā het behoert daer om dat ghi
niet en valt in onduchde mit
uwē ouerste. **W**en sellē oec ghe
ne ghebode tot ghehoersamheit
noden die teghēs god sijn: wāt
sulken ghebot is een onghehoer
samheit die dat volbrocht. **D**ie
spreekt bernardus en dat hout
mit hē gregorius. **D**ie meysterē
inder godliker cunsten houden
Dat prelaten en ouersten veel
meer en grotelyker sundighen
wanneer si niet en volbrēnghe
dat hore ambochtē toe behoert
dā die onderlaten doe wanneer
si onghehoersam sijn. **W**ant die
ouersten sel sinē onderdanighe
wisen en leeren goede godlyke
dinghen en sel hē een goet exem
pel voer draghen: en sel hem an
hoer noettruffe te hulpe en te sta
dē comē also veel als hi smach
Hi sel oec sijn onderlatē straffē
om hoer misdaet en hē sel sijn
goede ghewoentē en ordinierin
ghe houdē en niet latē vergaen

en hi sel mine hebbē in swaerē
horden en arbeit te draghen en
mit sinē onderlatē in erē te hou
den. **W**āneer hi nu die dinghen
niet volcomelikē en bewijst: so
en is hi niet een nut prelaet sy
nē onderdanighen. **W**ant wan
neer den mensche dat hoeft wee
doet dat is hē veel scadeliker dā
ofte hē sijn ander leden we dedē
Dat sprekē die recht boekē: dat
waer oec scadeliker dat die son
ne vāden hemel viel dan eē ster
re. **M**er die onderdanighe sellē
een aen sien hebbē tot diē daer
si hē toe verbonden hebben: dat
si daer bi bliuē **W**āt dat spreekt
augustinus inden boeck vāder
biecht **E**en recht ghehoersā mē
sche sel meer aenliē watmen hē
ghebiet te volhzenghen: dan hy
sien sel op die begheerlike wer
ken sijn prelaets **A**ugustinus
spreekt inden boeck vander ghe
likenissen: en leert ons also ghe
hoersā te sijn **S**ōmighe prelatē
ghebiēden goede dinghē: en die
is mē sculdich ghehoersā te sijn
wāneer dat mē ghebiet duechdē
te volhzenghen en te oefenē dat
mē dat voldoe **S**ōmighe prela

tē ghebiēden hofē dinghē: en diē
selmen hoellick ghehoersam we
sen. daer men ghebiet onduech
de te doe. die den onderdanighe
volhzenghen **S**ōmighe prelatē
ghebiēde goede dinghen: en die
is men hoellic ghehoersam. als
daer men duechde ghebiet ende
doch der duechdē niet oefenē en
wil noch volghē **S**ōmighe pre
latē ghebiēden onduechden: die
mē doch in duechden ghehoersā
is: als of eē prelaet in toerne of
te in ontweerdicheit of in wrakē
of in nūt of hat ghebiet. en doch
die onderdanighe willich sijn daer
toe is diē verdiēden loē gheghe
uen. mer die prelaet sundiche in
ontameliken ghebiēden. **P**uet u
noer onghoersāheit spreekt ber
nard? in enē sermoē **W**āt ouer
mits onghoersāheit vielen die
enghelē wt dē hemel. adā verdro
uē vāden paradise. saul vā sinē
conicrūt en salmō vā sijne god
liker minnē **A**lso mach u vā on
ghoersāheit wegē godlike ghe
nade en eē goet salich leuē beno
mē en beroeft werdē. **T**e mach
ōselicheit der sielē noch ondueche
der bekeerdicheit niet ghehoersā

Den achtienden ouden.

syn noch onderdanich: mer wā
neer ōle ghemoe de god ghehoer
sam is so werden ons alle din
ghē onderdanich en ghehoersā
Wanneer wi god ghehoersam
syn die alle dinc doer ons ghe
maect heeft en gescapē daer om
dat si ons ghehoersā syn **Spre**
ket **ylidorius** vanden hoechste
goede **leert** wel ghehoersā syn
god en dē mēsche doer god: so ū
crighdi eē goet salich leuē **God**
like vriescap en rechte ghehoer
sāheit en moechdi minnēde siel
niet wel ghehebbē sōder oetmoe
dichit **Vader oetmoedichit**
En daer om so leert ic u
minnēde siel ic achtiende
oude oetmoedichit te houden:
also onse heer gheleert heeft indē
ewāgelio daer hi spreekt **leert**
vā mi dat ic bin sachtmoedich
en oetmoedich van herte. **Wat**
spreekt oech die salighe meecht
maria ons heren moeder **God**
die heeft aē ghesiē die oetmoe
dichit synre deernē: en heeft ū
hoech die oetmoedigē **Wat spre**
ket petrus en iacob? in eēre epil
tolē **God** en gheeft niemēt ghe
nade als sinē alen liefste vriet

dan den oetmoedighen mensche
God heeft in hem seluē also die
duecht der oetmoedichit **hoorē**
dat hy sinen een geboren soen
ihm in onser naturen oetmoe
dighē woude **Also paulus spre**
ket **En** hi woude van eenre oet
moedigher moeder gheborē wer
den: daer om dat hy ons allen
treckē woude tot oetmoedichit
Oetmoedichit is alsulke duecht
daer mede die crancheit syns
moets ghedert wert: dat hē die
mēsche ghees dinghes aennemē
en sel noch aentrecken **Wat** mit
oetmoedichit so bekēt hem die
mensche: so dat hi hē seluen niet
en achtet en voer niet en rekent
en hem seluen ūcleint in alsinē
leuē **Wat** mit oetmoedichit co
met men in die hoetheit des he
mels: en daer mede voeght hē
die mēsche god alre naeste **Wat**
spreekt die stichter vande gheest
en der lielen: en dat hout mit hē
augustinus en bernard? **God**
siet aē die oetmoedighen in hemel
en i eerde spreekt dauid indē sou
ter **Wat** en mach in onser sielen
gheē duecht ontsprutē si en si eer
ste ghe wortelt in oetmoedichit

ons herte **W**ant rechte oetmoedicheit is dat een mēsche gheen achtinge en heeft nā sijn selues goede werkē en dat hi ander lude dūechden prise sonder nijt en hat. **S**preect gregorius ouer eliechielis prophēcie: en dat hout mit hē cassiodorus indē boeck vāden gheest der houerdicheit. **O**etmoedicheit is alleē eē behoeftiche alre dūechden: en ten is niet dat u god also ghenāē en weert maect en onder den luden also vriedelic als dat ghi u in u wē leuē te gronde oetmoedicheit. **W**āt also men inder aptekē honich belicht tot alre hāde specerier: also wort in soeter oetmoedicheit geordiniert alre hāde dūechden vāden godlikē welbehaghē. **D**ie spreect iheronim? ouer matheus ewangelium: en hout mit hē hugo van lūte victoer indē boeck vanden cloester der sielē. **W**ildi nu een volcomē oetmoedich mēsche sijn: so meret wel wat basilis? roert in sijnre boeckē een. **G**hi selt ghewortelt sijn in stadigher oterdanicheit tot allē mēschen en selt bekennē u eighē crancheit en al uwe ghebreen:

en ghi selt wel mercken en proouen wat in allen dynghen dat beste is en dat seldi volghen so moechdi in alre oetmoedicheit volstaē. **M**er een rechte volcomē goet mēsche sel dese ses eyghenscappen hebbē. **D**at eerste dat hi onderdanich sel sijn sinē ouerste en en sel hē teghens sinen euen mēsche niet verheffē. **D**ie ander eyghenscap is. dat ghy u bouen uwen ondersten niet verheffē en selt noch verherē: en selt u onderdanich maken uwen euen mēsche. **D**ie derde eyghenscap is. dat hi die ghe die onder hē sijn onderdanich si en die niet en vsmade: also ihūs xpūs dede lūte io hā inder dopē en oec sinē iongerē hoer noetē dwoech. **D**ie vierde eigenscap is. dat hi hē alre lūden en hōse werkē scamē sel: en hē neerstelike daer na scike hoe hīse mit arbeit vā hē driue en ofwassche. **D**ie vijfte eigenscap is: dat hi hē mit aendachtighē ghemoede volcomelyke noer gode en voer allen menschen in oetmoedigher wandringhe vertonen sel in alre wysen. **D**ie sesste eyghenscap is. dat hy mit alre

verduelicheit sel gheswapēt we
sen teghens alle wederstoet. **E**n
die eyghenscappē sijn al noet
trufich den oetmoedighen mē
schen: en nyemēt en mach son
der dien oetmoedicheit volbrē
ghen. **D**aer van spreekt ysidor^{us}
inden boeck vanden hoechsten
goede. **H**i selt u seluē klein hou
den in uwē oghen: wāt so veel
te meer si di by god duerbaer
gherecht alsoe veel ghy meer u
seluē in u seluen vernietet. **D**a
sach die heilige vader sunte an
thonius also ghescreuē staet in
der vaderen boeck: dat die hese
gheest al dese werlt en dat eert
rijc mit stricken en mit nettē o
uer ghespreidet hadde daer me
de hi alle mēschen vanghē wou
de. **E**n doe sprac sunte anthoni
us mit grote veruchtē. wie sel
dese strickē al ontgāē. **D**oe ant
woerde hem onse heer god: dat
en mach nyement doē dan die
oetmoedighē mēschen. **W**ant al
so die hese gheest viel van god
ouermits der houerdicheit: al
so ontgaet een yghelick mēsche
mit oetmoedicheit alle onduch
den. **S**unte anselmus leert sea

graden der oetmoedicheit: in
den boeck der ghelikenisse. **D**ie
eerste graet is. dat hem die mē
sche aensien ende bekennen sel:
al waer hy die onweerdichste
ende als den nedersten onder al
len menschen: ende sel hem on
weerdich duncken allen creatue
ren te ghenieten en te ghebrukē.
Den anderden graet is: dattet
hem lief sel sijn dat hē alre malt
oet also houde. **D**ie derde graet
is. dat hi also vduelich sel sijn
in allen wederspoet: dat hy in
hem alle liden voer enen troest
sel settē. **D**ie vierde graet is dat
hi in allen saken god in sinen
gheboden ghehoersam sel sijn en
sinen naesten doer gods wille
onderdanich si. **D**ie vyfte graet
is: alsoe haeste als hy ghesun
dicht heeft. also haeste sel hi hē
biechtē en hem sijne lundē sca
men. **D**ie seste graet is godlike
myne te hebben: en wanneer
ons godliden toe seint om onse
lundē dat wi die pine in myn
nen ontfanghen sellen. **D**aer vā
spreekt bernardus in sijne epil
tolē een. **G**raeft in u een fonda
ment der oetmoedicheit. so coē

di in die hant der minnen: en wil di die hoghe godheit gelyken en besitten. so sel di voer al die diepe oetmoedicheit ihesu gelyken en bi hem bliuen. **W**anneer ghy u oetmoedighet: so siet alle tijt aen dat teyken dat u altyt die genade gods nakende is. **W**ant die sommighe oetmoedighet hem mit verduldicheit: en die sijn onsculdich in hore gronde. **D**ie sommighe oetmoedighen hem mit wille ende mit vlyt: die sijn die alre gherechtichste en die alre oetmoedichste. **W**ant het spreekt bernardus ouer der minne boeke. **D**at alle goede werke verderuen die die oetmoedicheit niet en bewaert: en die mit oetmoedicheit niet behoet en werden. **D**at is een rechte oetmoedich mensche: die gheen boesheit op niemant en hout. **E**n wie hem niet en seict tot oetmoedicheit te houden: alle die goede werke die hi doet die sijn verlore. **W**ant also als houerdicheit is een teken der udoemenisse: also is oetmoedicheit een teken der ewigher behoudenisse. **D**at spreekt augustinus

vande woerden ons heren in ene sermoen. **D**at is een oetmoedich mensche die hem seluen te mael voer niet en achtet: mer noch meer oetmoedigher is die die u smaetheit van andere luden oetmoedeliken vdraghet en verduldelic lidet. **M**er die is die alre oetmoedichste die altyt sonder ofslaten begheert vsmact te werden: en alle tijt meer ende meer hoerre begheert en dat behoert tot ene volcomen leuen spreekt bernardus. **O**etmoedicheit sel in alle steden sijn in groter hoeden. opte velde sijn hebben antuoudighe oghen. inden woude scamel oren inden daghe behoeft waderinghe inder nacht voer sienighe wilen. **E**n den luden goet exempel te gheuen: dat hreft u al een goet leuen. **H**et spreekt valerius die bisscop in ene sermoen. **D**at oetmoedicheit is in armoeden dancker: in rijchheit matich. en onder den vrienden goettelic. in vermaetheit vrolic niet verblidende in gheluc ende onwandelber. **E**n si en scamet hoer niet te dienen en en achtet gheene smekender woerden en

ly dunct hoer alles loues en lo-
nes onweerdich. **H**et spreekt cal-
siodorus ouer de psalteriū. **D**ie
oetmoedicheit wert die hōse mē-
sche verdreue: houeerdicheit ver-
stoert. en alle quaetheit verwon-
nen. **D**ie salighe menschen nemē
vā oetmoedichidē toe: die mer-
telaren werden daer mede ghes-
croent. **E**n ten mach nyemant
in sinē leuen volcomen ghesat
werden: die daer die duecht der
oetmoedicheit niet en houder.
Hoe moechdi mynnēde siel den
gulden thronen bet ghecieren en
ghetronen: dan ghi mi achen-
den ouden volcht mitter godli-
ker vrieschap en ghehoersamheit
en oetmoedicheit te volbrēghen
also ic u gheleert hebbe:

Die neghentiende oude heet.
Ezechiel en leert van enē ghees-
telikē leuen en wattet is. en hoe
hem een mēsche die hōse gheest
niet en sel otreckē daer van. en
van veel nutter wisē die tot enē
gheesteliken leuen behorē

Die hoestelyken en we-
ghelesen leren veel-
heest u myn ghesel-
le gheghue die ou-
de hoer my daer mede ghy u le-
uen gans en gheheel keren ende
ordinieren moecht god tot enen
welbehaghen na alre heilicheit:
en oeck den gulden thronen daer
mede wel vergasten en wel ver-
cieren. **H**et ic neghentiēde oude
sel u mynnēde siel locken treckē
en wysen op een gheestelick le-
uen: dat u sterkelike en wyslick
vorderen mach tottē ewighen le-
uen ende totten aelmachtyghen

.C. xxxiiij.

ewighē conincs thronen der hogher godheit. **E**en gheestelic leuē hebben eerste bedocht die heiligher oude vaderē inder ouder ewen: ende behaglyden god daer in seer wel. **A**lso wi lesen van patriarchē en van propheetē. **N**iet niemant en heestet edeliker gheuoirt dā onse heer ihūs xpūs. en daer nae sijn moeder maria: en sijn wtuercore ioghten. en daer na die heilighe vaderē die daer menigherhade oerden ghemaect en ghesticht hebben daer mede si den mēschē tot enē gheesteliken leuē ynnichliken en salichlikē in heylicheit tot god treckē woude. **G**heestelick te leuē leert ons onse heer ihūs xpūs inden ewāgelio: daer hy spreect. **D**ie tot mi comē wil die verlaet sijn selss: ende neemt mīn leuē aen hem. dat god welbehaghe en nae gods wille gheschapē is. **W**at hy spreket gregorius ouer matheus ewangelium. **D**ie mensche die hem seluen niet en verlaet die en mach niet een gheestelick leuē leyden noch tot dien comen die bouē indē hoechstē is. **D**es

gheest hy ons een ghelikenisse dat die wilde boem in sijn eyghen eertrijc niet en mach goede vruchte brenghen: hi en werde dan in een ander eertrijc gheplant en gheset. **A**lsoe en mach een mensche in sinen ouden leuen gheen gheestelic leuen aennemen. hi en neme eerste eē nuwe leuen aen. **E**n daer mede so verlaet een mensche sijn selss die hē verwandelt in een beter leuē: en dat hi hē haestelic keert van dien dat hi voer heeft gheueest. **E**n een yghelic mensche moet oec dat cruce op hem nemen mit menigher hande liden en weder spoet: daer hi hē niet of ontledighē en mach noch oec en wil. **A**lsoe onse heer ihūs in enen gheesteliken leuen en wandringhe doet onsen wille volitens was. **I**n neghentende oude leer v minnende siel gheestelic te leuē. **V**oer aen selbi weten dattet gheheten is also ysidorius seit een weder keringhe tot god: daer mede wi onse sielen inden banden des godliken dienstes heren te volbrenghen sonder oflatē. **D**at spreect tullius

inden boeck vāder godheit. **D**ie gheestelicheyt is een weerdich ghebieden daer mede mē oefent godlike loeflicheit. en daer die weerdicheit gods van vermeerret wort. **H**i selt oeck wetē dat alle gheestelick leuen en oerden ghesticht sijn op ghehoersamheit: op armoede ende op reine ciuilscheit. **E**n die gheestelike leuē heeft ghesticht en ghehouden ihesus xpristus in sinē lichaem voer alle menschen: en daer na sijn moeder maria also die ghyte oude voer mi u wel gheleert heuet. **I**hesus xprist? was sinē vader ghehoersam tot inder doot: daer om dat wi oec ghehoersam sellē sijn sijnre godliker lerē. **H**i was arm in sijnre gheboertē in sinē leuen en in sinē steruē daer om dat ons tijtlike rijcdo niet van hē en soude seiden. **H**i was oec ciuilsch die van eēre suuerre maghet ontfanghē en ghebozē wert: daer om dat wy ons tot reinicheit sellē seicken en hē die nē na sinē welbehaghen. **E**n in sulker ordinieringhe besluct mē dat heilighe en gheestelike leuē want dat heeft xpristus oerde.

gheweest en is dat beste dat eē mēsche inder tijt ghehebbē mach. **E**n daer van spreekt iacobus in sijnre epistolen. **E**en reyn onbeulect gheestelick leuen. dat is dat hem een hoeden sel ende onbeulecket blyuen vander holer werlt. **H**et spreekt hugo vā luntē victoer inden boecke vanden cloester der sielen. **D**atmen goet doer gods willē gheest. dat maket den mēsche goet: dat hi hem vander werlt haesteliken breket dat maket hem noch beter. mer dat hi hē seicket alle tijt gheesteliken te leuen dat maect den mēsche alre beste. **W**ant die werlt is den goeden mensche te mael hoeflich: mer gheestelic te leuen maect den holē mēschen goet en het maket den goetē noch beter en die beterighe maect die gheestelike duecht alre beste. **E**n dat geschiet wāneer god den mēsche inwendichlyken vermaent mit sijnre ghenaden. **H**et spreekt oec voertmeer inden seluē boec. **G**heestelic leuē is oec eē medeliden te hebbē mitte armē luden en die mede te delen hoer behoef. **D**at is den siekē troestelic den riken

sel wesen milte. den sterke ma-
tich. dē rouwighē hermyrtich
den strenghen scerp en den goe-
den alre beste. want die werlt
is den goedē te mael hofe **E**en
ghestelic mēsche sel sinē gheest
die een mitten anderē gans en
gheheel in gods gheest ordinie-
ren en keren: want god is die
hoechste en edelste gheest. **H**oe
sel hem die mensche seicken hoe
hi mit sinē gheest hem in allen
sakē een ghenueghen mach sijn
en dat gheschiet al tijt meer en
meer beth en het wāneer hi vā
hē doet alle verganchelike din-
ghen also paul? leert **E**en ghe-
stelic mensche sel hem veruzeem-
den van alre wereliker en tijt-
liker onleden en der verganche-
liker ghescapenheit ledich staē:
en werescappē ende houen ende
dansen en sulke onvoer sel hy
hatē en vlien **A**lso iheronimus
leert in een sijnre epistolē **E**en
ghestelic mēsche en sel sijn her-
te tot niemēt gheuen noch vere-
nighen dan tot god alleē: en sel
sijn herte wel behoeden en ple-
ghē en wel waernemē **A**lso die
acker man sijnē acker die dat

oncruint wt rodet. ende daer na
sayet: en daer na waltet tot dat
tet vruchte brenght **H**i sel alle
die sunden wt roden. en wt erē
mit aendacht: en daer na daer
in sayen mit godliker omanin-
ghe en ghenadē thent dat hi tot
ter vruchtē coemt. dat hi gods
gheest in sinē gheest ganselic be-
uoelē **A**lso als angelius leert
in sijnre boekē een **E**en gheste-
lic mēsche sel ordinerliken le-
uē in hem seluen. mit vlijt: sijn
eyghen wandringhe waer ne-
men inden oghē gods en sijn
naesten. en hē hoeden voer sun-
den en voer mildoen. ende voer
begheeringhe tot sinen naesten
en euen mensche **A**lso leert ber-
nardus in enē sermoen **D**at sel
een yghelic mensche sinē euen
mēsche guetlicheit bewisen: al-
so dat hi hē minne en oec van
hem ghemynnet worde ende hē
huenescheit en lieflicheit verto-
ne en oec verduldicheit. en al-
le onweerdicheit teghens hem
laet en vertie **D**it leert oec ber-
nardus in een sijnre sermone.
Dat een mensche sel hebbē oec
moedicheit. daer mede hy den

hose gheest verdrift: en daer hi mede coemt in alle goeden dinghen die god loeflic sijn en den menschen behulpelic. **S**unte bernardus scriuet in eenre epistole tot ene gheesteliken abt van sunte byons: en spreect **E**en gheestelick mensche die sel swighelicheit hebben: want swighen reit nicht die tonghe van sundighen woerde. dat sijn woerde in sweeren in scelden ende in vloeken in dwalen ydelen woerden mit gekeliker spotteliker spraken hoe si oec ghenoot sijn. dat swighen al scouwet welc en veel beter is. **D**at hoert oec tot ene gheesteliken mensche: psalmē te lese. **D**aer hi verstaetmē alre hande ghebeden die van god en vander heiligher kerstenheit gheordyniert sijn: daer sel die gheestelike mensche hem toe schicken. **D**at hoert hem oec toe te wakē en te bidden inder nachte: op dat die houle becoringhe des viants des hosen gheestes hem in traechheit niet en bedrieghe. **H**y sel oec veel vastē: dat hem die houle lust des vullen vleyschs in hem gheselschet werde. **H**i sel oec werke

mitten handen wanneer dat tijt gheuet. also sunte pauwels dede dat hē die houle geest niet ledich en vjnde **K**einicheit des leuens sel hi hebbe mit alre hoede: dat daer mede ghesteret worden sijn vijf synnen van onluieren sien horen ruken smaken. tasten en gheuoelē. **I**s die mensche daer in wel bewaert so is sijn gheestelicheit en duecht wel besorghe en verlekert. **E**n daer om sprac een out vader. **G**heestelicheit is werke beden vastē. ghehoersamheit en nyemant te veroerdelen. noch after spraeck noch vzeemde maren geerne te horen: en niet onbehoet te sijn. dat is gheestelics leuens aert ende sonder yets eyghens te hebben. **E**en gheestelick mensche sel wesen als een doot mensche: want die mensche die steruen wil die maect sijn siel daer toe bereit en maect sijn testament. **O**nlen heer god belet hi sijn siel: dat lichaem belet hi der begraueghē. **S**ijn goet belet hi sine vrienden en maecte daer of wt rechters: dat si sijn siele besorghe sellē. **D**aer na verliest hi sijn natuerlike liden en prwe:

daer na en mach hi sijnre sinnē
niet meer ghebrukē. **D**aer na
sterft hi. en laet hē noerē waer
hy wil. **S**o gheestmē hem een
oetmoedich cleet en dan leitmē
int graf: en dan werpt mē eer-
de en asche ouer hem. **D**ese ma-
nierē al sel een gheestelick mē-
sche noer hem nemē: wanneer
hi een gheestelick leuē noer hē
nemē wil. **S**o sel hi sijn siel ei-
ghen scattē noer god tot enē tel-
tamēt gans en gheheel: sijn lijf
den cloester of der gheestelyker
woeninghe beuelē. **D**at tijclick
goet en sijn haue der werlt of
sijnē vrienden beuelen of doer
god den armē luden gheuen en
den vrienden gods mede deylē:
sijn wtreykers sellē sijn ouerste
ende prelatē wesen. **D**aer na sel
hi verliesē herten en verwe dat
is alle sijnre vrienden troest die
sel hi ganselic van hē doē: ende
werltliker vruechten en lichaē-
liker lustē die sel hi ledich staē
en al dat hem aē godlikē wer-
ken hōnderē mach. **H**y en sel
oock daer na sijnre synnen niet
meer ghebrukē: niet anders dā
in sijn ghesichte en horen en al

sijn ander sinnē in gheesteliker
eerweerdigher hoeden. hebbē en
bewaren. **D**aer na sel hi in sinē
wille also versteruen dat hi hē
sel laten trecken waermen wil:
dat hi nywer gaen noch staen
en sel noch gheēre hande ma-
nierē aennemē noch doen noch
laten en sel: dan hi sijn ouerste
wille. **H**i sel oec ghedect sijn mit
oetmoedighen gheesteliken cle-
deren: die niet costeliken en sijn.
Daer mede hi alle sijn leden be-
sorchliken sel bedecken: also dat
gheē begheren van hē en come.
Daer na sel hi begraue werdē
dat is dat hi i sijn cloester of cel-
le of in eēre āder gheestelike woe-
ninghe verborghē sel sijn: daer
hi alre werltliker wilen en sun-
delike leuen te mael ontgae en
dier altemael ghehelic en gan-
selic ledich staē. **E**n wat reden
en aschen op hem gheworpen
wert van enighen ghebrekē of
onweerdicheit en van allē lidē
dat sel hi al verduldelikē liden
mit goedē wille. **D**oet hi dit so
is hi waerlic gheestelic. **D**an al
sulken gheestelike mensche spre-
ket paulus in eenre epistolen.

Den neghentienden ouden

Hij sijn doot mer hoer leuē is
in xristus verborghen. **T**en
sel oec gheē gheestelick mēsche
den doden niet bescreiē noch be
claghē. dat waer een grote on
ghemaniertheit: mer hi sel voer
der doden siel ynnichlic en neer
steliken bidden ende god louen
dat hi vander boeser werlt verle
dicht is. **S**preekt hugo inden
boeck vanden cloester der sielē.
En gheestelic leuē leit daer mee
ste aen dat mē god alle tijt mie
neersticheit bidde en diene: ende
dat die prelatē en ouerste hore
onderdanighē mit vlijt behoe
den. **E**n die onderlatē hore ouer
ste mit vlijt ende mit aendache
ghehoersam sijn: die prelatē sel
lē aendacheicheit pleghē en den
ionghen ghebiiden. **G**heestelike
mēschen sellē eerber sijn van cle
dinghe. matich van etē en van
drincken: veel en stedich inden
cloester te bliuē en selden onder
die lude wanderē. **C**loetheit en
abelheit sellē hē van hem doen
die teghens gheestelike manie
ren sijn: ende sellen hem tot vze
den scicken. en sellen veel byd
den en weinich slapē. **E**n inter

kerken en in ghewyeden steden
den heilighen eer bidden. en ghi
en sijn weder legghen op eer of
op goet. **P**er werlt sullen si le
dich staē: en hem daer niet me
de becommen. **D**at spreekt hu
go en dat hout mit hem augul
tinus vāden reghel der priesterē

Hoe hem een mēsche die bo
se gheest niet en sel latē verleide
gheestelic leuen aen te nemē

Iert oec van my neghen
tienden ouden du mynnē
de siel. dattet seer dicke gheschiet
wanneer die mensche gheestelic
werdē wil also hē vanden heili
ghen gheest dicke vermaēt wort
gheestelic te werden en hē vāder
verkeerder werlt brekē wil: so le
ghet en predict hē die bose ghe
est veel maniere voer dat hi dē
mēsche aenden goeden opset en
aēder godliker tmaninghe hin
derē mach en maect hē alle gee
stelic leuē swaer. **P**er daer en sel
hē die volstandighe mēsche niet
aē kerē: en sel god te hulp nemē
op dat hi den bose gheest sterke
lic weder staē. **D**ie bose gheest
predict hē eerst vāder crancheit

lijre natueren: dat hi dat ghe-
stelijke leuē niet ūdraghē en sou-
de moghen. en daer na herde en
wanſcapē clederē te draghen. en
daer na herde en ſcerpe legheer te
hebbē en veel te wakē en onruſ-
telic te ſlapē. en crancke ſpiſe en
qualic te etē en te drinckē. en ve-
le te vaſtē en te bidden dat des
mēſchē natuer al ſeer crēcket **H**i
noer leit hē oec ſcerpheit der pre-
latē en ūderdanicheit der ouerſtē
en bedwāc des cloeſters en ver-
ſmaetheit der lude: en verleet hē
alſo veel als hi vermach al dat
god een gheuaē dienſt en lof is
en een ūdienē des ewighē leuēs
En daer om en ſel hē gheen mē-
ſche die ūſtandelheit heft: keren
aē des hoſē gheſts reden. **W**at
het ſpreect hugo. **D**at is veel be-
ter godlike ūmaninge te volgē
dā des hoſen gheſts prekinghe
en het is den gheſtelikē mēſchē
lichter eē cappe te draghē doer
gods willē dā den werelike mē-
ſchen een ſwaer panſer te noerē
En tis veel ſekerre inder kerke
te bidden: dā optē velde herdeli-
kē te uechten en te ſtriden **W**at
het ſpreect yſidor? vāden hoech

ſtē goede **W**āneer hē heilige lu-
de ſterkelikē vāder werlt herē en
breken en den hoſē gheſt crach-
telic wederſtaen: ſo werden alle
gheſtelike werken luſtich aē te
vanghen doer gods willē. **D**at
gheſchiet oec wel dat die hoſe
geest biwilē laet dē mēſche ghe-
stelijke ſcijn aen hē te nemē of in
een cloeſter te gaē of in oerde te
comen. datſi hē baggherie en
potriſcap en ander lunden in
gheſteliken ſcijn aenuaē en hi
ſe ſo te velligher maect dā of ſi
inder werlt waren en bleuē **E**n
daer om is eē ighelelike lude ſwa-
re in enē gheſtelikē: dā in ſlech-
ter wiſe **E**n daer vā ſpreect ihe-
ronimus in eenre epistoelē. **G**hi
ſelt alſo leuen en werkē in enen
gheſtelikē ſcijn dat ghi ewich
loē verdient en niet en verſumet
daer ghi die ewighe maledigie
mede ūdienē moecht: en volcht
den alre heilichſtē diē ghi weet
En die u louē en priſe wil dat
neet voer ſpotte: en die u ſtraffē
dat lide verduldelic **M**emat en
ſel di aſterclappē en ghi en ſelt
u ſelūē niet voer heilich houden
wāt die hoſe geest en onſiet nē

Den neghentienden ouden

dijn vastē noch dīn wakē noch
dīn euſcheit of reinicheit. wāe
daer heeft hi veel mensche me-
te bedroghē. **W**er godlike min-
ne te vertonē van bynnen ende
van butē in alre oetmoedicheit
daer croēstu mede den godlike
schijn: en quelleste den duuel en
verſmatēste alle dinck mitter
werlt. **D**it spzeect iheronimus:
en dat hout mit hē gregorius
en oec bernardus. **W**eet oec
dat gheestelic leuē verniet en ū
dozuē wert ouermits sōmigher
prelatē onmanierlike meyster-
scap en onghemaniertheit verto-
uen en brokē aenden ouden en
aēden ionghen mit gheesteliker
houerdicheit: en mit veel ghe-
ueerds van werldliker maniere
en costelike cleder en heerlyke
te etē en te drincken. en veel on-
uoerē teghens horen naesten te
hebben. ende veel ydelheit inder
kerkē te hebbē. **W**oer alsulhē las-
ter en onghueerde sel di n min-
nēde siel hoedē wildi gheestelic
leuē hebben: spzeect hugo van
den cloester der sielē. **W**andē val-
schen mēschen leert onse heer in
der ewangelien: **D**aer hi spzeect

Woet u voer den valschen pro-
pheten die tot u comē in scapē
clederen. mer van binnē sijn si
als gripende wolue: by horen
vruchte selmenſe bekennen. **T**e
mach gheen quaet boem goede
vruchte brenghē. noch een goet
boem quade vruchte makē. **D**at
selbi also ūstaē dat die hōse pro-
pheten sijn die dē gheesteliken
schijn ydelic aen hem nemen: en
noch in gods eer noch den mē-
sche te letē. noch daer ghenade
noch vruchte noch mynne niet
en is. **E**n soekē een crāc behulpe-
licheit nader tijlicheit te gheue
te mer inwēdich sijn si bedroge
na hoer meninghe en aen hoer
conſciēci als si hē bewisē aē hoer
vruchte die al tūt bedroghē sijn.
Woet u voer hē: si ghebiedē veel
goets te doē dat si selue note doē
louden. en hebben honich indē
monde: en gal inder herte. **D**aer
vā spzeect ysidorius inden boec
vanden hoechsten goede. **D**ie hē
ūtoent in gheesteliker heilicheit
en in sijnre conſciēciē des niet en
meent: die is een nauolgher der
hoelheit wāt hi soect der werlt
eer. **D**aer van spzeect bernardus

ouer der minnē boec **W**at daer
gheschiedt sonder goeden wille of
sonder goede conlliccie of sonder
gheestelike gunste des ewighen
vaders: dat is al een ydelheit en
sonder enich loē tis een bedrie-
chenisse hoe goet dattet oec schi-
net. **A**ls cassiodor? scriuet ouer
dē souter **D**at geestelike begeer-
te niet alleē en leecht mitter aē
dacht na des lichaēs vertonin-
ghen: mer si leit vast aen godli-
ker heimelicheit der volcomen-
heit des herte.

Wā veel nutter wile die die
tot enē gheestelike leuen hore.

No so wile ic neghentide
meer dat somighe mēschen ghe-
stelic leuē aen hem nemen mit
woerden en mit werken. en mie-
seer hoghe sinnē: des si doch nā
butē niet en vertonē in heiliger
oefeninghe. sien swandelē hoer
cleder nū in enē gheestelike scijn
so spreek prosper inden boec vā
den scouwenden leuē **D**er hore
moet blijft werelicheit te straffe
opēbaerlic. **D**er werlt ghebrekē
en willē si heimelic niet scuwē
en doch navolghers xpi willen

welē noch en willē in hore grō-
de die godlike werke niet oefenē
en en willen van niemant ghe-
straffinghe lidē **S**i sijn in hore
gronde noch ongheskoruen: en si
draghe een valsche gheestelike si-
toninghe **D**oet u voer hē spreek
onse hēer inden ewāgelio: wat si
lerē dat hout mer aē horen wer-
ken en selt ghi u niet keren. **T**e
maect oec niet eē cappe noch ste-
de noch tijt noch grawe cleder
noch swart dē mēscē gheestelic
Wat dat en is god niet onfāc-
kelic in cloesteren en in cluse of
te in enich gods huse en gheeste-
like woeninghe. weerlic leuē te
noerē **W**ant hē spreek cesarius
De eenre vermaninghe in ghe-
stelikē oerden te varē is een vol-
comē leuē dat wt god coēt. mer
daer in werellic en onghestelic
te leuē is die meeste vdoemenis-
se **V**ehdi ruste aē uwē lichaē en
is u herte vol onvredē en ondu-
echden: so en sidi voer god niet
gheestelic **A**lso eusebeus spreek
in enen sermoen. **V**ersuminghe
dijns lijfs rou der sūden begheer-
te tot god scuwighe der hoer lul-
stē. armoede sōder goet en sōder

Den neghentienden outen

rijedom. en inder consciencie oet
moedich. en in dinē werken ho
uerdich teghens alle onduch
den: dat maect u een gheestelic
leuen. **O**ns leert anclmus dat
gheestelic leuē god veel ghen
mer is dan enich leuē datmen
hebbē mach: en dat bewijst hi
mit een beteykenisse. **T**we mē
schen hebbē twe homē en die eē
van hē beiden en gheest linē he
re niet dā die vrucht alleē van
den hoē: mer die ander gheest si
nen heer vrucht en hoē dat een
mittē anderen. **E**nde die is veel
meer te louē: dā die eerste was.
Also meēt anclm? dat die mē
sche veel meer vā god gheprijst
ende ghemint is die hē mit siel
en mit lijf mit doen en mit latē
mit goet en mit moet. en mit
allen saken diemen bedencken
mach die den mensche gheeste
likē maken hem alleen god op
gheuet dan alleē mitten schijn
vanden leuē: want sy en staen
niet wel die een mittē anderen
in enen gheestelykē leuen. **D**a
er by merckt dat die werel
ke menschen bedroggen sijn:
die daer spreken wy moghen

onsen heer god also wel beha
ghen als moniken of nonnē of
ander gheestelike ludē. **D**ese mo
ghen onsen heer god licht ghe
uen die vruchte van vielen goe
der werken. mer die boem des
eyghen willes behouden si sel
ue. **D**at waer te mael een grote
dwaelheit dat die mensche dese
werlt verslaette en alre dinghē
en vader en moeder en al sijn
vriēde ouergaue en al dat hi be
seten heeft ofte ghelesten moch
te inder tijt en gheestelic werden
woude en daer hi oech ghen
moet wille en had die werlt te
latē en inden gheestelikē leuē al
so te leuē of hi inder werlt waer
ghebleuē: dat waer een groet be
droghenheit sijn selfs. **G**hi sel
denckē te leiden een gheestelic le
uē: wanneer ghi u seluē voerdē
minstē hout en voerdē snoestē
en voerden onnoetmoedichstē en
den onnuetsten en den oneenuou
dichsten. **E**en gheestelic leuē sel
di hebben in deser tijt. **B**ehoudi
dese leer aldus: dan hout u god
voer enen gheesteliken mensche.
Weet oec datter leer veel men
schen sijn die tottē gheesteliken

.C. xxxij.

leue niet comen en moghe: also
 ciprianus scrift inden boeck vā
 den xij onnutteichede Die eerste
 sijn die. die daer wijs sijn nader
 werlt loep: en doch gheen wise
 werke inden godlike dienst nū
 mermeer en bewise. Die ander
 sijn die menschen die out sijn: en
 die al hoer daghe ydelic en on-
 nuttelic tot god en tot he selue
 idelic en onnuttelic inder tijt ge-
 leest hebbe Die ontsuldighē he
 mitte ghebreken en crancheiden
 die he aenuallē van anders we-
 ghen: dat sy niet gheestelick en
 moghen werden. Die derde sijn
 ionghe dwale en onghemanier-
 de mensche: die van niemant ghe-
 ne straffinghe en willen liden.
 Die vierde sijn rike lude die ar-
 me luden gheen aelmissen doer
 god en gheue: wat hoer goet is
 hoer god Die vyfte die hoer gee-
 stelike leue niet te staden en co-
 me: dat sijn arme houeerdighe
 menschen Wat wie in armoede
 houeerdicheit stoent: die en ma-
 ch in gheestelike leuen niet oet-
 moedich werden. Die sesste sijn
 kinsachtich ende slachachtich en-
 de die gheerne onvrede hebben:

want die gheestelike duecht wil
 vrede hebben als ons ihesu xrist
 tus gheleert heeft Die seude sijn
 mannen en vrouwe die sonder
 scaemte sijn: die hem noch voer
 god noch voer den menschen en
 scamen te sundighen. Die achte
 de sijn coninghe en vorsten die
 sonder wijsheit sijn ende sonder
 hermyerticheit: en van niemant
 gheen straffinghe en willen ho-
 ren. Die neghende sijn herē son-
 der duecht. Die tiende sijn bissop-
 pen en prelaten sonder voersich-
 ticheyt. Die elfte sijn menschen
 sonder eny ghe duecht: die op
 gods gheboden en ghelette niet
 en achten. Die twaleste sijn me-
 schen sonder synne en dulle lude
 Dit spreek al ciprianus en hou-
 den veel leereers mit hem Wie
 in deser sochlyker werlt leest:
 die sel volgen in gheestelic lenen
 en daer in sijn siel behoude En
 wanneer hi een gheestelic leuen
 aen neet so sel hije mit vlyt vol-
 brengen naden godlyken loue
 ende sel hem hueden dat hy niet
 traech noch onlustich daer in en
 wort als een onewich knecht:
 en sel dat volbrengen mit vlyt

Den neghentienden ouden

Dat ick u voer gheleert hebbe
dat brenght u in gheesteliken
leuē en totten ewighen loen: en
oec dat alre beste te vdiennen hi
god. Des ghelikes leert ons her
nardus in enē sermoen daer hi
spreekt. **V**liet tottē horch alre
gheestelicheit dat is een ghees
tic leuē daer in ghi moght vā
den voer gaēden leuē utwer sun
den herouwē en beteren en hoo
ten daer in ghi in desen teghen
woerdighen leuē ghenade ende
minne en ewich loen verdienē
moecht daer vā ghi inden toeco
menden leuē eer en salicheit be
sittēde wert. **E**n en laet u die bo
se gheest niet herouē. en en laet
u utwe sunden niet hāderē: en
en laet u vziēden noch lust der
werlt niet daer of wylen noch
treckē. so vūndi den throē die u
ewilike bereit is. **A**lso leert ic ne
ghentiende ouden u minnēde siel
een gheestelic leuē vorrē alsoet
ōse meester ihūs xpūs gheuort
ghemynē ende gheoeset heeft in
der tē. duer onse leringhe ende
vermaninghe wille. **D**ie daer
seluer ghesproken heeft inden
ewangelio. **I**ck byn die wech

die waerheyt. ende dat leuen.
Ic bin die wech des goeden eg
empels. **I**c bin die waerheit in
der ghelouen: en dat leuen des
loens. **I**c bin die wech die daer
wiset totter waerheit. **I**c byn
die waerheit die daer wijst tot
ten leuen. **I**c bin dat leuen dat
ter brenght totter ewigher vri
heit: en dit al maket u een ghe
stelick leuen. **W**olch dy mi soe
moecht i den gulden throen heer
lic en wel verrieren: alsoe ic u
menichuoudelic en herlic ende
wel gheleert hebbe.

Die xxste ouden heet Analep
en leert hoe onduecht en duechte
teghens malcader stridē en wat
si crachtē teghens die onduechte
heest en hoe oetmoetich it stryct
teghens houerdie. en die seuen
gauen des heylighen gheestes
teghens die seuen hoest sunden
en danckerheit teghens ondanc
berheit en vrede teghens onvre
de ende van ydel eer ende van
uverschijcheit en onverschij
cheit en van ontrou ende van
verdullicheit en hoe die arme
stryct teghens den riken om dat
hemelric.

Onduechte en duechte hebben een ewygh vechten ende stryde die een teghen den anderen mit alre vyantschap in enen yghelike mensche: die daer verstandel is dien ist seer nootdruckich die onsekerheit te laten en dat seker is te behouden. **A**lloe iachous en paulus spreken in horen epistolen. **D**at vleisch is begherende ende stryende teghens den gheest. en die gheest teghens dat vleisch. **E**n die twee striden die een teghens den anderen in hem seluen mit alre on

weerdicheit: also dat wi niet al en volbrenghe dat wy gheerne dede. **P**aulus spreekt oec in een ander epistel. **I**c sie in myne leden een ewe die daer stryde tegens die ewe mijns ghemoets. **D**aer bi seldi verstaen dat die duechte coemt van des menschen gheest of siel: mer die onduechte coemt van des menschen lijf of vleysch. **W**ant het spreekt origenes ouer moyses hoecken een. **O**nduechte verdriuet den mensche van god mer duechte maect den mensche groet bi god. **E**n also die mensche in sunden gheboere wert en in sunden en in onduechten op gheuoet wert dat den lichaem nauolcht: also wert die siele mit duechten opghetoghen en gheuoet. **D**at spreekt origenes ende dat hout mit hem gregorius augustinus en ysidorus inden boeke vanden ghetale.

Van duechten ende van onduechten

Die siel die vol duechte is is ee setel en een woonin ghe der heiligher drieuoudicheit. **E**n daer om ick gheichste oute

Den twiëntichsten ouden

sel u minnēde siel lerē. hoe ghi
mit duechden teghens onduech
den vechte en striden selt. ende
oec hoe ghi onduecht mit duech
den verdriuen en verwinne mo
ghet: op dat ghi mitte wapenē
der duechden alle onduechden
verdriue moghet. also seldi heer
like den thronen des hemelschen
keisers ganselic ghewinne ende
vercrighē. Want het spreekt cri
sostimus die gulden mont heet
in eenre omelien. Dat duechte
inden ghemoede niet anders en
is dan vā god een recht beoyn
dinghe en rechtueerdich onder
dē luden te wese. Dat is in enē
yghelike mensche goet en ghe
muechlic in duechden te woene
spreekt anselmus ouer den sou
ter: al waert oeck datter gheen
loē van comen en soude. Ende
daer om sprac eē werellic wijs
man. Waren mi al die goden
ghenadich. en gheen mēsche en
wiste van mynē sunden: noch
tant en soude ick nummermeer
onduecht oesenē en mi daer me
de niet beulecke noch ontreini
ghen. Wildi mynnende siel on
duecht mit duechden verwinne

So merckt van mi eerste oude
uoer aen van dat iheronimus
spreekt totter meecht demetria
de in eenre epistole. Dattet seer
noettrusich is dat mē onduechte
en duecht wel onder kenne en
onderscheiden can: want dat is
een seer boes wech die ons wi
set tot onduechden. En is een
seer seker wech die os wiset tot
duechden: daer vā ons oflaet co
met onser quaetheit en salicheit
des goetheits. Dat spreekt ihero
nimus en mit hem cassiodorus
ouer den souter. Onduecht is al
soe hugo spreekt. een onghema
nierde begheerte sonder eny ghe
ordinantie: en buten alre wijs
heit. die alle goede werken ver
stoert. Dat spreken oec ambrosi
us en augustinus. Oec ist on
duecht datmē mit woerden mit
werken en mit begheerten doet
teghens die godlike ghebode en
ordinieringhe. of datmen doet
mit wille en mit moet teghens
alle gherechticheit. Of datmē mit
onghemanierden leue keert vā
god totten creatueren: mit on
geordinierder liefte. Het spreke
oec die meesterē inder godliker

consten. **D**at onduecht lunde
hoelheit ende archeit. ende wat
diē ghelijc is. al enē gront enē
een sake heeft. **O**ec is duecht eē
goede manier des ghemoets da
er wt mē te rechte enē wel leest
god tot enē welbehaghen. **D**at
spreet augustinus. **D**at is oec
een duecht dat dat ghemoete
wel ghesteelt is daer toe duecht
te volbrēghen: enē die hem tot
rechter bescheidenheit gheeft enē
synē wille daer toe ghebiet enē
syn sinnē wijs tot ghehoersam
heit enē tot onderdanicheit **M**er
tulius spreect **D**at duechte een
volcomē scickinghe is tottē hel
tē goede **D**at spreect oec ysidor
ius **D**uechte is een goede ghe
moete des ghemoets. enē der na
tuere vercielinghe: bescheiden
heit des leuens ende der leden.
goetheit ende oefeninghe godli
ker weerdicheit. een eer des mē
schen. enē een ewich loē te ver
dienen. **O**eck is duecht een in
wendyghē crachte der syelen.
die daer weder staen onweerd
ighe saken: enē gheeft hē tot lydsā
heit. enē alle becoringhe vā hem
briuet. enē hem tot goeden wer

ke scicket enē daer in enē lust he
uet. enē daer om is duecht alle
tijt bereit te striden teghens on
duecht **D**at spreke adamantius
enē rabanus ouer moyses boeck
Wat onduecht verstoert inden
mēsche. dat brenghet duecht me
nichuoudeliken weder: enē daer
om scicket v duecht te oefenen
soe en mach gheen onduecht in
v regnieren **D**at ghi van allen
onduechdē des te bet vlien mo
ghet: so merct wel wat onrecht
enē hōse werke hōuen matē veel
onduecht inden mēsche scicken
die hem tot onduechden voeghē
te doen enē te oefenen **W**ant on
duecht brenghet den mensche in
doot lunden enē in daghelicshē
lunden enē verwinnet hē oec syn
natuer ende verstantelheit: ende
maect hem oec so sduistert dat
hi god niet bekennen en mach
Syn enē wille maecte onmaer
dich. enē die memorie verghe
lic: die siel beuletse enē maecte
doot voer god. ende brenct der
sielē neghenuer. enē oec den som
mighe den ewighen doot. **O**n
duecht maect den mensche on
weert voer god. ende al synen

Den twijntichsten ouden

heilighen en enghelen: voer alle luden en oec voer allen creaturen hemelrijcs en eertrijcs. Dat maecht oeck onduechde dat die mēsche die hōse becoringhē niet wederstaen en mach. en gheliefte hem den hōsen gheest: en scicket hem tot alre quaetheit. ende dat krenckt den mēsche dicke sijn leuen en beneemt hem sijn eer en oeck sijn ewyghē loen. Dat onduecht anden mēsche maect dierre is so veel datse nyemant ghetellen en mach: en daer om loe ist nootdruckich dat die duecht daer herdelike teghens strijdt daer om dat si den mēsche bi god behouden mach. Want dat spreeket paulus in sijnre epystolen. Ghi en selt v onduecht niet laten verwinnen. Het spreekt gregorius inden boec vandē hoechste goede. Die onduechden werden seer ghecrencet wanneer mēse mit duechden verdriuet: en niet mit hoesheden en sterct nader leren sūte gregorius. Hoe ontgaē den mēsche alle onduechdē en widen en spreien alle duechden den mēsche in sijnre herte en in sinen moet naden alre besten

Dat spreekt echter augustinus. Merckt nu die grote cracht die die duecht overuen mach: daer mede ghi alle onduechde overwinnen moecht. Duecht coēt alleen wt god: en wort verenicht mit goeden werckē te oefenē. Duecht en woent nergent dan in goeden menschen: en dien is sy een grote cierheit: sy maect van enē sūder enen groten gods minne en vā enē verduisterden mēsche enen verlichten mēsche. Sculde swandelt si in ghenadē: en swaere pijn in ewygher ghenuechlichkeit. Het spreekt oec boeci. Mit duechden wert die mensche ghescheiden vanden verworpenē: en alsoe als onduechden nummermeer sonder pijn en sijn. also en sijn duechden nummermeer sonder ewich loen. Cristus is seluer scoelmeyster en leerre ouer alle duechden: en wie hem in duechden volghet die leert van hem godlike conste en wijsheyt. Het spreekt oeck seneca. Duecht gaet houē alle troest en weerdicheit deser werlt: ende tis enen ygheliken mensche dat nutste goet dat yemant bedencken mach.

Want alle duechden sijn salich
en bliuen alle onuerstoert: en
ten is ghe dinc' weerdigker
noch schoener noch hogher te
wischen dan duecht. **Q**uechte
croent die heilige in hemelric
en behoet den mensche op eere
ric: dat sundelike herte reinicht
die duecht. en die doden oerwe
t. **D**ie bescheidenheit verlichtet
si tot godlike bekenen: die on
ghenoechlicheit brenghet si tot
godliker minne. **Q**uechte gheli
ket god seluer. en god die na
der mit sijne aelmachtigher
crachte: god die soe mit cracht
der waerheit. god den heylighe
gheest mit inwendigher myn
ne. die enghelen mit alre claer
heit. **D**es mensche moet maect
si vollic: si ordiniert en eert de
mensche en si verweert en regn
maect en doet alle voersichtic
heit. **Q**uechte vertrichtet alle de
le voerghenoede saken: en voer
hose teghenwoerdighe onvrede
en voer toecomende dinghe be
scermse. **S**i maect den mensche
weert en lief en brent den me
sche tot vdiene en totte ewighen
loen: en tijelic goet te ghebruke or

diniert duecht in bescheidenheit
Dese nutticheit al comen nader
duecht. **W**erct dat wel: op dat
ghi des te lieuer duechdelic sijt
Weet oec du mynnende siel
dat ghe duecht en is si en heeft
een sonderlinghe ambacht: ende
die ampte sijn in godlike dienst
en die ampten al horen tot ene
ghesteliken leuen. **W**at oetmoe
dicheit maect den mensche on
derdanich. die ghehoersamheit
vordert den mensche: die gherec
ticheit behouten. **G**heloue hout
he op: toerlaet troest den me
sche. mynne verenicht den men
sche. eenuoudicheit maect hem
god ghenae. dancheit maect
den mensche weert en coel. **E**n
also ist van alle duechden dier
te te mael veel is mit hoer am
ten: also ick u noch hier na lere
sel hoe si striiden teghens die on
duechden. **A**lle duechden heft
also seer sterkelic die een anden
anderen spreect innocencius in
eene epistolen: wie die een ghe
breket die onbreken si alle: en
wie der een heeft die heeft al
Het is oec duecht veel lichter
te leren dan onduechte spreket

ambrosius: wāt wie vlitich en
neerstich begheerē daer toe heeft
die vijntse leer gherige. **M**er die
der duechden niet en heeft noch
niet en acht: hi diē en bliuet sy
nūmermeer en hi verliesetse alte
hant. **O**nse heer ihūs xpūs spre
ket inden heylighen ewangelio
dat matheus beschriuet: en gheli
ket duecht en onduecht in enen
dusdanighē figuer. **E**en mēsche
die syn net werpt i dat meer en
breect alre hande visschē: en die
goede visschē doet hi wel behoe
den. mer die quade werpt hi en
wech. **A**lso ist mit enen ygheli
ken mēsche: die dat net syns le
uens werpet in dat meer syns
tijts. **E**n vancet goede visschē in
veel duechdē die sel hi behoudē
en die quade vissche der onduech
den sel hi en wech werpen. **D**at
spreect onse heer. en te hant daer
na gheschiet dat aenden ionctē
dach toecomende so werden die
duechdelike behoudē en die hōle
onduechdelike in die ewige ver
doemenisse. **S**ōder einde ghegeuē
Merct du minnēde siel van mi
twijntichste ouden dat god is al
re duechden een aenpanck. ende

een middel en een eynde in allē
goeden werken die die mensche
volbrēngen mach: ende dat he
vijnt die hōle gheest also haeste
dat hy den mensche stuert ende
trekt tot allen onduechden alsoe
veel als hi cā en mach. **D**ie hō
le gheest viel vanden hemel mie
ter groetster onduechden dat is
houerdie die die eerste en groet
ste is onder allen sunden en on
duechden: en waer die houer
die niet en is daer mach die mē
sche al die ander onduechdē ver
winnen. **S**preect innocencius in
den boeck der vergaenselicheyde
der mēschen. en dat hout mit hē
hugo vanden cloester der sielen.
Het spreect ambrosius indē boec
vanden rouwe. **D**ie goede enghe
len strecken teghens die hōle en
ghelen inden hemel: daer mede
gheue si ons eē oersake te stridē
alle duechdelike mēschen tegē
die onduechdē. **W**āt die houer
die heeft mit allen onduechden
ghemeenheit. want si is hō
ler dan alle ander onduechden.
En mach noch heimelic noch
openbaer gheen onduechte vol
bracht werdē: sonder houerdie

Dat spreekt bernardus vanden
 twalef graden der oetmoedic-
 heit. **E**en houerdich mensche
 duncket hē seluē kloet houersch
 en stont voer ander mēschen in
 sijn doē en latē **H**i is lichtueer
 dich van ghemoede in scempe
 en in ander wan wysē: en wil
 daer mede alre malc een welbe
 haghen wese **D**ie houerdighe
 mēsche is oet ouermoedich hy
 dunct hem den bestē ghebozen
 den edelstē den rijckstē: en is on
 ghenadich en quaet en en wil
 van niemēt verdraghen **E**n hi
 wil datmē hem al sijn onwee
 dicheit en sijn archeit verdraghe
 en dat alre malc sijn leden wel
 ghenueghē. **V**an die onduecht
 der houerdie scriuē ons al die
 leere dat si die hoeste is: wāt
 si woude van hore toern ghesto
 ten hebbe allen menschen van
 allē duechten en oec van god.
 of sy mochte **D**ie houerdighe
 mēsche hest den godliken diest
 voer een spot ende versmaet ar
 me lude en die vrienden gods:
 ende hē duncket hē dat hi niet
 lundighen en mach noch on
 rechte ghedoē en cā **D**at spreekt

die glosa ouer paulus epistel.
Dat een houerdich mensche is
 als een onzynich mensche: die
 nymēt verdraghē en wil. **H**et
 spreekt hugo van sunte victoer
 inden boeck vanden cloester der
 sielen **D**at die houerdie is in
 den rikē en inden armē. in ghee
 steliken en inden wecliken in
 ionghen en inden oudē in vrou
 wen en in mannē. in papen en
 in leken: en voert is in dien al
 een onduecht die nymant ghe
 tellē en mach noch en can **D**at
 spreekt hugo en mit hē der leer
 ers veel **E**nde want nu die on
 duecht der houerdie is een oer
 spront alre lundē: so ist te mael
 noetrufich dat si hebbe eē crach
 tighē duecht die se verwinet. en
 dat is oetmoedicheit. **D**ie is al
 so crachtich dat si god mensche
 hest gemaect: en dat is veel gro
 ter. dan die den enghel tot enen
 duuel maect. **W**āt dat spreekt
 gregori? vanden zeden. **D**atmē
 houerdie niet groteliker en het
 verdruckē en mach dan mit oet
 moedicheit **H**et spreekt augusti
 nus inden boec vanden rouwe
Also als die houerdie is een

teikē der ewigher verdoemeniſſe
alſo is oetmoedicheit een teiken
der wtuerkeliſghe. **O**nſe heer we
derſtaet dē houerdighē ſpreect
iacobus in ſynre epistoſten: mer
den oetmoedighē gheeft hi ghe
nade. **W**ildi minnēde ſiel ſterke
lic ſtriden teghē die onduecht
der houerdie ſo ſciet u ala ber
nardus leert al tijt oetmoedic
heit te oefenen inder herten: dat
u die boſe gheest niet en betore
Schicket u tot oetmoedicheit aē
uwē lichaem. en en laet u uwe
lichaem niēſte lief ſyn: ſchicket u
tot oetmoedicheit in woerden
en in werken op dat ghi ſalich
wort. **E**n volcht nader leren en
na den leuen en den werken die
ihesus xpiſtus gheleert heeft in
alre oetmoedicheit: ſo verwin
neſtu alle houerdie. **L**eert oech
houden die oetmoedicheit die u
mijn gheſelle die achtiende ou
de voer mi ghewiſet heeft: ſo ver
windi alle onduecht des te ket
Verket dat alle ōduechten ſyn
daer om onduechten om dat ſi
teghē die natuer ſyn: en die ni
et teghē der natueren en ſyn
die en moghen den mēſche niet

ſcaden. **D**at ſpreect auguſtinus
inden boeck vanden vrien wil
le. **D**es gelikes ſpreket damasce
n in ſynre boeck een. **D**ie daer
bliuē in goeden maniere. in een
re reynre natuerē die bliuen in
duechdē. mer die wt hoerre rei
re natueren wikē die comen in
onduechten en in lunden en in
veel boelheit. **D**at ſpreect damas
cenus en dat hout mit hem yſa
ias. **M**er die alre groēſte lunde
en onduecht die een mēſche doe
mach ſpreect ambroſius inden
boek vanden paradise: dat is
die godlyke gheboden te ſtozen
en den hemelſchen gheboden on
ghehoerſam te ſyn. en dat men
god gheē eer en biet en god niet
en gheeft die weerdicheit die hē
toebehoert en hem te keren van
godliker gherechticheit. en van
den godliken wille inden boſen
wille. **W**ant onduecht en lunde
is menſchelick: mer inden on
duechten en inden lunden te bli
uen dat is duuelick. **D**it ſpreect
ambroſius ende dat hout mit
hem auguſtinus inden boecke
waer om dat god mēſche is ghe
worden: ende criſoſtinus inden

.C. glij.

boeck vandes mensche val **W**et
 desen sinnē leer ic gylte oude n
 minnēde siel **D**at god nie ghyē
 lunde en maecte mer alle lundē
 maecte die hōse ghyestē: en die
 crancke blodicheit des mēschen
Want houerdie die eerste lūn
 de maecte die duuel indē hemel
 en reeste den mēsche inden para
 dise. en daer wt wessen die lūn
 den al **M**er die seue hoest lūn
 den die vergheue den mēsche vā
 butē en van binnē ende verder
 uē hoer goede godlike leuē: en
 wile hem van god totter ewi
 gher verdoemenissen **M**er daer
 en teghens heeft ons die godlike
 noersichticheit en sijn wile ael
 machicheit ghegheue doer den
 heylighen gheest seue heerliker
 striderinnen teghens die seuen
 hoest lunden: die sy verwinnen
 mit allē crachten. die den myn
 nenden van binnē en van butē
 godlick toeroeghen. en dat sijn
 die seue striderinnen des heyl
 ighen gheests die also crachtich
 sijn dat sy die seue hoestlunden
 verwinnen **W**ant hoer gheuer
 die heilighe gheest veel machti
 gher is: dā die hōse strichter der

lunden sijn macht is. **D**ie alre
 eerste hoest lunde is also hugo
 spreekt inden boec vanden sacra
 mēt en alle leersers mit hē. dat
 is houerdie: en die is also leer
 hōse dat si den mensche beroeft
 god en al sijne ghenaden **D**ie
 ander hoestlunde is hat en nijt
 en beroeft den mēsche van alre
 godliker hulpē **D**ie derde hoest
 lunde is toern: en die lunde be
 neet den mēsche alle bescheyden
 heit sijne sinē **D**ie vierde hoest
 lunde is traechheit: en die beneet
 den mēsche alle gods lof en diē
 ste en wat der sielē salich is en
 nut en troest mach sijn **D**ie vijf
 te hoestlunde is ghiericheit: en
 brenct en werpet den mensche
 in alre onghenuechlicheit ende
 ondancherheit. **D**ie sesste hoest
 lunde is gullicheit: en beroeft
 den mēsche van al sijns lichaēs
 bstandnisse. **D**ie seuede hoest
 lunde is oncuusheit: en brenct
 den mensche te mael in des hō
 se gheestes dienst menichuoude
 lic. **D**it spreekt al hugo inden
 boeck vanden sacramēt: en mit
 hem gregorius **T**eghens die se
 uē onduechden en hoestlunden

daer teghens stryden mit allen
crachtē die seuen gauē des heili-
ghen gheestes. Want het spreect
bernardus ouer moises boeck.
Also haest als hem die mensche
keert tot god soe becōmert hem
die eerste gaue des heylighen
gheestes dat is den godlikē angst
of vrees: dat hy te hant keert
van angsten syns herten tot due-
gheden. die hem alle houeerdic-
heit ofneemt. Daer na raet hem
die andere gaue des heylighen
gheestes dat is den godliken ra-
et: dat hi hem te hant keert van
hat en van nijt. Daer na sterct
hem die derde ghaue des heyli-
ghen gheestes. dat is die godli-
ke goetheit totten godlyken die-
ste: dat hem die mēsche verweert
van alre traechheit. Daer na soe
trechten die vijfte gaue des heyl-
ighen gheestes dat is die god-
like conste van ghiericheit: dat
die mensche mitten quaden dat
goede niet en verliest noch da-
er mede verdoemet en werde.
Daer na so werckt die selste ga-
ue des heylighen gheestes dat
is die godlyke verstandelheit:
daer mede die mensche leert be-

kennen daer mede hy alle gul-
sicheit verwinet. Daer na comet
die seunde gaue dat is godly-
ke wijsheit die hoert in hem vere-
nichte dat hem alle oncuulheyt
verdruiet: en dattet hem oec een
grote bitterheit waer voert aen
daer op te dencken. **I**n spre-
ken die leetters voert meer. **O**-
minnende siel bekenne hoe seer
vriendelic en cierlic en godlich
ons die heilige gheest voersien
heest mit sinen seue gaue te stri-
den teghens die seuen onduech-
den. die den mensche mit dootli-
ken venijn vergheue in alre wi-
sen en die doch gheen macht en
hebben teghens die seue gaue
des heilighē gheestes. **I**n spreect
augustinus inden boeck vande
stride der duechden teghens die
onduechden. **D**at die houeerdie
aldus spreect vanden mensche
Ic bin beter dan alle dinck in
woerden en in consten in eeren
in roedom lijflic en gheestelich
mi volche alre mact na. **I**c heb
dē enghel wvonnen indē hemel
en den mēsche verdreue wt den
paradise: en ten mach niemant
wel syn buten my. van binnen

ende van butē volghen mi die
mēschen na: **W**anneer si mi nu
tebant niet volghen en moghen
so seinde ick mijne dochterē se
uen. aenden mensche die hem te
hans vellich makē **D**at is goet
donckelheit. eer. onghewersam
heit. ouermoedicheit en crēch.
verlindenisse. en onzedelicheit
en ypocrīscap die die mēschen
seer selden ontvlien. **D**it scriuet
al augustinus inder ghelikenis
se des persoēs der houeerdicheit
en dat hout mit hem gregorius
en hugo inden boeck vande sa
crāmēt **M**er tegēs die onduech
de der houeerdicheit strijt die eer
ste gaue des heilighen gheests:
dat is godlike angst. **D**aer van
onse her spreect inden heilighē
ewangelio **E**n wilt den ghenen
niet ontsien die u lijf goet ende
leuen benemē: mer ontsiet den
ghenen. die siel en lichaem wer
pen en verdoemen mach inder
hellen. **H**et spreect ambrosius
Die godlike anste is eē bewisē
der salicheit. **H**et spreect oec cal
liodor? inden boeck vāder stich
tinghe der monikē. **D**ie duecht
des godlike anstes t̄winnet die

houerdicheit **H**i spreect die god
like anst is een aenuanc alre sa
licheit. en van hoer wert gheho
ren rouwe des herten. **V**an rou
we coēt oflaet en verlmadenisse
der t̄geliker dinghē. en daer we
wasset oetmoedicheit: ende daer
mede versteruet alle lust. die ho
ueerdicheit en al hoer dochterē
verwinnē en verstridē **E**n daer
toe heft antuoudighe anst also
veel duechden in hoer seluē: dat
ly also valt coemē in godlyker
minnen dat si te mael doder alle
houerdie **D**at spreect cassiodo
rus en dat hout mit hem crisol
tinus en gregorius **H**et spreect
origenes ouer moyses boecke.
Heb ic godliken anst: so bin ic
allen onduechden te sterc. **E**nde
hoe veel ick goets eeren en heer
scappien hebbe ende ghewouts
soe heb ick nochtans ghebreken
mer heb ick godlyke anste soe
en ghebreect my niet. want mit
godlyken anst soe dode ick al
le houeerdie. **D**at spreect ori
genes en dat hout mit hem cal
sianus ouer den souter. **G**odly
ken anste verdrinet alle sunden
ende vermyntet alle houeerdye

Den twintichsten outen

en onduecht: en maect den mensche vltich gode te dienē ende te brenghē tot enen goeden leuen. En waer die godlike anst niet en is daer en mach men houerdieniet verwinnē: noch ghē onduecht of legghen. Die hem seluē bekenē die moet god mynnen bouē alle dinck: ende daer om anst en oetmoedicheit en mynne verwinnē en verdriue alle houerdie. En die hem seluē wel bekenē die wort anst uoudich en oetmoedich: ende mit desen twee bekenē hi god leer wel en hem seluē daer na. **H**en verwinet mit godliken anste niet alle houerdie: mer oech al hoer dochteren en hoer ghesinde en al dat van houerdien comē mach. Dat spreekt ysidorius ende mit hē bernardus. **H**et sprecht oech die wise salomon in synē boeken. Dat godlike anst verdriuet houerdie ende alle sunden. en is een vrucht en wortel der wijsheit en verlumet gheen goede werken ende maect des menschen ghemoede en hert blide in godliken wellusten. Anst brenckt

den mensche aendacht en vuericheit: en vermeeret dat loen des ewighen leuens. Dit al spreket salomon: daer om so volche die godlike angē soe verwindē alle sunden. Want anst is die eerste duecht: en gaue des heilighē gheestes. **H**et leert u wat die ander hoefstunde is: dat is nēt. Die een also seer quaden lunde is dat si den mensche hem van sinē naesten vrienden berouet: ende daer om is nēt die naeste lunde nader houerdien. en die strijct enē camp teghens die ander gaue des heilighen gheestes. dat is duechte of stercheit. **P**idicheit is die hofte lunde die den hofen gheest oerlake gaf te neder werpen den eersten mensche wt den paradise: en gaf oec oerlake den ioden dat si onsen heer ihesum christum cruustē. Also augustinus sprecht in enen sermoen. En is dat niet een verbanen. ende groete ongonste dat die mensche hest nae die leere te spreken: dat een niet en mach sien noch horen noch in gheene wijs ghelyden dattet gemant gheluckich ende wel

gaet. ende haet alle goetbaten
eens anderen menschen het is
gheestelick of lichaemlic of tē-
lick of hoet ghenoeemt is of heet
dat is den nidyghen hert pyne
en leet ende liden. en dus wert
die nidyghen mensche vol lidens
ende ghecruint van ander men-
schen welbaet ende rechtueerdic-
hert. **Daer** van spreekt seneca
inden boeck vanden zeden ende
wyschert. **Ick** woude dat alle
nydighe menschen hoer oghen
ende hoer oren hadden in allen
steden: daer men goede ende sa-
lyghe wercken oefenden: daer
om dat sy mit sien ende mit ho-
ren. in horen horen nidyghen
herten des te meer lydens had-
den. **Het** spreekt oech alanus
vanden claghen der natueren.
Wat wonderlyker ende scade-
lyker ende sochliker sijn mach
dan nijt en weet ick niet: nijt
is een duuster blynde verstoer-
ringhe. ende een verarringhe.
ende oech een suucte sonder eynde.
ende yaeche des menschen
ghemoede tot alle sijn ongheluck.
Nijt is oech een dranch
altes verghiffelicks penijns: en

de een verstueringhe alre vreden.
Het spreekt crisostimus die
gulden mont heet. ouer den sou-
ter. **Wat** die nijt is een onghel-
leschte coel en vuer dat den me-
sche brandet in sijn herten: al-
soe die motten dat edele want
verderuen. alsoe werden mitter
vianslyker herten der nidyghen
alle goede werken verstuert en
de verderft en doet naghelen die
sijel ende doersteken die borste
en sinnen ende doerwonden dat
hert. **Wat** spreekt crisostimus:
en mit hem ysidorius. **Hoer** u
hoer die hese verghiffnisse des
nijts: want ten is niet onweer-
dighers of holers noch argers
noch hatighers hoer gode dan
nijt. **Het** spreekt iheronimus in
eenre epistolen. **Wat** nijt niet
ghenestelen en mach. daer segne
hy sijn dochteren heen: ende dat
is achter spraeck ende onreede-
samheit en widerspannichheit en
smadelich veruilen ende versto-
ringhe des vreden. **Het** spreekt
gregorius **Hoe** groet nu die on-
duucht des nijts is: soe uecht en
strijt doch manlic teghens hoer
Die ander gaue des heylighen

gheltes dat is goetheit Die al
so seer machteich is dat die heyl
liche kerstenheit van hoer sin
ghet van ons herē opuaert. dat
hy ihesum verwonnē heeft also
degheer: dat hi van goetertierē
heit draghē woude al onse sun
den. en een scerpe doot daer vo
er lyden. daer om dat hy mit
sijne goetheit ons vanden ewi
ghen doot verlossen mochte.
Goetheit heeft ihesum verwon
nen en daer toe ghenoeet dat hi
onse onduechden verdriue wou
de: daer om op dat wi mit sine
claren aenschyn hem crachteli
ke ende ewilike bescouwen mo
ghen. **D**at spreekt augustinus
ende oech mit hem ambrosius
ouer den souter. **G**oetheit is go
des naem. en gods dancheheit
ende des ewighen herē raetghe
uer: en een oefeninghe godlica
dienstes **D**at spreekt ambrosi
us ouer den souter. **G**oetheit is
een stoel der gherechter. en een
toe lyen der armer: een behul
pelicheit der loslozgher. ende
een oflaet der sunden. **D**aer om
spreekt onse heer ihesus xpi
tus inder ewangeliē **L**eer van

mi dat ic sachtmoedich bin en
oetmoedich van herten: so vijn
di rust in uwer sielen **O**uer dat
woert spreekt rabanus. **W**il
len wi alle nijt verwinnen en
oet temael doden: soe sellen wi
bedencken mit begheerten en
mit vlijt mit onsen behouder.
ihus ons te verenighē na sine
exempel dat wi tot goeden sedē
en goede wandringhe eēs goe
den herte en moets en eens goe
dē willes en meninghe ons seic
ken **E**n dat wi onse wtwendig
he wāderinghe naden oudē mē
sche doden mit goeden en duech
deliken werken: en dat wy dat
oet van binne houden mit alre
ouericheit in onse herten. so mo
ghē wi alle nijt dodē **N**och me
er leern ons die meylters inder
godliker cunsten hoe wi mitter
goetheit nijt winnen sellen en
spreken ald? **G**oetheit is een se
kere dienst gods en daer leit aē
uast gheloue te belien vāder god
liker moghenheit: en dat leert
oet aen goetheit en aen eren der
godliker scriften. die men stade
lic behoeden sel en houden mit
alite. en sinen naesten eer biede

en meeste sinē ouersten. en sinē mede gheliken en sinen onderste daer mede verwinnet mē hat en nijt. **E**n als die oetuericheit des leuwen uwonnen wert mit uer en mit neerstigher quaetheit: also wort die nijt mit goetheit en mit uoliker en uerigher scamelheit en mit sueticheit verwonnen. **M**erck en leert u minnen de siel van mi gysten ouden: also die houerdie stridet teghens god. en nijt teghens den naesten alsoe vergheuet toern den mensche in hem seluen. **E**nde toern is die derde hoefstunde: daer die mensche om verdoemt mochte worden. **T**oern is een quaetheit sonder bescheydenheit des gheuoets: scrift hugo inden boeck vanden sacramēt. **T**oern is oec een onghemaniertheit des herten: en coemt van oplopenden bloede vander gallen en soecht van rechter begheerten wrake. soe dat die mensche hem wreken wil mit woerden ende mit werken het is recht of onrecht. **D**at is oech toern teghens bescheydenheit alre duechden ende is een duet. ende een in ganch

alre hoelheiden ende onduechde en waer toern die ouerhant crighet: daer is toern en dronckenescap en onsinnichheit een gheleke manier en ghelegheheit. **D**at spreekt damascenus inden anderen boeck der godlyker leren. en mit hem augustinus in eenre omelien en oec ouer salomons boec. **N**e en mach toern mit toern niet verdrugen: mer men machle so hoer ende hater maken. also dat die een teghens den anderen hoer wert. **D**at spreekt crisostymus die gulden mont heet: ouer matheus ewāgelium. **D**aer onse heer spreket. **W**ye sinen broeder vertoernet: die is veroerdelt. **D**es gheleys spreekt iacobus in synre epistolen. **D**at die toern des menschen gheen godlyke gherechticheit en mach wercken. **D**et spreekt oech prosper vanden coninclyken gheloue. dat die mensche mit toerne verlyest wijsheit ende laet gherechticheit varen: ende verstoert broederlyke mynne. ende verdruiuet verenighe des vreden. ende verminnet die gheboden der waerheit. **V**a

toern heuē die lippen dat aensicht wort uerich en dat hert wert ridende: die oghē verblekē en alle die leden worden crachteloos. en noch veel meer quaetheit maect die toern inden mensche. **D**at scriuē oech gregorius ende ambrosius in horen boeke. **D**at toern heeft te mael vele quader dochteren. **D**at is kiuen vechte onweerdicheit. seelden en swere en quade verkeerde coenheit des ghemoets: ende oech vkeert toern alle goede sinnen. **H**et neerstelick in u hert dat u lactancius die heydensche meyster leert inden boeck vanden diēst der oefeninghen. **D**es mensche natuer is ghekeert en gheset tot quaet en tot goet: also dat die twee die een teghens den ander een teghen dringhen hebbē. also dat die een den anderen moet wike. **W**ant waer die duechden inder herten sijn ghewennet. soe moeten die onduechden van daen wyke mer sijn die onduechden inder herten verheuen. soe hebben die duechden oerlof van u. **H**et scriuet iheronimus ouer mathe

us ewangelium: ende mit hem augustinus in eente epistelen. **M**it die gaue der consten daer verdrijsi den toern mede: dat is wanneer ghi en mit bescheidenheit ontoliet ende mit voersichicheit. en gheen oersaect tot toern en gheuet. ende ghi u daer niet toe en laet sterke noch stueren. **E**nde dat ghi wetelick bekēt wat quaet wt toern walse mach: wanneer ghi den toerne gherne wike soudet en niet wel en kunt. en u macht daer toe ghedaen hebt. **E**n en condydan immer hem niet ontwike: soe laten doch sachtelick liden en ouer gaen. **W**ant dat is die beste conste die daer toe hoert: dat ghi u daer in verduldelick sijt. **W**ant suete synne en sinlike conste ende sachte antwoert ende bescheidenlike woerde ende werken: verstoren ende verdriuen toern. **D**it leert ons al ambrosius. **H**et spreekt oech gregorius in moralibus. **A**lso dicke als u toern aen comet. soe hout die conste dat ghy uwen moet keert u seluen te verwinnen: ende slaet of dat cleet des

onmanierlyken toerns ende set
in u herte eē vzedelike matichheit
En wanneer uwen moet alsoe
ghestilt wort: soe doet daer na
mit wijsheiden wat u betaemt.
Totter consten die die heilige
gheest gheest behoert dat sy al
dat quade verwerpē sellen ende
dat goede verkielen. en daer me
de verdriue si allē toern **E**n dat
sprekē die meisters iuder godli
ker const. **V**ander godliker cou
ste leert u mynende syel mijn
gheselle leer veel goets die vier
tiente oude: leesten wel dat is
u goet **D**ie vierde hoest sun
de is traechheit. ende die als her
nardus spreckt die is ghewoen
liken allen menschen: en hoert
den mēsche **W**ant mit traechheit
verslomet die mensche veel goe
der werken: die hi aenuaen sou
de te oefenen **E**nde wanneer hi
hem daer in oefent: so heeft hy
een verdrieten daer in. **T**raech
heit is een suucte des ghemoets
dat den mensche verdryet van
gode te lesen: ende dat hem niet
en lust te bydden tot gode. **T**e
bant spreckt bernardus in een
re. epystele daer van ende segt:

ende oech augustynus vanden
stride der duechden en onduech
den. **H**i spreckt die traghe men
sche spreckt aldus. **V**elestu veel
van god soe crēchstu quade o
ghē: screyestu nu veel om gods
liden en om dijn sunden. so ver
blindi te mael. byddi nu veel
soe wert dy wede in u hoest.
waecti in goods loue veel soe
ontghaen u uwe syne en wort
dwaes. gheefdy veel aelmissen
om god. so werdi selue een bid
der. moydi u seluen veel mit
nasten ende mit herden liden wt
wendygh soe en condy niet in
wendygh uwen moet tot gode
ghue **V**er keerdy u herte neer
stelyck tot god ende in god: soe
is gods natuer bouen u natue
re ende die helpt u dat ghi niet
verstoert en moghet werdē. **E**n
de aldus heeft die traghe men
sche een vianthē ontsuldin
ghe in allen synen werken:
die hy tot god keren soude. **V**et
spreckt oech leo in enen ser
moen. **N**yemant en mach dat
rēke goods verdryenen mit
traechheit. en nyemant en crēch
tet oech mit slaepen ende mit

Den twintichsten ouden

ledich gaē die ewighe salicheit
Dat spreekt oec ambrosius **V**a
traechheit comet veel onraets.
want mit traechheit verlumet mē
godlyke ghebachten. ghebeden
en kerstelike leer: en het comē
oec veel mēschē ouermits traec
heit in godliker vmaledijnghe.
Want het spreekt die propheet.
Vermaledijt is die mēschē: die
dat godlike werck verlumeli
ke doet **T**raechheit verlumet oec
die costelike tijt sonder vruchte
en nutticheit: en verlumet oeck
dat ewighe loen. en gheeft oeck
oerlake den hosen gheest ons te
becoren **T**raechheit brenght veel
dwaelheit en verkeert goede se
den en maniere: ende verminnet
rijckdom: en ten mach oeck mit
traechheit niemēt ihesum soeken
Dat spreekt oec gregorius: dat
traechheit heeft ses quade dochte
rē **D**ie een is boelheit **D**ie an
der is twiuelinghe **D**ie derde v
keeringhe des gemoets **D**ie vier
de is onmanierlicheit **D**ie vyfte
als vercoutheit en hertheit des
hertē **D**at sesste wākel betruwē
Van diē al comen seer veel on
duechden. **D**aer om mynende

liel en selbi niet traech sijn tot
ten godliken werken daer me
de ghi dat ewighe loen verdie
nen moghet: en bekent dat ghi
daer om alleen gheschapē sijt dat
ghi god alleen begheren selt en
laet hē alleen v gheueghen sijn
En verwinne die traechheit mit
ter vierder gauē den heilighen
gheestes. dat is godliker ster
heit: ende verwinne die hōse on
duecht der traechheit **D**at spreekt
crisostim? ouer iohannes ewā
gelium: en mit hem gregorius
Dat spreekt oec macrobius **D**ie
gaue der stercheit des heilighen
gheestes: en is niet anders dan
een vaste cracht en moet te ster
ken sochlike anste en ghebrekē
die alle tijt weder te staen. **M**er
mit die gaue der stercheit des
heilighen gheestes: soe verwinne
men alle traechheit **M**erket hoe
v gregorius leert vanden zeden
Hi spreekt stercheit sel tē eerste
v eighen vleysch vwinnen daer
na uwe onnaerdighe lustē we
der houden. en becozinghe des
ēgeliken leuens wt doen: en her
dicheit deser werlt doet des ewi
ghen loens willen te mynnen.

.C. glij.

alle sachticheit in deser tijt te si
smaden en alle wederheit te ver
winnen. en in god te versterue
en in duechden toe te nemē. en
eersich goet te hatē ende alleen
dat hemelsche goet te begheerē.
In deser manieren verwindy
traechheit mit al hore hofē doch
terē. en al die onduechden: die
daer van wassē moghen **W**an
neer mē om god wil een stren
ghe en een sterre vaste ridder ma
ken dat en sel mē niet alleē doe
mit des lichaems cracht: mer
mē sel meer doen mit stercheit
der sielē. en sel mit stercken we
derstaē die onduechden verdri
uen. en mit ghescuttē des aen
dachtighen ghebēdes en ander
oefeninghe verwinnen. so ouer
coem dy traechheit **D**ie vijfte
hoefelude is ghiericheit: en die
is also quaet dat si alre verkeer
der en oneerliker dinghē een set
tinghe is **D**aer om noemse sun
te paulus te wese een dicke der
afgoden **W**at die ghierighe mē
sche biet den dienst den creatue
ren diemē god alleen bieden sel
en also den ghierighen mēsche
alle tijt meer goets toe valt. al

so hem al tijt myn ghenueghet
ende al tijt ghyerigher wort.
Ghelijc den ouer hoemen daer
meer droghes hout in werpt:
alsoe het al tijt meer ende meer
wert. **H**et spreekt gregorius in
den boeck vande zeden **G**hieric
heit maect seer veel onduechden
diesse manslacht woeker. symo
nie. herde herten en sonder heren
herticheit te rouen en verraderie
also iudas onsen heer ioseph om
xxx penninghē. **H**et spreekt au
gustinus inden boeck vanden
woerden gods. **G**hiericheit is
soe boes dat si god niet en ont
siet noch den mēsche niet en eert
noch vader noch moeder noch
broeder noch suster noch gheen
vrienden en verschoent **G**hieric
heit verdruet weduwe en wesen
si verhtet om der dode testamēt
en gheeft hoer leuē om den ewi
ghen doot. en vercoept dat he
melrijc om ghelt. dat hoer doch
niet bliuē en mach **G**hiericheit
heuet ses quade dochteren die
seer quaet sijn spreekt gregori
us: verherdicheit des herten on
trouwē des ghemoets. ende ver
raderie ende menedicheit. ende

bedriechnisse en valsche ontrouwe. **D**aer van spreke die beiden
sche meisters socrates. **I**ck wil
veel lieuer alle mijn goet en ha
ue in dat meer werpen en ver
sienckē: dā ic mi mit ghiericheit
des goets verdom. en ander ve
le duechden daer mede verlore.
en ic dā in veel onduechden en
boesheiten viele. **H**et spreekt au
gustinus in enē sermoē: en oec
inden boeck vanden vriē wille.
Dat die ghierighe mēsche wou
de dat hi alle dinghē verlonde
hadde als die helle: en dat ghe
mēsche en hadde noch scat noch
goet beleten. **E**n daer wtsprutē
veel lunden van ghiericheit: die
ten menschen steken als scerpe
doerne. **S**preect oec iheronim
in eēre epistel. **W**anneer alle on
duechden verouden inden men
sche. so beghint ghiericheit eer
ste te verueghen senden ouden
mēsche: ende alle tēt het en het
te groeie. **T**eghens dese onduech
de stridet scadeliken die godlike
raet: dat die vijfste gaue is des
heilighē gheests. **D**ie daer spreekt
doer dauids monde inden sou
ter. **W**ee den ghierighen mēsche

die woekeren veel: en en weten
niet wanneer si dat goet verla
mēt hebbē wie dattet na hē ghe
bruke sel. **E**n wanneer ons goet
toeuloyet: soe en sellen wi onse
hertē daer mede niet becōmeren.
En ons raet oē heer inden ewā
gelio: dat wi om den hemelschē
scat wercken sellen die ons die
mottē niet en verderue noch die
roest niet en verteert. noch die
dyene niet we en grauen noch
en stelen. ende waer dīn scat is
daer is dīn herte. **O**f hi segghen
woude: utwe scat sel god alleen
sijn toe die ghi u herte gans en
gheheel keren selt. soe ontgaet u
alle ghiericheit. **E**n teghens die
ghiericheit seldi goedē raet heb
bē en doch niet alre malcs raet
mer der saligher en goeder men
schen raet sel dy volghen. ende
in hoerre hoeden ende heymelic
heyt bliuen. ende sonderlinghe.
wanneer ghy liet ende mercket
dat sy in enen goeden salighen
reynen en eerweerdighen leuen
sijn: die moghen u raeden van
alre ghiericheyt. **D**at spreekt
bernaerdus in eente epystolen
en augustinus in enen sermoen

en mit hem gregorius in eenre
omeliē. **W**ildi nu mit wijsē raet
alle ghiericheit verwinne: **S**o
merckt dat een recht scat rijcdo
en goet niet en is anders dan
duecht en goede werkē te bewi
len: mit conscienciē mit gherech
ticheit mit barmherticheit mit
reinicheit mit maticheit en mit
anderē goeden werken en alle
tijtlike scat te verlmaden. **W**at
dat en selmē niet mynnen dat
die mēsche onbilliken teghens
god ghewint: en doch den mē
sche niet blzue en mach. **D**yn
raetgheuer spreekt ambrosius
inden boeck vanden godliken
amptē: sel een goet exempel en
wanderinghe syn. in woerden.
in werkē in leren. in constē mit
vercierten synne. mit ghecroen
den vruchte. **A**lso dat dien raet
god loessic is: want een vruchte
het raet mach u ewilick goet
welen en nutte. **D**aer u den tijt
like scat die mit ghiericheit is
ghewonne niet toe ghehelpē en
mach: dan dat ghy u siel daer
mede verliesē moecht. en wan
neer u god alsulke tmaninghe
in seindet dat is godliken raet

die u wijsē vā alre ghiericheit.
Also ihūs xpūs ghesproken he
uet inden ewangelio. **S**alich
syn die arme van gheeste want
dat hemelrijc is hoer. **D**at spre
ket augustinus inden boeck vā
der scat gods: dat die eertliche
scat hoert toe den welen en we
duue: mer daer voer beschermet
hem die godlyke raet mit hem
breghende den ewighen loē. **O**ec
spreekt bernardus inden boeck
vanden woerden ons herē. **T**ijt
lick goet en ghiericheit is veel
billiker te laten doer den godli
kē raet: dan dat ghy vāder ghie
richeit gheleatē wert en daer na
ewiliken verdoemt. **V**olcht den
godlike raet en daer na der he
ligher leeters raet soe verwin
di alle ghiericheit: en oech alle
onduchden die daer wt comē.
Elc sel u nu leren vander sel
ter hoefstunde en waer mede mē
die vwinnen sel: en dat is ouer
tallicheit des etens en drinckē
die die twe eerste menschen in
dē paradise verderuede. en die
oec alle gheestelike oefeninghe
inden gheesteliken menschen te
niet maket. en daer mede men

oock den hosen gheeft een huus
maect. Want die onduecht der
gullytheit volbrenghet oncuu-
schheit en manslachte en brenghet
den ewighen doot en maect den
mensche onmanierlick dat hem
al syn natuer verwandelt: ende
daer toe also sinloes mit dron-
kenchap. dat die mensche niet en
weet wat hi doe of laten sel. en
daer mede verlieset hy die god-
like vrientchap. Dat spreekt al
augustinus en bernardus. Het
spreekt oec gregorius inden mo-
rael boeke Waer ouertallicheit
is ende die ouerhant wint wat
duechten die mensche daer ghedaet
heeft die verliest hi. en wāneer
men den lichaem die ouertalliche
spise niet en ontrecket so versic-
ken alle duechten inden mensche
Het spreekt oec gregorius in eē
re epistole Dā veel ouertalliger
spise en van onmanierlike eten
en drincken valt die mensche in
veel suuctē en cranchit: daer hi
mede vstoert wert vanden godli-
ken diēst Dat spreekt oec ipocras
in syn medecyn boeke Dā ouer-
laster spisen die houē die mate
der nature is coet die mensche in

grote suuctē: daer hi biwilē of
sterft men en helptet dā mit heil-
samen dranch of mit late of mit
anderē goedē medicinē Dat scri-
uet oock gregorius dat ouertal-
licheit veel dochteren heeft: dom-
heit ende veel onmanierlic clap-
pens. onsuuerheit. onuerstandel-
heit. onwetenheit afterclap ende
scelden spitighe woerden. onma-
nierlike gheueerden. en enē ho-
uerdighe bedroghe moet en
enen onsekeren leuen. dat al te-
ghens god is en tot onduechde
trecket. Het spreekt bernardus in
enen sermoen dat veel vastens
verdriuet veel lyflicher lusten. al-
soe als veel onmanierlicher spi-
sen van onmanierlick eten ende
drincken verdriuet veel duech-
ten inder sielē Moet u van ouer-
tallicheit des drinckens: en dat
die mont die lust vander spisen
niet meer en ontfant dā die na-
tuer behouet en verteren mach
Ouertallicheit mach die mensche
alre beste verwinnen mitter sel-
ter gaue des heylighen gheestes
dat is verstandelheit doerlichtet
mittē ongheschapē ewighen lich-
te: so moghen wi een beschrijven

stondighen werbieringhe heb
bē van alre matigher en noet-
trustigher spisen. Want het spre-
ket onse heer inden ewangelio.
En wilt niet sorchuoudich sijn
wat ghy eten of drincken selt:
wāt u vader nā hemelriche weet
wel wat u noettrustich is. die
siel is meerre dan die spise. en
dat lichaem meerre dan die cle-
der. Want die voghelen inder
luchtē die niet en spyntē noch
en arbeiden: mer die voet u va-
der die inden hemel is. Also of
hi sprekē woude: tot enen yge-
likē mensche. **O**we verstandel-
heit en uwe bescheidenheit sel u
meer wisē tot gheestelicheit dā
tot ligheliker ouertallicheit. daer
ghy god mede vertoernt. mer
die gheestelike spise liefst u tot
god. Dat scriuet uertellenius
ouer die enghelsche iherarchie
Also van ligheliker spisen coemt
dat die kinden daer vā op was-
sen: dat sy tot sterke menschen
werdē. Also doet die hemelsche
verstandighe spise in des salig-
hen mēschen moet: dat sy ver-
uullet werden mit godliker sue-
ticheit. daer in si op wassen in

den godliken bekennē dat hem
alle lighelike spise verledet wert
Des ghelikes sprekēt origenes
ouer moyses boeck. Alsoe ghi
meer gheesteliker spise ontfancet
alsoe ghi daer meer in wasset:
en also ghy dat godlike woert
altijt lieuer daer in werckē laet
en also ghi verstandeliken ghes-
piset wert mit also groter sue-
ticheit dat u alle ouertallicheit
van allen lust van ligheliker spi-
sē te mael in u gans en gheheel
ghedoot wert. **O**ns leert oech
ihūs xpūs inden ewāgelio Dat
die mēsche niet alleē biden hroe-
de en leuet. mer oec van alle dē
woerden die daer comē wt dē
monde gods. **W**ildi nu verwin-
nen alle ouertallicheit en wat
onduerchde daer vā wassē mach
soe volcht mōnre leer. en aen-
denc den grote hongher die on-
se heer ihūs xpūs menich wer-
uen doer onse wille gheleden he-
uet. **G**hedenc oech waer toe u
lichaem ghewerden sel dat ghi
noedet mit so menigher leie spi-
sen: die u aen lijf en aen siel we-
de doet. **G**hedenc oec hoe ons
xpūs daghelische spiset sonder

onse toe doe: en hoe hi ons spi
set mittē broede sijnre godliker
woerden. en mit sijnre leer en
mit groter verstandelheit sijnre
gauē. en mit sinē heilighen lich
aē **G**hedenc oec hoe hi ons spi
sen wil mit hem seluen: inden e
wighen leuē. **S**eght ghi dese reden
al verstandelikē in uwen sin so
verwidi alle ouertallicheit mit
allen horen dochterē: ende wae
daer onduchden of comē mach
Die leert ons al innocencius in
enē sermoē: volcht hem so wer
di ledich vā alre ouertallicheit
Daer na so leer ick u: waer
mede hy die seuende hoefselunde
verwinnen selt. Want die seuen
de hoefselunde is oncuuscheit: die
alloe grote laster scaemte ende
scande maect. dat si vanden tem
pel gods maect een huus des
vians. **E**nde si is oeck die dat
menschlike gheslacht alre meel
te veyheft mitten twee doot
sunden als houerdie en oncuu
scheit. **H**et spreect ysidorius
inden boeck vanden hoechsten
goede. **O**ncuuscheit is een doot
sunde daer mede menich men
sche die godlyke mynne verlor

ren heuet: ende si is lijf ende siel
scadelyck want oncuuscheit ver
smaet god en behaecht wel den
hosen gheest. **T**en eersten arche
si den mensche en krencket hem
sijn lijf. ende verdoemt die siele
en verdwaelt des menschen sinnē
Daer vā spreect gregorius indē
boeck vāden zeden. **D**at ouertal
lich en te veel oncuuschedē ma
kē doue sinnen en crencken die
verstandelheit en veranderē den
wille: en onderdrucken die ghe
huechnisse. **S**i crenct des men
schen herte. en si verblindet des
menschen ghelichte. en maecten
bleeck en onghedaē: si verstoert
des menschen natuer en vercoert
hē sijn leuen en trectē totten ein
de des doots. **H**et spreect iheroni
mus in eēre epistolē totter iosse
ren susanna. **O**ch hoe seer scerp
is der oncuuschedē vrucht: si is
veel bitterre dan galle en veel
gruweliker dan eē scerp sweert
Oncuuscheit also gregorius spre
ket. heft veel snoder dochterē: si
verblint dat ghemoele en maect
dē mensche onghestadich. **S**i haet
god en mint alleen hoer seluē.
hy beroemt hoer veel en scicket

hoer alle tijt na tijtlike begheer
ten Want hoeneer oncuuscheit
des menschen moet becommert
so mach hy seer selden goet vā
god denckē of begheeren. Dat
spreect bernard? in enē sermoē
Ende dat is des scout dat die
moet quade meninghe aēuancē
en wt der quader menighe qua
de ghedachte en wt der ghedach
tē quade begheertē en wt der be
gheertē quade lusten en quade
werken. en wt den werkē qua
de ghewoentē. ende wt den qua
den ghewoentē een welbehagē
totter onmanierliker minnē en
daer na een onsuuerheit en een
scult en een verdoemē dūne ei
ghenre sielē Dat spreect bernar
dus: en mit hem gregorius En
want nu die oncuuscheit alsoe
seer scadelic en scandalich is en
grote dootsunde. en den mēsche
dicke en veel in groter noot en
angtē brēct en menichuoudich
in liden voer god en in die we
relt: so ist te mael nootdriftich
dat si een crachtighe hulperine
hebbe die hoer sterkelike helpt
striden Dat is die seude gaue
des heilighē gheests: die daer he

et die godlike wijsheit Daer vā
alanus scriuet inden boec van
der claghe der nature Dat gheē
onduecht noch sunde sōder god
like wijsheit sōwonnē en mach
werden: daer om en mach gheē
gheestelic strijt gheurichtet wer
den sonder die godlike wijsheit
Want si is bouen al dat beste
goet daer om dat hy god alre
beste bekēt. En men doet hoer
en mit hoer die godlike lueric
heit beuigt: en in dien beuigt
den soe osteruen in ons alle lust
ten der oncuuscheit. Wilstu die
oncuuscheit te mael doden ende
verwinnen in allen stücken so
volcht der godliker wijsheit en
die heet v alle oersaken en aen
treckinghen vlien ende in allen
steden scuwē. en v mit vliste mit
woerden en mit werken en ghe
dachten en mit allē vermughen
van oncuuscheden ofbreken. en
sonderlinghe onsuere ghedach
ten neersteliken wederstaen. en
lijflike lustē en becozinghen ster
kelike inden beghinne teghens
striden. En v seluen algt te be
cōmeren mit godliken ghedach
tē: mit goeden werkē en woerbē

Den twiſtichſten ouden

die god vā u hebbē wil **E**n ghi
en ſelt u ſelue niet alte veel be-
truwē. en gheen oerſake. weder
van mannē ofte van vrouwē in
u te nemē. **W**ant adam die eer-
ſte mēſche. dauid die heilige. ſa-
lomon die wiſe. ſamſō die ſter-
ke. worden doch mittē vrouwē
verwonnen: om dat ſi hem ſel-
ue niet en wouden bedwinghē
van hore luſten en becozinghen
en dat ſi oec hoerre aenuechtin-
ghe te veel verhengheden. **M**er
des ſel dy alle ledich ſtaen: loe-
houen gaedi en verwinnet alle
oncuuſcheit. **P**aer van ſpreeke
yſidorius inden boeck vanden
hoechſtē goede **A**lſo dicke alſu
aengheuochten wordes vanden
boſen gheſt of van uwē eighen
lichaem mit oncuuſcheit: alſo
dicke ſel di dencken aen dat le-
te oerdel en dat onſien mit an-
ſte gods toern. ende dat heſſche
ouer ſo vliet van u alle oncuu-
ſcheit. **V**olget der godliker wiſ-
heit alſo u mijn gheſelle dē gū-
ouden voer my u wel gheleere
heft: ſo en verwindi niet alleē
oncuuſcheit. mer oech alle doot-
ſunden moechdi mit wiſheiden

doden en te niet doe **D**ie gheſte
oude leer u mynnēde ſiel in enē
anderē maniere te ſtriden tegē
die ſeuē dootſundē: dat is mit
tē ſeuē ſacramenten die ons ihe-
ſus xpiſtus daer om ghegheue
heft dat wi die hoechſtē daer
mede verdriven ſellen en doden
Wat die houerdie beroeft den
mēſche vā god: en van al ſyne
ghenaden. **M**er daer en teghens
vechtet die dope. die den mēſche
oſneet niet alleen die eſſunden
mer hi ſetten weder omme alſo
edelic i die gods ghenade dat hi
voertmeer alſo leer niet ghenei-
ghet en is tot houerdien als hi
voer dē dope was. alſo ons die
rechtboeck legghē **M**er beroeft
den mēſche van ſinē naekten hul-
pe en goetdadē **M**er daer en te-
ghens ſtrijet die vorminghe. die
den mēſche niet alleē en beuel-
et inden kerſten gheloue: mer ſi
beuelen oech in behulpelicheit
tot ſynen euen mēſche in alre
goetheit. alſo die meſters ſpre-
kē inder godlyker conſt. **T**oern
beroeft den mēſche van alre be-
ſcheidēheit: en vā al ſinē ſinnen
Mer daer tegē ſtrijet rouwe en

biechte ende penitencie die allē
toern ofneēt: en verleent weder
omme den mēschē bescheydenheit
sijne sinnē ende verstantenisse
Traechteit sūderst den mēschē aen
alle gods lof en dienst: en was
dat totter sielē salicheit hoert dz
verderuet si alle **M**er daer en te
ghens stridet grotelike dat heili
ge lichaē gpristi dat siel en lich
aē weder brenghet tot alre vol
comēheit: en oec veel meer dan
alle die sunden mochten verder
uē **A**lso die elste oude mijn ghe
sel voer mi u wel gheleert heeft
Ghiericheit werpt den mensche
in alre onghenoechlicheit: **M**er
daer en teghēs strijt die priester
like leer en ambocht **A**lsoe die
ons teghē ghiericheit weren sel
len: also ons die godlike conste
leert en die rechtboekē ghebodē
hebbē. **O**uertallicheit vergheest
den mensche ende maecten onbe
quaē: van alre goeder oefenin
ghe **M**er daer en teghēs coemt
die heylighe olge: die die leste
dope is die os inder lester crac
heit ghegheuen wort. **A**lle ouer
tallighe oncuuscheit brenghe
den mēschē in des bosen gheests

diēst **M**er daer en teghēs strijt
die echscap die god daer om ge
maect heeft: dat hē alle werel
ke mēschen der oncuuscheit mie
ter echscap verwerē sellē. **M**er
die reinicheit god ghelouet heb
bē en ihesum xpm in meechdeli
ker erē en ioncfrouweliker weer
dicheit ghetrouwet hebbē die sel
lē hoer belofte vastelikē houden
Wat het spreect iheronimus in
eenre epistolē. **D**ie die echscap
brekē die doē veel groter sūde
dan of een ander mēschē een an
der groter sūde dede of in oncu
sheit viel **A**lso leer ic u mynnē
de siel hoe seer wel os god voer
sien heeft in menigher leie wisē
te striden teghens die seure doot
sunden: op dat ghi minnēde siel
den strijt des te het mit duech
den teghens die onduechdē mo
ghet verherden. en alle onduech
den moghet oflegghen

Van ondancherheit

Noert so leer ic u gēste
oude hoe ghi ondancher
heit verdriue selt: wāt ondācher
heit maect den mensche dat alle
sijn werkē god niet ontfāclit en

Den twintichsten outen

syn en brenghet den mensche in
menigherleze onduchden. **H**et
spreect augustinus inden boeck
nander stat gods. **D**ie menschen
die die godlyke weldaden niet
sien noch bekenne en wil die is
blind: en ist dat hie liet en god
synre weldaden niet dācher en
is en hē daer van niet en louet
die en pleght gheere wijsheit.
Want die nu enē anderen men
sche aē sinē weldaden stoert: die
is onsinlich. **D**ie nu totter god
liker dancheheit een verdrietē
woude hebbe of die te mael niet
achten en woude der godlyker
weldaden: die waer doot inden
godliken bekenne. **O**ndanche
heit is oec so grote onduche spre
ket bernardus ouer der minne
boek: dat alle die weldaden ō
lorē syn die god den ondanche
ren mensche doet. **W**āt ondanc
heheit is een viāt der sielē: ver
deruinghe des loes een onstuerin
ghe der duechden. en een verlie
singhe der godliker weldaden.
Hi is die hernēde wijnt die da
er verdrughet die fonteyne der
gracien: en onduet den dou der
ontfermherticheit en verstoert

die fonteyne der godliker ghenā
den. en ōwertet alle ghy lue en
misghaget god in allē saken en
brenghet gods toern optē men
sche. **O**ndancheheit is een tref
kinghe tot alre boesheit: eē ver
deruinghe alre weldaden. en eē
onstueringhe alles loes. **D**at spre
ket bernardus en mit hē petrus
van rauenna in eenre epistolē.
Also alst coemt van enen sacht
moedighē goeden herte dat die
mensche goets weldaden bekenet
also coemtet vā enen hosen syn
en moet dat een mensche ondanc
he is der weldaden die hi ont
fancet van god en van sinē nael
tē. **D**aer om valt die ondanche
mensche in veel onghelucks. **D**at
spreect plinius inden boeck vā
der natuerē. **H**et spreect augusti
n? indē boec vāden rouwe. **E**en
ghelic mensche die is ondanc
he der godliker gauen die se vā
enen recht hebben wil. die hem
god alleen van ghenaden gheeft
en hem seluen des dancken wil
dat hem nyemant dan god ghe
ghuen heeft. en god daer om
ontsien noch bekennen en wil.
Want een ghelic lundaer is

also veel meer sculdich: als hy
min dancker heeft gheweest der
godliker ghenaden **D**at spreekt
ambrosius ouer den souter inden
perloē ihesu xristi: tot allē on-
danckbare mēschē **I**c heb vruch-
terlic alle goet haer ghebraghe
mer du ondancher mensche heb-
ste ghebrocht alle vruchterheyt
Ic heb dat leuē ghebrocht: mer
du hebste den doot ghebrocht.
Ic heb eer ghebrocht: mer ghi
hebt scande ghebrocht. **I**ck heb
medicijn ghebrocht mer du on-
dancker mēschē hebste wonden
en den doot ghebrocht. en daer-
om bistu die vighboem. die ic
veruloect heb **D**aer om du min-
nende siel selstu merckē hoe seer
quaet en scadelic ondancherheyt
is: en scicket u hoe ghi mit god-
liker en neersteliker dācherheyt
moghet verwinnen ondancher-
heit **W**ant doe di dat. als ick u
lerē wil: so moechdi ondancher-
heit ende alle ander onduechden
des te het verwinne **D**at is seer
quaet dat die mēschē weldaden
niet en bekent: dan soe ist noch
quader datmen hoer niet danc-
ker en is. en so ist alre quaetste

datmē des goets te mael niet en
achtet **D**it spreekt seneca inden
hoer vāden weldaden. **M**er tho-
mas van aquinen spreekt **W**an-
neer mē quaet teghēs goet doet
en die weldadē seelt en vermin-
ret en vermaledijet so ist te mael
een grote lunde: en die mensche
en is oec gheēs goets weerdich
Dat spreekt thomas. **M**er wāt
tet te mael quaet is die god sū-
re weldaden ondācher is en der
mēscheliker behulpelicheyt niet
en acht noch bekennē noch dā-
ker en wil sū: soe mercket nu
wel hoe ghi daer teghēs selt stri-
den en vechten selt. ende niet en
mach beters sū spreekt augus-
tinus in eenre epistolen. **I**n di-
nen ghemoede en is niet beters.
noch niet loeflykers in dynen
mont noch niet vruchterre in
dijne herten: dan god alle tūt
te dancken alle der werken die
hy ons vertoent gheestelick en-
de lichaemlic veel sonder ghetal
en sonder enich hulpe. **H**et spre-
ket crisostimus op die ghloue
Ic vermane u der godliker wel-
dadē: dat ghi daer god alle tūt
of dancet en loeft. **B**ezeghent u.

enigherhande verdriet: ſo louet
god en dancet hē ſynre weldadē
dattet u ofghenomē mach wer
den **C**oēt u gheluc of vuerchde
toe daer ſeldi god dācher in ſyn
dattet u bliuē mach dat ghi da
er in volherdet **C**aſſiodor? ſpre
ket oec in eenre epistoelē **W**an
neer ons gheluc toe coēt dat ſel
len wi alleē der godliker gauē
dancken: en wat goet dattet is
dat ſel di bekēnē dattet vā god
den mēſchen verleent is. **D**anc
berheit is een duechde die wil
datmē dancke den ghenē daer
die weldaden van comē: en ſo
ſel die mēſche die die weldadē
onſanct meer aenlyē die be
gherte dan die gaue **E**n daer
om wat weldaden u god doet
ſel di meer aenlyē die begberte
die hi tot u heeft dan die gaue
hoe wel dattet is dat hē ſynre
gauē nyemant te volle danckē
en mach. daer om dat hiſe ghe
uet vā ghenadē en niet vā rech
te **S**chryft dat ſeer wel in uwer
herte: hoe en waer om dat ghy
god dācher ſelt ſyn. daer mede
ghi alle ondancherheit vdzinē
moecht **W**eest god dācher daer

om dat hi u gheeft oflaet al u
wer lunden: en u onthout in u
wē lundē mit ſynre groter berm
herticheit en beſchermt voer dē
ewighen doot dat ghi daer in
of daer toe niet voerdelt en wert
thent ghi die ruſt bi gode ver
crēcht. **W**eſet god oec danc
ber dat hi u gheuet ghenadē en
menichuoudyghē duecht: daer
mede ghi hē ghelieuen moecht
en veel loens verdienen en dat
ewighe leuen ghewinnē. **W**eest
oec god dācher daer om dat
hi u vbeet in uwen lunden: en
u daer vā weder roepet en dat
hi altehant an u niet en wreect
uwe lunden ende u behoet voer
veel quaets **W**eſet oec god daer
om dāchaer. want wanneer
ghi u tot hē keert dat hi u bli
delic onſanct. en u hert in enen
godlikē bekennen brent. en ſi
nē toern teghens u oflaet ende
uwer miſdaet te mael niet meer
en ghedencet **W**eest god dācher
daer om dat hi u hier inder tyt
liden toe ſeint: dat u vā allē lun
den reinicheit dat u heil en wel
uare breect daer mede hi u tot hē
treckē wil en dat hi u die hilige

sacramentē leent. die u dat loē
gheuen en meerren. en hi u sijn
ghebode daer om gheest dat ghi
aē sijn ewighe rīc ghenietē mo
ghet **W**eest hē oec sonderlinghe
dācher daer om dat hi u na hē
seluē ghebeelt heeft. en u eē heer
houē allen creatuerē ghemaect
heest: en u mit sinē ewighe loē
vāden dode slost heeft. en u toe
gheuoecht heeft al u neerynghe
en nootcrustich ghestelic en līf
lic. ende om al dat ghi sīt seldi
god dācher sijn in alre tīt **H**et
spreect senica in sijnre epistolē
eē **D**at die wise mēsche sel bekē
nē van wiē of hoe dicke hi wel
daden ontfanghē heeft. bekēt hi
dat niet. so is hi een dwaes en
ghenadeloes en ondancher **V**ā
dancherheit leert ons bernardus
in enē sermoen ouer der minnē
boeck: en spreect **A**lso dicke als
du betozingē verwinnes en on
duechden vā u verdriues. en ho
ser sorghe ontflieste en die stric
kē des hōlē gheest ontloepste. of
dat u libē in uwer sielē toeralt
also dicke seldi god daer in dāc
her sijn en louē en erē dat allul
kē strīgt daer hē gheschiet. **G**hi

en selt hem niet danckē als een
ipocrijt noch vā anstē: mer ghi
selt hē dancken in reinicheit. in
heylicheit mit neerste. mit aen
dacht. en mit uerigher begheer
ten en mit alle dinē crachtē. en
daer mede verwindi ondancher
heit. en swīnet alle onduechdē
Het spreect ancelmus van danc
herheit in enē ghebode tot ihesu
xpistū: en oec in sijnre ghebodach
tenisse also **M**ijn ghenadighe
heer hoe seer veel heb ic u te dāc
ken sonderlinghe dat ghi mi ge
scapen hebt doer u selues goet
heit: ende my doer uwes selues
goetheit voer erfunden en voer
ander sūden behoet hebt en voer
sien hebste en mi daghelics ver
lenes dat mi tot u treckē mach
Qaer om is u alle mijn substan
cie en al mijn vermoghen scul
dich alle tīt lof te segghen: mer
dat ghi mi u seluen ghegheuen
hebt en my mit u vēnicht hebt.
dat is allulken groten dācs
weerdich. dat ic u dat dūsenste
deel des niet ghedanken en can
En also veel ghi mijn ghenadi
ghe heer groter en machtygher
sīt dan ick in oec creatuer by u

teghens u: also wil ic dat ghi die
dancheit vā mi noer u seluē
also brent en begheer als ghy
almachtich god eer en lof alijet
an mi betwēse hebt. **G**hi en selt
oec niet alleē god dancheit
betwēse mer oec den mēschen: of
ghi wilt dat u leuē god welbe
haghe. **W**at men u doet goet of
quaet clein of groet in woerdē
en in werkē: dat sel di al noer
goet nemē. **W**ant het spreekt
cassiodorus. **D**ie cleyne gaue
verlmaet die maect hem seluen
der groter onweerdich te ont
fanghen: also spreekt oec senica
in sijne epistolē een.

**Wā vrede en hoe quaet dat
onvrede is**

Icert oec vā mi twiëntich
ste oude du minnēde siel
hoe ghi mit vrede onvrede sel
den kinē wreetscap en haetscap
en dier ghelike verwinne selt:
wāt waer vrede niet en is: daer
en mach god des mensche leuē
niet welbehaghe. **D**aer om dat
onvrede seer veel quaets doet.
en maect veel onrechts: en oec
alle quade maniere comē van
onvrede. **D**aer sceldē en kijf die

ouerhāt heeft: daer en mach hē
gherechtheit noch bescheiden
heit niet wel vertonē. **D**at spre
ket gregorius. en oec die glosa
ouer der machabee boec. **W**elc
mensche mit sinen naesten niet
en mach noch en wil vrede heb
ben die en mach aenden lichaē
epi gheen liet werden noch ghe
selscap ghewinnē. noch dat ewi
ghe leuē besittē noch totter ewi
gher rusten comen: en verliest
mit crijch en onvrede alle goet
hrijch en onvrede brentet nijt
hat en toern en verstoert des mē
schen bescheidenheit. en si brent
den mensche van goet en eer en
oec vā lijf en siel. **O**mnits crijch
en onvrede vliet die mēsche sijn
crachtē. sijn vrieden en sijn wel
uaren: en oec god en sijn heili
ghe. **D**aer om raet ons ysidori
dat wi mit allen vlijt onvrede
kijf en sceldighe en wat des ghe
likes is vlien sellen. **W**ant wie
dat mit sinē naesten kijft dat is
galle. die mit sinen ouerste on
vrede heeft dat is onsinlich: die
mit sinē onderdanigē sceldinghe
heeft die is hē seluē onnutte en
onmanierlic. **D**ese onghelucki-

ghe onduchtheit als onvrede. kint.
 sceldinghe. wreetheit. en hatic-
 heit ende dat die ghelijck is en
 moechdi minnede siel nerghe
 also wel mede verwinnen ende
 bestriden: als mit vrede. also au-
 gustinus spreekt inden boeck vā
 den woerden des herē. **V**erenin-
 ghe des herē in vreden: die due-
 cheit is sterck ghenoech te striden
 teghens alle onduchden. **I**n vre-
 den is ihesus christus gheboze
 en daer om songhe die enghelē
 in synre gheboerte. **A**nder eerdē
 si vrede den goetwillighen men-
 schē. **O**ec predicte ihesus christus
 vrede te houden: en gaf sinē ion-
 gherē den vrede tot enē testamēt
 doe hi sprac. **M**inē vrede gheue
 ic u minē vrede laet ic u: of hy
 seide. **M**it minē vrede verwindi
 alle onduchden en crich. **H**et
 spreekt paulus in synre epistolē
 ee. **D**ie vrede gods die bouē al-
 len sinnē gaet: die behoede uwe
 herte en uwe vandenisse. **D**aer
 vā spreekt crisostimus die gulden
 mont heet indē boec vāden rou-
 wighen herte: hi spreekt. **D**aer
 recht vrede is daer is alle geluc-
 zuechde en heil en vereninghe

des gemoets: en cūrede en crich
 en mach daer gheen woeninghe
 hebbē. **T**en mach oec nymant
 totten godliken erue comen die
 den gheesteliken vrede niet en
 hout: spreekt augustinus van
 der stat gods. **V**rede is alsulken
 goet dat in allē ghescapē dingē
 niet beters ghehoert en wert:
 noch ghenuechliker ghenonde.
Want allse die syele die leden
 niet en mach leuendich makē si
 en sijn te samen verenicht: alsoe
 en mach die heilige gheest die
 leden der kerstenheit niet ghehe-
 ligē si en sijn daer voer in rech-
 tē gheloue en vreden verenighe.
 scriuet leo die paeus in enē ser-
 moē. **V**er rechte vrede daer mē
 alle crich en onvrede mede ver-
 winnet dat is wanneer des mē-
 schen vleysche mit mynne ouer-
 wonnen wort en god selue sijn
 toekeer. is en hem oec des men-
 schē wille vā god niet en scheit
 en die mēsche al sijn ghenuechte
 alleē in god leit en die bescheide-
 heit des menschen den godliken
 wille niet en weder spreekt. daer
 mede verwynt men alle crich.
 oerloch ende onvrede. **O**ns leert

Den twintichsten ouden

augustinus inden boeck vande
woerden des herē seer suuerlike
vanden vrede: hi spreect **V**rede
is een doerluchteighe verclarin
ghe des ghemoets en eē rust der
sielē en eenuoudicheit des hertē
een bant der minnē. een ghesel
scap der liefstē. **V**rede verdruiet
ypocrijschap: en stilt strijt ende
verdruct toern **V**rede verwint
houerdie. en mint oetmoedic
heit. en beneemt sceldinghe: en
onweerdicheit **V**rede veremicht
die viāden: en is alre māl wel
te matē **D**ie den vrede ontfancet
die behoutē. die sijn derst die
begheert des. en diese verlorē he
uet soeketse: en diese niet en he
uet die wort vanden hemelliche
vader verstofē. en vanden soen
ontferuet. en vanden heylighen
ghesest te mael ghesondert en of
ghesceidē **E**n en mach dat god
like erue nūmermeer besitte: die
den godliken vrede niet en can
noch en wil behoudē **D**at spre
ket augustinus **S**chicket u vrede
te houden: so en scaet u niet
crijch noch onvrede noch oer
loch noch gheueuel **H**et is oec
een ander onduchtheit daer voer

ic gylste oude u minnēde siel seer
neerstelick watē wil: die hoent
den mensche in allen duechden
waer si is **E**n dat is ydel eer:
die den mēsche van butē verghe
uet. en van binnē vergallet **E**n
daer vā spreect dauid indē lou
ter **D**at alle leuēdighe mēschen
leuē in ydelre erē **E**n daer van
spreect augustinus inden boec
vanden rouwe **I**del eer is quaet
houē alle boesheit. en tē mach
gheue boesheit hoer vā butē tonē
si en is dā voer vā binnē inder
hertē en indē moet **D**at spreect
oec crisostimus **D**at ydel eer is
een moeder alre boesheit. **E**nde
want mē nu ydel eer soect in al
len steden. en mensche oec vint in
allen leuen. soe wenschet hi dat
die sproet des wijzen salomons
ghesceue stonde in allen strate
en in allen husen: dat is ydel
heit der ydelheit: en al dat doen
der mēschen. is ydel **D**ie spreect
al gregorius inden boeck van
den zeden. **D**at ydel eer alle mē
schen vergheest. **H**i spreect oec.
dat die gheen die die ydel eer aē
hem hebben: die duncken hem
voer alre māl die beste te sijn

eñ bouen enen anderen die heer
 lichte **S**i achtē ander menschen
 wijsheit voer dwaelsheit: eñ an-
 der lude synnen houden si voer
 spot. eñ achtē der ander rīcdom
 voer armoede. eñ ander lude ver-
 dienen straffen sy. **H**oer leuen
 dunct hē dat alre beste: eñ wat
 si goets an hem hebben van na-
 tueren dat scattē si. eñ gheuent
 hem seluen toe als ofte syt van
 hem seluē hadden eñ van nge-
 mant anders. **E**n daer om ver-
 smaden si alre male: eñ si dunc
 kē hem seluen also seer goet dat
 si god noch den menschen niet
 en achtē **V**eghen dese onduecht
 ydel eer: strydet sterckelick die
 duecht der voersichticheit **W**aer
 augustinus oec van spreect in
 den boec vander sonderclinchheit
 der papē **W**aer voersichticheit
 is daer wort verdreuē alle ydel-
 heit: mer daer voersichticheit ū
 sumet wort daer crīcht idel eer
 die ouer hāt bouē alle boelsheit
Dat scrīft oec hugo indē boec
 vanden cloester der sielē eñ spre-
 ket **D**at die voersichtighe men-
 sche den goetdunkelen mensche
 vraecht aldus. **S**eght my ghy

goetdunkel mensche waer sijn
 nu die idel mīres der werlt die
 nu doot sijn. die mit ons ghege-
 ten eñ ghebrouckē hebbē. eñ nu
 tot allehe eñ tot woorme ghemor-
 den sijn: wat helpt hē nu hoer
 ydel eer hoer corte vuerchde der
 werlt lof. des lichaēs wellust:
Wat helpt hē nu hoer grote scat
 eñ rīcdō. hoer hoemoet eñ heer-
 scapie hoer scoete. hoer edelheit
 hoer vrieden hoer sterckheit. hoer
 cundicheit. hoer lusticheit. ende
 oec al dat wel mit hem was:
 want dat is altemael mit hem
 verganghen: eñ daer heeftse die
 doot al of beroeft: die nymēē
 ontlōpē en mach. **E**n die doot
 ontheit oec dīnre du goetdun-
 kel mēsche in allen steden: dat
 ghy niet en weet hoe of waer
 of wanneer ghy sterft. **W**il di u
 seluē wel voersien: so liet dit al
 aen mit vlt ende keert u daer
 mede vā alre ydelheit so muerch
 di u leuē daer mede tot god ke-
 rē **I**c gylte oude waerscuwe u
 mynnende siel mit goeden vltē
 dat ghy u ummer hoet voer on-
 trouwe. valscheit eñ bedrieghen
 dat al eē dinc is **W**āt valscheit

bedrieghē ende ontrouwe hoer
also seer valse ghesetelt en̄ ghe-
spreidet heeft in deser werlt van
allen menschen: datmen nu sel-
den mach seker wesen mē wort
bedrogghen en̄ veruallschet. **M**er
die nu god mit enen reynē her-
ten ende neerstighen moet mint
die blyuet hier inder tijt onbe-
drogghen ende daer inder ewic-
heit onuerlmaet. **D**at spreekte
seneca inden boeck vanden se-
den. **D**at is een seer groet ghe-
breck aēden onghetrouwen mē-
schen. want alsoe als sy ander
luden bedriegghen mit valscheit:
alsoe wanen sy alle weghe be-
drogghen te werden. **H**et spreckt
oock cyprianus. **O**nghetrou-
we menschen hebben een inden
mont ende een ander inder her-
ten: ende louen veel ende hou-
den weinich. **S**i vertonen hem
den menschen vriendelick voer-
ogghen: mer after rugghe sijn sy
val sterkerre verghiftenisse. **E**n̄
daer omme ist veel sekerre een
hem te wachten sulken vrient:
dan voer enē openbaren viane
en̄ die hem int openbaer vrient-
lick vercoent. ende doch heyme

lic valscheyt en̄ ontrouwe doet
Doet u voer valsche bedrogghen
ontrouwe menschen: wāt si doe
grote scade inder verstueringhe
eens heilighen leuens. en̄ verder-
uen veel goeder werken. en̄ wi-
sen den mensche van god. **G**hy
en selt oec seluer tegghens god of
uwē naesten niet ontrouwe we-
sē noch valscheit noch bedrieche-
nisse hem bewisen. dat ghi van
god niet veroerdelt en wort als
die ypocritē die hem van butē
vertone als goede scape en̄ doch
van binnē sijn als gripēde qua-
de wolue. **D**ese onghetrouwe val-
scheit en̄ bedrieginghe en mach
men niet bet verwinnen dan al-
leen mit verduldicheit: ende dat
beste daer nae dat ghy vanden
onghetrouwē luden vliet op dat
ghi van hem niet bedrogghen en
wort. noch dat dijn herte van
hem niet gheuallschet en wort.
Want dat spreckt ysidorius vā
den hoechsten goede. **E**en diere
gods lidet alle owerdicheit ver-
dultelic: en̄ alsoe hi vander val-
scher werlt meer bedrogghē wert
alsoe sijn ghemoele altijt meer
en̄ bet tot god ghetogghen wert

Hy schijnt in groter ghenaden
voer god die nā deser werlt be-
droghē wort: en hē daer in ver-
duldlike verdraghet en lidet.
Dat is noetcrustich dat hē god
minnt den ghenen die dese werlt
dicke onscudelic bedroghē heeft.
Weet oec dat hē veel menschen
te mael vander werlt kerē: daer
om dat si vander valscher werlt
dicke bedrogghen werden. **D**ie
hē doch anders niet tot god en
soudē kerē: beuondense niet me-
nichuoudyghē ontrouwe deser
werlt. **E**n die hē doch van goe-
der vermaninghe en van godli-
kē insprekinghen tot god niet
keren en wil: die ouerwint die
valscheit deser werlt dat hy hē
gans en gheheel tot god keert.
Want het spreekt gregorius o-
uer ezechiel dē propheet aldus
Onse her gheeft sijn gauen by
wilē mit castinghe en mit ghe-
selinghe: dat ons al dat inder
werlt was en lust gaf dat wy
daer verdriet in crighen. **E**nde
dat den mēsche alsulken bitter-
heit waft in sinen moet: dattet
hem treet tot hemelscher vrueth-
den. **E**nde die hem voer niet en

woude laten tot gode trecken:
die wert alsoe verbuldich mit
dien onweerdighē sake: dat hi
rouwe en lust en vrede daer in
ghewint en hem daer mede tot
god keert. **W**ant des gherech-
ghen menschen leuē is daer me-
de gherekent nā des ongherech-
tighen: dat hi des almachtighē
gods lof beliet in allen weder-
stoet. en niet brokich en wert
vāder werlt valscheit en ontrou-
en bedriechenis

Hoe die rike teghens dē ar-
mē stridet om dat hemelryc

Onnende siel op dat u le-
uen des te volcomēre wer-
de so wise ic gēste oude u doch
enē groten strijt die die rike en
die arme den teghen den ande-
ren hebben: want mit richeit
verlieten veel mēschen dat ewi-
ghe leuen. alsoe mit willigher
armoeden dat ryke gods ghe-
wonnē wert. **E**n nu wil doch
die rike mēsche des ewighen le-
uē also seker sijn als die arme
en het ghesiet dicke dat die ri-
ke dat goet mit recht ghewon-
nē heeft en oec mit god besittet

en oec salichlike besicht en den vrienden gods mede deylt. ende oec vertereert inden godlike dienste. en syn hert daer niet mede en becōmert dattet hē des ewighē goets niet en doet ūghetē. **D**oet hi dit: so wort die rike also wel behouden als die arme. **V**erket nu hoe die rike en die arme die een mitte anderē sprekē: wt den ghescriftē. **D**ie rike spreekt also god heeft alle rīcdom ende alle dinc gheschapē doer mynen wille: en daer om mach ic allē tūtelikē scat ghebruken hoe ich wil. **D**ie arme spreekt en antwoert. **G**od heeft armē en riken int ghemeē ghelijck in dat eert- rīck ghescapen daer wt allen tūteliken scat comen: waer om neemt ghy rike u des meer aen en ghi doch ghelijc arm als ic van natueren in dese werlt ghecomē sijt. en ghi also weynich goets mit u ghebrocht hebt als ic. **D**it leert mi ambrosius spreken ouer den louter: en augustinus mit hē vanden woerden des heren. **D**ie rike spreekt. **G**od heeft alle dinc gheschapē dat sy goet syn also mi die scrift leert

en daer om mach ic alle lust en salicheit daer wt nemē en troest mynre natuerē. **D**ie arme antwoert daer op. **A**lloe goet syn die dinghen die god ghescapen heeft: weeldi rike mensche oeck goet en hoet u dat ghi niet quaet en wert en ghy doer quaden wille niet en verderuet. **W**at also tūteliken scat den quaden syn eē verderuenis līfs en siels also syn si den goedē mēschen eē toe nemē en eē vorderinghe tot allē duechdē. **D**at leert mi ambrosius ouer dē louter: en augustinus vā den woerdē des herē. **D**ie rike mēsche spreekt. **G**od heeft den ouden vaderē inder ouden ewē ghe louet en oec ghegheuen rīcdom en scat en tūtelic goet en worden daer mede heilich: alsoe menich weruē ghescreuen staet inder ouden ewē. **S**yn dan die vaderē inder ouden ewē mit veel tūtelicks goets heilich: so toet mi rike mēsche. inder nuwer ewē dat tūtelic goet dattet niet tegēs god si dat dat hinder mach wesen aen enigher heilicheit. **D**ie arme antwoert en spreekt. **G**od gaf den vaderen inder ouden ewen veel

tijelics goets alsoe grouē luden
daer om dat si hē dienden ende
aen hem gheloeden. **M**er inder
nuwer ewē so raet hi sinen wt
uertorē armoede te hebbē: daer
mede die die ewyghē rjedom
en goet te winnē. **A**lso leert mi
ihesus xpiustus inden ewāgelio
en oec die glosa ouer dē souter
en bernardus ouer ezechiel dē
prophēt. **I**ninnen wi ewighen
scat so besittē wi tijelike nutic-
heit: sonder alle anderē begheer-
ten. **D**ie rike mensche spreect
God heeft gheordiniert keyserē
coninghen hertoghē en alle an-
der herē: dat si tijlick goet sel-
len hebbē daer mede si die we-
relt beschermen sellen en vrede
maken sellē. **S**el dan dat goet
een verderuen sijn hoerre sielen
soe heuet god weerlick quaet
daer aen ghedaē dat hy se ghe-
scapen heeft: en dat goet hē ghe-
gheue heeft daer mede si vdoemt
sellē werden. **D**ie arme ant-
woert daer toe. en spreect **G**od
heeft alle dinck gheordyniert.
op dat alre beste: mer noch veel
meer beter is. dat dat die heer
houē allen heren. en die coninc

en die keyser bouen allen vorl
tē die coninc hemelrijcs en eert
rijcs ihesus xpus in armoeden
gheleest heeft en inder alre mee-
ster armoeden ghestorue is. en
ons mit armoeden den ewighē
vrede ghewonnen en verworue
heeft. also mi leert dat ewange-
liū spreken. **D**ie rike spreect
Ic wil lieuer mit godliker gū-
ten rijc sijn en wel doen: dan
ic in armoeden quaet dede ende
vhanghen worde. **D**ie arme
antwoert. **W**aer die rike heen
gaet daer draghet hi sinē slotel
mit hem: slaept hi waect hi al-
toes is hi in sorghe. dat hē sijn
goet ghenomen of ghestolen of
ofghebroken sel werden. **E**n die
wile wouden sijn wijf en kin-
der en ander erfnamen dat hy
gherynghe storue ende dat sijn
goet hadden: en en is oec van
sijn eyghen dienes niet seker.
Ende waer hi gaet of staet: so
heeft hi meer sorghe om sijn go-
et dan om sijn siele. **E**n na sijn
re doot so kinē sijn erfghena-
men om sijn goet: en ten gaet
hem niet ter herten of die siele
verloren bliuet. ende die rike

woekerē mitten goede en setten
hē daer toe mit alle hore crach
ten. en si en weten niet wiet na
hoerre doot besittē sel. **M**er die
arme staet dier sake al ledich:
en daer die rouer den rike van
get of moerdet om sijn goet da
er gaet die arme seker ende vry
mit vreden. **E**n is oech niemant
gods en sijn vrede weerdigher
dan die alle tijlick goet en scat
verlmaet: also leert mi antwoer
den bernardus en mit hem seni
ca. **D**ie rike spreect o ghi on
ghewallige armoede: bid di die
aelmyssen soe werdy roet van
scaemtē. **B**id ghile niet so moet
ghi verderuen: en oech van hon
gher steruen. **A**lso die wise salo
mon spreect. **H**et is beter te ster
uē dan arm te sijn: wāt die ar
me is sine vrienden en naesten
snoede en onweert en wort oec
dicke mishandelt vā alre malc.

Die arme antwoert en spreect
Mijn meester ihesus xpus leert
mi dat god machrich is sine si
corenē te gheue dat si hem ghe
nerē vanden stenen. en die die
bloemē cledet optē velde sonder
gemants hulpe: en die voghelē

spilet inder lucht sonder hore ar
beit. die mach mi voer sien vā
al mijne noettrusten. want ick
mijn gāle toeverlaet in god set
te. **E**n te wert nie ghehoert noch
gheliē dat god ye den gherechti
ghē liet: die sijn toeverlaet gāle
lic in hē settē. **A**lso leert mi ant
woerdē dat heilighe ewangeliū
en dauid indē souter. **E**n augus
tin? spreect. **D**ie v gheschapē hese
sonder v: die mach v gheuoeden
sonder v. **D**ie rike mēsche spre
ket. **M**ijn rijedom en mijn goet
dat maect mi also sinich: dat ic
mit coningē en mit vorstē spre
kē mach en can. **M**er wanneer
die arme mēsche coet voer grote
heren en spreken wil: soe sprece
mē van hē wie is dat. **E**n wort
mit smaetheit vā daer verdreue
spreect salomon inden boeck der
wijshheit: en niemāt en biet dē ar
mē eer. **D**ie arme mēsche ant
woert en spreect. **I**hesus xrist?
hese ghesprokē inden ewāgelio.
Wanneer ghi staet voer conin
ghen en voer vorsten so en seldi
niet bedencken wat ghi spreken
selt: want v wert gheghuen.
vanden heilighē gheest wat ghi

antwoerden selt **O**ec spreekt die apostel. **O**ec werlt wijsheit is dwaesheit voer god **E**n die deser werlt lof en eer soeket en tijtlic goet dat brenghet den mensche meer tot soetheit dan tot wijsheit: want ten is niemant rijck noch wijs dan die een goede consciencie heeft ende gherecheicheit houdt en bermherticheit smiltet. en oetmoedicheit volbrinct en hem oefent in alle duechden en die besittet den ewighen scat spreekt augustinus in ene sermoen en oec bernardus in eere epistole **D**ie rike mensche spreekt **D**ie rike timmeren kerken mit hore goede en stichten cloesteren en prouenen en vermeerren den dienst gods menichuondelick des die arme mensche niet doe en mach sel ic daer om van god verworpen wesen soe is mijn gheloue valsche en mijn toeverlaet bedoruen **D**ie arme mensche antwoert en spreekt. **J**hesus christus sprac totter heydinnen opten putte. **W**ijf gheloeft mi dat die waerachtighe aebeders noch op dese berch noch tot ihesu god niet aebeden en sellen mer inder ghe

est en inder waerheit selmen god aebeden. en sulke bedelaers soect god die vader van hemelrijc en niet die kerken timmeren van quaden goede dat spreekt die gloria **O**ec spreekt augustinus vanden woerden des heren. **W**at die rike goets doet dat en doet hy niet van sijn eyghen goet. hi doetet wt gods goet: dat sijn leen is. en niet sijn eyghen **D**ie rike mensche spreekt: ihesus christus heeft mi gheheten inden ewangelio. **I**c sel myne vrienden maken vanden scatte der hoesheit: en dat is een teken en een orconde dat ic goet mit rechte hebben mach. **D**ie arme antwoert. **D**attu rike mensche die godlike vrienden makeste mitte goede dat dijn is: dat is seer wel ghedaen. **M**er ihesus christus spreekt inden ewangelio **G**hi en selt niet stelen noch goet hebben dat u die motten of roest verderuen mach: of die dieuen ontfelen moghen **M**er ghi selt dencken alleen om den scat die u ewelike hi bliuen mach: want die tijdelike scat is dat oncrant dat onder dat saet des edelen goets wort verdozuet.

spreekt ihesus in eere ander stat
in dat ewangelium **D**ie rike
mensche spreekt Waren alle me-
schen ghelike arm so en mochte
die een den anderen niet te hul-
pe comen: en dan en gaue nye-
mant den anderē aelmissen. En
so en mocht hem oeck niemant
oefenē inden leuē werkē der on-
fermherticheit: ende niemant en
mocht loē anden anderē bdiene
Die arme mensche antwoert
Ware wi al ghelike arm so wa-
rē wi oeck al ghelike rīc. en so
warē oec alle dinck ghelijc ghe-
meē: alst onder den heilighē gij
apostelē was. en dat gheschiede
doe die heilighē gheest hoer her-
ten beleten had. **S**o quamē wi
dan in die volcomēheit: die die
ewe eerste menschen hadden in-
den paradise eer si sundichden.
Ware wi al ghelike arm so wa-
er ons allē van ihesus xpristus
ghegheue dat hemelrīc: als hy
spreekt inden ewāgelio. **S**alich
sijn die arme wāt dat hemelrīc
is hoer. **O**ns bedriecht oec eigē
scap oder ander dinghē. **A**ls dat
die eē spreekt. dit is mijn. en een
āder oec spreekt dat is mijn. **W**a-

re nu alle dinc ghemeē: so waer
vrede en ghemac onder den mē-
schen. **D**at leert mi al ihes? xprī-
stus: en veel leeters inder god-
liker consten en oeck senica.
Die rike spreekt ten beuallē niet
alle arme menschen god allike
wel so als die gheen die teghē
horen wil arm sijn. en die ghe-
die hoer goet qualiken verterē
teghē god. so dat si tot armoe-
ten comē: en die arm sijn dat si
daer lof of hebbē willē als die
ypocritē doe. die doch oser god
niet lief en sijn. alsoe hi spreket
inden ewāgelio. **E**n daer om so
wil ic lieuer rīc sijn: dan allul-
ke onvzuchter armoede hebbē
teghē god. **D**ie arme antwoert
en spreekt. **D**ie daer rīck sijn te-
gēs god: dat sijn die. daer ihūs
vā spreekt indē ewangelio. **D**at
tet lichter is enē cameel te gaen
doer eere naelden oghe: dant is
enen ryken vrecken mensche te
gaen int hemelrīc. **W**ant die rī-
ke man die den armen lazarus
die crumen weggheerde die van
sijnre tafelen vielen: die wert in
die helle begrauen. en lazarus
wert gheuoert in abrahās scoet

also sel hem oec gheschien. **T**en is oech nyemant riker dan die mensche die armoede volcomeliken minnet en diese vrolike ontfanghet en diese godlike behout die is veel riker dan keyser of coninck. **D**at spreekt bernardus ouer pauls epistel een. **H**et spreket oech rabanus ouer moyses boeck. **G**od is seluer der armer erue die he mit aendacht nacht en dach dienen. dien en mach niet ghebreke: dien die heeft die alle dinck beleten heeft. **A**lloe leert mi ihesus christus spreken en die voerghenoemde leerers: daer hy machme merken der riker en der armer meninghe. **N**u seldy daer na wel merken. dat die rike en die arme ghelyc in hoerre beyder leuen te verdienen sijn voer gode: spreekt in nocencius vander onghewallicheit der menschen. **W**ant een goet rijk mensche is meerre en beter te scatte in godliken bekennen dan een quael arm mensche: en een goet arm mensche is veel beter te scatte dan een quael rijk mensche. **D**at spreekt augustinus vader kersteliker leer. **D**at is te

mael goet dat die rike mensche sijn goet deilt onder den armen: mer dat is veel beter dat ee mensche god nauolghen in armoeden en ledigh en nri staen van allen tijtlyken goede en mit christus bliuet in armoede en daer van niet en scheidet want dat is die wech der volcomenheit. **W**il die rike den armen niet versmaden ende hem van minnen ende niet van heroem sijn aelmyse mede deilen: so is hi salich spreekt onse heer inden ewangelio. **H**eeft die rike een godlic bekennē dat hi sijn goet heeft vander ghenaden gods en niet van hem seluē ende is dancher onse heer god: soe is hy salich. **B**ekent die rike dat hi onrecht goet heeft. en keert dat te hant weder als zachheus dede so coemt heil in hoer huus: spreekt ihesus christus in den ewangelio. **D**at die rike in scueren in kelren ende in kisten goet verslamente en doch sijn toe uerlaet daer in niet en settet noch in dat tijtlyke ghoet godes noch sijne mynnen niet en verghetet: dat is te prisen dat spreeket beda inder glosen. **E**nde het

spreekt gregorius ouer den pro
phet ezechiel **D**e heiligen goe
den menschen en mach ghe
uenghen noch ghe-meensamheit
in tijeliken saken hebben: want
god is hē alleē een ghenueghen
sonder oflaten. **W**ye nu god te
rechte mynnē wil dien is noot
dat hi alle tijelic goet haten en
die nu tijelic goet mynnet voer
god die moet van node god ha
ten. **D**at spreekt crisostimus die
gulden mont heet ouer matheus
ewangelium **H**oe ende in wat
duechden du minnēde siel v scie
ken selt en hoe ghi onduechden
aen v verweren selt. dat heeft v
die ander oude voer mi wel ghe
leert. **D**och volchdi my twijn
tichste oude: soe moghestu mie
mijnre constē en leer den gulde
thronen edelic en wel besitten

Die eenendertigstē oute
de heet. hesyn en leert ons wat
verdienen sy en hoe ons ihesus
christus in alle sinen leuen ver
dient heeft. en hoe wi verdienē
sellen ende wat wy verdienen
sellen

Xristus ihesus he
uet ghesproken in
den heiligen ewan
gelzo: roepet die
werclude ende gheuet hem hoer
loen dien sy verdient hebben.
Ewighen loen te verdienen mit
tijeliken wercken die doch te
hant verghaen: dat is veel gro
ter dan yemant wardieren can
Want het spreekt oech crisosty
mus die gulden mont heet in eē
re omeliē **W**at ghi wercket dat
is weynich ende al v verdienen
is luttel en cort en oech te mael

weinich: te scatten teghens die
godlike weder lonighe. **T**elt oec
al dijn goetdādē of ghi cont of
moghet en̄ scat dā dinē ewighē
loē en̄ verdienē: dat u daer om
weder ghegheue wort. **D**et spre
ket oec ihesus xpristus die ewi
ghe wijsheit inden ewāgelio. al
onse verdienē het si klein of gro
et: daer voer wert ons gheghe
ue hondertvout loen en̄ oec dat
ewighe leuen. **W**at u minnē
de hē die gēste oude voer my
geleert heeft mit seer goedē vlyt
mit godliker voersichticheit dat
gaet al in godlike lof en̄ in nut
ticheit uwer sielen

Wat verdienen is

Echter ic gēste oude leer
u minnēde siel en̄ wyse u
voert seer constelic wat vdiene
is en̄ waer mede ghi verdient:
dat u dat ewighe loen werden
mach in al uwe verdienē. **W**at
al onse goede werke in deser tijt
sijn daer op ghestellet en̄ bliuē
oec ewelike daer hi en̄ ordinie
ren hem al om god tot god in
god: die ons seluer gheleert he
uet doer sinen eengheborn loē
ihesum xpristum ende doer sijn

prophten en̄ heylighe leerers.

En̄ daer om volchstu my een
entwōntichste oude loe werden
di al dijn werken verdienlic en̄
loenber en̄ god ghenaeem ende
wil u daer voer gheue dat ewi
ghe leuen. **D**et spreekt bernar
dus inden boeck vanden vryen
wille. **O**nse verdienē is een saec
al onses toeverlaets: sy is een
vonck inder mynnen. en̄ is een
heimelike wijsinghe dat wi mit
god voersien sijn. en̄ is een be
kennē der toecomender salicheit
en̄ is een wech inder ewicheit.
en̄ is een saec mit god ewelike
te bliuen. **A**ls spreekt cassiodo
rus indē boec sijnre leer. **W**ie
nu die alre eerste is loen te ver
dienen in ordinieringhe en̄ aen
alre weerdicheit: die is oec gan
selick te louen en̄ te prisen in al
sinen verdienen dat aenden ewi
ghen loen ghereiken mach. **E**n̄
daer om want onse heer ihesus
xpristus mit sijnre heiligher mē
scheit verdient heeft. dat ons al
onse goede werken in hem ende
doer hē voertan verdienlic sijn
en̄ loenber aen synen ewighen
vader en̄ van ons dancker sijn:

Den eenendertigstien ouden

so is hi een aeuanc al ons ver-
dienens. also hi is een beghin-
nē godliker ghenaden. mer onse
vrie wille is als een ontfanche-
like materie. **W**ant het spreekt
augustinus vanden vriē wille
God is alleen een stichter ons
verdienens. **W**ant hi onsen wil-
le voeghet tot hem seluē en tot
goeden werken. en goete wer-
kē voeghet tot goedē wille mit
sijne ghenaden. **E**n dat spreekt
ihesus xristus die gods loen
als een ontfanghet en niet als
een begriper en is doch god en
mēsche en is een oersake al on-
ses verdienens: vander tijt dat
hi ontfanghen wert in mēsche-
liker natuerē. thent hi sterf aen
den heilighē cruce. **E**n niet lan-
gher verdiēde hi ons oueruloe-
dighe minne en ouer sterke vol-
comē minne: en duechde die os
noertmeer al onse goede werkē
louden sijn een onnemē alre pz-
nen en een verdienē en een loē
des ewighen leuens: alsoe alle
meysteren spreken inder god-
liker consten **H**et spreekt ber-
nardus in enē sermoen **D**at al
onse verdienen sijn gauen: die

god alleen gheuet **E**n daer om
is die mensche van verdienen
god veel meer sculdich dan hē
god weder te gheuen sculdich
is: daer om dat hi eer was vol
ghenaden eer hy een verdienre
wert. **D**at spreekt bernardus:
en dat hout mit hem dat boec
vander arken noe **W**ildi ech-
ter mynnende siel weten. waer-
van al onse verdienen comet.
Soe liet aen onse heer ihesum
xpm die van synen eyghenen
vader daer om in deser tijt ghe-
seint is als eē wech wijser ons
te wijzen inden wech der waer-
heit: dat hy ons wijzen woude
mit sinen onsculdighen scerpen
lyden in al dat verdienen dat
ons ewich loen en vrucht god-
lica belcouwens brengen mach
Want van sinen verdienen en
vander ghenaden sijns ewighē
vaders en doer die crachte des
heilighen ghestes sonder welke
nyemant verdienē en can noch
en mach vruchtber werkē: also
daer ons god toe gheordiniert
heeft doer sijns soē ihūs xpūs
liden. **D**aer vā spreekt ambrosi-
us ouer lucas ewangeliū **O** du

soete heer ihesus xrist? ghy. en
 beclaghet niet uwe wonden mer
 ghi beclaghet onse smerten: ghi
 en beclaget niet uwe doot mer
 ghy beclaghet onse crancheit.
Waer om hebdi ons vdiert mit
 uwe scerpē doot: dat wi verdie
 nen moghen ledichlikē vriliken
 en sekerlikē mit onse goede wer
 ken dat ewighē leuē **H**et spreckt
 oec hugo inden boeck vanden se
 uē sacramentē **E**en god is dijn
 scepper en dijn verlosser gewor
 den mit hē seluen daer hi u me
 te vlost heeft. so heeft hi u salic
 heit toe gheuoecht so woude hi
 mit hē beiden dijn mynne mit
 hē seluen copen. dat ghi hē lief
 hebt houē alle dinc **E**n woude
 sijn liden daer in verbijnden: da
 er om dat ghi werden soudet eē
 rechte verdiener. **W**ant ihesus
 xristus heeft ons allen onsen
 verdienenden loen lustich ghema
 ket ende vruchtber mit alle den
 liden dat hi klein ende groet in
 alle sijne menscheit gheleden
 heeft: wewendich ende inwen
 dich in alre bedroefenis in han
 den in voeten die mit naghelen
 doer grachten worden. **I**n ho-

ren mit quaeden scemppelyken
 woerden: inden riken in onre
 nen spekeken die hem in sijn aē
 sichte gheworpen worden. **I**n
 den smake des bitterē dranches
 der gallen en des edics: in sinen
 ghelichte mit velen beten cranē
 ouer ghegoten. **I**n sijne herten
 mit veel eernstigher groter an
 sten: in sijne sielen die bedroeft
 was tot inder doot toe **H**i heeft
 ons onsen verdienenden loen vast
 ende seker ghemaecht mit synen
 hongher en dorst betten en cou
 de: mit arbeit en moetheit ende
 mit menigherhande ellendicheit
Ende daer om spreckt hernaer
 dus in enen sermoen ouer der
 mynnen boeck. **O** suete ihesus
 hoe seer mynlick ende vryende
 lick heb dy onder den menschen
 ghewādert: mit oueruloedigher
 ende groter weldaden die ghy
 den menschen ghegheuen ende
 verleent hebt mit uwen bytte
 ren scerpen liden **I**ck weet wel
 dat al mijn lyden onvruchtber
 waer: dan dat ghy mi dat vr
 chtbaer ghemaecht hebt mit u
 wer scerper groetet smerten.
Het spreckt oec gregorius

Den eenendertigstien ouden

Alsoe veel mach die mensche
meer loens verdienen: als ihē-
sus xpristus meer doer des mē-
schen wille gheleden heeft.
Ihesus xpristus heuet in ses
stonden sijn bloet wtghegotē:
in een verdienen voer ons **Eer-**
ste in sijn besnidinghe daer me-
de hy ons verdiende of was-
schen der eslundē. **Ten anderē**
mael doe hi soete water en blo-
et: daer mede hi ons verdiende
onles sins gheluc **Dat derde** in
der gheeselinghe daer mede hy
ons verdiēde verduldicheit: in
castijnghe ons lichaē **Dat vier-**
de inder croninghe: daer mede
hy ons verdiende cietlike cro-
ninghe onser sielē in allē duech-
den **Dat vyfte** inder crucinghe
daer in hem hande ende voete
doer grauē worden: dat hē al-
le sijn leden traectē van wtrec-
ken sijnre armē en benen **Daer**
mede hy ons verdiende dat al-
le onse lede noertmeer sellē sijn
in verdienen: dat wi beiaghen
moghen alle sijnē gheboden.
Dat selte was inder welsortin-
ghe doe sijn side opghedaē wert
daer water ende bloet wt ra n

doe hi doot henc aenden cruce:
daer mede hi ons vdiende mit
ten bloede openinghe onser her-
ten tot alte godliker mynne te
onfanghē **Witte** water verdiē-
de hi os reinicheit des ghemoets
en der consciencien in alte clac-
heit. **Dat bloet** wt te stortē leet
onse heer ihūs xpūs om onse v-
dienē: en daer om en wert die
godheit van sijnre edelre mensc-
heit nie ghesludert noch gheschei-
den. **Daer** van spreekt leo die
paeus in enen sermoen vander
vastē **Dat welsorten** des bloets
des gherechtighen mēschen ihūs
xpūs dat hi wtghegoten heeft
doer des ongherechtighen wil
is alsoe seer costelick en crach-
tich in verdryenen. al waer al-
dele werlt gheuanghen in stric-
ken en handen der ewigher ver-
doemenisse: hadden si gheloef-
ende toeverlaet in ihesus xpril-
tus bloet si worden daer vā ver-
ledicht **Des ghelijcs** spreekt ori-
genes ouer iohanes boeck: ende
ouer paulus epistel totten ro-
meynen. **Die cracht** des heylig-
hen bloets ihēsu xpristi is al-
soe machtygh ende sterck dat.

dat niet alleen ghesontheit ende
medicine en is: mer het brēghet
den verledenen den teghenwoer
dyghen ende den toecomenden
menschen een ewighe verdienē
ende het is oech een ghenueghē
alle den hemelschen heer. **E**nde
so wiet oech voer sijn ogheken
ende in sijne herten mit ueric
heit bedencke dien onuerret en
verdrifstet quade lusten ende be
coringhen toern. onweerdicheit
hat en nēt ende sunden en vlez
schelike ghenuechten en begheer
ten. **D**at ons al onse wercken
loenber sijn dat heeft ons ver
dient dat edele bloet dat ihesus
christus wtghesloot heeft: alsoe
als alle die leersprekē. **L**egte
oec sonderlinghe in u herte dat.
en wat ons ihesus christus ver
dient heeft in sijne ansteliken li
den. in sijne alre edelster natue
ren die ge mensche ghewan. in
der alre groetste onscout en ver
duldicheit. die ge gehoert wert
inder groetster eer ende weer
dicheit die ge vernomen wert.
Want hy die gods loen was.
inder groetster versmaetheit en
de bespottighe die ge ghesien

en bekent wert: en dat hy ons
daer mede verdient heeft dat is
houen allen menschen synnen on
begripelick. **W**ant het spreekt
bernardus in enen sermoē ouer
der mynnen boeck. **O** mijn lie
ue heer: hoe seer lieflick en vrien
delick hebby mit uwen swaren
arbeit ende pinen my verdient
dat ewighe leuen. **W**ant wan
neer ick legghē onder mijn boel
te dat bondekijn van mynren
dijns scerpen lidens en sochli
ker pinen die ghi gheleden hebt
wat vermacht ic u dan daer we
der voer doe tot eere weder ghe
uinghe: **W**ant van dijne kint
schit voert so hebdi sonder ghe
tal veel lidens ghehad mit alre
hande arbeit. in gaen. in staen.
in herden legghen. in vasten. in
prekinghe mit leeringhe. in tey
kenen te doen. in veel screyens
in medelyden. in hermyetic
heiden in laghen der valscher lu
de. in bespottighe ende hatin
ghe mit veel stercker. ende her
de slaghen. ende mit veel ander
manieren. die dyen ghelyck
sijn. daer mede ghy mi ghedoe
chsamlyck verdyenen woude

Den eenenendwintichsten ouden

dat ewighe leuē **O**ec spreekt an
celmus in diē boeck waer om
god mēsche gheworden is. **D**at
molte sijn also die mensche mit
onghehoersamheit den ewighe
doot verdient had daer in alle
mēschelike gheslachte vernielde
dat die mēsche ihesus xpistus
mit sijnre ghehoersamheit allen
menschen gheslachte weder
omme verdiende dat ewighe le
uē **E**n also als een vrouwe een
oerlaeck was der sunden onser
verdoemenis: dat oec een ander
vrouwe worde een beghinster
en eē oersprong onser verlossin
ghe. want van dier vrouwen
woude onse slosser ihesus xpi
stus ghebozen werden **E**nde al
so die hōle gheest mitter suetic
heit des verboden boems den
mēsche bedroech: also wert die
hōle gheest mit scerpheit des hei
lighē cruces verwonnē **D**at on
se heer ihesus xpistus ons daer
grotelike mede verdiēt heeft dat
hi verrast wert en mit enē cul
sen verraden: en willichlic ghe
uangen. en herdelic ghebondē
wert. onder den vier rechteren.
als annas cayphas herodes en

pilatus en noer dien mit qua
der ghetuuchnis ghewoeghet
wert en mit selē ghebonden mit
verbonden aensichte en onma
nierliken ghehandelt wert. mit
doerne ghecroent en ghetruut
en doer handen en voete ghe
ghelt en tusschen twee scakeren
ghehanghē. mit gallen en mie
edick ghelauet. en daer na sijn
siel van sijn lichaem scheide en
sijn lyde doerstekē wert **D**it al
was ons een heerlic verdienē.
ende maecte ons al onse goede
werken loenbaer: also ons die
meesters inder godliker con
clere **D**aer van spreekt rahanus
inden boec vanden loue der pal
siē xpisti. **D**at liden ihesu xpi
heest den hemel op ghedaē: die
helle crachteloos ghemaect. die
werlt wtgherecht. die enghelē
gheuesticht. dat volc vloft. die
niāden verdreue. die twiuelēde
gheuestighet. den wise vlichtet
den sonderē van hore sochlikē
leuē verlost. den doghēden van
pynen verlost. **E**nde mit allen
duechden heest ihūs xpūs doer
sijn liden alle sijn wttercorē bo
uē matē veel vwozen. **N**och

heest ons. onse heer ihūs xpūs
veel verwozue en menichuoude
like verdiēt mit sinē vruchtbe-
ren scerpen liden: dat ghi myn-
nende siel nummermeer verghe-
ten en selt. **S**onderlynghe dat
die coninc alle der werlt anden
heilighen cruce mit wtgheskor-
ter mynnen mit goetliker sielē
Mit doerghewondē lichaē daer
gheen stat gheheel aen en was:
mit doer gheuloten en gheron-
nē bloede. **M**it tuerighen such-
ten en clagheliker stemmen. en
mit bedroefden synnen. mit ri-
denden leden. **M**it ghespannen
armen. mit wtghetoghen adere
Mit screyenden oghe. mit roe-
penden monde **M**it heescher ste-
men mit bleken aensichte. **M**it
bleker verwen. mit swerreden
hare en haert. mit dorstigher
helen **M**it dorstigher begheerte
Mit vscrickeliker natueren **E**n
dat hy in armoeden en in oet-
moedicheyt in ghehoersamheit
en in mynnē en in neyghinghe
ijns hoefs sinē ewighen vader
beual sinen gheest. **E**n daer me-
de vscheide hi: also dat hi mit si-
nen dode besluten woude al on-

se onse vdieneu. **O**ec heest onse
heer god inder sceppenis doe
hi hemeltijc en eertrijc makete
nie arbeit noch moedicheit ghe-
bat: alsoe als hi dusentvout ar-
beit heest ghebadt in onser ver-
lossinghe **D**at spreekt bernard
ouer der mynnen boeck. **W**aer
dat wijsheit en heilicheit en ghe-
rechticheit ghebrac dat wi niet
dat ewighe loen vdieneu moch-
ten. dat heest hi al mit sinē scer-
pen liden weder ghebrocht **H**et
spreekt oec crisostimus die gul-
den mont heet in eenre omelien
Ihūs xpūs heest den doot ghe-
ledē daer om dat hi ons onsterf-
lic maecte: en ons toeuoechede
dat ewighe leuen. **H**em heest
ghehonghert: daer om dat hi
ons mit sinen heilighen lichaē
spilē soude **H**em heest ghedorst
daer om dat hi ons mit sinen
duerbaren bloede lauen soude
Hi wert ghedopet: daer om dat
hi mit sinen doepsel of wielsche
al onse sunden **H**i wert seer ghe-
slaghe daer om op dat hi ons
vanden knechtelike dienst verle-
dichte en vriede **H**i is ghewor-
den een wech daer om dat hy

ons: den arbeit verliet **H**i is eē
mēsche gheuoemt: daer om dat
wi gods kīnder souden hēten.
Hi heeft ghebeden. daer om dat
hy ons soude maken god ghe-
trouwe te bliuen also heeft ons
god al sijn werken ghekeert in
onser nutticheit **D**it spreekt cri-
sostimus ende merckt dat wel:
eē dat spreekt mit hem augus-
tinus eē gregorius. **T**e is niet
also swaer in loen te verdienen
ten wort den mensche lychte te
volbrenghen: die dat liden ihesu
cristi mit neersticheit aēdacht
Oeck spreekt gregorius in een-
re omelien. **H**adde ons ihesus
cristus mit sijn verlost: noch
tans warē wi hē sculdich alle
dancheit **N**o heeft hi ons ver-
lost mit sijn lichaem eē siel: eē
heeft os daer mede sulke vruech-
te verdiēt die niemant ghewar-
dierē en can. **W**ant mit sijn
lichaē heeft hi ons verdient ver-
gheuinghe van allē banden der
sunden **V**er mit sijnre sielē be-
uet hi ons tidiēt openinghe des
ewighē leuē **D**aer van spreekt
augustinus inden boeck vander
biechtē **H**i heeft ons gedoept in

sijnē verdienen eē ouergheuoert
vander doot ten leuen: van siec-
heit tot ghesontheit. van ellēdic-
heit tē vader lande vā droefheit
tot vruechden. vā eertijc tot in
dat hemelrijck **D**aer nae leer-
te criste oude v mynnende siele
Dat recht verdienen niet anders
is. dan goede werke wetenlick.
te wetē des datmē niet en heeft
pūnt te volbrenghen. **V**er daer
na mit rechte te ghewinnē dat-
men niet en heeft so datmen ver-
dient te comē vander eenre goet
willicheit totter ander: oeck dat
wert te verdienen wil alijc goet
eē gherechte werken hebben in
slechter bescheidēheit eē in ghe-
ordinierder wisen. in dat eynde
die ewighe godlike gaue. **D**at
spreekt augustinus inden boeck
der biechtē **D**at is een verdienen
in betaemliker wysen die den
mensche scicken eē voeghē ghe-
nade te ontfanghē: als wanneer
die mēsche doet al sijn vermogē
eē hē hoet voer alle sunden. eē
alle oersakē der sundē scutwet eē
vliet also veel als hi omach. eē
hē neerstelikē scicket alle goede
werkē te volbrenghē: also veel

als hem van natuerē moghelic
 is **E**n dat verdienē is een ghe-
 meen ghenade die god ghenen
 mēsche en weighert: en oec on-
 ghelouighe menschen moghen
 dat verdienē wel hebben. **M**er
 niet tot enē ewighen loen mer
 alleē tot tijdelike goetdaden: en
 tot eenre ghewoenlichet goeder
 werkē. **A**ls hugo spreekt inden
 boec vanden sacramentē. **W**aer
 dat god goede natuerlike besic-
 kinghe vīndet aenden mensche
 daer gheeft hy sijn ghenade toe
 en maecte tot eēre volcomēheit
 wanneer die roepinghe voerco-
 met al onse verdienē en sijn dē
 mēschen niet vdiēnēs weerdich
Dat spreekt cassiodor? ouer dē
 souer. **W**ant ghe goede werkē
 en sijn den mēsche vā bloter na-
 tuere loenber: ten si dat hi ver-
 enicht wert mit godliker ghe-
 naden. **D**at spreekt augustinus
 inden boec vanden vrien wille
Dat is oec eē vdiēnen in weer-
 dighet wijs en dat is oec beta-
 melic. en billig na te volghen
 der goeder werkē daer mede mē
 verdient die godlike en die ewi-
 ghe vruet hden: die die mensche

mit god sel ghebruken als hi v
 dient heeft opter eerden en dat
 tot ewighen loen gheniet en be-
 nūt totten alren besten. **E**nde
 daer om sel dy weten dat nye-
 mant ewighen loen vdiēnen en
 mach mit gheentehande goede
 werken: hi en si in ghenaden en
 in minnē. **A**lso v minnende siel
 die achte en die neghende ouden
 voer my wel gheleert hebben.
Want alle goede werkē en sijn
 niet ontfanclic tot nuttelike ver-
 dienē en loen: die niet ghewor-
 telt en sijn in ghenaden ende in
 mynnen. **D**at spreekt die glosa
 ouer den souer. **H**et moete oec
 alle verdientelike werken ghe-
 schien in ghenaden en in myn-
 nen: want wat sonder mynnen
 gheschiet dat is onvruchtbaer
 en onverdientlic. **E**n het moet
 oec gheschie daer om dattet tref-
 ket tot een goet eynde. en oech
 dat die persoē die dat verdiēde
 wert werket god wel behaghe
 alsoe als abels offerhande god
 wel beviel voer cayms offer.
Ghi en selts oec niet achten
 voer een cleyne lunde of ghi dē
 menschen scatten wilt na sinen

sundelike aensichte: en hem niet
oerdelē en wilt nader mynnen
des persoens. daer mede hi god
dient en in hem seluen verdient
dat ewighe loen. **D**at spreekt ber
nardus indē boeck der proeuin
ghe. **D**at en mach noch en can
nyemant een verdienet syn goe
der werken: dan mit synen ghe
helen vrien wille. **W**ant wan
neer die wille goet is ende syn
goede wille volbracht wort in
goeden loefliken werken: soe
verdient hy die wederghewin
ghe gods ende des ewighen le
uens. **D**at spreekt hugo van
den sacramenten: ende mit hem
bernardus vanden vrien wille
Het spreekt gregorius: goede
werckē mit vrien wille eycken
sonder oflaten inden oren gods
horen verdgenden loene. **E**nde
daer om sel di mynnende syele
nummermeer oflaten te verdie
nen: so en laet god nūmermeer
of telonē **D**ie nu weinich saiet
die vrydet weynich vruchten:
spreekt paulus in synre episto
lē een. **V**an dier materien leer
te u die gode oude wel hoe ghi
u in allē goeden werken oefenē

sele: daer mede ghi een verdienē
crighen moghet. **S**onder goede
meninghe en mach nyemāt ver
dienen mer wanneer minne en
vrie wille en goede werken hem
bessuten in een godlic welbeha
ghē. en in een wel gheordinier
de meninghe. **W**at het spreekt au
gustinus. **W**at ghi niet in goe
der meninghe en doet: dat en is
god niet ontfandlick. **E**en goede
meninghe ghenet alles goets
ende weerdicheits. **H**et spreekt
crisostymus die gulden mont
heet **V**erdienen leit aen rechter
ende neerstigher dancheit: in
aendacht: sonder welck god nye
mant behaghen en mach **V**er
dienē leit oec aen eenre saligher
wandelinghe: ende aen een goet
exempel. **W**ant het spreekt au
gustinus inden boeck vāder ker
steliker leer. **D**at niet beters en
is enen wysen kersten mensche
tot loen te verdgenen. dan dat
hy alsoe werckt mit goeden ex
empel: soe dat hi der kerstenheit
ghenuchlick is tot een leer en
de wilghe. **H**et spreekt oech
richardus: het is te mael ghe
nuchlick god te dienen sonder

offlaten. ende hem mit allē vlijē
hem te soeken in allen sinen lo-
ue. **E**n wanneer mē hem vint
dat men hem mit ghenuechten
en mit begheertē ende mit allē
moede valste legghē inder hertē
en hem daer in behoude: daer
mede verdient men meer dan
hemant begheeren of bedencken
mach. **H**et is een ghemeen leer
alre godliker leren: dat alle die
werkē die wt gheoeseden duet-
den vlieten en in ghenaden ende
in mynnen als si in dier formē
ghesformet sijn. die sijn al weer-
dich des ewighen loens te ghe-
nieten en te verdienē. **W**ant he
spreect cassiodorus ouer den
louer. **D**at alle mēschelike wer-
ken eytschen horen loen hem te
ghenē: als dat si mit arbeit vol-
brocht hebbē dat si dat mit toe-
comēden toeuclaet daer in ghe-
troest werden. **W**ant in diē loef-
likē werken ons heren gods is
hy dat loē en die wederghewin-
ghe seluer alleē: also als hy in
der oefenynghē helpt ende in
werck hi alleen dat wesen is.
Want wat mach inder tijt sal-
gher wese dan dat hem die mē

schē in verdienenden werkē oefe-
ne: die hi inder toecomender sa-
licheit ewelike besitten en ghe-
brukē mach. **A**l dat niet bescei-
denheit en heeft en niet en ghe-
schiet mit vrien begheerten na
des mēschen staet: dat en mach
ghē loen verdienen. **E**n daer-
om en moghē kinder noch sla-
pende lude en onsinnyghē lude
ghen verdienens wesen: want
in gheheelheit des vrien willen
ende in ganse begheerten des
mēschen staet al dat verdienē.
Dat spreect hugo inden boeck
vanden leuen sacramenten ende
mit hem bernardus inden boec
vanden vrien wille. en oec also
augustinus inden boeck vanden
biechte. **H**et en mach oec nye-
mant ghenodet noch bedwon-
ghen een verdienere werden wāt
tē mach nyemant sonder sinen
wille goede werken doen. **G**he-
schien oec die werken mit ydel-
heit en si goet sijn: gheschien si
in ghenoder en bedwonghente
wise so en sijn si doch niet ont-
sanclic. **T**en heeft oec nyemant
ghen loen van god die mit on-
lust en mit onwillen ende mit

onweerdicheit die werckē doet:
mer ist dat die werckē mit wil-
lē en mit minnē volbrocht wer-
ten. soe weder loentse god mit
hem seluē. **D**at spreekt die glo-
sa ouer paulus epistel. **E**n gre-
gorius spreekt inden boeck van
ten seden **D**ie verdientlike goe-
de werken die wy doe: die sijn
gods en oīe **S**i sijn gods daer
om dat hi ons mit sijnre ghenade
daer toe helpt. **S**i sijn oec
ons: daer om dat wi onse vlijt
en onsen arbeit daer toe doe. en
dat si gods sijn des hebbē wi hē
te danckē: dat si os sijn des wil
hi ons lonē **H**et spreekt augusti-
nus ouer lucas ewangelium.
God is in allē verdienenden men-
schen een beghin. int middel en
een einde en een behoeder en eē-
stercheit: en daer om so loet hy
alle verdientlike werckē en alle
hose ende quade werken **A**ick
grijsse oude laet u mynnēde siel
weten neerstelick wat ghi ver-
dienē moghet mit goeden wer-
ken op dat u des te neerst si te
verdienen mit goeden werken
dat ewighe leuē: en in meerrin-
ghe der ghenaden ende in toe ne

men der mynnen. ende in oīaet
der pinen ende des negheuers.
Want het spreekt gregorius in
den boeck vāden zeden **D**at god
alleē den gherechtē loen gheuet
in hemelrīck die daer in myn-
nen verdient hebben opter eer-
den: als den oetmoedighen den
tuuschen en den verduldighen.
en den vreedsamē en hermytē-
ghen en wat des ghelycs is diē
gheuet hi die ewighe vuerche.
Dat die diener god in hemel-
rīck bekēt en god liet en bescou-
wet en hi hem bliuet en gheniet
sijns ewelic: als een vol ghenue-
ghē alles wellusts **E**n also die
mensche alle tijt meer ende meer
verdient heeft: alsoe hy in ewic-
heyt god ginnichliker ghenietet
En des ghelikes spreekt grego-
rius in eenre epistolen. **D**at is
een grote boesheit dat die ghebo-
ren menschen opter eerden niet
en soeken mit duechden dat he-
melrīck te besitten: dat doch nie-
mant van bloter natueren ver-
lenghen en mach **W**ildi seer
veel verdienen soe legt al u toe
uerlaet in dien alleē die u alleē
behouden mach: en die alleē u

verdienens crachtich ghemaect
heest **D**at spreekt bernardus ouer
der minne boeck **W**ant dat ver
dienē beuesticht u in duechden
en vermeerret u loē en neemt u
sunden of: en behoet u voer sun
dē: en maect u snel tot allē goe
den werckē. en beschermte u voer
des hōlē gheestes becoringhe. en
maect u deelachtich alre goeder
werckē der kerstēheit **D**at spreekt
cassiodorus in eentre epistolen.
Alle dingē comē u tot menich
uoudighen loē: wāneer ghi een
diener sijt na gods wil **V**er
mach oec niemant also veel ver
dienē: hi en mach meer verdie
nē sonder einde en sonder ghetal
Wat heet sprekē die meysterē in
der godliker constē **A**lso als die
wederghewighē gods sonder ein
de ende sonder ghetal is alsoe is
dat verdienen: want si sijn ghe
lyck ende enen hoech te samen.
Een yghelick verdienet verdiēt
aen een yghelick goet werck.
twee lonen. **E**en inder tijt die
ons inden arbeit stercket: alsoe
dat wy des te neerstigher en te
uerigher werden loen te verdis
nen alsoe bernaerdus spreekt.

Dat ander loen is inden vader
lande des ewighen leuens: daer
ons al onsen arbeit hondertvou
delic gheloent wert. alsoe ihsus
christus inden ewangelio ghe
sproken heest. **H**et spreekt oeck
bernaerdus inden boecke sijne
ghedachten **D**at dat loen der sa
lighen indē vaderlande des ewi
ghen rijcks. is god te sjen ende
god te louen en wt god troeste
te ontfanghen: in god ghewesē
te welen. en god om te vanghē
als dat alre hoechste goet ende
eweliken mit hem eens te bliuē
Dat spreekt oeck cassiodorus o
uer den souter. **E**en yghelike ga
ue die hi gheeft dē verdienet die
gheeft hi den mittē anderen: en
dat is dat alre beste dat iemant
bedenckē mach. **W**aren der twee
menschen in godlyker mynnen
ende haden den voer den ande
ren in rechter gheestelyker me
ninghen: so moghen sy beide dē
loen verdynen voer den ande
ren. **W**ant in hemelrycke soe
veruruechden hem die salzghen
des anderen weldaden: alsoe oec
ghemeelsamheit der goeder werc
ken den salzghen opter eerden

doet. Alsoe iudas die heylighe apostel seit: inden twalefde artikel der ghelouen. **H**et spreekt oeck dauid inden souter **I**c bin deelachtich alle der goeder werken: die daer gheschyn vanden ghenen die u heer ontfynen. **H**et spreekt richardus in synre leren. Alsoe veel als die mensche mynnet van minne. dyn verdienē en is des niet te minne. **W**āe die mynne daer mede du veel menschen ontfanghes is u een nu loen te verdienen: ende oeck een meerringhe alre weder gheuinghe der ewigher ghenuechlicheit ende gloriē. **D**at spreekt oeck thomas vander predyker oerden. **G**hy en hebt oeck niet des te myn verdienenlick goets of ghi u goede wercken die ghi voer den doden bidt ende u goede werckē hē mede deilt om tot eenre hulpen: want daer mede wasset u verdienen. **E**nde daer mede wert der syelen neghenuer ghelichtet ende ghecozt: en oeck hy willen te mael ofghenomen. **E**nde daer om dat u gode die minne daer voer weder gheuet: die heb dy totter behoudenghe

uwer sielen. **A**lle dat hemelsche heer veruruechden hē uwes verdienens: daer om dat van dinē toeval dat loen ende die vruethe ghemeeret wort. ende daer mede der enghelē val des te gheringher verlet wert. **D**it houdt augustinus ende alle die leerers mit hem. **D**ie wercken die sonder alle minne gheschien dat en sijn niet verdienlike werken tot ewighen loen hoe goet dat sy oeck sijn: doch en selmense daer om niet achter laten. want en brenghen si niet ewich loen soe brenghen sy doch tijdelike nutteicheit. **W**ant goede werckē sonder mynne brenghen bescickyn ghe des herten tot ghenaden te ontfanghen ende minringhe der pinen diemen daer en tusschen verculdē mochte. **E**n sulke goede wercken gheuen tijdelike nutteicheit en verstoren dē mensche in quaden ledich gaen: en brenghē den mensche in een ghewoē te goede wercken te oefenen. en maken die synnen. lustich ende ende bestuen neyghinghen der sunden. **D**it al sijn tijdelike nutteicheden die daer comen vande

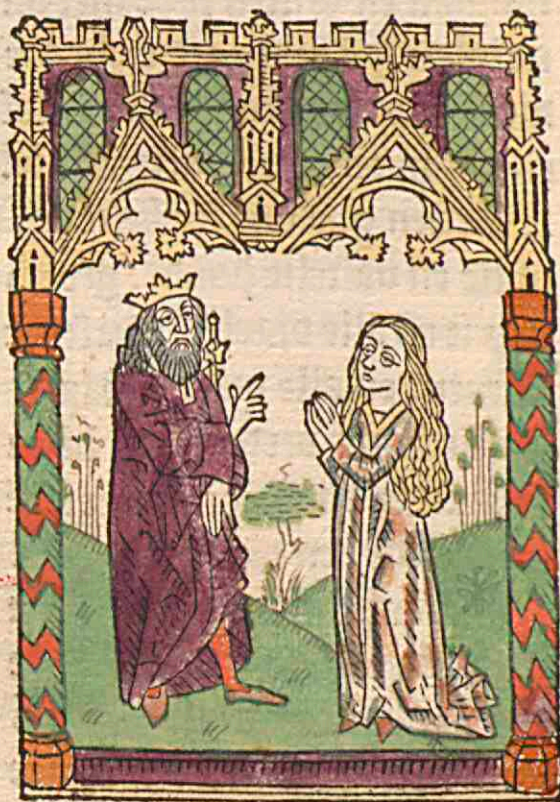
goeden werckē die daer gheschie
sonder alle minne **W**at het spre
ket iheronim? ouer den prophe
te aggeu **D**at god also seer rechte
uerdich is. hoe wel dat is dat
goede werckē sonder minne vol
brocht werden en oeck gheschie
in sunden: nochtans soe loent
hyse tijtliken **V**hi mynnende
siel ghy selt vasse ter herten leg
ghen en in uwen synnen druc
ken: dat ihesus xpiustus enen
gheliken mensche verdyenen
mochte. **W**ant hy heeft ons ver
diēt oflaet der sunden: ghenuech
licheit. ghenade. mynne. opuer
standensse des vleysches. ont
sluutinghe des hemelrijcks. ende
loen te gheuen in ewicheyden.
Dit alle nyemant op eerrijck.
noch in hemelrijck moeghelic
en waer te verdyenen ons dan
die gods loen. die in synen va
der ghewortelt heeft al onse ver
dienē **D**aer om sijn wi onmach
tich van ons seluen hem te louē
van alsulck onmetelic goet: en
sijn onwaardich hem te danckē
om dat verdienen dat ons god
verdient heuet. **D**aer van spre
ket crisostimus die gulde mone

het **P**eruiulleden wi alle duech
den op dat alre hoechste. dat en
waer nochtans niet teghens die
welbaden die wi van gode ont
faghen en beuonden hebben **D**at
seit hy inden boeck vanden rou
wighen herten. **H**et spreekt oeck
bernaerdus ouer der minnē boe
ke **H**et sijn veel mēschen die mit
god gheerne in vuerchden sou
den wese. mer si en willens niet
om god verdienen. **E**n sy wou
den gheerne god in arbeit vijn
den. mer sy en willen hem niet
mit arbeit soeken: si wouden hē
gheerne nae gaen. mer mit oese
ninghen en willen si hē niet na
uolghen **D**ie nu een rechte ver
dienere wil wesen spreekt crisol
timus in eenre omelien. **D**ie sel
lē kersten gheloue sterkelic ver
uullē en vastelic houdē: gerech
ticheit en alle duechde neerstelic
oefenen. en alle onduecht latē.
en alle sundē verdrinē. en hē in
al sinen leuen vertonen voer dē
luden lieflyken tot enen goeden
exempel alsoe dat sijns nyemāt
ghearghet en werde. **D**it al hebt
van my xristen ouden du myn
nende siele: ende verdien dy dit

Den tweendertigstē ouden

alsoe soe moech dy den gulden
thoen des te het verciere mit
mijne leer.

Die tweendertigstē ou
den heet Samuel en leert lqslie
te sternen. ende welck mensche
voerlien of vercozen werden tot
ten ewyghen leuen en welc ghe
worpe wert totter ewigher ver
doemenissen ende daer nae hoe
die syel wt comet wanneer sy
scheidet vande lichaem en daer
nae vander hellen ende vanden
reghenuer.

Het haestighen gaen
ende mit neerstighē
synnen sel hem een
vdyener totter stat
haesten daer hy vint alle seker
heit. ende den acker alles wellul
tes: en daer hi vintet die wey
den alre ghesontheit. en daer mē
woent sonder sorghe. en sonder
ghebreke. en daer men wel leest
sonder enich vdyetē. Dat spreekt
bernardus in eenre omelien: en
oec gregori? in eēre omeliē. **H**et
dat wi te rechte proeuē en beke
nē hoe veel en wat ons gheloest
wert in hemelric: soe wert ons
onduer al dat opter eerden is.
Want tijtlick goet te scatten te
ghen dat ewighe goet: is als die
doot teghens dat leuē te werdie
ren. **I**n seldi mynnēde siel nā
mi ghytē ouden lere wijslic en
oec seer wel merke. Dat die ewi
ghe en godlike wijsheit dat also
gheordiniert heeft. dat nyemant
van vdyenten ten ewigē loen en
wederghewinghe comē en mach
dan doer dat middel des doots
want den doot en mach niemāt
ondopen noch ontvlyen. **S**a
lich syn die menschen diet alsoe

verdient: dat sy in god steruen
Want het spreect salomon wel
 ker hant doet dat die gherechte
 ghe immer steruet: so bliuet hi
 doch alle tijt in ewigher ruste.
Also v die ander oude voer mi
 minnende siel in alre wisen sa-
 lichlic gheleert heeft alre hande
 heilicheit: daer mede ghi dē gul-
 den throen ghereyken moghet.
Also wil ick v nu lerē hoe ghi
 salichliken steruen selt ende den
 lijflichen doot niet ontsien: als
 ick v nu leeren sel. wat v god
 gheuen sel in ewichheit om alle
 dat ghy hier verdient hebt in-
 der tijt. **W**ant het spreect augus-
 tinus inden boeck vander ker-
 steliker leer. **D**ie mēsche steruet
 wel ende rechtueerdich die nae
 gods wyllē gheleest heeft: mer
 die mēsche steruet selden wel
 die daer teghens god hoelliken
 gheleest heeft. **E**n daer om wil
 dy wel leren steruen soe leere
 eerst wel te leuen so moech dy
 steruen sonder enyghē sorghe.
Hy spreect noch op een ander
 stat. **A**lso een ghelick mēsche
 mit sinen steruen van deser we-
 relt scheidet: also wort hi inden

ionelken daghe vanden ewighē
 rechter gheordelt

Vanden steruen

Dit en is indes menschen
 leuē niet sekerres dan die
 doot: en niet onsekerre dan die
 vze des doots. **D**at spreect ber-
 naerdus **W**ant die doot en ver-
 schoent nyemant weder arme
 noch rijc: noch wijs noch ghec-
 ke edel noch onedel. **D**en ouden
 mēsche staet die doot voer die
 dore: mer den ionghen mēsche
 leit hy laghen in allen steden.
Greck spreect bernardus in een-
 re epystel. **D**ie gherechtighē sel-
 len hem des doots vernuechden
 want den gherechtighen is die
 doot eē ruste en is hem een na-
 beteringhe: mer den quaden is
 die doot scadelick daer om dat
 si die werlt verlieten. ende noch
 quader vjndē. als si vāden lich-
 aem scheiden moestē **M**er dat al-
 re quaetste is dat hoer lijf den
 wormē te deel wort: en die siel
 den vuer **D**es ghelikes spreect
 gregorius ouer matheus ewan-
 gelium. **D**ie doot is den hosen
 een verderuinghe. daer om dat
 die hōse ende verkeerde sonder

ontsculdighē verlorē sijn. ende
die vercorē daer nā ontfanghē
sijn. **D**at steruē der heiligen is
enē costeliken doot: want horē
arbeit eyndet hem mit steruen
en mit seghe worde volbrocht
dat si comē mit steruē totter he-
melscher doren der ewigher se-
kerheit. **D**at spreekt bernardus
in eente epistolē: ende oec cesa-
rius in sijnre bmaninghe. **O**eck
gheschietet ghemeenlyken dat
god des sunders sijn el verghetet
in tijdeliken steruen: die sijn sel-
ues vergheten heeft in tijdeliken
leuē. **H**i spreekt oec dat gheen
gherechtig mensche en sel den
tijdeliken doot ontfuchtē: want
god gheuet hem daer om dat
ewighe leuē. **T**en sel oeck nye-
mant lichaemliken arbeit scu-
wē noch lijflick steruē die wel
gheleest heeft: want hi weet hē
ewighe ruste te vinden. **D**at is
wel te merken. **W**ant het spre-
ket seneca in eente epistel. **T**en
weet nyemant hoe na hem die
tijt des eyndes by woent: ende
daer om sellē wy onse sinnen
sticke al warē wi ant leste ein-
te ghecomē. **W**ant niemant en

ontfanghet den doot vrolic: dā
die mensche die hem langhe en
wel totten dode ghesicket heeft.
Dat en heeft oec des mensche na-
tuer niet beters wtgheset: dan
cortinghe des leuē. **W**ant hier
in desen menschen leuē is al-
soe veel euels alsoe veel sorghe
en ansten en crancheit en com-
mers en onwillē: dat billig die
mensche die doot begheert soude
op dat hi vanden dwanghe de-
ses leuē blost mochte werden.
Dat spreekt plinius inden boec
vanden hystorie der werlt. **G**od
heeft ons te steruē inder tijt ghe-
maect also wi steruē sellen: dat
wi doch alle tijt ghelouen dat
ons die doot nae si. **E**nde dat
een yghelic mensche alsoe veel
te neerstē sijn wel te wercken:
als hy myn seker is wanneer
hem die doot hebben wil. **E**n
merckt dat gregorius spreekt
in sijnre boecken een. **D**at god
hi wylen verhynghet ende wil:
dat den gherechtighen men-
schen in horen steruen heylig-
hen ende enghelen openbaren.
Daer om dat sijn hem god des
te mynne ontfuchten sellen:

en oet dat si hē des ewighen leuens te meer veruruechden sellē. **S**i willen verctoent hem god seluer den gherechtighen mensche in horen doot. daer om dat sy daer troest aenuanghen die sy daer na eweliken ghenieten sellen. **D**et gheschiet oech dat den bosen in horen doot die bosen ghesten verschynen van horen sunden wegghen: alsoe si hier in verweentheit en in moetwillicheit gheleest hebbe. dat hy se in horen steruen mit quaetheyden tot hem treckt. **D**ie kinders kinders steruen enen scerpen doot die ionghen steruen enen ontidighen doot: mer die oude steruen enē natuerliken doot. **D**at spreekt iulianus inden boeck der ontschuldicheyt: ende leert ons voert an. **A**lsoe den vercoren ende den gherechtighen niet en scaet in horen steruen of sy een cleyne lyden hebben: want mit dien doot soe worden hem of ghenomen alle cleyne dagheliche sunden ende oech hoer ueghenuer altemale. soe dat sy te hant ten hemelrijck varen ende die des njet en behoeven die

hebben mitten dode. loen ende bescontwen dat ewighe leuen.

Werct dit wel. dat een mensche tien iaer leefde ende een ander hondert iaer: so is doch hoerre heider sterue een ghelijc schieden van deser werlt ende ongheleken doot. **W**ant die oude heeft meer sunden op hem gheladen: dan die ionghen. **E**n dat is doch enen wisen mēsche die voersichich is enen dach veel nutter te leuen: dan enen onvoersichighen dwalen mensche hondert iaer te leuen. **E**n daer om sprekhet crisostimus die gulde moneheet. **W**y sellen onse steruen gode offeren voer een gane: want wi des doots alsoe sculdich sijn datse niemant en mach ontulie.

Weet oech du mynnende siel dat die doot drie boden heuet: alsoe hugo vā sunte victoer leert inden boeck vanden cloester der syelen. **D**at eerste is onsekerheyt wanneert gheschyen sel: en onkundich is. die verborghheit des doots voer die hem niemant ghehoede en can noch en mach. **D**at ander is sieckdaghe die den mensche beswaert:

Den tweendertichste ouden

en hē bekenlikē den doot stoet
Mer die derde hode is ouderdō
dat den mēsche sekerheit des do
des brenghet: die niemēt ontko
men en mach. Die eerste hode
brēct anst: die ander smerte. die
derde alle beswaringhe. **W**er
oec wat ambrosi? spreckt in enē
sermoē **V**erwonder di niet dat
mit woerdē en mit ghelikenisse
en mit beteikinghe een doot mē
sche wt sinē graue aldus tot di
spreect: dat ghi nu sijt dat was
ic. mer dat ic nu bin dat werdi
te hant **D**es ghelīcs spreckt hu
go inden boeck vande cloester
der sielē: **W**aer sijn nu die min
res der werlt die cortelike noer
ons gheweest hebbē en mit ons
ghegheten en ghedronckē heb
ben en gheslapē ende ghewaect
en wel ghecleet ghegaen hebbē
en alle hoer daghen in wellust
toe ghebrocht hebbē **W**at helpe
hē nu hoer ydel eer. hoer corte
ruwechde der werlt. roem ende
schoetheit des lichaems en hoer
wellustē en valsche rijcdom en
scēpelike ouermoet. en nu tot
alschē ghewordē sijn: **D**at si nu
sijn dat moechdi huden of mer

ghē werden: nan des doots we
gē **D**es ghi onseker sijt wāneer
of hoe u doot begripet die utwer
kerheit in allen steden **E**n daer
om bistu wijs so seiche dy wel
daer toe: dat ghi oec des doots
wache in allen steden en in allē
siden. **D**at spreckt hugo en be
da mit hē **G**od en heeft niet
den doot ghemaect. mer dat he
uet die sūde ghemaecht: en is
den mensche van god ghegheue
als eē recht oerdel noer die sū
de. **D**at spreckt augustinus in
den boeck vander drieuoudyge
heit. **O**ec spreckt hi inden boeck
vanden kersteliken leuen. **G**oe
de ende gherechtighē menschen
laet god hi wilen steruen noer
horen rechten tijt: daer om op
dat sy vanden hosen niet lan
gher ghecastyget en sellen wer
den. **E**n daer om ist veel beter
dat die quade gheringhe ster
uen: dan sy in sunden langhe
leuen. **D**at spreckt hi: **D**at al
les menschen leuen is te mael
cort **W**ant alsoe gheringhe als
die mensche ghebozen wert soe
nancet hy aen dat leuen te ver
lyken: ende ghaet alle tijt ter

doot wert vanden dach dat hy
gheleest heeft. **T**e eerste van syn
re kintelheit die verliest hi ende
gaet totten doot: en daer na syn
iogh: en daer na al synen ou
derdom. en daer na al syn leue
daghe die neet die doot. **A**l had
de oec adam gheleest tot huten
op desen dach en soude morghē
steruē wat holpe hem dan syn
langhe leuen: **W**ant het spreekt
ysidorus vanden hoechsten goe
de. **D**ie mensche sel in alle sinē
leuen aensien en soeken dat ein
de: want god en lyet niet aen
hoe ghi voer gheleest hebt. **W**et
hy liet aen hoe v leuen mitten
dode besloten wert: ende na die
oerdelte hy v. **D**at spreekt oech
crisostimus die gulden mont he
et: in enen sermoen vander ver
duldicheit. **W**anneer die men
sche steruen wil so ghesont hi si
ne vrienden ende bid hem dat si
god voer hē bidden: en spreekt
tot hē aldus. **M**ijns leuens en
is i deser tijt niet meer: ic moet
steruē en moet v after late. **G**hi
coemt mi alle gader na. ic vare
in enen vzeemden wech die mi
onbekent is en die ic niet meer

ghuaren en heb. en en can my
die wech nyemant gheuylen.
noch uwer ghe gheleeren noch
ghelegghen hoet my daer gaen
sel. **M**ijn herbergh is vzeemde
en selsen en ic en weet niet wie
mi herberghen sel: en van wien
en waer ick ontfanghen werde
of waer ick bliue. **I**ck come in
een ander werlt die ic nye meer
ghesien en hebbe: en nye ghen
siel hier weder en quam. **E**n ick
vaer in een verscickelike woer
nynghe en voer een rechter: en
ic en weet niet hoet mi daer ver
gaen sel. **E**n ick soeke hulpe: en
te is niemant die mi verlediche
en medeliden mit mi heeft. **D**at
spreekt crisostim? **W**et wie ster
uet in eens godliken willen en
niet na mēscheliker vruchte: die
spreekt mit sūte pontwels. **I**c be
gheer te steruē dat is hi gprist?
te welen. **D**at steruē is inder tijt
goet den goeden en hoer leuen
is verborghen in god: en te le
uen hier in verduldicheit. ende
te steruen in soeticheden.
Hoe ghi nu gheesteliken in alle
creatueren steruen selt dat leere
v mynnende syel die viertiente

oude: en die ander veel in hore
materien seer wel.

Of ghi voersien en vercoren
syt totte ewighen leuen.

De mynnēde siel u is oec
van my gēstē ouden
noettrufich te weten of ghi tus-
schen uwer doots en toecomē-
den leuens voersien syt: en ver-
coren totten ewighen leuen of
niet. Daer om leer ick u alsoe
houdestu al dattu van mynen
ghesellē den gēstē ouden voer
wt der heiligher godliker ewen
ghewijst en gheleert heest: so si
di sonder allen twiuel vercoren
totten ewighen leuen. Want hy
spreekt ihūs xpūs inden heili-
ghen ewangelio. **W**ie volbrēet
den wille mijns vaders die coēt
in dat ewyghē leuen: alsoe die
gēste ouden voer my gheleert
heest. **D**och so wil ick u goede
leer daer toe gheue: en claer wi-
singhe. **D**at spreekt meester io-
hānes die subtile leere: dat in
godliken bekennē syt vier be-
teikinghe. **D**at eerste is in god-
liker verstandnisse in bloter en
in ledigher teghenwoerdicheit

des goeden en des quaden son-
der onderscheit: en daer in eyn-
det hem die godlike wille niet
tot goeden noch tot quaden en
staet ledich en vzi van hē be-
den. **I**nden anderē voersien of
beteikinghe keert hē die godli-
ke wille verstandelike totte goe-
den en gheeft hem ghenade: en
den bosen. en gheeft hy gheen
ghenade. **I**nden derden voerliē
of beteikinghe ordiniert die
godlike wille den goeden ghe-
nade tot hore verdienden loen
eweliken te ghenieten: mer den
bosen ordiniert hi voer hoer sun-
den en misdaet pine en ewighe
malediccie. **I**nden vierden voer-
liē of beteikinghe so verkiest die
godlike voersichticheit die goe-
den: en verwerpet die quaden.
Dit spreekt meester iohannes
en veel meesterē mit hem: ende
verstaet dit wel en te rechte nā
den vier beteikinghe. **N**u leit
cracht daer aē dat inden eerste
voerliē of beteikinghe. so en
heest die godlike teghewoerdic-
heit gheen onderscheit tusseken
goet en quaet. **W**ant hi werpt
sine vrien wille op hem beiden

alsoe dat die goede mach goet bliuen: ende die quade mensche mach hem vanden quade beheren. ende breken. en mach goet werden. **W**ant het spreect paulus in sijne epistolē een. **G**od wyl also veel alst in hē is dat alle mēschen behouden werden dat si comen totter bekennisse der ewigher waerheit. **H**et spreket die glosa ouer paulus epistel tottē romeynen. **G**od en heuet gheue enghel noch mensche gheschapen van diē hi toecomēde hoefheit voersiet: en bekende doch daer bi dat den menschen en den enghelen dat goet onnut te wert. dat hy nut ghemaeckt. gheschapen en gheordniert heeft dat spreect die glosa. **W**ant nu god inden eersten voersien sijn wille keert ouer goet ende ouer quaet wie hem daer in tot hem keert die is gheroepen. ende in dier toekeringhe vercozen: en wert in die oewandelinghe mit ghenaden begaue. **D**aer nā spreket paulus in sijne epystolen een. **D**ie hy vercozen heeft dien heeft hi oech voersiet: en die hi voersien heeft die heeft hi oech

gherechtueerdicht. **D**it sel bi al verstaen vanden eersten voersien daer in goet en quaet van hem seluer gherechtueerdicht werden als god om ledicheit hoers vren willen beuolen heeft. **I**n diē ons god na ghelijc gheroepen heeft als wi voersiet sijn na sijn voersichticheit: die daer alle dinc werket naden rade sijns eyghen willē. daer om dat wi comen in sinē eweliken ghenuechliken loue. **A**lso paulus spreect in sijne epistolen. **D**ie hem nu keert van god inden eerste voersien die verliest die voersieninghe. verwandelinghe. ghenade rechtueerdicheit en groten toewerlaet. **W**ant het spreect lunte augustinus inden boeck vande voersieninghe. **D**er heyligher godliker voersieninghe is vele menschen een oersake bi god te comen. en en is nyemant gheen oersaech van god te vallen. **W**il di nu totten ewighen leuen vercoze werden: soe scicket u inder tijt tot drieerhande nutticheit. **E**erst dat ghy u voerleden tijt bedencket: wāt wie dat niet en doet die heeft sinen tijt verlore

Dat ander dat ghy den teghen-
woerdighen tijt wijsliken ordi-
niet: datli v alle tijt vruchtber
worde. **D**at derde dat ghi die toe-
comende tijt sinnichlic voer be-
denct: so wandert ghi in allē sa-
kē seker. **D**at spreect seneca indē
boec vāden vier dūchdē der ker-
steliker leer en wie se hout die
is voerlien tottē ewighen leuē.

**Welc verworpen werden en
verdoemt**

Ic leer v oec mit vlijt dat
hē die godlike wille daer
nūmermeer toe en keert: dat die
mensche verdoet soude werden.
want god is alle tijt snel en be-
reit hoe hi hem ontfermē mach
ouer den mēsche: en hem veruer-
rē mach vanden ewighē dode.
En tē ghenuecht hē niet dat hi
en vdoeme: die hi doer sinē hei-
lighen soen ihesum xpistū also
scerpelic verlost heeft. **W**ant het
spreect die wise salomon. **V**eer
ghy ontfemet v ouer alle men-
schē: en en hater gheen die ghy
ghescapen hebt. En daer om sel
een yghelic mensche stercken toe-
uerlaet hebbē dat hi behouden
sel sijn en den ewighen thronen

besittē. **W**ant het spreect augul-
tinus inden boeck vanden won-
der der werlt. **D**ie sijn sunden of-
laet mit rouwe die wort engel-
scher salicheit eweliken deelach-
tich. En het spreect paulus in
sijnre epistolē. **H**i heeft ons ver-
cozen eer hi dese werlt makede:
daer om dat wi heilich ende sa-
lich wordē voer sijn aēlicht. En
daer om soe warē wi tot heilic-
heit in hē van ewicheit voerliē
eer wi in welscheit des tijts ghe-
set worden. **H**i dese hymnē mach
mē merkē dat die quade en val-
sche hymnē voeren die daer spre-
kē. **S**el ic behoudē werden: hoe
veel ic dā quaets doe soe werde
ic doch behoudē. mer sel ic ver-
doet werdē hoe veel ic dā goets
doe: so werde ic doch verdoemt.
Mer dit is teghen dat heilighe
ewangeliū: daer in onse heer ihe-
sus xpist⁹ spreect van hē seluē
Des mēschen soē is ghecomē te
soekē en te behoudē. dat verdo-
uē is. **H**i spreect in eēre āder stae
Die geloest en gedoopt wert die
sel behouden sijn. **T**ot diē woer-
den een yghelick mēsche die ker-
stē is grote toeuertlaet hebbē sel

dat hi vercore is tottē ewighen
leuē. **O**f hi dat al volbrēnghet
dat den kersten gheloue toe be-
hoert: also mijn gheselle die tie-
de oude wel en nuttelike daer
van gheleert heeft. **V**ercht wel
wat bernardus ouer der minne
boeck spreect **I**c sie en ic bekē
ne dat onse heer god den men-
schen vier duechden gheghuen
heeft: die hē behoeden voer die
ewighe verdoumenisse **D**ie eer-
ste duechde is: dat god den mē-
sche behoet mit sijnre grondelo-
ser barmherticheit tot alre tijt.
Die ander duecht is: dat god
dē mēsche leert mit sijnre gron-
deloser wijsheit en waerheit dat
hem noetruftich is tottē ewi-
ghen leuē **D**ie derde duecht is:
dat god den mensche bedectet
mit sijnre gherechticheit in al
dat hē van god veruarrē mach
Die vierde duechde is. dat god
mit sijnē vrede den mensche be-
schermet voer al dat hem van
god ghewysen mach. **D**at spre-
ket bernardus. **O**nse heer god
weet wel dat ganse ghetal der
gheente die behouden sellen
worden: als hy spreect inden

ewangelio. **I**c weet wel wien
ic wtuercorē hebbe **H**et spreect
augustinus inden boeck der voer-
sienginghe der heylighen. **G**od
weet der behoudere ghetal wel
datter weder myn noch meer
worden en mach. **D**at en weet
oec gheen mensche van ghemeē-
re ghesetheit of hi der mynnen
of des hates weerdich is: dat
spreect die wise salomon. **V**er-
van sonderlingher ghenaden so
openbaert onse heer somwilen
sinen wtuercoren: dat si behou-
den sellen worden. **E**nde dat is
daer om dat si hier inder tijt in
horen liden des te verduldigher
sijn en god des te lieuer dienē
en hoer verlangen des te gro-
ter na god werde: also wi lesen
van velen heilighen dien god si
schenē is in horen leuen om hē
te troesten totten ewighen leuē
Tē wert oec nie ghehoert noch
ghelese dat god ye enighen mē-
sche openbaerde sijn ewighe ver-
doumenisse: daer om dat die
mensche mochte comen in enen
anste en versaghen. en daer om
des te meer sünden en boeshei-
den volbrochte. **G**od heeft wel

sommighen heylighen gheopen
baert dat sommighe menschen
behouden souden werden: ende
sommighe niet. als wy menich
uoudeliken vijnden bescreue in
ons heilichs vaders franciscus
leuen. **M**er dat gheschiet al van
sonderlingher ghenaden: en niet
van ghemeenre wijs. **D**at wil
oock god den mensche gheerne be
houden in alre tijt voer die ewi
ghe verdoemenisse: dan hi moet
daer toe verhenghenisse gheuen
ende sine wille naulghen. **M**er
spreect crisostimus ouer mathe
us ewangelium. **A**lso god die
onuerstandelike dierē ghemaket
heest en oock spilet doer des me
schen behoef en troest ende wil.
Also heest god gheforme den me
sche na sine beelde. en bescherme
he doer sijns selfs ere wil. voer
die ewige vdoemenis. **W**ildi
mynnēde siel gherechte en oock
waerachtighe teikenē merke of
ghi totte ewighen leue vercore
sijt of niet: so merct hoe bernar
dus spreect in enē sermoē die hi
ghenomē heest tot den heilighen
ewāgelio. dat vier teike sijn der
ewiger behoudenisse. **D**at eerste

is: of ghi gods woerde gheerne
hoert mit begheerte: en sonder v
dzietē. **D**at ander teike is: of ghi
u mit allē vlijt hoert voer sūde
Dat derde is wāneer ghi in sū
den gheualen sijt teghens god.
dat ghi dan daer groten rouwe
om hebt. **D**at vierde teyken is:
dat ghi al uwe werken in ghe
rechticheit volbrengt. **V**ele vier
teikenen. gheuen v sekerheit des
ewighen leuens. **M**er dat heyl
ghe ewangelium leert noch veel
teykenē: van dien die god voer
sien ende vercoren heest totten e
wighē leuen. **E**n die daer ghe
loeft en gedoopt wert: die wort
behouden. **D**ie ander die ghe
heel ende rechte mynne heest tot
god ende tot synen naesten die
ick oock versien en vercoren tot
ten ewighen leuen en salicheit:
alsoe die vijfte oude voer my u
wel gheleert heest. **D**ie derde tey
ke die barmherticheit heest ouer
synē naesten. en die werken der
onfermherticheit aen hem ver
uullet die wort behoude als ihe
sus xpristus alleen rekeninghe
daer van hebbē wil inden iong
ten daghe mit goeden ende mit

hosen. Want het spreekt petrus
van rauenna in enē sermoen o
uer matheus ewangeliū. **W**ie
dat barmherticheit volbréncht
ouer diē is god barmhertich:
en gheeft hem daer om dat ewi
ghe leuē. **D**at vierde teyken is:
wie dat salicheit volbréncht en
veruult die is vercorē totten e
wighen leuē. **D**at vyfte is: wie
die gebode gods hout die wert
groet ghytē in dat rike gods.
Dat sesste teyke is: dat die men
sche dancber is alle der werke
die hē god ghedaē heeft in klein
en in groet. **D**at seuende teyke
is: dat die mensche gheerne en
mit aendacht bedet. **D**at achte
de teyke is: dat die mēsche den
heilighen lichaem ihesu xpristi
onfanghet mit allen vlyt ende
salicheit die hy gheleisten can.
ende mach dat gheeft hem dat
ewighe leuē. **W**ie dese voerscre
uē teykenen volbréncht en die
heeft en behout die is soder twi
uel vercorē totten ewighen le
uē: want god heeft seluer ghe
sproken en ons ghegheue tot se
kerheit des ewighē leuens. **E**n
daer om sel een yghelic mēsche

wel en recht doen: en hē seickē
tot duechden te oefenen en goe
de werke te volbrénghen. **W**at
het spreekt onse heer: dat een
yghelic mensche gheloent wert
na sinē werken. **E**n daer na so
leer ic u voert an dat gheē sun
de so groet wese en mach: daer
om ghi verlaghen selt dat ghi
daer om verdoet siet. **W**ant wil
di so muedich mit uwē vrien
wyllē daer van opstaen: en te
ghenaden comē. **W**ant het spre
ket iheronimus ouer yonas dē
prophet. **D**at god den groten
sindaren mit sijnre barmhertic
heit en goetheit behouden wil:
die hi mit gheere ghyrechticheit
behouden en mach. **H**et sijn oec
veel menschen inder godlyker
goetheit voersien en mit sijnre
groter barmherticheit: die doch
in sijnre ghyrechticheit verlorē
souden sijn en verdoemt. **W**ant
god is also barmhertich dat hi
die quaetheit des sunders bedec
ken wil: en ten mach oec god
nigemāt ontlopen. **E**n daer om
vlyeghe een yghelic tot gods
barmherticheit: daer hi mede v
coren wert en ontfanghen tottē

ewighen goede. Dat spreekt au-
gustinus en mit hem anclmus
Gheen mensche en sel van veel-
heit der sunden alte seer onseghē:
dat hi om veelheit sijner sunden
altmael van god verwoepē is
Want onse god is also seer ma-
chtich. want hi mocht wel alle
menschelike gheslachte mit enē
dropel bloets verlost hebbē: en
doch nā rechter liefstē die hi toe-
ten mēsche hadde so woude hy
al sijn bloet daer voer wēstortē
Also is sijn barmherticheit du-
sēt werue meerre die hi van lief-
ten weghē den mēsche vertonen
wil: dan alder mēschen sunden
dē mitten anderē. **E**n die hēst
hi in hē seluen in ewichheit also
voersē en gheordiniert die ael-
macheighe god: also die sunden
den mēsche verdoemē ewelike.
dat also weder om die rouwe en
godlike barmherticheit brencke
den mēsche dat hi in god verco-
rē wort tottē ewighen leuē **D**ie
houdet onse kerstē geloue: en al-
le leeters inder godliker constē
en gheue daer of alsulke betei-
kinghe. **D**at dauid was man-
slachtich ende een ewe breker.

en wert daer nae veruult mit-
ten heilighē gheest **M**aria mag-
dalena was een opēbaer sinder-
sche ende wort daer na een seer
groet bescouwerinne **P**etrus ver-
laecte onsen heer en wort daer
na een ouerste onder den aposte-
len. **P**aulus was een drucker
onder gods vrienden: ende wort
daer na eē bekeerre alles volcs
Zacharias was eē opēbaer woe-
kenaar: ende wort daer nae een
vriend gods. **D**ie scaker aenden
cruce en hadde nye goet ghedaē
en wort behouden: en der ander
is seer veel meer inder ouden en
niet ewē die om hoer sunden
willē ghewēlē waren tottē ewi-
ghen malediccie. ende die doch
mit ghenaden en mit rouwē in
die barmherticheit gods gheco-
mē sijn. en also ontfanghen sijn
en vercoren. dat hi tot groter he-
lichheit ghecome sijn inden ewi-
ghen leuen **E**nde daer om en sel
gheen mensche wanhopē no-
ch twiuelen: of hy vercoren is
totten ewighen leuen. **W**ant
het spreekt ihesus inden ewan-
gelio. **I**c en bin niet ghecome
doer der gherechtigher wyse:

wille: mer dat ic die sundaren tot penitencie roepen soude. en totte ewighen leuen. En in dien woerden besluyt oec hier al die voersien en vercozen syn: hoe si oec ghenoeet syn. Het spreekt oec augustinus inden boecke synre biechten. Keert u in god en ontsiet niet: want hi en oerchte he niet voer u. Ist dat ghi valt werpt u sekerlick in he: so hout hi u vanden ewighen iamer. Al dijn toeverlaet ende sekerheit sel syn dat hi u verlost heeft mit sine duerbare bloede: dat hi doer uwē wille wtgegoten heeft op dat hy u verlosse van al uwen sunden. Hi sittet totter rechter siden syns vaders en bidt voer u dat ghy die ewighe malediccie oncomē moghet en gheset wert in dat ewighe hemelric. En hi desen sinnē al moghestu merke of ghi voersien en vercozen sijt totte ewighen leuen of niet.

Hoe die siele hene vaert als si hier vanden lichaem scheidet

Dat u mynnende syel niet ontghaet te weten waer die siele hene vaert wanneer sy

scheidet vanden lichaem in dien sy goet of quaet verdient heeft: dat leer ick ghyste oude u mynnende siele. dat sommighe menschen alsoe heylighen gheleest hebben dat hoer sielen te hant te hemelric waren alsoe ghyringhe als si steruen. En watmen dien behulpelicheit nae doet daer en wort hoer loe niet van vermeerret: dā si inder tijt seluer verdiēt hebben. Mer doch die behulpelicheit. die men tot hem wert meēt die coemt god tot lof en alle hemelchen heer ter eren: en dyen mensche tot enen ewighen loen. van dien daer hem die behulpelicheit opter eerden nā gheschiet is. Ende daer om du mynnende siel seldy den sielen gheerne wel daden na doen: op datse god in den ewighen leuen gheerne voer u bidden. Sommighe menschen hebben inder tijt sundeliken te ghens god gheleest: en syn ghestoruen sonder rechten bychte ende hoet. ende sonder allen rouwe. ende sonder allen kerste gheloue. Ende die syelen waren te hant in die ewighe verdoemenis alsoe ghyringhe als sy steruen:

en daer en is ghe verlossinghe
toe. **J**ob spreekt daer van wat
weldaden daemē dien sielen na
doet dat is altemael verlozen:
en het coemt oeck weder om dē
ghenen te staden die die welda-
den doet of si niet en weten dat
si verlorē sijn. **M**er ghelouen si
dat die syelen inder hellen sijn
en doen hem nochtan weldaden
na soe doenle dootsunde: en is
hem nochtans te mael onnut.
Want het spreekt augustinus
inden boeck vander stat gods.
Die mensche is weerdich des e-
wighen doots te liden: die hier
versmadet dat ewighe goet te
dienen. **M**erct oeck wel dat gre-
gorius spreekt inden boeck van
den zeden. **D**ie verdoemde men-
schen hebben den ewighen doot
sōder enich steruē wāt die doot
leefte ewelikē in hem. si hebben
dat einde sonder enich einde: dat
nummermeer eynde neet noch
en vergaet **I**sidorus spreekt **D**ie
verdoemden wouden gheerne
doot sijn: ende en moghen num-
mermeer steruen. alsoe spreekt
oeck augustinus. **O**eck spreekt
iohannes crisostimus ouer ma-

theus ewangelium. **G**od wort
onwillichlic daer toe ghedwou-
ghen ende mit smerten dat hi dē
sundaer moet verdoemen: ende
wort onwillichlic daer toe ghe-
brocht dat hi den sundaer ewe-
lick moet verliesen die hy doch
gheerne behouden had. **M**aet
u minnende siel lief sijn dat ghi
u weldaden mede deilet den ghe-
nen daert aē bestaet is: en hoet
u voer die verdoemde leuēde of
doot ende dat ghy u des te bet-
hoet voer die ewighe verdoeme-
nisse. **D**at spreekt augustinus
inden boecke vander stat gods.
Ghi selt wetē dat also veel wo-
ninghen sijn inden hemelric als
christus gheleert heeft inden e-
wangelio: alsoe sijn der oec me-
nigherhande loue alsoe die goe-
de verdient hebben mit duechde-
liken wercken. **E**n alsoe des ghe-
lijcs sijn veel woeninghen inder
hellen: na dien dat een yghelick
verdient heeft mit synen sundē.
cleyt of groet. luttel ofte veel.
En daer wort oec een yghelick
ghespinicht ende doer ghemertes-
lit ewelick aen enen ygheliken
lede: daer mede hy alre meeste

ghelundicht heeft **S**i hebbē oec
ansteliker en scerper liden son-
der ghetal meer dā yemant ghe-
dencken can inwendich en wt-
wendich: en dat liden wort oec
al twiuoudich naden ioncten
dach als lijf en siel te samen co-
mē **A**lso spreekt ysidorus inden
hoeck vanden hoechste goede.
Mer bernard? spreekt indē hoe-
ke sijne ghebachtē vanden lide
der verdoemder inder hellē. **S**i
hebbē nuet dat bouē matē heet
is. en coudē die olidelic is: duul-
ternisse die mē fastē mach screi-
en en luchten hongher en dorst
en dat gruwelike aensichte der
duelē. ende wenen en claghen
en verwinghe. **S**i hebben on-
lustighen smaech sweuel en pec-
mit allen onghenoechten: anst.
scemp. grimminghe. herkere en
ghewangenis hat en nijt. toern
droefheit en ghenen troest noch
toeuclaet tot enighe verlossin-
ghe. en deruē gods aensicht en
alle troest der heilighē en enghē-
len **E**n daer om spreekt iohan-
nes crisostim? die gulden mon-
het **D**at hemelrijc is ghemact
doer des menschen wil: mer die

helle is ghemaeckt doer des du-
uels wille **W**anneer dā die mē-
sche totter hellē coemt soe is die
helle hoer eyghē: en dan so sijn
dan die duuelen hoer diensres.
Dat spreekt oech crisostymus
ouer matheus ewangeliū. **G**od
en verurucht hem niet van ghe-
win dat hy aen ons ghewint:
mer van onser behoudenisse dat
wy behouden werden. **G**od en
truert niet van onser ongherech-
ticheit weghe. mer dat hi weet
dat die mensche hem verdoemt
heest moetwillichlick: die hem
seluen moetwillichlick wel tot-
ten ewighen leuen mocht hebbē
ghebracht **S**i desen synne al
mercktu wel minnēde siel dat on-
ghelijck beter is recht en wel te
doen: dan onrecht en sundelick
leuen te volbrenghen. **E**nde tsa-
ghenoechlyker goet te doen en
dat ewyghē leuen daer mede te
verdienen. en scerp en bitter ist
te besitten die helle. **E**n dat co-
met doch menighē mensche veel
herder aen: dan dat hemelrijck.
Het waren oech sommighe men-
schen wt teler tijt in onghenadē
als der kinden lyelen die sonder

Den tweendertigstē ouden

dope steruen die moeten gods
aenschijn deruen eweliken om
der erfunden willē: ende sy en
hebbē doch gheen pijn te liden
Doch spreekt yldozius: dat sy
hebben duisternis inwendich
en wewendich Dat spreekt au
gustinus vandē gheloue tot pe
trus: dat sy niet al sonder ve
ghenuer en sijn **O**er kinder sie
len en sel oeck nyemant welda
den na doen. want ten is niet
ontfanchelic **S**ommighe sielē
die inden lichaē ghebiecht heb
bē ende herouwe hadden. mer
nochtas niet voldāē daer voer
die werden ghenoyt inden ve
ghenuer. **E**n dat is u te mael
noettrufich te wetē dat ghi hē
helpt: op dat ghi dat ewighe le
uen mit hē besittet **A**lso gherin
ghe als des behouden mēschen
siel scheidet vanden lichaem: so
wert si vanden engel ghenoyt
in dat neghenuer **A**ls onse heer
ihūs xpūs leert inden ewāgelio
vanden armē lazarus. **O**er he
vijnt een yghelike siel wel also
gheringhe als si scheidet vandē
lichaē of si verdoemt of behou
dē is. en of si in dat neghenuer

hoert of anders: als onse me
steren ghemeenliken scriuen in
der godliker cunst. **M**er die sie
len die daer horen in dat neghe
nuer die hebben toeverlaet dat
si verlost sellen werden: ende sy
weten wel dat si niet inder hel
len en sijn. **M**er van ouer gro
ter pinen so en keren si hem hi
wilen weinich daer aen: **W**ant
het spreekt die grote augusti
nus in eenre omelien. **D**at dat
neghenuer veel groter ende ster
per en harder is. dan al dat wee
pyn en lidē is dat alle die we
relt ghydencken ende beuinden
mach. **D**ie sielen inden neghe
nuer die hebben ewigout liden
eēs dat si gods aenschijn deruen
moetē die wile si inden neghe
nuer sijn **D**at ander is die ouer
grote pijn die sy opter eerden si
scult hebben: en niet ghebeteret
en hebbē **M**er hoe veel en groet
en lanc hoer liden is: so en bidie
nē si daer mede ghenē loen **W**at
ten is nergēt om dan alleē om
oswasschinghe der lundē: die si
hier niet ghebeteret en hebbē **H**et
hebbē oec sommighe sielen gro
ter liden inden neghenuer: dan

sommighe sielē inder hellen heb-
ben. en dat merct hier bi **V**aere
alst is. dat een sielē alleen om
een dootsunde inder hellē: soe na-
ret een ander om hondert dusēt
sunden inden negheuer. die sy
nie en biechtē. noch en beterden
noch nye mit goeden wercken
ofsteden. **D**ie moeten sonder twi-
uel langhe pijn hebben: eer sy
ghebetert werden. **V**er die toe-
uerlaet die si hebbe dat si noch
verlost sellen werden die gheest
hem troest hoe lāghe datter oec
is. voer die sielē die doch eweli-
ken lyden moeten hebben inder
hellē. om dat sy nie en biechten
mit rouwē: dat houden die mei-
steren al. **D**ie sielē die inden
negheuer sijn moechdi te hul-
pe comē dat si verlost werden:
mit missen te lesē. mit aēdachti-
ghē goeden ghebedē. mit aelmis-
sen te gheuen. en mit vasten. al-
so gregorius en augustinus scri-
uen. **E**n mit allen anderē goe-
den oefeninghen die god loeflic
sijn: die al sijn den sielen hulpe
lic inden negheuer. **A**ls dioni-
sius spreekt **D**at alle goede wer-
ken ter kerstēheit hulpe lich sijn

den sielen inden negheuer als
men der doden lichamen inden
ghewieden steden leit inder kerc-
ken of kerck houē: datmen mit
clocken luit ende keersen ouer
hem bernet ende hoer graue be-
wieroect ende mit wiwater be-
sprenct en des ghelikes. dat coēt
hem al te staden nae der menin-
ghe vanden ghenen daert of ghe-
schiet **A**lloe die behulpelicheyt
meerre is: alloe die sielē alle tyt
bet gheholpen wort **W**ant dat
een duechdelick werck en staet
teghens dat ander niet. also die
een onduechde mitten anderen
strijt. **G**hi selt den sielen inden
negheuer gheue te hulpe co-
mē also veel als ghi vermoghet
daer om dat is een teyken van
u der gherechticheit en der barm-
herticheit. en daer om dat ghy
van hem ghetomen sijt en hoer
tijelick goet beleten hebt. **E**nde
oec daer om wāneer ghi in dat
negheuer coēt: dat ghi dan oec
gheholpē wort **E**n daer om dat
ghi hem sculdich sijt te helpen:
en oec daer om dat ghi groten
loē daer aen verdient. **W**āneer
ghi hem brenckt wt den neghe-

Den tweendertigstē ouden

uer: dat brent v ewighen loē
En sonderlinghe daer om: wan
neer si te hemelric comē dat sy
god neerstelic voer v biddē **E**n
dat is een sulken sonderlinghen
grote quaetheit die hem niet en
helpet wt den vegheuer: dattet
god nūmermeer onghewrokē en
laet. **D**at spreckt meester francis
cus vā marc. **S**i beuindē wel
anden ghenē die tot hē comē in
den vegheuer dat hem ghehol
pē wert opter eerden: en dat seg
ghen hem die sielen die tot hem
comē. **S**omwilen vernemē sye
van lichtenisse der pinen. bi wi
len van godlyker openbaern
ghe somwilen vanden enghelen
diele vertroesten **E**nde wanneer
si ghevoldaen hebben soe varen
sy daer heen daer si god ewely
kē bescourwen ende ghebruken:
alsoe die nauolghende oude v le
rē wil **M**er hoer lichaem moet
blyuen inder eerden daer in sy
tot alscen ghedyn: tot inden
iongsten dach. **E**nde sellen dan
op staē ende die ewighe vruet
de ghewynnen: ende ewelyken
ghebruken mit syele ende mit li
ue ewelyken sonder eynde in al

re bliscappen ende ghenuechten
Dit al leer ic tweendertigstē
ste oude v minnēde siel: volbrēn
ghestu dat loeflike ende wel. soe
moechdi den gulden throē edeli
ken besittē inden ewighen leuen

Die drieendertigstē ou
de heet benjamin ende leert ons
wat ewighe salicheit is. en hoe
men god ghenietet inden ewi
ghen leuen. en wat eens ygheli
ken menschen loen en verdienē
si inden hemelric. en hoe hem
siel en lōf verenighē sellē inden
iongsten daghe god ewelykē te
ghebruken en te ghenieten

.C. lxxxij.

Ottē ewighen thro-
ne te belitten en te
comē dat ghi mi-
nende siel des te bet-
heuynt die goeden des ewighen
loens: ende daer om alle goede
werken leert oefenen. daer in u
ghewijst ende gheleert heeft alle
die ouden voer my. **Nota**

Wat ewighe salicheit is
So sel ic gxiijste oude u nu
wt spreke: Wat dat loen en we-
dergheuninghe wesen sel in die e-
welike salicheit En daer om dat
u die ouergrote en cierlike scoe-
heit alles volikē lusts u trecke
en brenghe dat ghi wt den leue-
dighen borne der onverganc-
liker godheit sceppes duseuout
groter bliscappē en vzechde en
troest dā oghe ye ghesach of oer
ye ghehoerde of in menschelikē
herten ye bedocht wert: en dat
heft god bereit den ghenen die
hē minnen Het spreekt augusti-
nus. Dat die scoetheit volichheit
en die cierheit des ewighē lich-
tes bouen allen menschelyken
lynnen alsoe seer ghenuechlich
is: dattet nyemant wt spreken
en can noch en mach. Dat een

mensche had alle der menschen
vzechde den biden anderē dat
waer hem een snode troeste ende
eē oghe blic. teghens die klein-
ste vzechde des ewighē leuens
Dat spreekt augustinus **M**ā
spreekt ihesus xpiustus inden e-
wangelio. Hoep die werck lu-
de en gheest hem hoer loen be-
ghinnende vanden eersten totte
lesten Daer seldi weten dat dat
godlike ewighe loen hē vercoet
naden werken sy syn groet ofte
klein. vroe of laet begonnē. dan
so gheest hi enen ygheliken als
hi verdient heeft. Alsoe paulus
spreekt. en mit hem ambrosius
in enen sermoen. Het spreekt
oec augustinus inden boeck vā
der stat goods: Al dat yemant
dencken of wyschen mach soe
is doch die alre groetste volco-
menheit der ewigher salicheit.
En plato seit Dat dat alre beste
eynde is in duechten te leuē: en
dat en ghemoot niemāt dan die
god bekēt en inden bekenne na
volghet en tē is oec gheen ander
saek die den mēsche salich ma-
ket **M**ā wil ic gxiijste oude u
mynende siel voert an segghē

wat ewyghē salicheit is: daer
du in begīndes en siende wer-
des dinē ewighen loen na god
lyker ordinieringhen. Want
het spreekt augustinus inden
boek vanden vrien wille Also
die syel den lichaem gheuet het
leuen. also gheeft god den men-
sche salicheit des ewyghen le-
uens: want salicheit is een god-
lick ghenietē der volcomenheit
in ewyghen besouwen: Want
die mēsche is salich die al dat
heeft dat hy begheert: ende niet
en begheert dat onbequaem en
ontamelick is en quaet Oec is
die salicheit inden wtuercorenē
des te meerre ende volcomēre:
alsoe veel meer mynnentlyker
godlyke claerheit in hoers sel-
ues wesentheit ghesiē wert nae
meerre en na mynre verdienē.
En tis een onbegripelike salic-
heit die die vercoren ghebrukē
danckēde god dat hi se daer toe
gheslapē heeft: die te ghebrukē
mit siel en mit liue na den iōg-
tē daghe eweliken inden vader-
lande ontfanghende in ewigher
rustē Dat is oec een grote salic-
heit na binne indē wtuercorenē

dat die ongheslapen is als god
dat die mensche ewilike salicheit
Als dat alre beste goet. en dat
is god seluer. die inden vercore-
nē lichtet also dat licht der glo-
rien. Daer van spreekt boecius
inden boek vander consolacien
Salicheit is een onghemeten
goet die dat ontfant die en cā
noch en mach niet beters beghe-
ren wāt het is alles goeden le-
uens een volbrēnghe en beslu-
tinghe. en een wederghēuinghe
alles verdienens. Augustinus
spreekt inden boek vander stat
gods. en prijsst ons die ewighe
salicheit: en spreekt aldus. In-
der stat gods is die hemelsche
coninck die waerheit. die ghe-
set is. mijn weerdicheit is salic-
heit te leuē inder ewicheit Daer
ist gheselschap der ouerster bur-
ghen en een heerlike hoechtijde
en ewighe wellust sonder arbeit
en sonder enich verdrieten. en
noerlicheit sonder enighe on-
bekētheit. Daer is leuen sonder
steruē Daer is ioecht sonder ou-
terdō: daer is licht sonder du-
sternisse. Daer is vuer son-
der truerē. Daer is vrede sonder

verstueringhe. Daer is wille son-
der enighe onwil: bliscap sonder
verwanderinghe. Daer is een le-
uē vol goetheiden ende godlike
minne in een vol bekennen der
hogher drienoudicheit: daer en
mach dat ewighe goet niemant
te vollē werdiere. Daer is god
een eynde onser begheerte: daer
lien wy god sonder eynde. ende
mynnen hem sonder enich ver-
drieten en moedichit en sonder
arbeit. Daer heeft een yghelick
salich mensche een ghenueghē.
ende nyemant en heeft te wey-
nich. Daer lyet die een des an-
ders ghedachte: daer en is ghe-
ne quaet. en daer en mach hem
gheen goet verberghen. Ende
daer en heeft onse welentheyt
gheen steruen. Ende onse beken-
nynghe gheen verstueringhe:
ende daer en heuet onse mynne
gheen bedroefenisse. Daer is
god in synen heiligen: en alle
dynghe in god als een ewich
goet. Dit spreekt al augustinus
vander stat gods. Het spreekt
tulius. Dat salicheit is een of-
scheiden van allen onduchden:
ende een behulpelick goetdaden

mit enen vriendelike ommewan-
ghen alte verdienstliker werken
Merckt oec wel spreekt augusti-
nus in synre boecken een. Dat
wi begheeren dat sellē wi beghe-
ren om salicheyt willen en dat
ewighe goet te gheniete die ver-
crighe wat hi begheert en wat
hy niet en begheert dat en cri-
ghe hy oeck niet. Die salighen
werden aelmachtich in god. al-
soe god aelmachtich is in hem
seluen. want wat god wil dat
willen si oeck. ende en moghen
niet anders dan si hem in godli-
ken wil gheliken in allen din-
ghē. Hi spreekt oec inden boeck
der meechdeliker ontfanghyn-
ghe. Dat die mensche veel salz-
gher en weerdigher is inden he-
melriek: dan of adam nye ghe-
lundighet en hadde inden para-
dysle. Want god heeft den men-
sche daer om gheschapen dat hy
der hoer enghelen val daer me-
te verletten soude in hemelriek
ende het werden oeck alsoe ve-
le menschen ghesalicht alsoe ve-
le enghelen als hy god bleuen
staende. Hoe dat nu bernardus
dis ewighe salicheyt uitspreket

dat scriuet hi in enen sermoen
van allē heiligen en oec ouer
der mynne boeck **A**llo die ewi
ghe salicheit heeft verlenghen
sonder eynde: en heeft claerheit
sonder duisternisse. en heeft sta
dichheit sonder verdrieten. seker
heit in ewichheit. ruste in waer
heit en heeft vzechede in ewiger
duericheit en ghenuechlicheit
en schoen blenckinghe in ewi
gher vercieringhe. en seer coste
lic en soet. dat oech die enghelē
die daer blenckē en claerre sijn
dā die sonne daer mede beuesti
ghet sijn in alre vzecheden ende
ghenuuechlicheit **E**nde daer om
bekennē die enghelen inden cla
re spiegel godlics vertonens
hoer mede borghers die hier in
der tijt verdienē dat si dat selue
rike te erue mit hem besittē sel
len ende veruzecheden hem des
mit vlite: en sterckense en troe
stense en lerense en wysense en
bescherme se en behoedense daer
om dat hoer vzechede des te me
re vā hē ghemeeertet worde **H**i
spreect oec in enē sermoē **O** du
heiliche werlcap. **O** du gheluc
kighe salicheit. **O** du hegherli

ke spise in v vintmen die alre
hoechste voedinghe en vzechede
diemen heeft in creatueren. mē
ontfancle vanden scepper **E**nde
wiese ontfancle dien en wert si
nūmermeer benomen. **O** du sa
lighe rijt des paradises. **O** du
salighe loē alles troestes en ghe
nuechlicheit. **O** du wellust alre
sueticheit tot v sel alre malc vā
rechtes verlangen hebben die
in dese dael der tranē sijn. **W**āt
in v vintmen wijsheit sonder
dwaesheit. ghenuechlicheit sonder
vergheuen. verstandelicheit sonder
verstueringhe. en bescheidenheit
sonder wanwile. **S**alich sijn si
die in desen huse woenen want
si louen god ewelic. **W**ant diē
rijt vertoent mē den vercorenē
En opentet den hegheryghen.
en verleentet den rechtuerdige
ende gheestet den salighe. **D**ie
spreect al bernardus. **V**olper
spreect inden boec vanden scou
wenden leuē. **D**at toecomēde le
uē is billig ewich. want daer
is wille sekerheit en sekere stil
heit en stille vzelichheit en sali
ghe ewichheit: daer is volcomen
minne sōder enighe vstueringhe

daer hebben die heylighen den
verdienden doersichtighen loen
der ouerclynnender waerheit
in volre ghenuechten. daer en
wert nyemant bedrogghen noch
verdreuē **C**risostimus spreekt.
Inden ewighen leuē en is ghe-
ne bedriechnisse. en alle diinc is
daer venicht inder ouerster min-
nen en alle die salighē sijn van
enen wille **D**aer en is niet des
bolē gheests anst noch dat gru-
welē der hellen. en si leuē daer
mit siel ende lōf ewelikē. **D**aer
sien die mēschen onder alle den
enghelē den aelmachtighen co-
ninc der coninghen sittē middē
onder hem in onbegripeliker
schoonheit ende ghenuechlicheit
en in die mayesteit sijner mo-
ghentheit: dier gheen sinnē no-
ch verstandenisse bedencken en
mach noch enghelesche noch mē-
schelike synnē noch gheen tong-
ghen wt spreke en moghē **I**a
al waert moghelic dat een mē-
sche al dat lidē hadde dat inder
werlt en inder hellē is. mochte
hi den hemelschē coninc in syn-
re schoonheit aensien. so achte
hy al dat liden noet niet. **D**et

spreekt onse heer inden ewan-
gelio. **D**at is ewygh leuen dat
hy u vader bekennen ende ihe-
sum xristum dien du gheue
hebt dat hi is een beghin der
ewigher salicheit. **W**āt he spre-
ket gregorius inden boeck van
den zeden. **G**od gheeft ons daer
om sijn lof te bekennen dat wi
hem horen. en mit den horen hē
bekennen: en mitten bekennen
hem mynnen. en in minnen hē
nauolghen. ende in nauolghen
sijns begheren. en in begheren
sijns ghenietē: dat is blanghen
in duechdeliken werken. **W**ant
alleen den gherechtighen wert
ghegheuen dat hemelsche vader-
lant diet verdienen mit oetmoe-
dicheit mit ciuscheit mit goet-
heit mit vrede en mit barmher-
ticheit die comē totter ewigher
vuerchten en salicheit. **W**i spre-
ket oec in eenre omeliē. **W**elke
tonghe of verstandenisse mach
dat wtsprecken. hoe ouer grote
vuerchde is inder hemelscher
stat inden chorē der enghelen en
der saligher gheestes: die daer
teghenwoerdighen staē voer
dat godlike aensichte. ende dat

onbegripelike licht sonder anste
des doots mit ouerstoerder ewi
gher vruechden aen syen: Daer
werden die sinnē inwendich en
begheerlick daer hi te staē: dat
hi aē hem voersiet sonder einde
vruechde te hebbe. **H**et spreekt
onse heer ihesus xpiustus inden
ewāgelio **D**ie gerechtighē blēc
kē als die sonne inden ewighē
leuē **S**alicheit is eē vol ghenue
ghē sonder enighe ghebrec. wāe
wie salicheit heeft die en behoe
uet niet meer. **E**n daer om doe
iacobus en iohānes die twe ge
broeders hoerden onse heer ihē
xpm predikē vander ewigher sa
licheit en vā sinē liden. doe meē
dē si dat hile naden liden te hāt
loude settē den enē totter rechter
hant en die ander totter lichter
hant: daer om dat si des lidens
verlatē worden. **E**nde doch nie
mant totter ewigher salicheit co
mē en mach sonder liden

Hoe men god gheniet inden
ewighen leuen.

Dat is een cleyn dinc dat
ic xpiuste oude v minnē
te siel gheleert heb in en vā ewi

gher salicheit teghens die waer
heit en wise die noch die heilige
leerers daer van scriuē **D**och is
dat nootdrustich te wete dat ghi
dat te het verstaen cont. op dat
ghi nu leert hoe mē god ghenie
tē sel i ewigher salicheit en wae
dijn loen en dijn ewighe weder
gheuinghe is inden ewighen le
uen: om alle dijn goede werken
en om al dijn verdienen. want
dat is also groet want het gaet
houen allē menschelikē verstan
denissen. en het is oec also costē
lic dat nymant verghebe en
mach dan die in hem alle scats
ten beslotē heeft **D**at spreekt her
naerdus. **D**aer van spreekt onse
heer indē ewangelio dat iohan
nes beschriuet tot sinen ewighen
vader. **M**ijn vader ick wil dat
die gheen die ghi mi ghegheue
hebt hi mi sijn daer ic een by u
bin: op dat si sien die claerheyt
die ghi mi ghegheuen hebt **D**at
spreekt ihesus xpiustus vander
wederghewinghe die hi den men
schen gheest om sijn verdoyende
werken. ende veel meer daer toe
dan gemant verdoyenen mach:
want hy gheeft ewich loen om

tyelic arbeit en ewelick ghenie
ten om tyelic verdienē. **M**er
nu sel di weten also ghyringhe
als des salighen mensches syel
te hemelrike comē: te hant ghe
biet hem god inder teghewoer
dicheit sijnre godlyker natuerē
inder maiesteit sijnre aelmach
tycheit mit alle den goede dat
daer in hē beslotē is en in die
teghenwoerdicheit bliuet hi e
weliken. En onse heer verdoent
hem dat alre hoechste goet dat
niemant ghenietē en mach: dā
die ganselic gheclaert sijn van
allē sunden. Dat spreekt augustin
nus inden boec vander driewou
dicheit. En onse heer spreekt in
den ewangelio. Salich sijn die
reynen van hertē. want si sellen
god siē. Te mach oec niemant
god sien dan in enē nideliken
herte noch bekenne. Het spre
ket gregorius inden boeck van
den leden: hoe hem god nu ver
doent sijnē godliken aenschijn
der saligher sielen in enē eweli
ken loen. En hem dan na hoer
glorificierden lichaem verdoet
tot toeuallenden loen dat sel di
also verstaen ende weten. God

in sijnre eerster teghenwoerdic
heit. daer in hi hem die wtuer
corē siel verdoent also si hē ewi
liken ghenieten sel: so gheeft hi
der syelen drie morghe gauen
daer mede hi hem seluen der sie
len trouwet in hoer seluen ewi
liken te ghenieten also dat alre
hoechste en beste goet. Die eer
ste gawe is godlyke ghesichte.
die ander is godlike minne. die
derde is godlyke begripynghe
en omuanghen. Totten eersten
dat si in hoer vstandnisse dat
godlike licht en ghesichte bekēt
hoe god in sijnre maiestaet in
sijnre ghewout een vader is die
alle dinc vmach. Van dien syn
nen spreekt iohannes inden ewā
gelio. Dat mijn vader vermach
dat is meerre dan alle dinc. en
den vader wert hy bekenne
doert meer: dat is also veel ghe
spoke als god eweliken te siē.
Totter ander gawe. gheeft god
die siel cracht des willē der god
liker minnē. Daer in si beynne
ewicheit mit godliker wijsheit
die wt den vader gheboerē wert
als dat ewighe woert daer doer
alle dinghe gheschapen sijn ende

soer welc woert niet ghemact
en is. also ons iohannes scriuet
in sijne ewangelien. Tottē der
den mael soe gheest god die siel
inder cracht hoerre gedencckenis
se te morghē gaue godlic begri
pen en ommebeuaghē: daer in
si dan ghewaer wert des minnē
hants des vaders loens en des
heilighē gheestes. diese daer toe
treckē dat si van hē beiden om
uaghē wort. als een leerre die
se wijs en leert alle dinck. als
onse heer ghesprokē heeft vāden
heilighē gheest Die sinnē al be
lluit seer verstandelick augusti
nus indē boeck vander kersteli
ker leer en spreckt. Die dinghē
die wi ewelikē ghenieten sellen
vader loen en heylighe gheest.
die selue drienoudicheit is een
yghelic onder hē dat alre hoech
ste en dat alre beste ende ghe
nuechlicste goet: alle diē die dat
ewelikē ghenieten sellē. Dat is
die alre eerste teghewoerdicheit
daer in hē god biet en vertoent
den salighē om sinē verdienden
loen: om eweliken te ghenieten
in alre eerweerdicheit. In diē
claren bescouwen staet te hant

een wonder op inder saligher sie
len van dien die sy ghetrouwet
heeft: en doer wien si ghewordē
is. en waer om si daer toe ghe
comen is Soe ghemoet hoer te
hans indē derden morghē gaue
in godliken ghesichte en in god
liken omuangelen: dat si die ewi
ge vader ghemact in sijne ghe
wout dat sy gheworden is doer
des loes wijsheit. en si mitter soe
richeyt des heylighen gheestes
daer toe gheordiniert is. dat sy
die heilighē drienoudicheit ghe
nietē sel om den verdienden loen
En daer om wy enen perloen
gheniet inder drienoudicheit die
gheniet oec die āder twe en dier
een yghelic gheniet die gheniet
oec al die drienoudicheit in
ghemeen: want die werken der
heiligher drienoudicheit sijn on
ghedeylt Daer van spreckt ber
nardus ouer der minnen boeck
Wy hebben onsen heer ihesum
christum dat hi is wt dē vader
gheborē dat hi indē vader woe
net ende rust: dat hy onder den
vader voer ons gheleden heeft.
dat hi voer den vader ons bidt
dat hy neuens den vader sijt

tot synre rechter hāt. dat hi mit
 tē vader ons gheest ewighe salic
 heit. dat hy ons mit sinē scerpē
 liden ghewonnen en verdiēt he
 uet **D**at spreekt oec augustinus
 inden boeck vander drieuoudic
 heit **D**at der saligher mēschen sie
 len veel meer ghenyetens ende
 vruetchden hebbe ende troest in
 der heiligher drieuoudicheit in
 den drien personen inden vader
 inden soen ende inden heilighen
 gheest. en inder menscheit ihesu
 xristi: dā enich heilich enghel
 hebben mach. **E**n dat is daer
 om dat die salighe siel nae god
 ghebeelt is en sy god veel ont
 sandliker is dan enich enghel:
 en oec daer om dat god men
 sche gheworden is doer des mē
 schen wil. en dat god nye ghe
 enghel en wert doer der enghel
 len wyllē. **A**lloe augustinus
 spreekt inden seluen boeck **D**ie
 salighe syelen hebben een vol
 le ghenueghen in horen vollen
 ghenyeten beyde in godlyker
 wesentheit. ende oec in godli
 ker natueren daer in sy alle die
 salicheyt bevinden ende begri
 pen alsoe vrolick: dat hem god

gans en gheheel teghen luchtēde
 is inden drieen crachten der sye
 lē mit volcomēheit godlics lich
 tes. inden wille mit menichuou
 dighen godlike vrede. inder ghe
 hueckenisse mit belinge in god
 liker ewicheyt. als hernaer dus
 spreekt. **O**ec spreekt augusti
 nus inden boec vāder stat gods
Wat meent god daer hi spreekt
 doer den propheet: **I**c werde in
 hem god. ende sy worden mijn
 volc: **N**iet anders. dan dat god
 wert mitten salighen inden ewig
 ghen vaderlande een soericheyt.
 daer mede si ghesader werden in
 al dat dat hem tot weerdighe
 hercap begheerlike wort: heyl
 sam leuen ghemeenlam spyle.
 grote ghenuechlicheyt. eer ende
 weerdicheit ende ganse vrede en
 de alle ghenuechlyke dynghen
 in allen goeden dynghen. **O**ec
 spreekt oec hernaer dus in si
 nen ghedachten. **A**lloe die salig
 he inder stat gods ewelike bli
 uende sonder verdriet: alsoe wy
 nen sy een sachtmoedich beken
 nen sonder alle swaer moedyc
 heit **W**ant inder hemelscher stat
 syn die enghelen borghers god

Den drieendertwintichste ouden

die vader is daer der saligher tē
pel: sijn loen is daer dat clare
blenckēde schijnsel. die heylighe
gheest is hem hoer mynne. **O.**
du salighe vaderlant du heues
in dy alle vuerchde. in u en sijn
ghen ghebren: want in u is
die ewighe sekere rust. **Mercke**
nu seer wel dat al die meisters
inder godlyker conste spreken
dat die salighen des ewighen he
melrijcks siē god doersichtelic:
en al dat sijn wesentheit begri
pen mach ende sijn godlyke na
tuer in hoer besloten heeft. **Sy**
sien god in hem seluen. sy sien
hem seluen heel in god. sy sien
god in allen creatueren. sy sien
oock alle creatuerē in god. **En**
egghelick siet oock des anders
sijn ghedachten wille en menin
ghe en ghenietent onuerborghe
lick. **En** si sien alre enghelen en
heylighen vuerchde en verblis
dens hē mit hem. **En** si siē god
sonder enich middel teghewoer
dichlick en ghenaken hem son
der enygher veruerringhe. **Die**
ghenieten al is horen ewighen
loen. ende dat verdynen dat
si inder tijt in ghenaden ende in

mynnen verdient hebben: ende
die al dinc mint datter goet is
die om beuangen si mit begri
pelike wetenheit. **Des** ghelikes
spreekt fulgencius in enen ser
moen ende gheest aldusdanighē
exempel en spreekt. **Also** wy in
enen glazen spiegel ons seluen
en al dat omtrint ons is: alsoe
sien wi inden spiegel der god
heit god ende al dat daer toe be
hoert dat wt god is en wt ons
Hi spreekt oec: die salighe siele
sien die grote pijn en liden dat
die verdoemde hebben inder hel
len. **En** dat en is hem gheē ver
driet noch en hrenct hem gheen
medeliden. dat sy van godliker
gherechtheit ouer hē niet heb
ben en moghē. **Dat** gheest hem
oec dancberheit dat sy den gro
ten jammer anst en liden ontco
men sijn: en dat is hem een son
derlinghe vuerchde in god. **Si**
sien oec die salighe in god: wat
die menschen op eertrijck doen
de sijn goet en quaet. ende si siē
den godliken wil. **En** daer om
loe bidden si voer ons van min
nen weghen daer sy in bernen
en oec van nootcrusten weghen

daer si ons in sien: en sonderlin-
ghe van godlike willes weghen
dat si hen daer mede wel beual-
len. want god wil dat dat een
lit den anderen te hulpe come.
Also paulus spreekt in sijne
epistole **D**at die een des anders
lasten sel helpen draghen. ende
daer mede veruullen wi die ewe-
gheprijs **E**n daer om als wi die
heiligen aenroepen hier inder-
tijt. also sien si in god dat si voer
ons bidden sellen: dat god die
goede menschen vast make in
hoeren weldaden. en die bose be-
kere van hoeren onduchden. al-
so ons die meysteren leren inder
godliker consten **O**p dat die
mensche der ewigher claerheit
des te sekerre si. so woude ihesus
christus voer sijn liden mit godli-
ker claerheit voer den drie ion-
gheren als petrus iacobus ende
iohannes opten berch van tha-
bor ouergheformet werden: om
dat sy die ewighe vruechden sa-
ghen inder ewigher wijs ende
waerheit. also hem die heilighen
aensien sellen naden ionghen dach
Soe spreekt remigius ouer
matheus ewangelium en haer-

mo ouer apocalipsi. **A**lsoe als
sijn aensichte verscheen voer si-
nen iongheren als die sonne al-
soe sellen die heiligen vercla-
ren inden ewighen vaderlande
en also petrus bekende in sine
claren sterflichen lichaem mog-
sens en helzans die hi te voren
niet ghelien en had. **A**lso sellen
die heiligen in hoeren onsterfli-
ken lichamen gheglorificiert be-
kennen alle die menschen die mit
hem god ghebrukende werden:
en si werden al die een den an-
deren bekenende. **B**ernardus
spreekt in eenre epistole. **I**nder
ewigher salicheit ghenieten wy
god drievoudeliken: wi sien hen
in allen creatueren. en wi heb-
ben hem in ons seluen. **W**er dat
ons die alre groetste en weer-
dichste en salichste is. dat is dat
wi hem sien en bekenen in hen
seluen inder stammen onder der
natueren der heiligher drievou-
dyghheit ende daer in alre ver-
vruechden: dat ander is hy be-
kent wesentlic en weertlic alsoe
als hi is in hen seluen **P**a sel
ick christe ouden u mynende
sien wisen hoe hem sien ende lof

naden ionckste daghe der ghemee-
re verrisenisse verenighet sellen
worden: tot enen ghenieten om
synen verdoyenden loen. **A**lloe
ghewynt dat lichaem den toe-
ual te ghenieten dat wt der sye-
len van godliker ordinieringhe
coemt. **E**n als lijf ende siel te sa-
men comen so wert hoerre bei-
der vruechde ewioudich alsoe
neel als sy loens mit malcan-
deren verdient hebben. alsoe ve-
le ghewinnen sy vruechde ende
loens die een mitten anderen.
En dan so wort dat lichaem se-
uen werue claerre en doerschy-
nender dan die sonne: en doch
so is hoer claerheit onghelyc. al-
so als si hier onghelyck loe ver-
dient hebben. **W**ant die kint-
der die naden doepsel sterue die en
hebben ghenen loen. dan dat he-
ihesus xpristus vdiene heeft mit
sine liden. **W**et heeft oec een y-
ghelic mensche inden ewighen rijc
sulke grote ghenueghen dat ghe-
ne heilich mitte andere willede
woude om sine loe. **D**at ghi nu
mynnende siel des te lieuer om
dat ewighe leue weruet mit al-
uwe vermoghen en u mit alle

ulijc hoet voer den ewighen doot
en verdoemenis. **H**oe merck
wel wat ons anelme leert van
hem beiden inden hoeck vander
ghelikenisse: daer hi in set ghy
gauen die den vercoren gheghe-
uen worden inden ewighen le-
uen. dat niemant beters bedenc-
ken en can. die hem god seluer
gheeft. en den verdoemde gheeft
hi ghy laster die si hier verdiene
hebben dat nyemant quaders be-
denken en mach. **E**n dit sel u
billig trecken daer toe dat ghy
u tot god te bet seicken selt en u
ynnichliken bieden selt tot sine
alre liefste wille en welbehaghē
Inden eersten gheeft god den sa-
lighen sulke schoenheit en clae-
heit in siel en in lichaem dat sy
seue werue doerschinender wer-
den dan die sonne die inde vrie-
ghen hemel syn daer die heili-
ghen in woenen: en dat licht is
godlick dat god mit hem selue
in he plant en werket mit alle
synre crachten. **W**et die verdoe-
de vercrighen die alre groetste le-
licheit en ongheschapenheit: datse
oec ghyen oghe en mach aelzen
ende daer toe puulen stanch die

niemant gheliden en mach **D**ie
ander gaue die god gheeft dē sa
lighen en den gherechtighē. dat
is behendighe snelheit: dat si al
so behendich en snel werdē mit
liue en mit siel in alre heroerin
ghe als enich engel wesē mach
en als onse ghedachtē nu sijn.
Mer die verdoēde hebbē alsulke
traghe swaerheit. dat sy hande
noch voete noch enighe lete ver
roerē en moghē: van ouer gro
ter pinē en wee die sy in hē sel
uē liden **D**ie derde gaue die god
synen wtuercoren gheeft. dat is
sterckheit: dat si also crachtich en
sterc worden dat hē niet teghē
staen en mach al wouden sy al
eertrijc heroerē si haddē sterctē
ghe noech **M**er die verdoemden
sijn also cranc en crachteloos:
dat en hoerre gheē een mugghe
vandē oghe en mochte verwerē
Die vierde gaue die god dē ver
core gheeft dat is vriheit: dat si
vrielic en onbedwonghē moghē
doen en latē al dat si willē. en
dat si onghemoiet bliuē in alre
weerdichheit also als die enghelē
en werkē so wat si willē. **M**er
die vdoēde sijn also seer bedwō

ghē en geuanghē dat mēse brēt
tot alre owerdichheit: en wat si
gheerne doē dat wort hē ghewei
ghert **D**ie vyfte gaue die god dē
salighē gheeft en den behoudenē
dat is ewighe ghelontheit: si en
moghē nūmermeer siet werden
Mer die verdoemde hebbē ewi
ghe siecheit: en ewelic nerghe
toe en gheue medicine **D**ie sesste
gaue die god dē vercore gheeft
dat is wellust al hoerre ledē dat
is dat si ogē mōt nose. ozē. hāde
en voete hert en sine wtwedich
en inwedich. die werdē al vūl
let mit allē wellustē en cierheit
na alre wensch **M**er die verdoē
dē hebbē in al hore ledē also ve
le ghebreken wee en lidens: dat
gheē lie aē hē en is dat en heft
helsche iammer en noot en wee
Die seuēde gaue is dat god sinē
vriēden gheeft dat is lācheit dē
leuēs in ewicheit: want si leuē e
welike als god selue. **M**er die v
maledide steruē alēt vā ougro
tē we en en cōnē: noch en mogē
nūmermeer steruē. wāt die ewi
ge doot is in hē sōder offatē **D**ie
seuēde gaue die god den wtuer
coren en den salighen gheeft. dat

is een v'sameninghe al der voer
seider weldaden. als anclmus
seit dat dese voerseide dinghe in
den salighe nader opuerstande-
nisse gheuestighe is. **N**er die se
uende laster: Dat dese voerseide
pinē inden verdoemden in hem
ewelic gheuestighe is. **H**et spre-
ket gregori? inden boec vande
leden vāden heilighē en glorifi-
cierden lichamē. **A**lso si opstaē
nader lester opuerstādenisse en
hoer syelē mit hem verenighet
werdē in alre claerheit. dat on-
se lichaē sijn inder waerheit en
inder natuerē: mer doch sy sijn
anders ghewordē nader glorifi-
cierunghe en ghewout en claer-
heit. **H**et spreekt augustinus in
sijne boeke een. **D**er heylighen
lichamē staē op sonder enighe
boesheit sonder laster. sonder swa-
erheit. sonder vleckē sonder wā-
scapenheit. en sonder enighe be-
swarighe en het is al loues vol
in hem also veel als god salic-
heits in hē ghegoten heeft. **E**n
het wort also grote verenighe
tussche lijf en siel: dat noch we-
wēdich noch inwēdich tussche
hē nē en is dat cōtrarie is. **N**er

der vdoeder lijf en siel hebbē e-
wich kinē en grīminghe en iā-
mer en onnede en ongeluc: dē
teghens den anderē. **D**at spreekt
augustinus oec inden seluē boe-
ke. **D**ie gaue die god den salig-
ghen sielen gheeft en diele ewe-
lic behouden en is die achtende
gaue aēden ghetal. **D**at god sijn
godlike wijsheit alsoe seer edeli-
ke in die siel stort: dat si god be-
kennen en siē. **I**nden bekenne-
so wetē si alle voerleden en toe-
comēde dinghen en teghewoer-
dighe: en al dat si begheren dat
conne si en doerliēt al. en een y-
ghelic bekēt den anderē wel wie
hi is. en hy bekēt oec waer me-
de een yghelic dat ewighe leuē
mede vdiēnt heeft wat sijn loen
en sijn ghenietē is. **E**n wat god
in sinē leuen mit eēre ygheliker
sielē ghewocht heeft daer mede
si dat ewige rijc vdiēnt heeft: en
daer weet eē yghelic des anders
consciencie menynghē en wille.
Dit al en dūsetwerf meer beghē-
dē die salighe ier godliker wijs-
heit: mit lijf en mit siel ghelijck.
Hi spreekt oec voert meer. **D**at
nu die vdoemde beroeft sijn vā

alre wijsheyt ende vol sijn alre
dwaelheit: si sijn oec alle weelē
vol dat si synloes sijn in al ho-
ren werkē. **D**ie neghende gaue
die god den behoudenen en ver-
corenē gheest dat is ewige vriet-
scap. also hē dat een lie niet ho-
gher noch beter en scat dan dat
ander. **A**lso heeft god veel gro-
ter vrientscap tot enen yghelikē
salighen dan hy tot hem seluen
ghehebben mach. en sy hebben
oec die alre groeste vrientscap
tot god dan sy al deē onder den
anderen gheleiften moghen. **E**n
wat quaet is dat hatē si mit go-
de also vastē: dat gheē kint mit
sinē vader of moeder medeliden
hebbē en mach die hy weet in
der hellen. **M**er die verdoēde ha-
ten god en al sinē heiligen en
hē seluen deen onder den anderē
en verwiten deen den anderē al
hoer boesheit. **D**ie tiende gaue
die god sinē wuercorē vrieden
gheest is eenmoedicheit des ghe-
moets: wāt wat die eē wil dat
wil oec die ander. en si en willē
noch niet anders dan god wil
en gheliken hē god mit eenou-
dicheit in allen saken. **M**er die

verdoēde hebbē alsulke mishan-
delinghe in hem seluen dat dat
lichaē strijt teghens die siel om
die quade werkē. en die siel scel-
det dat lichaem om die sunden
dier volbracht heeft. **E**n betien
altijt deen den anderen hoer ver-
doemenisse: en vloekē vader en
moeder van diē si ghebozen sijn
ende alle die gheen daer si niet
ghelindicht hebbē. **D**ie elfte ga-
ue die god den salighen gheest
dat is godlyke eer en weerdic-
heit en erfdeel des ewighen rijcs
en sijn mede erfgename en broe-
ters sijn eengheborē soens ihe-
su xristi mit dien hy hem on-
terdanich maect alle creatuerē
ende nemetle als sijn selfs kin-
der. **M**er die verdoēde en ver-
doemde ghewynnen alle oneer
en scemp en scande ende quaden
roec sonder ghetal: en knaghen
der boeser wormen. **D**ie ewaleste
gaue is die onse heer den behou-
denen gheest vol ghewout: wat
sy begheeren te doen dat vermo-
ghen sy wel in allen saken na-
der godlyker eenuoudicheyt.
Mer die verdoemde en vermo-
ghē te mael niet in allen saken

Den drieenderwighstē ouden

die si geerne dedē **D**ie gijde gaue die god gheeft den salighē. is sekerheit des ewighē leuens dat si niet en ontsiē ūmermeer te verliesē. **M**er die verdoemde ontsien altoes die verueerlike mertelie en pijn die sy hebbē. ende en hebben ghe toeuerclaet dat si ūmermeer verledicht sel lē werden **D**ie gijde gaue is. dat god den behoudenen gheeft ewighe vruechte **E**nde also die een salighe den anderē lief heeft alsoe vervruechtet hem die een des anders vruechte inden god liken besouwinge: ende vervruechtet hē inder verricinghe des hemels en alre creatueren. si vervruechten hē in hem seluē dat si mit lijf en mit siel geciert en verclaert en gheglorificiert sijn **H**i vervruechten hē wt hē en in hem tot allē oerden der enghelen en heiligher menschen. loeflick gheselschap ewelike sonder eide **W**ie mach dier vruechten al ghescatten dat die heilighen in alre vruechten in god iubilierē: niemant dan god alleen **M**er die verdoēden sijn alles iāmers en leets en droefheit

vol en daer mede onnebeuangen meer dan yemant ghescriuen can. en bliuen daer in ewlike sonder eynde **D**it al spreekt anclmus van woerde te woerde. dat die salighen gijde gauen van god ontfangen: en die hōlē gijde malediccie **E**n merctse al wel daer om: dat u goet ende quaet tot god treckē mach **T**oten goeden sel xpūs spreken in den ioncken daghe. **C**oemt ghi ghebenedide mijns vaders: ende besit dat rike dat u bereit is vā beghin der werlt. **M**er totten vdoēden spreekt hi **S**chidet van mi ghi vermaledide in dat ewighe ouer: dat bereit is dē duuelen en sijn enghelē. **V**an comen die salighe tottē voerghenoēde troest: mer die vdoēden in die laster die voerscreuen staen **D**at hebbē oec sōmigh salighe dertichfout loen in hore ghenietē. also als ghechte lude en ander hoer ghelyke die mit kerstē gheloue en mitte tyengheboden in eenuoudigher wijs dat ewighe loen verdient hebbē. **S**ōmigh hebbē elstichuout loen: als weduē die hem god gheheel

ghegheue hebben. en hoer haue
salichlike delen mitte vrienden
gode. **S**omich hebben hōdert
uout loen: als die reyne meech
den die hoers lijfs alle hoer da
ghe in godliker hoeden ghehad
hebbē. **D**it spreekt theophilus
en dat hout mit hem die glosa
ouer matheus ewangelium. **I**c le
re u dat dit groetste loen des e
wighe leuens niemant gheghe
ue en wert dan den salighen die
die croen verdienen: en dat sijn
dierleze menschen mertelaren
meechden en leersers. **W**ant die
mertelare verwinne die werlt
mit hore liden: die meechde ver
winne hoer eyghen vleisch in
aenuechtinghe. **D**ie leersers ver
winne den hōle gheest mit god
liker leren aen hē seluen en aen
anderē menschen ende daer om
vercrighen si die croen des hon
dertuoudighē loens. **I**n sijn ihe
sus xristus broeders die den we
relt die waerheit prediken en le
ren en wile en werden van diē
geloet die in dese werlt die mer
telie leet doer alle mensche: die
oec meechdelike reinicheit oese
de bouē alle menschen. **E**n daer

om so wie die werlt laet en sijn
eyghen lijf haet ende den hōlen
gheest mit goeder leer vanden
mēschen driuet die ghewint hon
dertuout loen inden ewighē va
derlande. **D**at spreekt ihus xpus
Wan dien sinnen spreekt ihus
xpus in eere omeliē vanden gū
apostolē. **D**u minnende siel neet
waer dat die wtuercozen gods
hoer lijf te samelic in hōren ghe
ste sterue en den hōle gheest we
derstaen. en crachtich werde in
duechde en bismaden sijelic goet
dz is daer om op dat si dat ewi
ghe goet moghen ghewinne en
predike mit woerde en mit wer
ke. en en laten hē om ghees ar
beits des verdrietē: en daer om
wort hē ghegheuen die croē des
hondertuoudighen loes. **D**at en
sijn niet alleen mertelaers ende
die des croen weerdich die hoer
bloet wtghieten naden lichaem
ly en moete inwendich oersake
hebbē dat si dat doē doer xrist
us wil en doer kerken gheloue
en van mynnen daer toe. **D**at
spreekt iheronimus vanden leue
pauli en dat hout mit hem dy
oniscus in eenre epistolen. **D**at

spreekt oec gregorius in eenre omelien vanden martelare **D**at mē dat bloet wilstort van yser of van sterper wapen wegghen aēden liue: dat maect enē openbare martelaer. **E**n dat oec een mensche vermadenisse inwendich verduclich lidet van sinē vianden en die hem quaet doe daer voer bidt en daer toe alle quade gheachte en aenuechtin ghen en becoringhen crachtelike wederstaen: dat is een heime lick groet martelaer. daer om god dien seluē die croen gheuen wil. **D**ese croen wert oech ghegheuen den meechden. wanneer sy sonder oflaten teghens hoer vleysch striden: en dat is een edel strijt wanneer si vā horen vleysch niet verwonnen en werden. **D**och illet seer goet en seker alle den meechden die die croē behouden willen: dat si enē ghehelen en ewighen opset en wille hebbe meechdelike reinicheit te behouden. **V**iel doch die meecht inden ghemoede en doch niet mittē liue. dat mocht si wel mit rouwē beterē: dat si daer om die croen niet beroeft

en worde. **E**n daer om raet augustinus den meechden indē boeke der kerstelike leer en spreekt. **E**n heylighe meecht en sel niet hebben crom ghesichte mit horen oghe: en si en sel niet veel woerdich wese. en si sel scamel wesen in werken en in ghelaet en ingaē stedich. also dat hoer lichame si een forme en een syguer der synnen soe mach si des te bet die croen des hondertuoudighen loens verdienen en behouden. **D**at spreekt augustinus en mit hē ambrosius inden boec vande meechden. **M**er die nu een meecht is alleen aenden lichaem en niet inder herte: die en mach den loen en die croen niet herighen. **A**ls dat spreekt ysidorius inden boeke vanden hoechsten goede. sy en weder u haeltet mit rouwē. **M**er die nu meechden syn mit herte mit wille en mit liue: die volghen den lāme na inden ewighen leuen. **D**at spreekt iohānes. **D**ese croē wert oec ghegheuen den goeden wise gherechte leere: daer om dat si den hōse gheest vanden mēschen driuen. **W**ant het spreekt

richardus inden boeck benja-
mins **I**c en weet niet of een mē-
sche in deser tijt groter gaue vā
god ontfanghen mach dan dat
god hē die gheade verleent dat
hy mit sijner leer enen anderen
mēsche van onduechden trecken
mach: en die van duelsche sin-
nen gods kintē makē can. die
sel billig mitten croen des hon-
dertuoudyghen loens ghecroent
werdē **D**es ghelikes spreekt gre-
gorius in een sijne boeck. **D**at
is een veel groter teikē en won-
der dat een leerre mit sinē woer-
den en mit sinē ghebēde enē sun-
der bekeert van synē sunden en
tot god brent: dan dat hi enen
doden leuēdich maecte **H**oe sco-
ne hoe heerlick hoe rijcklick hoe
machtelic en cierlic den salighe
sijn verdiende werck inden ewi-
ghen leuē werde in godlikē ghe-
nietē: dat heb ic gxiijste oude u
mynnende siel gheleert. **E**n het
is al een cleyn dinc dat daer
van te scriuē en te spreke waer:
teghēs dat die salighen en die
vercozen siē inden clare spiegel
der godliker maiesteit en welē-
heit **E**n liet daer in en nint god

daer in en bekenē hem en wert
een mit god: dat is alsulke min-
ne en ouer grote troest en vuerch-
te dattet u minnende siel billig
daer toe noeden dwinghen ende
brenghen sel hoe ghi u daer na
scickē selt mit al uwen crachtē
dat ghi mittē salighen den gul-
den thronen heerliken en ewelikē
besitten moecht

Die vierendertwintichste ou-
de het. **M**anasse en leert u min-
nende siel vander wilen en wan-
deringhe der godliker gheuerdē
die god totten heilighen ende en-
ghelen heft en si weder tot god
en hoe si god eren **E**n daer na
wat gods woeninghe is en hoe
wy dat hemelrijck copen sellen
en hoe wy derwert gaen sellen
en hoe wi van god ende van al
sinen heylighen ontsaen werden
en daer ewighen troest ende sa-
licheyt besitten en vuerchte ghe-
bruken sellen sonder eynde mit
god ende alle synen wtuertore-
nen.

De wel dat si dat v
minnende siel mīn
gheselle die gūste
oude voer mi wyl
liken en ghetrouwelike gheleert
heest hoe ghi spore selt dat ghi
dē gulden thronen loeflike begri
pes en eweliken behoudes. ende
dat heest hi bi gebrocht mit god
liker wysinghe en leeringhen:
alsoe dat die godlyke mont sel
uer ghelproken heest en die hez
lighe gheest seluer doer die leer
ers gheleert heest

Vander wise en wanderinge
der godliker gheuaerden.

So wil ic gūste oude
o minnende siel nu onder
wisen en leren vander wisen en
ordinancien en hemelscher seic
kinghe en godliken gheuaerden
en vriendeliker en saligher ver
toninghe. die god heest tot allē
heilighē en enghelē: en si weder
ōme hebben tot onsen heer god
inden ewighē vaderlande en oec
si selue deē onder den anderē. En
dat is die alre eerste wise en wā
deringhe: die alle heylighen en
enghelen oesenē inden ewighen
leuē. Also gheringhe als sy alre
eerste aensie dat minnelike aen
sichte ons herē schinēde in sijns
selfs godheit en doerluchteich in
den hoghen weerdighē en loefli
ken en oueruloedeliker drieuou
dicheit: so singhen sy mit sueten
stemmen en mit godlike canti
lenen in alre vzechden mit be
gheerten al hoerre crachte. **W**ei
lich heyligh heyligh. bistu ael
machtich her en god: hemel en
eerde is vol dijns loues. **D**u bist
te alleen weerdich dat mē v ghe
uet ende toe legghet claerheyt:
godlicheit. ende wysheit duech
de ende crachte. eerweerdicheit

ghenuetichheit. en dancberheit
Heer o se god du biste weerdich
 lof en eer en cietheit en al mach
 ticheit die iemant bedenckē can
 du biste loeflick en nyemant en
 is dīns ghelijcks in allen din-
 ghen. **A**lre saken bistu een heer
 en ten mach noch ten can nye-
 māt uwē wille wederstaen **E**n
 ghi hebt ghemaect hemel en eer
 de en al dat daer in is dat is al
 wt u en van u ghe maect ghesca-
 pē en volbrocht **D**aer om so lo-
 uē wi u ewelikē en in ewicheit
 want du biste alleē onse vuerch-
 de en troest en soder u en sijn wi
 niet **D**it spreckt al isaias die pro-
 phet en iohānes in apocalipsi
 en dat hout mit hē ambrosi? en
 augustinus en der leetere seer ve-
 le. **D**ie daer sprekē dat die heili-
 ghen en die enghelē en alle salī-
 gē dat lof doen voer god sonder
 offlatē: noch dusēt werf meer dā
 yemant bedencken can of mach
Het spreckt augustinus ouer den
 louter. **D**at inden ewighē vader
 lāde so en houden si nūmermeer
 op: god te dancken en te louen
 mit herte en mit mōde. mit moet
 mit wille en mit verstandenis.

Daer om dat die salighen. god
 billiken also prisen louen en ee-
 ren. dat is des die sake: dat god
 is sijn selfs wesentheit en niet
 anders. en dat alle edelheit ende
 volcomēheit in sinen sinnen en
 ghewout besloten is. en sonder
 hem en is niet. **A**lloe innocenci-
 us spreckt in enen sermoē. **G**od
 en heeft niet in hem enich deilin-
 ghe noch twiuoudicheit noch
 menichuoudicheit: mer wat hy
 is dat is hi van hē seluen en hi
 en heeft niets niet vā iemāt. mer
 alle dinghē sijn wt hē. **M**ercc
 oec voertmeer dat die salighen
 daer om god louē dat hi is sijn
 selfs wesentheit. alsoe hi is sijn
 selfs godheit: en alsoe hi werket
 mit sijne cracht mit sijn gewout
 doer sijn verstandnisse en wille
 also paul? spreckt **H**i werct alle
 dinc in allē dinghē also hi wil
Oec louen en segghen hē danc
 alle enghelen en heilige. **D**at is
 daer om dat in hem is so grote
 schoenheit cracht. salicheit. ende
 wijsheit werkinghe inwendich.
 en wtewēdich also hi wil: en he-
 uet in hem ewicheit en loeflic-
 heit ende goetwillicheit in allē

creatuere. Daer van spreect dionisius vander enghelscher gerarchie **G**od is eē sake alle der dinghē die daer sijn en wesen moghen: en behoude in hem en bliuen oec in hem. **S**i louē oec gode daer om dat in hē is god vader soen en heylighe gheest. En si die bekennē in hoerre wesentheit dat sy sijn een natuer. **H**et spreect augustinus inden boeck vander kersteliker leer. Een yghelick persoē is god en sy sijn doch al een god: en is een yghelick persoē sijn substantie. en sijn doch een substantie en ghelyc ewich. **D**ie salighen louē onse here daer om dat si in hem sien al dat in hem is en wt hē moghelic te doē is. **S**i siē in sijn godlike wesentheit alle betaēlike dinghen. **S**i sien in sijnre ghewout alre dinghen cracht. **S**i sien in sijnre wijsheit: alre dinghē opēbaerlic. **S**i sien in sinē wille: alle dingē vilic en ledichlic. **S**i siē in sijnre gherechticheit: alle dinghē onbetweechlic. En daer om spreect hester. **I**n dinē ghewoute sijn alle dingē gheset en ten is nyemant die uwen wille

weder staen mach: want ghi sijt alleen heer alre dinghen ende ouer al dat iemant bedenckē can. **D**ese manieren al. gheuen den heilighen en engelen al een oersaet god te louen: en te danchen sonder eynde tot inder ewichheit. **S**i louen oec onsen heer om alle dat goet dat hi hē ghemaecte ende ghegheuen heeft. sonderlinghe dat god in hem is een aen-uanc en een onthout hoerre natueren: en dat hi se gheordiniert ghelicket heeft totter ewygher glorien en tot godlyker ghenieginghe. **D**ie saligē louē oec god sonderlinghe daer om dat hi in hem is eē doerluchtich licht en clærheit inden onghewonder te-ghenwoerdicheit sijn selues salicheit: inder wesentheit die alre goeder dynghen een oersake en stichter is. En oec daer om dat hi in hem is een zegheuechter ouermits wiē si dē zeghe uermot uē hebbē: in wille. in verstande. in ghewout. in ghedachtē. in woerden. in werckē doer sijn godlike mine. mit diē si alle dinghen wonnen hebbē. **A**ls nu alsoe veel goets en sulken grote

leen dat god den mēsche verleē
in hemelrīc. en die aelmachtī
ghe heer sijnē wtuercozē hereit
heest. **D**at spreekt augustin⁹ in
den boec vanden woerdē gods
So wardier een yghelick mē-
sche wie datter alsoe machtich
en schoen en heerlic mach we-
sen: dan van diē daert al of co-
met. **D**ie salighen louē oec on-
lē heer om die ouergrote vzech-
de die hy hē verleē heest: en in
hem ghegotē heest. en die hem
teghē springhet en ouerulozet
God is oec inden salighen als
een rustelic en ghenuechlic eynde
alre ghenuechlicheit. die ge-
mant bedenckē can: en als een
weerdich besitter sonder wien
niemant yet goets volbrenghe
en can **E**n daer om spreekt gre-
gorius inden boec vanden sedē
Niemant al dat hier voer dat
god den salighen en den hilige
en den enghelen goets ghedaen
heest: nochtan so en can hē nye-
mant vollouē also als hi weer-
dich is **W**ant nu also seer veel
vzechten en troests god heest
mitten vercorenen in hemel-
rīck. so praghē veel dwaser

menschen wat god dede eer hy
hemelrīc ende eertrīc maecte.
most hy doe der vzechten der
heilighen en der enghelē al ont-
beren om der eren en loues wil-
lē daer van voerghescreuē staet
Daer of staet inden boeck van
den hoechsten goede en spreekt
En sel nyemant enen nuwen
wil noch cracht noch ghewout
in god legghen daer in toenal
van creatueren si niet mid allē
en hemelrīc en eertrīc in wese-
heit niet en warē: so warē doch
alle dinghen in godlikē vermo-
ghen en in sijn verstandenis en
in sijnē wil en ghewout en raet
Also had hi al dat hi woude al-
soe wel als nu. en daer om en
heest god ghenen wandel. **I**c sel
u oec lerē: of god en alle enghē-
len en heilighen inden ewighen
hemelrīc sitten of staen of gae
of legghen. of wat hoer manie-
rē sijn inden ewighen leuen **N**u
seldy ten eersten van god alsoe
staen **W**ant god is een bloot
clær gheest dat hem sulke wi-
lē niet ghenuechlic en sijn noch
hem niet toe te legghen en sijn
dat enē lōfziken mensche toebe

hoert: dat hi sit of gaet of staet
want hy is een goet dat houē
al. alleē dat beste is so staet hy
alsulker dinghen al ledich ende
vzi in sinē eighen weseheit dat
hē noch stat noch ōmeuant be
gripen en mach. want hi is in
allen dinghen en hem en mach
niemant vermeldighē. Vele sin
nen scrīft iohannes die subtile
leerre en ghewarra mit hem en
der leersers veel. **W**er doch ons
tot eēre verstandelre begripelic
heit so spreect die heilighe gheest
dat onse heer hi willen sit: alsoe
dauid spreect inden louter **G**od
sit op synen heiligen setel **P**et
spreect ysaias die propheet. **I**c
heb den heer syn sitten op enē
hoghen setel en al eertrijck was
vol synre moghenheit. **E**n mit
dien twee propheetē houtet io
hānes in apocalipsi **D**at spreect
oec die heilighe scrīft dat onse
heer hiwilē staet **A**bbacuc spre
ket **G**od die staet ende mat dat
eertrijc. **E**n vā lunte steuē staet
ghescreuē inden werke der apos
telē **D**at stephanus sach onse he
re staē indē hemel. **D**at seit oec
die scrīft dat onse heer hi wilē

gaet als doe adā ghesundyghe
had inden paradise: als ghescre
uē staet inden eerstē boec moise
Dat onse heer god ghinck inden
paradise en riep adam **P**et spre
ket ihūs **x**pūs inden ewangelio
God die omme gordet hem ende
al voerlidende dient hi hem **D**ie
spreect ihūs **x**pūs dat god synē
vercorenen dient **I**n desen selbz
merken. dat alle heilighē en en
ghelen hi willen staen voer god
en louen hem: om alle dat goet
dat si siē. **D**oe synre onbegripe
liker claerheit **S**i willen so knie
lē si voer god en vallē op hoer
aēlichten. en bidden hē aen om
alle synre weldaden willē en si
ne claerheit: en dat hi hē dat tot
enen ewighen ghenietē verleent
heest om hoer verdijende goede
werken **S**i willen so sittē si om
onsen heer en veruruechdē hem
mit luste en danckē hem: dat si
die ewighe troest mit hem besie
ten sellen **E**nde die drie synnen
scriuet iohannes in apocalipsy
Sy willen gaen sy voer god in
diensteliker vertoninghe en scie
ken hem god te dienē sonder on
derlaet om die grote mynne en

rietschap die hē god ōtoent tot
inder ewicheit en sijn oec daer
toe mit allen eernste ghestelt.

Also augustinus en anclmus
scriuē in horen boeken **H**i wi-
lē so swemmen sijn in godliker
ghewout hoe sijn wille. en so is
hoer wise snel also als des mē-
schē ghedachte sijn: also grego-
rius en bernardus gheuoelen.

Sulke wilen oefenē en driuen
die salzghen inden vaderlan-
de mit vzechden en mit troest sō-
der arbeit sōder enich verdrietē
en sonder oflatē: mit godlyken
bekennē en danckerheit der min-
nen **O**ec so weet dattet daer
nummermeer nacht en wort.
noch niemant en slaepster noch
en etter noch en drincter: want
godlic ghebrukē is hem alleen
een ouergrote vzechde. hoe sijn
dat seluer bedenckē connen in-
den ewighen leuē **D**aer vā spre-
ket augustinus inden boeck vā
der stat gods **G**od die vūullet
hemelrīc en eertrīc mit teghen
woerdicheit sijns ghewouts en
mit sijne moghēheit: en daer
toe en behoebet hi niemāts hul-
pe en dient mit hem seluē sijn

nē wtuercoren creatuerē. na ho-
rē vollen ghenueghē **D**at heeft
oec god inden ewighen leuē tot
enen ygheliken mensche sulken
grotē vlijt: al had hi hē alleen
ghescapen totten ewighen rīc.
Dat spreekt augustinus inden
boeck vander biechten

Dāden woeninghē die daer
sijn inden ewighen rīke

In wil ic xxiijste oude v
mynnende siel leren van
alle dē woeninghē die daer sijn
inden ewighen rīke: **D**ā ihūs
xpistus heeft ghesproken inden
ewāgelio. **I**n mijns vaders hu-
se sijn veel woeninghē **H**oe wel
dat si. dat alle enghelen en alle
heilighen enē god ghenieten en
bescouwē: so is doch hoer woe-
ninghen menigherhande. **G**oda
woeninghe is die eerste en die
hoechste en die beste: dier ghe-
ghelijc en is. **H**i woent in hem
seluen: want hi heeft alle dinck
in hem seluen beslotē **H**i woent
wt hem seluen: want hi heeft al-
le dinghen ommebeuāghē **H**i
woent bouen allen dinghen: en
siet bouē allen saken en rechte

alle dinghen wt. **H**y woent on-
der alle dinghen: en sonder hem
en is niet. **D**ie spreekt gregori-
us ouer den propheet ezechiele:
en dat hout mit hem augustinus
ouer moyses hoer **G**od is sijns
selues woeninghe want hy is
noer alle dinghe beghin sonder
beghin. want noer hem en was
ghe god en na hem en wert ghe
ander god. **H**i is den aeuanc son-
der enich begin. en hi is dat ein-
de sonder enighe tijt of einde was
god heeft dat is al een woeninge
en sijn wesentheit. en wat in hem
is dat is al god en sijn godheit.
Dat spreekt bernard? inden boe-
ke vaders proeuvinghe: en mit hem
hugo vanden sacramente. **J**hus
xpūs woeninghe is inden ewy-
ghen woerde belloten indes va-
ders wijsheit. en onghedeilt van
alre godheit. **A**lso oech augusti-
nus spreekt. **E**nde is gheset ter
rechter hant sijns ewighen va-
ders in godliken personen. also
marcus spreekt inden ewagelio
ende daer is sijn ewighe woe-
ninghe. **O**er hemelscher myn-
nendyker keyserinnen marien
goods moeder woeninghe is

bouen allen enghelen ende heili-
ghen inden conincklyken throen
gheset. neuens horen soen daer
hoer nyemant ghelyc en is: als
dat billig is dat si hoer woent
ghe heeft alleen daer hoer soen
woent. **A**lso augustinus en ihe-
ronimus van hoerre opuaert va-
le ghesproken hebben: en die ghyte
oude myn gheselle daer of wel
gheleert heeft. **O**er seldi myn-
nende siel weten dat die vuerch-
te die die salighen hebben inde
ewighe leuen die en coemt niet
van des hemels cracht noch scoe-
heit: mer si coemt van god. **M**er
doch soe en heeft god den hemel
niet ghemaect om sijns selues
woeninghe: mer hi heeft ghe-
maect doer alre enghelen en heili-
ghen herberghe en ewighe woe-
ninghe. **N**u sijn der hemelen tien
mer in ghenen hemel en woent
die heylighen. dan inden alren
ouersten hemele die die vueri-
ghe hemel heet van oueruloe-
gher schoente cicheit en claer-
heit: die god allen heylighen en
enghelen tot solace aen hem ghe-
leert heeft. ende heeft in sijne na-
turen dat alre soetste ghedoen

en ghelint dat yemant bedenc
 he cā **D**it spreckt alstrabus die
 edele leerer ouer dat eerste boec
 moysi **D**aer na leer ic u van
 der enghelē woeninghe wāt he
 spreckt richard? dat die enghelē
 alle tijt en alle stonden wo-
 nē inden mensche daer om dat
 sijn lerē tot hemelichen en godli-
 ken leuen. dat spreckt he inden
 boeck vanden thoe: en oec au-
 gustinus ouer matheus ewāge-
 lium **D**at is een grote weerdic-
 heit **A**lso gheringhe als een y-
 ghelike syele gheschapen is dat
 hoer dan toe gheuoecht wert e-
 nē enghel die hi hoer woent en
 hoer behoet **E**n hoe en waer
 alre heilighē woeninghe is in
 den ewighen leuen: sel ic u min-
 nende siel nu lerē **E**n weet oec
 voert aen also augustinus spre-
 ket en veel leerers mit he: **D**at
 alle menschen daer om van god
 gheschapē sijn. dat sy der hoer
 enghelen val wt den ewighē le-
 uen veruullē sellē inden neghe-
 thoe der enghelen

Hoe en waer alre heilighen
 woeninghe is inden ewighen
 leuen

Alre heilighen woeninghe
 is na dat een yghelic mē-
 sche meerre en mynre bedienten
 heft. **A**lso gregorius spreckt in
 sijne leren: die die naeste voer
 mi mijn gheselle die ghyfte ou-
 de heft u mynnēde siel wel ghe-
 leert. dat die mertelaren leerers
 en meechden besitten die croen
 des hondertuoudighē loens en
 dat alre groetste. en daer wert
 een yghelic heilich gheset na sy-
 nē verdienen in die woeninghe
 des vaders: als onse heer ihesus
 xpūs spreckt inden ewangelio.
Gheft enen ygheliken arbeider
 sijn loen: den ene also den ande-
 ren also. **W**ant nu die heilighen
 xij apostelē ihu xpi en die vier
 ewangelistē den prijs billig dra-
 ghen sellen voer allen heilighē
 daer om dat si mertelaers en leer-
 ers en een sonnamēt gheweest
 hebbē. so selmē hem gheuen die
 alre hoechste woeninghe der al-
 re hoechster enghelen seraphin
 die sijn god alre naeste om he-
 te ghenieten inder alre meester
 en hoechster mynnē. die hi ghe-
 uen mach in eenre bloter natue-
 ren naest sijne moeder mariē.

En also die ghy apostelē god ge
eert hebbē opter eerdē voer alle
heilighē: so is hoer woeninghe
die alre hoechste i hemelrjck en
opter eerdē te hūnden en te ont
hūnden. **H**i gaf hē macht ouer
dē ghelonden en ouer den siekē
en ouer leuende en ouer doden.
ouer enghelē en duuelē. en ouer
alle const en wijsheit. en dat si
alle spracet wel condē. **H**i gaf
hē oec tē eerstē sijn heilige weer
dighe lichaem. en wiede tottē
eerstē priesterē: daer om dat si
nen heilighen lichaē voert. den
anderē aendienē mochtē. ende
heeft hē oec macht totten iong
ten daghe ghegheuen oerdel te
doē ouer die goede en ouer die
quaden. **D**ie staet al ghescreuen
inden ewāgelio. **E**nde daer om
wāt god die ghy apostelē en die
vier ewangelistē also gheert he
uet inder tijt bouē allen anderē
heilighē. so is hoer woeninghe
inder ewichheit mittē seraphinnē
die god sien en scouwen en ghe
niēt inder alre weerdichster cō
templacien der godliker minnē
Die hē alre rijeliker dinghen on
treckē om gods wyllen en alre

rijeliker becommeringhe ledich
staen en hoer herten ende synnē
binnen en buten alleen god ghe
uē in rechter minnen en in allē
sakē hoer leuē rechten naden ghy
apostolē. diē wort die troē mie
ten ghy apostolen ghegheue. **D**aer
spreect augustinus. **A**lsulc was
die heilige franciscus: die in al
re manieren leyde dat volcomē
leuē der heiligher apostolē. **E**n
daer om verschen hem der sera
phin een. wt den seluē choer en
dructe in hē die vijf wonden ihe
su xpi daer mede hi ihūs xpūs
broeder wert: en hi vertoēde hē
dat hi hore soude in die woenin
ghe der seraphinnē mitten ghy a
postelē. **D**aer na is die ander
woeninghe der heilighē mertela
rē inden choer cherubin. **W**ant
cherubi is als eē volcomē doer
lichtinghe godlics schijns. daer
die heilige mertelaers hē prisē
inder eersten waerheit: want sy
hoer bloet in godliker mynnen
onsculdeliken wtghelozt hebbē
doer ihūs xpūs willē en verdul
dich sijn in allē lidē. en god bid
den voer die hē liden aē doē ala
onse heer ihūs xpūs dede aēden

heilighen cruce so verdienden si die croen en comen in die woeninghe der cherubinne. **I**n deser woeninghe hoere oec al die ghene die in hoere herten en synnen menigherhande liden hebben en veel onweerdicheiden liden: en verduldich daer in syn en god dancket in hoere liden en droefheiden. **E**n oec die van herte medeliden hebben mit horen naeste die si weten in droefenisse en in liden: en oec die ghen die hoer mianden mynen en god hidten voer den ghenen die hen haten. en hen sonder scult hert syn. en seer castie. **D**ie spreekt al gregorius en dat hout mit hen bernardus en ciprianus. **W**at daer syn seer veel grote mertelare die seer vele groter lidens hebben aen hoere sielen: dan of si hoer lichaemlike bloet wilstorten. **V**er is die derde woeninghe inden rike gods daer syn die heilige meechden ende ionckeren in die throne des choers: daer heeft god selue sine setel gheset alle reine claerheit te volbrengen. **E**nde die woeninge hoert billig alle den meechden toe die rein ende onghewo-

ken syn aen hoere lichaem. ende claer en salich inder herten ende godlick in horen synnen: en onverwerret in hoere consciencie. en enen onbeulecten wille draghen tot god. **P**aer na spreekt ambrosius inden boeck vanden meechden. **W**ye mach die schoetheit en cietheit der meechden volprisen die die ewighe coninc mint. en van hen gecroent werden en na god alle ghelyclike. **G**od heeft in meechdeliker reinicheit alsulken welbehagen dat si gods tepel is: en in meechdeliker reinicheit woude hi gehore werde. **M**eechdelike puerheit boue gaet al met selike natuer: en staet boue den engelen. **D**ie spreekt cyprianus in den boec vanden meechden. **D**ie magheden syn susteren der engelen v winsteren der onduchden. conincinne alre duechden: besisteren alles louelike loes. **P**aer om so hoert hen toe die woenige der throne: want si volgen dat lam na so waer dattet hen gaet. en mit hem die alle meechdelike puerheit en reinicheit behoet. **I**n deser maniere so daer voerghecreuen staet. en si hebben die croen

des hondertuoudighē loens
Die vierde woeninghe is der heiligher leerres indē choer der dominationē of der herlicheit. **E**n hoer apt is dat heilighe woert gods te storzen in allen onderdanighē mēschen mit godliker crachtē ende mit godlyker leer ende mit heylighen leuen ende mit goedē exempelē. alle duechden wylen en leren: en alle onduechden verbieden ende hatē. **W**ant mit heylighen leuē ende mit godliker leer plant ee leerre ghenade en minne inden mēschē: daer mede si dat ewighe leuen verdienē moghen. **A**lso ambrosius spreect ouer den souter sulke leerers sijn gprist? ihesus broeders: die inden ewangelio ghesprokē heeft. **D**ie daer leert en die leer mitten werken volbrēct: die wert groet i hemelriche. **I**nden choer der dominationē horen al die menschen die dat woert gods horen en dat volbrēghē als onse heer spreect inden ewāgelio. en die dat erē als dē heilighē lichaē ihesu cristi. also augustin? spreect **E**n oec die gene die nacht en dach hoer ghe

nueghen settē in hē en hem louē in ghedachtē in woerden en in werke: en in al datter toe hoert en die alre malc wisē en lerē. **A**lso crisostimus die gulden mont heet spreket ouer matheus ewāgelijū. **W**ant en waer die godlike leer niet soe waer die dienst gods cortelick verganchelic: en kerstē gheloue en soe wat daer toe hoert. **I**nden voergheuoēden vier woeninghē gheeft god die croē des hondertuoudighē loens die daer toe stozen sijn: also ic u minnēde siel voer gheleert hebbe. **D**ie vijfte woeninghe is indē choer der virtutē dats der vorster enghelē. en daer in horen keiser en coninghē hertoghē en vorsten en greuē en edelinghen die weduen en wese bescherme: en al hoer ondersatē ruste en vrede maken en die kerstēheit bescherme. **I**n dieselue salighe woeninghe horen paeus en bisscoppē en prelaten der kerstēheit en alle ghestelike prelaten die horen onderdanighē salichliken wisē na gods loue en hoerre sielē salicheit. **A**lso gregori? spreect: i dieselue woeninghe horen al ghesteli

.C. xciiij.

ke mēschē het si mannē of vrou
wē die der ghehoersamheit on=
derdanich sijn en armoede vūdul=
delikē liden en reinicheit hoersa=
lichaes houden en al dat daer
hoert tot enē ghestelyken leuē
te volbrēnghe naden alre hoerch=
sten en bestē. als dionisius spre=
ket **V** Die seste woeninghe is in
den choer der potestaten dat is
der gheweldighe engelen. Al=
so ysidorus scriuet: ende in dier
woeninghe horen alle die ghe=
ne die doer der waerheit willen
maghen lijf en goet en daer om
liden verlamdenis. Oeck horen
in dier woeninghe alle die hōse
en duuelsehe becozinghe en aen=
uecheinghe sterkelikē wederstaē
en der werke verloekinghe ende
hediechenis niet en achten: en
hoer eyghen natuer en vleysch
verwinnē en keren van allē on=
sameliken dinghen In die woe=
ninghe hōrē oec alle goede we=
duen: die hē god te mael gheue
en dienen dach ende nacht Als
ons leert dat ewangeliū vā an=
na der weduen die propheetissa
die daer gpm ontfenck inden tē=
pel: en die weduē hebbe lguout

loē Oec hoert die selue woenin=
ghe eenzedelen en clusenaers en
clusenaersche. en al die hē seluē
opsettē tot alre strengheicheit en
menigherhāde oefeninghen: dier
seer veel is Die scrjft dionisius
en mit hem hernaerdus en gre=
gorius. **V** Die seuende woenin=
ghe is inden choer der principa=
ten der crachtighe enghele: die
heest die godlike cracht dat ghe=
wout ghegeuen dat si grote tey=
kenen en wonder volbrēnghe te
ghens die natuer Alsoe die prie=
sterē vā brode dat heilige weer=
de lichaē ihesu gpmi consacre=
ren. van wijn en water dat hey=
lighe bloet mit liue en siel ende
mit sijne godheit crachtelic vā
hemelrijck hier neder brēnghe:
Alsoe v daer van die elfte oude
myn gheselle wel gheleert heest.
Priesters en belijders doen die
teykene en wonderen dat si alle
sundaren ontbinden van horen
sunden. en wt der hellē brēnghe
en soe maken een hemels kynt:
want si ontbinden den sondaer
van sunden en vande hant ban=
den In dier woeninghe hōrē oec
alle die ghe en die herou en leet

Den vierendertigichste ouden

hebbē om hoer sondē: en bieth
tē en boetē also veel als si con
nen en moghen En oec al die
ghē die hoer toeverlaet mit gā
lē hertē in god legghē: also die
prophet geleert heeft. **D**ie ach
tēde woeninghe is inden choer
der archangelē dat der groter
enghelē. daer in hoerē al die pa
triarchē en prophetē die ons in
der ouden ewē ghecondighet heb
bē mit figuerē en mit propheti
en al dat hē in waerheit inder
nuwer ewē ghesciet is: en dat
beleeft en geloeft hebbē In die
selue woeninghe hoerē ghetrou
we echte lude: en ghetrouwe ar
beiters en arbeitsters En oec al
le die ghē die hem mit rechtē
gheloue latē ghenueghē en lut
tel goets doen moghen en hem
nochtās hoeden voer sunden so
sye alre beste connen en moghē
Want hec spreect salomon: die
rechtelike wandert die wādert
wel en seker. **D**ie negēde woe
ninghe is indē choer der neder
ster enghelē. die die mēschen be
hoeden en dorpē steden lauden
borghen en riken Also gregori
us spreect en veel ander lecrers

mit hem in die woeninghe ho
ren alle die kinderhēns die on
nosel nader dopē steruē: in dien
verdienē dat hē ihūs xpūs ver
diēt heeft mit sinen liden. Daer
onse heer of seit inden ewangeli
o Het en si dā dat ghi wert als
een cleyu kint. ghi en selt niet
gaē in dat rijc gods En die hē
nu hoetmoedighet als die kint
dekint die sel groet welē in hemel
rijc. En die eē sulke kint ontfā
ghet: die ontfāghet mi En hoer
u dat ghi eē van desē kleinen nē
en usmaet. wāt ic legghē u voer
waer: dat hoer engelen altoes
scouwē mijns vaders aensichte
die inden hemel is. Dit al meēt
onse heer ihūs xpūs dat die mē
schen die hē houden hier inder
tijt onsculdlic en onnoselic en in
duethden hē oefenen en in allē
welbehaghen die sijn seer groet
ghescat inden ewighen leuē Die
sijn al woeninghe des ewighen
rijcs also die lecrers scriuen. en
daer en sijn niet meer woening
ghen: dan also veel als eē ygh
lic heilich en engel sijn ghenue
ghen heeft in sijnre woeninghe
dat hy om god verdient heeft.

On heb di minnēde siel van
mi gxiijste oude wel vstaē dat
indē huse des ewighē vaders lā
de sijn veel woeninghen en oec
menigherleie wederghewighē en
loens: dat die salighen hier ver
dient hebbē. En daer om want
ons god sijn rijc veil ghemaect
heeft. Also augustinus spreekt
inden boeck vanden gheest ende
der sielē: so selvijt copen. En en
siet dat niet dattet bouē allē ma
tē costeliken is en en laet u dat
niet verscrickē dat ghi dat daer
om scuwē of vlien wilt of selt:
want het is also veel weerdich
als ghi hebt. En en hebdi ghe
eertsch goet so gheest u seluē da
er om: wāt die coepman is god
en dat alre liefste en weerdich
ste dat ic gxiijste oude u minnē
de siel gheleert heb dat sel u bil
lig treckē daer toe dat ghi neer
stelc en vuerichlic besytet den
gulden throē mit allē heilighen
en enghelē. Mit alle der oefenī
ge also u die gxiijste oude mijn
ghesel voer mi u geleert heeft in
alle der wise daer mede ghi den
gulde throē wel en weerdelikē
moget besittē. En merct wel wat

bernardus spreekt ouer der min
nē boeck **D**ie aelmachtighe drie
uoudicheit heeft os laet gheleint
in onse eertrijc: wies vrucht wi
rijnden sellen inden ewighen he
melrijc. en dies daer ghenieten
sellen in god ewelikē. Want die
ewighe vader heeft ons gheleint
dat coern. en dat laet des hemel
schen broers **D**ie soen heeft ons
ghebrocht. den reghen alle der
waerheit. **V**er die heilighe ghe
ste gheuet daer toe cracht ende
sonnē schijn alre godliker myn
nen. **D**ie ewighe vader gheuet
ons van sijne aelmachticheyt.
die ghenade in alre oefeninghe.
Die soen gheeft ons dat middel
sijne wijsheit. in alre crachten
ende stercheit. **V**er die heilighe
gheest gheeft os die beslutinghe
sijne goetheit. en daer toe ewig
he sekerheit. En daer toe leren
ons die enghelē blijscap in god.
Die gxiij apostelē beuestē ons die
gheloue **D**ie mertelaren. cracht
ende verduldicheit in liden. **D**ie
confessoren alle gherechticheyt
Die ioncfrouwen. alle reynic
heit en puerheit **D**ie patriarchē
ende propheeten alle tierheit des

Den vierendertigstē ouden

ewighē goets: daer om dat wi dat ewighē ryc mit hē moghen besittē. **O**p dat ghi minnende siel den gulden thronen mit allē heilighen en enghelē besittē moghet also ic u daer voer geleert heb: soe scriuet die sprake in u siel die augustinus sprac indē boeck vāder nutticheit des rouwē. **H**i spreekt ghi selt neerstelic daer in gaē en daer toe haesten: daer ghy ewelike moghet bliuen en leuen. **W**ant had een mensche noet en anst hoe hi hē gherecē mach in desen tijtlike leuē dat hem doch alle tijt niet bliuē en mach mit veel arbeids en sorgben en mit ghedachten in wakē in gaen in staē in sitten in slapen en in veel anderē becommeninghē en moet denckē om sijn tijtlike neeringhē te hebbē die wile dat hi leuet en hē doch niet en helpt voer sieckheit of voer āder ghebrekē noch voer steruē: noch dusent weruē meer sel een mēsche sijn vlijt en neerste en alle sijn begheertē en al sinē arbeit en al sijn meninghe daer toe doē dat hi dat ewighē leuē ghe winnen en vjndē.

mach. **W**ant daer en is gheen steruē noch verdriet daer en is gheen steruen noch mogenisse: mer daer is die hoechste sekerheit en die ouerste salicheit ende die edelste vrieheit en die alre vnoemste ghenuechlicheit. **D**aer wert oec veruult. dat onse heer spreekt inden ewāgelio. **D**ie mēschen werden den enghelen ghelijc: en die gherechteghe schijnē als die sonne inden rike hoers vaders. **H**it spreekt al augustinū. **H**i spreekt cyprianus in eenre epistolen vanden zeden. **O** du salighe mensche ghi selt een groet verlanghen daer na hebbē hoe ghi haestelic en gheringhelic sonder enich veruoelen come in uwes ewighen vaders lant. en in dier ghenuechliker herbergē daer ghi eweliken bliuen selt: daer u nyemant wt driuen en mach. **W**erct ghi salighe mēsche hoe seer mit begheertē god dijnre sielē waret: daer om dat hi u vrolie ontfanghe en u vriēdelike ommeuanghe en mit volre vrueden tot u spreken wil. **W**eset welcoem tot mi: nu wil ich u cronen mit die crone des

ewighen leuens. **V**aeste gherin
ghe derwerds daer dñs alle hei
lighen mit ghehele begheerten
verwachtede sijn: op dat si u siē
dat si u gruetē. dat si u vrolijcē
heten welcoē te sijn. en u die eē
heilich den anderen mit vriende
liken ghelate in uwer coemsten
verbliden. **B**egghet oec in uwen
ghemoede dat alle die scaren en
menicheē der engelen al mit he
melschen sanghe u teghcomē
en u vzechde bouen vzechde
ghuen en vermeerren. **D**ñ ghe
horē vrienden sien di aen in al
len wellust en begheere di na te
comē: tehan dat ewighe leuen
mit u en mit hē te besittē. **T**en
is niemāt in alle den hemelric
hi en heeft sonderlinghe vzech
de van dñre toecoēste. **D**ie scri
uet al cyprianus. **D**it leer ic
u gēijste oude mynnende siel
daer om dat ghi die woeninge
gods en alre heilighē en enghe
len u daer toe treckē sellen: dat
ghi mijn leer also volbrēghet.
dat u den throē werde inder ho
ghester woonighe daer god ghe
benedijt en ghelouet wort van
allē sinen wuercorenē. **A**men

Die beslutinghe des boecks
god tot danckerheit

Alloe ghy mynnende siel
van mi begheert hebt een
manier vā leuē daer mede ghy
god inwendich en wewendich
in allen sake god welbehaghen
hier inder tijt en hier na al daer
inder ewichheit: so heb ic u naer
siē doer gēij ouden die u van
der heiligher scrifte gheopēt heb
ben alle waerheit doer den hei
lighen gheest. **A**lloe ihūs xpūs
ghesproken heeft inden ewange
lio. **W**anneer ic u seinde den hei
lyghen gheest der waerheit die
sel u leren alle waerheit. **N**u sel
di weten dat ic mit vlijt en mit
leer grote arbeit daer in ghesiē
hebbe: hoe ic u ende alle gods
vriēden daer in een ghenueghē
waer. **E**n wat ic u gheleert heb
dat is al wt der heiliger scrifte
en wt den heydenschen meyste
ren sprake: die die heilighe ker
stenheit niet en verwerpet. **I**ck
heb u alre meest gheleert wt dē
heilighē ewangelio daer ihūs
xpūs leuen alre meest in beslo
ten is en wt den epistolē en wt
der ouder en nuwer ewen. ende

inden patriarchen en propheete
also veel als daer toe hoert: dat
ic billig voer een gāle waerheit
heb. **P**er die heilige leerers die
god in hē seluen heeft voersien
voer allē mēschē doer welc oec
die heilige gheest alle waerheit
heeft wtghesproken die gheuen
my seer grote hulpe en stuerin
ghe totter leeringhe: die u myn
nēde siel die gheen ouden gheleert
hebbē. **W**āt als die hie vlieghe
ouer veel schoere bloemē en su
ket wt dat sap en edelste cracht
die inder bloemen is en maect
dat tot honich in hem seluē: **A**l
soe heb ic mit goeden vlijt aen
ghesien alre leerers const en leer
die daer toe mochte dienē ende
mit grote arbeit daer wtgheto
ghē dat u daer toe hoert in alre
manierē tot enen ewighen god
liken welbehaghen en heb dat
den gheen ouden ghegeuē te spre
kē. hoerre yghelic mit eenre son
derlingher materiē. **P**er leerers
ende meesters die mi daer toe
helpen is hondert en vier. ende
dit son hoer namen als hier na
volghen. **O**ronisius. **A**mbrosi
us. **A**ugustinus. **H**ieronimus.

Gregorius den paeus **G**regori
nazancenus **B**ernardus **C**risol
timus gheuoēt mit den gulden
mont **D**amascen? **H**ugo vā lun
te victoer **I**nnocenci? dē paeus
Leo den paeus **P**sidorus. **C**assi
odorius **C**assian? **O**rigenes **A**n
celm? **B**eda. **F**ulgencius. **P**rol
per **H**ildefons? bisscop vā toleet
Olius **H**abanus. **R**ichardus.
Alexander nequā. **C**yprianus.
Honorius die in besloten **C**esa
rius. **B**asilius. **A**nathasius die
richter vāden gheest en der sielē
Anthonius **A**lanus **A**lbertus
Angelius **A**ndreas bisscop **P**e
trus van rauenna **P**etrus blese
is **E**usebius. **D**egelius **S**alo
mō **L**actancius **T**hrophil? **V**a
leri? **W**ilhelmus die kleine **S**o
duli? **F**ulbertus **R**emigius **A**r
nold? **H**aymo **S**ibertus. **P**arē
tanus. **S**hwido. **P**ercellēsis **A**
domancius. **P**uidius **T**erenci?
Faustinus **R**odolphus **M**acro
bius **P**linius **B**illetus **S**tra
bus **O**dilio **S**euerus. **J**ulian?
Ephysianus. **T**holomeus. **M**a
schasius. **H**ubertus. bisscop tot
lincole. **I**gnacius. **D**auid. **E**n
ghelbertus. **V**aulus. **C**olmas.

Bethel Bartolomaeus Theophrastus
Eftrem Hypocritas Albuma
ser Gracianus Thomas van a
quinē Shwarro Iohānes Scot
die subtile doctor Franciscus
vāder march Petrus vā adeler
Bonauentura Nicolaus de Iura
Adam Sudan Hilarius Mag
imus Plato Aristotiles Sen
eca Boetius Tullius Pictago
ras Socrates Pyrogenes Py
ana Cathon: Dese meesterē en
leerers heb ic daer om ghescre
uē dat men merckē mach dat
ick die leer en die bewysinghe
leer wide mit grofē arbeit te la
mē vergaderē heb Doch en sel
iches niet verglytē dat mi die
hose gheest inden beghinsel des
hoecks mit grofē liden woude
ghelstoert hebben: en oec inden
eynde noch meer mit groeter
droefenis en liden Mer doe ic
aenriep die godlike crachte en
hulpe so heeft sy mi gheholpē
dat ic dit werck mit sijnre hul
pen volbrachte heb: diē ic ewe
liken daer om te danckē hebbe
hier inder tijt en hier namaels
daer inder ewichheit danckende
hē alle sijns goets dulcentuot

Want het spreekt seneca in een
re epistolen. Dat en is niet een
wijs man: die sijnre weldaden
ondancher is. Mer eē wijs mē
sche die merct en bekēt van wie
hi weldaden ontfanghen heeft:
en hoe en waer om. en hoe dic
ke Des ghelikes spreekt Augus
tinus in eenre epistolē tot mar
cell? sijnē discipel. Het en mach
noch en can nyemāt beters ghe
sprekē noch vroliker gheuoē
men. noch goetliker verstaen.
noch vruchtbaerliker gheuerkē
dan dat wi mit herten en mit
sinnē mit monde en mit allen
werken en mit alre crachtē den
aelmachtighen god sonder ofla
ten dancher sijn alle sijnre wel
daden En daer om sel ic billig
dancken en dancher sijn mit al
le mynē crachtē en vermoghen
en mit al diē dat ic bin der god
liker aelmachtigher mayestaet
alles goets En offer mi seluen
en dit boeck mit mi in die hei
lighe drieuoudicheit en der hei
ligher claerre mēscheit ihū xpi
en der mynnēliker hemelscher
keizerinnen gods moeder ma
rie en mynē lieuen vader sinte

francisco en alle heilighen ende
enghelen die my al sterkeliken
daer toe gheholpē hebbe: want
sonder god en mach nyemant
niet goets volbrenghen Als on-
se heer ihesus xpus ghespro-
kē heeft inden ewangelio. Daer
na so bidde ick mit allē neerste
en begheerten ende mit alle mi-
nen crachtē dat ghi mynende
siel en alle gods vrienden ghee-
stelic of weerlick edel en onedel
vrouwen ende mannen waer si
sijn die hem der lerē des boecks
ghebeteren moghen vuerichlikē
en neerstelikē god voer mi bid-
dē willen. ick bin lenendich of
doot voer enē broeder offen vā
passau van sunte franciscus oer-
den Die dit boeck vandē begin-
ne totten eynde mit groter vlijt
eernst en arbeit van stuc te stuc
en van synne te synnen alte sa-
mē ghemact en volbrocht heb-
be: opter heiliger hemelscher vor-
sinne auont marien te lichtmis-
se Dat iaer doemē screef vā ihe-
sus xpus gheboert. Dusent drie
hondert en ses en tachtich iaer.
God si ons allen ghenadich.

.A M E N.

Item dese voerscr. en broeder
offen van passau was een ghe-
leert man en was wel eer leers-
meyster tot basel

Vider graciē gods so is dit
boec gheprint en gheeynt in die
stat vā utrecht **I**n iaer ons
heren. **M. CCCC.** en lxxx op
den vitten donredach dē xxxijē
dach in die meert.

Deo gracias

